

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ELEKTRONİK DERGİSİ

ISSN: 1309-7423

GÜMÜŞHANE UNIVERSITY
ELECTRONIC JOURNAL OF THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

Özel Sayı | Special Issue

Prof. Dr. Haydar AKYAZI' a Armağan

Cilt/Volume: 5

Sayı/Number: 11

Yıl/Year: 2014

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ELEKTRONİK DERGİSİ

Cilt: 5

Prof. Dr. Haydar AKYAZI'a Armağan

Özel Sayısı

Sayı 11, Eylül 2014

Sahibi

Prof. Dr. İhsan GÜNAYDIN
Gümüşhane Üniversitesi Rektörü

Editörler

Doç. Dr. Ekrem CENGİZ
Yrd. Doç. Dr. Handan ÇAM

Dergi Sekreteryası

Arş. Gör. Şerife DEMİRELLİ
Öğr. Gör. Özlem SEKMEN

İletişim Adresi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi Sekreteryası
Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bağlarbaşı 29100 / GÜMÜŞHANE
Tel: 0456 233 7425 Dahili: 2272
Fax: 0456 233 7553 sbedergi@gumushane.edu.tr

ISSN

1309-7423

GÜSBED

ve

Tarafından Taranmaktadır.

HAKEM KURULU LİSTESİ

- Prof. Dr. A. Mesud KÜÇÜKKALAY.....Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Abdülkadir BULUŞSelçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN.....Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Birdoğan BAKİ.....Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞKaradeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Embiya AĞAOĞLUAnadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Fehmi KARASİOĞLUSelçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Gültekin RODOPLU..... İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi
Prof. Dr. Harun GÜNGÖR Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan ALACACIOĞLU.....İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan H. ÇATALCA..... İstanbul Medipol Üniversitesi
Prof. Dr. Haydar AKYAZIKaradeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan GÜNAYDIN Gümüşhane Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsin KALKIŞIM.....Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet YÜCEUludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Murat Ali DULUPÇU..... Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Musa EKENSakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Osman KARAMUSTAFA.....Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Osman OKKA.....Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Osman PEHLİVANKaradeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer TORLAKEskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Rasim YILMAZ..... Namık Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK.....Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Selahattin KARAPINARSakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Selahattin TURAN.....Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Selim Adem HATIRLI Süleyman Demirel Üniversitesi

Prof. Dr. Serpil AYTAC	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman KAYIPOV.....	Manas Üniversitesi
Prof. Dr. Talip TÜRCAN.....	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Taner ACUNER.....	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Veysel BOZKURT.....	İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf ALPER.....	Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Adem ÇAYLAK	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet YATKIN.....	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Ali YAVUZ.....	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Arif BİLGİN.....	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Aşkın KESER.....	Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Atila DOĞAN	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Bayram NAZIR.....	Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Bekir GÖVDERE.....	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Bülent DOĞRU	Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Bünyamin ER.....	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Cenap ÇAKMAK.....	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Doç. Dr. Cevahir UZKURT	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Doç. Dr. Ekrem CENGİZ	Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Elbeyi PELİT	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Fazıl KIRKBİR	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan AYYILDIZ.....	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Hayati BEŞİRLİ	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Hilmi Erdoğan YAYLA.....	Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin ALTUNBAŞ	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin Sabri KURTULDU	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Hüsnü KAPU	Kafkas Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim Atilla ACAR.....	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU.....	Süleyman Demirel Üniversitesi

Doç. Dr. M. Ferhat ÖZBEK.....	Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Mahmut ZORTUK.....	Dumlupınar Üniversitesi
Doç. Dr. Mevlüt ERTEN.....	Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Mikail ALTAN.....	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Murat OKÇU.....	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Muzaffer KOÇ.....	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Nazmi AVCI.....	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Numan ELİBOL.....	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Doç. Dr. Orhan KÜÇÜK.....	Gümüşhane Üniversitesi
Doç. Dr. Ramazan ARMAĞAN.....	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Ramazan ERDAĞ.....	Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Serpil AĞCAKAYA.....	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Şakir SAKARYA.....	Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Şebnem ASLAN.....	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Şuayıp ÖZDEMİR.....	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Timuçin KODAMAN.....	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Uğur KAYA.....	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Abdülsemet YAMAN.....	Ardahan Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Hamdi TOPAL.....	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mutlu AKYÜZ.....	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ali ÇİFTÇİ.....	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Alper Veli ÇAM.....	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Barış YILDIZ.....	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Emel YILDIZ.....	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Evren GÜÇER.....	Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Eymen GÜREL.....	Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Fatih DAMLIBAĞ.....	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Fetullah YILMAZ.....	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hakan KARAGÖZ.....	Süleyman Demirel Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Halim Emre ZEREN	Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Handan ÇAM	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hasan AYAYDIN	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hasret AKTAŞ	Selçuk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İskender PEKER	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İsmail ULUTAŞ	Balıkesir Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kadir ARSLANBOĞA	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kyung Hyan YOO	William Paterson University
Yrd. Doç. Dr. M. Nejat ÖZÜPEK	Selçuk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mahmut ERDOĞAN	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Hanefi TOPAL	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZTÜRK	Fırat Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet KOCAOĞLU	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Metin AKSOY	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Muhammed MAGHAMINIYA	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Muhammet ŞAHİN	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÜNVER	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nihat YILMAZ	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nuri BALTACI	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Pınar HAYALOĞLU	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Rahmi YÜCEL	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Salih AKKANAT	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Salih GÜRAN	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Salih YILDIZ	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Savaş ERDOĞAN	Selçuk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Suat Hayri ŞENTÜRK	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Tarhan OKAN	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Tufan ÖZSOY	Gümüşhane Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

- 1.) Post Modernizm ve İktisattaki Uzanımları
Cahide BAYRAKTAR 1 - 17
- 2.) Öğretmen Eğitiminde Kuramsal Bilginin Önemi
Yüksel GÜNDÜZ
Zehra Sedef KORKMAZ..... 18 - 33
- 3.) Sürücü Davranışı ve Sürücü Kişiliği Arasındaki İlişki Analizi
İbrahim Halil ÇELİK
Ekrem CENGİZ..... 34 - 68
- 4.) Tedarik Seçiminde Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin Kullanılması
Aşır ÖZBEK 69 - 99
- 5.) Lojistik Sektöründe Sürdürülebilirlik Uygulamaları
Zekiye ÇAMLICA
Gülşah SEZEN AKAR 100-119
- 6.) Bulanık Çıkarım Tabanlı Bir Model Yaklaşımıyla Tedarikçi Güvenirliğinin Analizi
Behice Meltem KAYHAN
Selçuk ÇEBİ 120-134
- 7.) Viking Karma Taşımacılık Projesi ve Samsun İli Üzerindeki Etkileri
Metin KORKMAZ
Mehmet TANYAŞ..... 135-155
- 8.) TR90 Bölgesi Lojistik Merkezi Yer Seçimi İçin Hedef Programlama
Tekniği Uygulaması
Coşkun HAMZAÇEBİ
Gül İMAMOĞLU..... 156 - 170

- 9.) PTT İşletmelerinin Etkinlik Düzeylerindeki Değişimin İncelenmesi:
2006-2010 Dönemi İçin Malmquist-TFV Endeksi Uygulaması
İlker Murat AR
Gökhan AĞAÇ
İskender PEKER
Birdoğan BAKI..... 171-191
- 10.) Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Sivil Toplum Kuramcıları
Selçuk AKINCI 192-216
- 11.) İslam Hukuk Sisteminin Diğer Hukuk Sistemleri İle Farklı ve Benzer Yönleri
Muhammed MAGHAMINIYA 217 - 236
- 12.) Likidite Riski Yönetimi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma
Hasan AYAYDIN
İbrahim KARAASLAN..... 237-256
- 13.) Ekoloji Odaklı Bir İş Yaratma Stratejisi: Yeşil İstihdam
M. Hanefi TOPAL
Ufuk ÖZER..... 257-274
- 14.) Aussenpolitische Verstandis Des Amerikanischen Neokonservatismus
Metin AKSOY 275-299
- 15.) Organize Sanayi Bölgelerindeki İşletmelerin Lojistik Eğilimlerinin Değerlendirilmesi
ve Lojistik Köylerin Gelişme Olanakları (Uşak İli Örneği)
Mahmut TEKİN
Mustafa SOBA
Ercan ÖZEN 300-324

POSTMODERNİZM VE İKTİSATTAKİ UZANIMLARI

Cahide Bayraktar¹

ÖZET

Aklın ön plana geçtiği rasyonalist toplumlarda, günlük hayat geleneksel değerler üzerine inşa edilmekten kurtarılmak istenmiştir. Fakat beklenen olmamış, özellikle modernleşme deneyimi geçiren toplumlarda, insanlar yeniden köken arayışına yönelmişlerdir. Böylece modernizme karşı postmodernizm ortaya çıkmıştır. Postmodernizm, bir başkaldırı boyutu taşımaktadır. Postmodernizmde bir bütünlük, birlik yoktur. Heterojenlik, çokselslilik, bölünmüşlük vardır. Postmodernist akım katı ideolojik kalıplara karşıdır. Bu akım bilgi kuramını daha açık bir hale getirir. Postmodernizm, birçok çalışma alanında etkisini hissettirmiş ve diğer disiplinlerde olduğu gibi iktisatta da yoğun tartışmaların konusu olmuştur. Bu çalışmada, postmodernizm ve iktisattaki uzanımları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, modernizm, iktisat

POSTMODERNISM AND THE EXTENT OF ECONOMICS

ABSTRACT

In the rationalist society, has moved to the forefront of the mind, daily life is built on traditional values have been asked to be rescued from. But never expected, especially undergoing modernization experience in societies, people are re-directed to the search origin. Thus modernism versus postmodernism has emerged. Postmodernism carries a revolt size. In postmodernism, there is no unity and integrity. There is heterogeneity, pluralism, and division. Postmodern movement is opposed to solid ideological mold. This movement, makes more explicit theory of knowledge. Postmodernism has resonated in many fields and it has been the subject of intense debate in economics as in other disciplines. In this study, postmodernism and the extent economics were studied.

Keywords: Postmodernizm, modernism, economics

¹ Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümü Doktora Öğrencisi

GİRİŞ

Avrupa’da bin altıyüzlü yıllarda meydana gelen teknoloji kaynaklı ekonomik büyüme, toplumları modernleşme denilen bir değişim sürecine sokmuştur. İkinci Dünya savaşından sonra ortaya çıkan toplumsal sorunlar ve modernizmin vaatlerini gerçekleştirememesi aydınların bir kısmını yeni arayışlara sürüklemiştir. Sonuçta modernizmin bilimsel bilgi tekeline karşı çoğulculuğu ve özgülleşmeyi savunan postmodernizm ortaya çıkmıştır.

Postmodernizmi modernizm bir devamı olarak niteleyenler olduğu gibi moderniteden bir kopuş olduğunu ileri sürenler de vardır. 1960’lı yıllardan bu yana çeşitli çalışma alanlarında incelenen postmodernizmin iktisata girişi 1980’li yıllarda gerçekleşmiştir. Literatürde postmodern iktisat şeklinde bir ifadeye rastlanılmamıştır. Ancak bu konudaki tartışmalar farklı başlıklar altında sürdürülmektedir. Bu çalışmanın amacı postmodernizm ve iktisattaki uzanımlarını incelemektir.

Toplam dört bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde modernizm, postmodernizm, postyapısalcılık kavramları açıklanmıştır. İkinci bölümde postmodern düşünürler ele alınırken üçüncü bölümde postmodernist olarak nitelendirilmeyen ancak postmodernizm üzerine söz söyleyen düşünürlerin görüşlerine yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise iktisatta postmodernizm başlığı altında iktisat biliminde çeşitli postmodern yaklaşımlar üzerinde durulmuştur. Bu bölümde iktisada postmodernist bakışla yaklaşan iktisacıların görüşlerine retoriksel yaklaşım ve iktisatta yapısöküm olarak yer verilmiştir. Marksியan iktisatta da postmodern izler bulunduğundan bu konu üzerinde de durulmuştur.

I.POSTMODERNİZM

Postmodernizmin ne olduğu hatta ne olmadığı konusunda pek çok tanım mevcuttur. Bu kapsamda tam bir tanımı olmamakla birlikte postmodernizm, modern düşünceye ve kültüre ait temel kavramların sorunsallaştırılması ve hatta bunların yadsınması anlamına gelmektedir. Bu bölümde konuyla ilgili kavramlar açıklanacaktır.

A. MODERNİZM KAVRAMI VE TEMEL NİTELİKLERİ

Modern kökünden türemiş olan modernlik kavramı; Rönesans'la ortaya çıkan ilerici, bilimci ve akılcı dünya görüşü olarak ele alınmaktadır. Modernleşme ise sanayi ilerlemeleri, nüfus hareketleri gibi pek çok sosyo-ekonomik değişimi içeren kültürel farklılaşma ve toplumsal özerklik sürecidir.(Sarup,1997:189) Modernleşmenin sonucunda ortaya çıkan şey modernliktir.

Modernizm ise, Aydınlanma ile ortaya çıkan bilimci, akılcı, ilerlemeci ve insan merkezli ideoloji olarak tanımlanabileceği gibi , (Cevizci,2003:272), çeşitli sanat dallarında egemen olan, kültürel ve estetik biçimlerle ilgili sanatsal hareket olarak da tanımlanmaktadır. Aydınlanma çağı ile birlikte metafiziğe ve dine dayanan geleneksel toplum ve bilgi yapıları ortadan kalkmıştır.

Modern dönemin ideallerini biçimlendiren aydınlanma projesi, insanlık için yeni hedefler yaratmıştır. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde modern bilim önemli bir bilgi alanı olmuştur. Modern dönemin düşünce tarzı olana modernizmin nitelikleri şu şekilde sıralanabilir:(Demir,2009:162)

- Bilmin yardımıyla yeni keşifler ve teknolojik gelişmeler sonucu ilerleme sağlanabilir.
- Ekonomik, sosyal ve idari alanlarda akıl evrenselleştirilmelidir.
- Üstün özelliklere sahip batı uygarlığının tüm kurumları dünyaya yayılmalıdır.
- Bütün ekonomilerde sanayileşme ve kalkınma sağlanmalıdır.
- Ulusal sınırlar korunmalı ve ulus bilinci geliştirilmelidir.
- Sosyal ve siyasal alanlarda meşruluk dünyevi otoritelere devredilmelidir.
- Bireyler toplumun temelini oluşturur.
- Demokrasi en önemli yönetim tarzıdır.
- Dünya kardeşliği hümanizmle sağlanmalıdır.

Modernizmin özellikleri bilimin sınırlarını göstermesi açısından önemlidir. Bu özellikler uzun süre genel kabul görmüştür. Ancak sınırlı sayıda insanın hayatını kolaylaştıran bu ilkeler modernizm-postmodernizm tartışmalarına uygun zemin hazırlamıştır.

B. POSTMODERNİZM KAVRAMI, TANIMLANMASINDAKİ GÜÇLÜKLER VE TEMEL NİTELİKLERİ

Postmodernizm kavramı tam olarak tanımlanmış bir kavram değildir. Kavram genelde ikili bir tutum izlenmesine neden olmuştur. Birinci tutuma göre postmodernizm yeni muhafazakar bir tepki, geçmiş ile var olanın birleştirilmesine dayalı toplumsal ve kültürel bir teoridir. Bu görüşü savunanların başında Keller ve Habermas gelmektedir. İkinci tutuma göre ise postmodernizm kapitalist refah devletinin bunalımı ile ortaya çıkan kültürel bir oluşumdur. Postmodernizm yeni muhafazakarlık veya neo liberalizm olmadığı gibi modernizmin reddi, tersi veya modernizmin ötesi de değildir. Bu görüşün başlıca savunucusu Lyotard'dır. Lyotard'a göre postmodernizm yolun sonuna varmış modernizm değildir, o süreç içinde bir durumdur.

Postmodernizmin, modernizmden bir kopma olduğunu savunanlar olduğu gibi modernizmin kendi içindeki bir eleştiri olduğunu iddia edenler de vardır.(Huysen,1994:108). Örneğin, Habermas'a göre, postmodernistlerin savunduklarının aksine, modernlik tamamlanmamış bir projedir ve postmodernizm içinde yer alan unsurlar zaten modernizmin içinde vardır (Kızılcılık, 1994: 88).

Postmodernizm kimilerine göre, bir dönemin adıdır. Aynı zamanda yeni bir felsefi konseptin, yeni bir düşüncenin, yeni bir usçuluğun yeni bir söylemin de adıdır. Bu, hem kültürel hem düşünsel hem de maddi nitelikler açısından bir dönemin sona ermesi ve kendi içinden ötesine geçilmesi anlamında ileri sürülen bir kavramlaştırma.

Bazı yazarlara göre 1943 yılı modernitenin bittiği varsayılan tarihtir. Nitekim temel olarak, postmodernizm olarak anılan düşüncelerin tamamının II. Dünya savaşı sonrasında ortaya çıktığı görülmüştür. Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren, Fransa'da görülen teorik çalışmaların ve felsefi tartışmaların sonucunda, postmodernizm, felsefi olarak da kendini ifade etmeye başlamıştır. Postyapısalcı felsefe, postmodernizmin arka planını oluşturmaktadır. Bu dönemde modernizm ilkeleri ihlal edilmiş ve bu ilkeler açıktan sorgulanmaya başlanmıştır.

Arnold Toynbee "Bir Tarih İncelemesi" (1939) adlı eserinde modern dönemin I. Dünya Savaşı'yla sona erdiğini, bundan sonraki dönemin postmodern dönem olduğunu ileri sürerek ilk kez postmodern terimini kullanmıştır. 1950'lerde modernizmdeki olgulara bir tepki

olarak ortaya çıkan mimarlık, sanat, politika, eğitim, toplum gibi çok farklı alanda kullanılan postmodernizm, 1980'lerin başlarında yaygın olarak kullanılan bir kavram olmuştur.

Postmodernizmin bazı önemli özellikleri şunlardır;

- Dışımızdaki geçekliği kavrayamayız.
- Evrensel doğrular yoktur.
- Bütünlük anlayışı yanlıştır.
- Her şey görelî ve geçicidir.
- Toplumda tüm değerler bireysel ve kültürel olarak belirlenir.
- Doğru olan tercihlerimizdir.

Bu özelliklere göre, artık önemli olan daha doğru bilginin araştırılması değil, doğruluğun işleyiş mekanizmalarının açıklanması ve bu bağlamda yeni doğruların oluşturulmasıdır. Genel ilkeler artık geçerliliğini yitirmiştir; Dinden sonra bilimin egemenliğinin de yıkılmasıyla, "her şey uyar" noktasına varılmıştır.

C. POSTYAPISALCILIK KAVRAMI

Postmodern felsefe, genel olarak belirgin bir şekilde Platon'dan günümüze uzanan felsefe geleneğinin metafiziksel felsefenin yadsınması girişimidir. "Özcülük", "temelcilik", "gerçekçilik", "nesnellik", "özne" ya da "ben" gibi modern felsefeye içkin kavramların genel geçerlilikleri sorgulanmakta ve büyük ölçüde yadsınmaktadır. Postyapısalcı felsefe ise, farklı düşünürlerce farklı şekillerde ortaya konulmuş yapısalcılık-sonrası belli bir felsefe eğiliminin genel adıdır ve metafiziğin, yani nedensellik, özdeşlik, özne ve doğruluk kavramlarının eleştirisidir. Yapısalcılık doğruluğu metnin içinde görürken potyapısalcılık okuyucu ile metnin karşılıklı etkileşimini üretkenlik olarak görür. Postyapısalcılık, postmodern düşüncenin en önemli kuramsal ayağını oluşturmaktadır.

II. POSTMODERN DÜŞÜNÜRLER

Postmodernizm kavramı çeşitli yazarlar tarafından farklı anlamlarda kullanılsa da 1970'lere gelene kadar henüz yaygınlık kazanmadığı ileri sürülmektedir.(Anderson, 2002:30) Literatürü oluşturan birkaç düşünürün görüşleri bu bölümde anlatılmaya çalışılacaktır.

A. Andreas Huyssen

Huyssen postmodernizmi 1960, 1970 ve 1980'lerin postmodernizmi olarak ayırır. 1960'ların postmodernizminde modernizmi reddeder ve eleştirir. Postmodernizmin modernizmin kendiliğinden reddi olmadığını ve modernizme karşı bir başkaldırı olduğunu söyler. 1970'lerin postmodernizmi ise çevre sorunları, feminizm gibi toplumsal hareketlerin moderniteye getirdiği radikal eleştiridir. Modernizmin eleştirisi sürecinde önemli rol feministlere ve marjinalistlere düşmektedir.

Postmodernizm başıboş modernleşmeye karşı girişilen çok sayıda mücadeleye dönüşen bir içgörüdür.(Huyssen,1994:124) Postmodernizmde gelenek-yenilenme, muhafaza etmeyenlik, kitle kültürü- yüksek sanat arasında ikinci terimler birinciler karşısında otomatik ayrıcalıklı olmadıklarını belirtir. Huyssen'in Postmodernizmin Haritasını Yapmak adlı eseri mevcuttur. Postmodernizm bizim sorunumuz ve umudumuzdur diyen düşünür bu eserinde postmodernizmin ne olduğunu tanımlamaya kalkışmaz. Modernizm postmodernizm içinde daima kaydedilmiş olarak kalmıştır. Çeşitli postmodern sanatsal ve eleştirel pratiklerin geniş ölçekli haritasına benzer bir şey ortaya koymaya çalışır. Amacı tarihsel olumsuzlukları ve baskıları vurgulamaktır.

Postmodernizm hakkında eleştirel söylem üzerinde durmuştur. Modernizm, avangard (ilerici sanat), neomuhafazakarlık ve postyapısalcılık postmodernizmin katmanlarını oluşturur. Postmodernizmin eleştirel boyutunu modernleşmenin radikal sorgulayışına bağlar.

B. Jean François Lyotard

Postmodern söylemin önde gelen düşünürlerindedir. Özellikle bilim ve kuram ile ilgili çözümlenmeleri ile tanınır. Dilin esnekliği onun için çok önemlidir. Ona göre metnin yazarı tarafından nasıl anlamlandırıldığı çok önemli değildir, okuyucular tarafından nasıl anlamlandırıldığı önemlidir.(Yıldız,2006:6) Onun çözümlenmeleri bir toplumsal ayrışma olan modern-postmodern varsayımı üzerine oturtulur. Düşünür bu toplumsal ayrışmanın nasıl ortaya çıktığı ya da modern toplumun nasıl postmodern topluma dönüştüğü sorusu üzerinde durmaz. Hatta postmodernizmin kapitalizmin yeni ve ileri aşaması olduğu yolundaki tartışmalara hiç

girmez. Bu sorular tartışılırsa yadsıdığı kuram inşası alanına girmiş olacaktır. Ancak hem toplumla ilgili çözümlene yapmamak hem de kuramsal inşadan kaçınmak kolay değildir. Postmodernizmden söz ederken bu toplumsal aşamaya bilim ve iletişim ya da enformasyon devrimlerinin egemen olduğunu söyler. Yani toplumsal bir değişken olan teknoloji postmodern topluma geçişte belirleyici bir niteliktir. Teknolojik değişme postmodernizme neden olur. Postmodernizm büyük meşrulaştırma anlatıdır. Toplumsal yaşamada bilgi genel olarak araştırma kavramı ile tanımlanan bir süreç içinde üretilir. Bu bilgi daha sonra eğitim ve iletişim aracılığıyla tekrar üretilir. Anlatı ise öznel yorumsama ile yakın ilişki içindedir ve gerçeği yaratmaktır. Anlatıların şekillendirdiği bilgi insan tarafından inşa edilir. Bu da bilgiyi ürettiği bağlama bağlı kılmaktadır. Bu durumda meşruiyet çoğul, genel ve içkin hale gelir. Bu anlamda postmodern söylem kritik düşüncenin ya da sorgulama geleneğinin mirasçısıdır. (Lyotard,1979)

Büyük anlatı yani modernizm ise köprü oluşturucu tarih felsefesidir, aydınlanma öyküsüdür. Bu anlatılar meta anlatıdır. Bu anlatılara göre tarihi ve kültürel çeşitlilik önemsizdir. Kuramcılar anlatıların söylemsel pratiklerini meta söyleme yerleştirirler. Meta söylem insanlık tarihinin bütünü hakkında modern bilim ve süreçleri yöneten ve bu pratikler içinde neyin yetkili olduğunu söyleyen norm ve kuralların meşruluğunu garantileyen bir öyküdür.

Lyotard'ın yaklaşımı farklı ama eşit anlayışı ile özetlenebilir. Bilgi ve anlatı arasında kıyaslama yaparak pozitivist yaklaşımdaki bilimsel yöntemle söylem arasındaki hiyerarşiye karşı çıkar.

C. Jean Baudrillard

Sosyoloji eğitimi görmüş 1960'lı yıllarda Marksizm ile ilgilenmiş bir düşünürdür. Modern ve ileri kapitalist toplumlar üzerinde durmuş, bu toplumsal formasyonu tüketim toplumu kavramıyla tanımlamıştır. Bu formasyon içinde üretim sistemi de rasyonelleştirilmiş ihtiyaçlar zinciri yaratmıştır. Bireyler meta almaya değil nesnelere sistemi almaya özendirilmektedir. Toplumsal bütünleşme tüketimle olmaktadır.

Ortaya attığı önemli kavramlardan biri değer işareti kavramıdır. Metaların birer değer işareti vardır ve bu değer toplum tarafından belirlenir. Bireyin diğer bireylerle ilişkisi, toplumsal konumu bu değer işaretleri tarafından belirlenir.

Baudrillard'ın bu görüşlerinde zaman içinde değişiklik olmuş ve Marksizmi yadsımıştır. Her şeyin emek ve üretim moduna indirgenmesini Marksizmin en büyük yetersizliği olarak görür.(Callinicos,2001:228)

Sanayi ötesi toplumu tam bir dönüşüme uğrayan kendine özgü kültür ve teknolojsi olan toplum olarak tanımlar. Sanayi ötesi aşamayı bir takım metaforlarla açıklar. Hiperrealite, simülasyon (benzeşim), içe patlama bunlara örnek olarak verilebilir. Ona göre artık günümüzde gerçeğe uyan bir toplum yoktur. Gerçeği yeniden üreten modeller, benzeşimler vardır. Benzeşimler gerçekliğe gönderimde bulunmadan gerçek olanı ikame eder, toplumsal düzene egemen olmaya ve toplumu hiper gerçeklik olarak oluşturmaya başlar. Modernizm çağının sınıf çatışmalarını ortaya çıkaran kuramları postmodernizm çağında içe patlayarak anlamlarını yitirir. Yığınlara işaretlerle belli mesajlar verilmekte ve bu işaretler uyumlu davranışlarla idealleştirilmektedir (Baudrillard, 2003).

Postmodern çağın belirleyici özelliği taklitlerden oluşan gerçek üstücülüktür. İmajlar ağı postmodern topluma egemendir. Bu imaj olguların taklididir. Gerçeğe ulaşmak mümkün değildir. Hiperrealite sözcüğü bunu açıklar.

Bireyin evreni medya ya da televizyon tarafından belirlenmiş gerçekliğin taklididir. Yani simulacra ağıdır. Simulacra nesnelere, olayların yeniden üretilmesidir. Rönesansla birlikte taklitler ortaya çıkmış birinci simulacra çağına girilmiştir. İkinci simulacra çağı sanayi devrimiyle ortaya çıkmıştır. Üçüncü simulacra çağında ise üretimin yerine onun taklidi olan model geçmiştir. Her şey taklitlerine göre kodlanmaktadır.(Şaylan,1999:229) Artık sadece nesnelere egemenliği vardır. Bilim de sanat da tükenmiştir. Bu anlamda postmodern toplum, geliştirme yerine tam bir metafiziğe dönüş yapar. Postmodern söylem için tarihin anlamı yoktur. Tarihin sonu hiçbir zaman var olmayan modernizmin bittiğinin farkına varılmasıdır.

III. POSTMODERNİM ÜZERİNE SÖZ SÖYLEYEN DÜŞÜNÜRLER

Literatürü oluşturan bazı düşünürlerin görüşlerine değindiğimiz dördüncü bölümden sonra bu bölümde postmodernist olmayan ancak postmodernizm üzerine söz söyleyen birkaç düşünürün görüşleri anlatılmaya çalışılacaktır.

A. Michel Foucault

Modernizm ve hümanizm eleştirisi, toplumla ilgili yeni görüşleri, bilgi ve iktidar ilişkileri ile ilgili çözümlenmeleri Foucault'u postmodern düşüncenin başlıca kaynaklarından biri yapmıştır. Aydınlamacı yaklaşımı kökten yadsır. Bilgi ve iktidarın yeni biçimleri arasındaki ilişkilere dikkat çeker. Aydınlamacı yaklaşımın yeni tür baskılara yol açtığını ileri sürer. Aydınlanma felsefesinin sorularına farklı yanıtlar arar. Akıl nedir, aklın sınırları var mıdır, aklın tarihsel etkileri nelerdir gibi soruları en kritik tartışma konularıdır.

Modernizm çağını 1660-1800 dönemi ve 1800-1950 dönemi olarak iki döneme ayırır. Bu iki dönemden önce modernizm içinde düşünülen Rönesans dönemi vardır. Rasyonellik ilkesinin baskıcı olduğunu ileri sürer. Bilgi ve doğru kavramları iktidarın olmazsa olmaz parçalarıdır. Marksizm ve yapısalcılıktan etkilenmiştir. Klasik ve modern dönemin söylemleri akıllı ve deli, normal ve anormal gibi karşıtlıklara dayanır. İnsan ve toplum yaşamındaki düzenlilikleri ve insanın kavrama yeteneğini bütünüyle yadsımamaktadır. Halbuki postmodern düşünürler bunları yadsımaktadır. Postmodernizmi modernizmden kesin kopuş olarak tanımlayanların aksine düşünme ve ekonomi politik alanlarında süreksizliğe dikkat çeker. Diyalektik bir süreklilik üzerinde durur. Yani tarihsel kopuşlar arasında mutlaka bir ara alan bulunmaktadır. (Foucault, 2010)

Postmodernizmi kabul etmek için modernizme belli göndermeler yapılmalıdır. Modern toplumda her türlü ilişki ve disipline edici süreci iktidar olarak tanımlar. İktidar parçalanmış, dağıtılmıştır. Bu postmodern aşamaya geçen toplumlara özgü bir niteliktir. İktidara karşı direniş mikro düzeyde toplumun her kesiminde hapisane, tımarhane, okul gibi kurumlarda yürümektedir. Foucault bu çözümlenmesini postmodern mikro politik kavramı ile ifade eder. Ona göre postmodern düşünürlerin aksine aydınlanma bütünüyle eleştirilebilecek bir süreç değildir. Marksist paradigmayı yargılamakta, fakat özgürleşme, kurtuluş gibi olguları birer insani özellik olarak ele almaktadır. (Sarup,1997: 95)

Foucault kariyeri boyunca delilik, hastalık, cinsellik, sapma gibi problemlerle ilgilenmiştir. Öznellik ona göre iktidar ilişkileri ve bilgi alanındaki söylem ve uygulamalar tarafından belirlenir. Bunlar özneyi nesnelleştirir. Zaman içinde değişiklikler olmuş, bireylerin kendi kimliklerini oluşturma sorunu ön plana çıkmıştır. Dominasyon teknolojilerinden kendini

oluşturma teknolojilerine doğru kayma olmuştur. Bu teknolojiye göre öznenin, düşünceler ve duygular üzerindeki uygulamaları, mutluluğa, bilgiğe ulaşmayı hedefler. Öznellik artık sadece iktidar ilişkilerinden ibaret değildir. Bir özgürleşme tartışması gündeme gelmektedir. Bu yaklaşım aydınlanma düşüncesini tekrar gündeme getirir. Bu nedenle Foucault postmodern söylem içinde çok farklı bir çizgiyi temsil eder. 1980 sonrası çalışmalarında giderek ağırlık kazanan bir çerçevede modernizme gönderimde bulunur. Sonuç olarak devlet, sermaye gibi makro ölçekli iktidar yapılarıyla hiç ilgilenmemiş olmasına rağmen siyaset bilimi alanına önemli katkılar sağlamıştır. Bir kuramcıdan çok bir kritik yaklaşımçı olarak değerlendirilebilir. (Şaylan,1999:216)

Foucault'a pek çok konuda eleştiri yapılmıştır. Modernizmin olumlu yönleri üzerinde yeterince durmamıştır. Dominasyon teknolojilerinden kendini oluşturma teknolojilerine geçişi belirtmiş, ancak sistematik ve kapsamlı çerçevede ele almamıştır. İktidar çözümlemesi yaparken direnme ve mücadele kavramlarına yer vermiş, ancak bu kavramlar üzerinde yeterli biçimde durmamıştır. Direnmeyi birey bazında ele almış, bireylerin ittifak kurup kurmayacakları üzerinde durmamıştır.

B. Frederic Jameson

Postmodernizmin çok tanınmış teorisyenlerinden biridir. Çalışmaları daha çok postmodern düşüncenin yadsınması üzerinedir. Postmodernizmi geç kapitalizmin kültürel mantığı olarak yorumlar. Postmodern çağı belirleyen en önemli değişimler yüksek kültür ile aşağı kültür arasındaki katı ayrımın çökmesidir. Modernist eserler eleştirel boyutlarını yitirmiştir. Kültür bütünüyle metalaşmıştır. Hem tarihsel bir geçmiş hem de farklı bir gelecek duygusunu silen bir mevcudiyetçilik var olmuştur.

Postmodernizm, kapitalist toplumun değişimindeki bir aşamadır. Geç kapitalizmin hakim kültürel mantığıdır. Kapitalizmin her aşamasına karşılık gelen bir kültürel form vardır. Piyasa kapitalizminin hakim kültürel ifadesi realizmdir. Tekelci kapitalizmin kültürel ifadesi de modernizmdir. Metalaşma dinamiğini oluşturan geç kapitalizmin kültürel ifadesi de postmodernizmdir.(Jameson, 1991)

Jameson postmodern tartışmasını kültürel ve meta kuramlardan toplumsal kuramlara kaydırmıştır. Postmodern dünyanın toplumsal olgulara meydan okuduğundan hareketle yeni alanların kültürel haritasının yapılması gerektiğini ileri sürer. Postmodernizm sermayenin kültürel mantığıdır. Marksizmi ana anlatı olarak görmesine rağmen büyük anlatı biçimini ve totalleştirici toplum kuramı biçimini reddeder. Tüm kuramları Marksist ana anlatı içinde sektörel kuramlar olarak güncelleştirir. Toplumsal sınıfları temel-üst, sol-sağ, ilerici-reaksiyoner olarak ayırır.(Kellner,1988:250) Bu bağlamda Baudrillard ve Lyotard'dan ayrılır. Çünkü onlara göre toplumsal sınıflar içe dönük bir patlamayla çökmüştür. Jameson bu nedenle postmodernist nitelmeden ziyade postmodernizm üzerine söz söyleyen bir yazar olarak ele alınır.

C. Jacques Derrida

Yapısöküm ya da yapıbozumculuğun öncüsüdür. Fransız düşünürdür. Yapısöküm kavramı özellikle Fransa ve Amerika'daki postyapısal olarak bilinen entelektüel hareketlerin sıkça kullandıkları bir kavram olmuştur. Genellikle dilin işlevi ve rolü sorunlarıyla ilgilenen Derrida yapısöküm yöntemini geliştirdiği için ün kazanmıştır. Bu yöntem herhangi bir metin içinde geçen kavramların metnin bütünlüğü açısından tutarsız olduğundan yola çıkar. Metnin yazarının kurduğu kavramsal ayırımların başarısızlığını açıklamak amacıyla geliştirilmiş bir metin okuma yöntemidir. Yapısöküm yöntemi dil terimiyle ilgilidir. Dil algısal dünyadır. Konuşma, yazıdan önce gelir. Buna ses merkezilik denir. Derrida metafizik yerine söz merkezilik terimini kullanır. Karşıtlıklar yapısöküme uğratılabilir.(Derrida,1976) Terimler bu yapı içinde kutuplaşmış olarak var oldukları için aynı değeri taşımazlar. Terimler arasında egemenlik ilişkisi vardır. Modern felsefe kendisini ikici karşıtlıklar üzerine kurar. Akıl- duygu, varlık-yokluk, öznel-nesnel, kadın-erkek gibi zıt kavramların anlamları, bu kavramların iktidar durumlarıyla ilişkilidir. Yapıbozumcu bir okuma aklın duyguya, zihnin bedene, erkeğin kadına bağımlı olduklarının görülmesini amaçlar. Örneğin, kadın teriminin anlamı onun ne olduğundan çok ne olmadığına göre belirlenir. Yani kadın erkek olmayandır, erkek kadın olmayandır.(Mutman ve Yeğenoğlu,1992: 53)

Derrida modernizmi yapısızlaştırarak postmodernizmi açıklar. Modernizmin temel özelliği akıl merkeziliktir. Özü anlama çabasıdır. Bu çaba dilin, anlamın, bilginin yansız ve

saydam olduğunu varsayar. Söylemlerin sorgulanmasının yolu yapıbozumculuktur. Postmodernist bakışın betimlediği gibi anlamlandırma iktidar ilişkisiyle oluşan karşıtlık çerçevesinde yapılır. (Şaylan, 1996:37)Modernizme karşı yeni eleştiri paradigmaları üretme çabası postmodernizmdir. Postmodernizmden öğrenilen şey ise gerçekliğin çoğul olduğu, farklı değişkenlerin bulunduğudır. Yapıbozumculuk ise farkındalığı arttırmaktır.

IV. İKTİSATTA POSTMODERNİZM

Anti pozitivist felsefe ve postmodernizm aracılığıyla modern bilmin temelleri tartışılmaya başlanmıştır. Ardından da postmodern düşünürler tarafından modern bilim kuramı ontolojik, epistemolojik ve metodolojik olarak eleştirilmiştir. Pozitivizme ve modernizme karşı çıkış temelindeki görüşler iktisatta postmodernizm düşüncesinin doğuşuna katkıda bulunmuştur. İktisatta postmodernizm neyin bilim olarak kabul edildiğine ilişkin görüşlerin tartışmaya açılmasının iktisattaki uzanımları olarak görülebilir.(Serdaroğlu, 1997: 41)

Postmodernizm içindeki dil felsefesi de iktisat kuramında önemli bir yere sahiptir. Samuels'e göre iktisattaki sermaye, piyasa, görünmez el gibi pek çok kavram farklı dil yani söylem biçimiyle ortaya çıkar. İktisadi gerçeklik nedir gibi bir takım soruların yanıtlarının aranması gerektiğini söyler. Bu soruların yanıtlarını farklı söylemlerle çözümler. İktisatta farklı yorumların oluşturulması çabası bilimsel çalışmaları oluşturur. Smith, Ricardo, Marks; Keynes'in iktisat yazınları bu bağlamda birbirlerini reddeden yorumlardan oluşur. Nitekim Keynesyen, Neokeynesyen, Postkeynesyen iktisat da Keynes'in farklı biçimde algılanıp yorumlanmasıyla ortaya çıkmıştır.

İktisat metodolojisi tartışmalarına bakıldığında postmodern eleştiri iktisada 1980'lerde girmiştir. Pozitivist ana akım iktisadın felsefi temellerinin eleştirisi 1980'lere kadar oldukça sınırlı kalmıştır.(Beed,1991:474)

İktisat metodolojisi üzerine ilk çalışmalar iktisat kuramındaki önermelerin konumu, doğrulama ve sınama yöntemleri ve kuramsal mantık yapısıyla ilgilidir. Ayrıca bilimsel bilginin tarihsel dinamiklerini inceleyen T.Khun'un fikirlerinin iktisada uygunluğu da incelenmiştir.

Bu çalışmaların yanı sıra iktisatta postmodernizm tartışmaları artmıştır. Mark Bloug'un iktisat metodolojisi kitabı tartışmalara hız kazandırmıştır. Ona göre metodoloji araştırma

programlarının reddi ve kabulü için gerekli ölçütleri sağlayabilir. Bu ölçütler iktisatçılara önerdiği pratik tavsiyeler açısından belirsizdir.

D.McCloskey ve A.Klamer iktisatta retoriğe değinerek, iktisadı söylem çözümlemesiyle birlikte postmodernizmle tanıştırmıştır.Söylem çözümlemesi, yazılı ve sözlü anlatımın toplumsal bağlam içinde analizidir.(Demir, 2009:258) Retoriksel yaklaşım ise iktisatçıların söylemlerine ilişkin iktidar ilişkilerini gözler önüne serer ve bu söylemlerin farklı toplumsal gruplarda kabulünün analizini yapar.

D.McCloskey, retorik kavramını disiplin altına alınmış konuşma olarak tanımlar.(McCloskey,1983:484) Metodolojinin önde gelen eleştirmeni, 1983'te yazdığı etkili makalesi dolayısıyla McCloskey'dir. Ona göre bir metodolojist bilgiye ulaşmada ayrıcalıklıdır. Bu olmaksızın metodolojistin ekonomistlere işlerini nasıl yapmaları gerektiği konusunda tavsiyede bulunması mümkün değildir.

McCloskey İktisatçıların yazılı metinlerinin analiziyle ilgilenirken; Klamer iktisatçıların kendi işleri hakkında konuştuklarında onu nasıl gördükleri üzerinde araştırmalar yapmıştır. Klamere göre iktisatçılar bir modeli kurduktan sonra o modelin nasıl görünmesi gerektiğini de tartışır. Bu anlamda retorik araştırma, iktisat ve diğer disiplinler için evrensel bir dil olmadığını varsayar. (Klamer,1990: 151) Klamer Samuelson 'un Economics adlı ders kitabıyla ilgili olarak retorik okumanın pratiğini yapmakta, iktisat ve iktisat eğitiminin söylemini ve işlevini sorgulamaktadır. Bu kitaptaki retoriği, öğrencileri iktisadi bilginin kesinliğine inandırmaya yönelik olduğunu göstermektedir. Klamere göre bu kitaplarda iktisatçıların tat alabileceği bir şey yoktur, Postmodernist bakış açısına sahip iktisatçılar bu kitapta olduğu gibi, iktisat eğitimindeki dayatmacı anlayışın terk edilmesi durumunda disiplinin önünün açılacağını ve bu bağlamda söylemsel analizlerin rolünü de vurgulamaktadır.

Postmodernist iktisatçıların başvurdukları diğer bir araç yapıbozum tekniğinin iktisadi metinlere uygulanmasıdır. Yapıbozum bilgi edinme yöntemi değildir. Yapıbozumcu yaklaşım ekonominin gerçekte nasıl çalıştığını öğrenmemizi değil böyle bir amacın imkansız olduğunu söyler. Bu bilim anlayışını terk etmek demektir.

İktisatta postmodernizmi tartışan önemli kaynaklardan biri W.Samuels'in Economics As Discourse'dur. Yazar bu eserinde iktisatta söylem çözümlemesinin dayandığı noktalara yer

verirken, iktisadın bir dil olduğunu ileri sürer. Ona göre iktisadi metinlerde çoklu yorumlar mümkündür. Kuramlar arasında nesnel bir değerlendirme sağlayacak bir üst ölçüt yoktur. Kuram ve politika iç içedir.

İktisatta postmodernizm yalnızca bu görüşlerle sınırlı değildir. Bu tartışmalar iktisat içindeki çeşitli okullara da yansımıştır. Örneğin; Marx, aydınlanmanın olumlu yanlarına (bilimin gelişmesi, inanç yerine bilgi, usa güven vb.) sahip çıkarken, aydınlanmanın sınırlarını ortaya koymuştur. Özel mülkiyet; eşitlik, özgürlük ve kardeşlik ilkeleri ile zıtlık içindedir. Hümanizmi ve özgürlüğü getirecek sistem sosyalizmdir. Tarihin öznesi, işçi sınıfıdır ve gerçek anlamda aydınlanma projesini gerçekleştirecek olan da bu öznedir. Çünkü, aydınlanma düşüncesinin kurucusu burjuva sınıfıdır. Dolayısıyla burjuva toplumu belli bir anda aydınlanmacı ideallerle çelişkiye düşmektedir. Marx bu çelişkinin maddi olarak toplumsal ekonomik ve siyasal yapısını göstermeye çalışmıştır. Ancak Marx tüm bu köktenci eleştirilerinde yine de aydınlanmacı ilkelere (akıl, nesnellik, ilerleme, özgürlük vb.) bağlı kalır.

Postmodern Marksist teori Marksizmin geleneksel matrislerinde köklü değişiklikleri içerir.(Aytaç,2004:50) Althusser'e göre Marks kendisini toplumsal kuramlardan bilimsel olarak ayırarak epistemolojik kopuş gerçekleştirmiştir. Marks'ın diyelaktığı tez-antitez-sentez olarak anlaşılmaz.

Postmodernizmin doğruların tekil değil çoğul olduğunu ortaya koyması bilimsel metodolojinin eski alışkanlıklarını etkilemiştir. Bu değişiklik post-modern toplum teorisinde etkilenen Marksist kuramla örneklenebilir. Bu noktada Post Althusserci postmodern çerçeve öne çıkmaktadır. Post Althusserci kuram, kartezyen ikilikleri içerisinde barındırmayan, ekonomik, politik ve kültürel bütün entiteleri kapsayan bir toplumsal totalite kavramına dayanmaktadır.(Küçük,2001: 93) Bu bileşenler arasında ise tek yönlü bir ilişkiden ziyade karmaşık bir etkileşim bulunmaktadır. Althusser'in, Freud'dan ödünç aldığı bir kavram olan üst-belirlenme, bütün faktörlerin birbirlerini etkilediği savına dayanmaktadır. Marksist iktisadi analiz, kapitalist sistemi eleştiriye tabi tutarken ekonomik faktörleri merkezi bir güç olarak tanımlamış ve diğer değişkenlerin buna göre belirlendiğini savunmuştur. Post-Althusserci yaklaşım ise Marksist kuramın bu savını çürütmüş ve neticesinde de Marx'ın altyapı-üstyapı dualitesini anlamsızlaştırmıştır.

Ekonomik olarak postmodern, kapitalizm ve teknolojiye bugüne kadar bilinmeyen genişleme ve ilerleme ile belirginlik kazanır. Toplumsal hareketler, politik alanın karakterize edilmesini önler. Farklılaşmış ihtiyaçlar ve mücadelelerde bir artış söz konusudur. Farklı toplumsal hareketler proleterya ve burjuvazi arasındaki modern Marksist ayırımdan uzaklaşmaktadır. Birleştirilmiş Marksist idealler postmodern parçalanma ile ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla bütünleştirici, evrenselleştirici teoriler veya meta anlatılar yerine postmodernistler, çoğunlukla çokluğa, çoğulluğa, parçalılığa ve belirsizliğe olanak tanıyan mikro teorileri benimserler.

SONUÇ

Postmodernizm tartışmaları, modernist sanat biçimlerinden ve pratiklerinden koptuğu iddia edilen bir dizi kültürel yapıyı tanımlayan mimari, edebiyat, resim vb. alanlarda postmodern kültür biçimlerinin işaretleri olarak başlamıştır. Postmodernizm, meta-anlatılar karşısında kuşkuculuğu savunur ve metafizik, tarih felsefelerini ve herhangi bir totalleştirici düşünce biçimini reddeder.

Postmodernizm genel olarak bir belirsizliği ifade etmektedir. Üzerindeki tartışmalar henüz bitmiş değildir. Postmodern toplumsal teoriler üretilmediği gibi modern ve postmodern arasındaki kırılma ya da kopuşta neyin söz konusu olduğu da yeterince teorileştirilememiştir. Buna rağmen postmodernizm bir olgu olarak özellikle batı dünyasında etkisini gittikçe arttırmakta ve büyük tartışmalara neden olmaktadır.

Postmodernizmle çeşitli bilimlerde ilişkiler literatürde yer almakla birlikte postmodernist iktisat kavramı henüz oluşturulamamıştır. İktisada postmodernist bakışla yaklaşan iktisatçıların görüşlerine antipozitivist, yorumsamacı, retoriksel yaklaşım ve iktisatta yapısöküm olarak yer verilmiştir. Ayrıca kurumcu iktisat, tarihçi okul, feminist iktisat ve Marksist iktisat da postmodern izlere rastlanmaktadır. Bunlar pozitivist metodolojiye dayanmakla birlikte bazı postmodern unsurları da içinde barındırmaktadır. İlgili yazın geniş kapsamlı olduğundan iktisatta postmodernizme retoriksel, yapısöküm ve Marksist yaklaşımlara çalışmada değinilmiştir. Retorik analizinin amacı değer biçmek değil; fakat ekonomistlerin birbirlerini daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktır. Yapıbozumcu yaklaşım,

farklı deneyim ve algılara dayanan farklı iktisadi yaklaşımlar farklı ama eşit anlayışını içeren bir iktisat anlayışını getirir. Son yıllarda postmodernizm tartışmaları, Marksizmi modernizm ile postmodernizm arasında tutum almaya zorlamıştır. Postmarksizim ise postmodernizmin argümanlarını kullanarak Marksizmin artık geçerliliğini yitirdiğini, aşılması gerektiğini ileri sürer.

Sonuç olarak , diğer bilimlerle olduğu gibi postmodernizm ile iktisat arasında da bir ilişki elbetteki mevcuttur. Ancak postmodern toplumsal teorilerin üretilmesindeki güçlük iktisat biliminde de postmodernizmin yeterince teorileşmesini ve sınırlarının belirlenmesini zorlaştırmaktadır.

KAYNAKÇA

- ANDERSON, Perry; (2002), Postmodernizmin Kökenleri, Çev. E.GEN, İstanbul, İletişim Yayınları, 30
- AYTAÇ, Emek; (2004), ‘‘Postmodernizm Üzerine ’’,Teori ve Politika, Postmodernizm ve Marksizmin Güncelliği,50
- BEED, Clive; (1991), ‘‘Philosophy of Science and Contemporary Economics:An Overview’’, Journal of Post Keynesian Economics, 459-489
- BAUDRİLLARD, Jean; (2003), Simülarklar ve Simülasyon, Doğu Batı Yayınları, Sosyoloji Dizisi , Ankara
- CALLİNİCOS, Alex; (2001), Postmodernizme Hayır, Marksist Bir Eleştiri, Ayraç Yayınları, 228
- CEVİZCİ, Ahmet;(2003), Felsefe Terimleri Sözlüğü, İstanbul, Paradigma Yayınları, 272
- DEMİR, Ömer; (2009), Bilim Felsefesi, Vadi Yayınları, 3. Baskı, 162-163
- DERRİDA, Jacques; (1976), Of Grammatology, çev. Gayatri Spivak , Baltimore: The Johns Hopkins University Pres, 1976
- FOUCAULT, Michel; (2010),Yapısalcılık ve Post Yapısalcılık, Çev: Ali Utku, Ümit Umaç, Birey Yayınları
- HUYSEN, Andreas; (1994), ‘‘Postmodernin Haritasını Yapmak’’, (Çev: Mehmet Küçük), Modernite versus Postmodernite,Vadi Yayınları, Ankara,108,124

- JAMESON, Frederic; (1991), Postmodernism, Or, The Cultural Logic of Late Capitalism,
Duke University Press
- KELLNER, Douglas; (1988), ‘‘Toplumsal Teori Olarak Postmodernizm: Bazı Meydan
Okumalar ve Sorunlar’’ Çev. Mehmet KÜÇÜK, Modernite Versus Postmodernite
içinde, Vadi Yayınları, 227-258
- KIZILÇELİK, Sezgin; (1994), ‘‘Postmodernizm: ‘Modernlik Projesine’ Bir Başkaldırı’’,Türkiye
Günlüğü, Sayı: 30.
- KÜÇÜK, Mehmet; (2001), Modernite Versus Postmodernite, Vadi Yayınları, 93
- LYOTARD, Jean François; Postmodern Durum, 1979, Vadi yayınları
- MCCLOSKEY, Donald; (1983) ‘‘The Rhetoric Of Economics’’, Journal Of Economic
Literature Volume XXI, June 1983: 481-517
- MUTMAN, Mahmut; YEĞENOĞLU, Melda; (1992), ‘‘ Bilimlerde ve Toplumda
Postmodernizm’’, Birikim, 43-57
- SAMUELS, Warren; (1990), Economics As Discourse, Boston, Kluwer Academic Publishers
- SARUP, Madan; (1997), Postyapısalcılık ve Postmodernizm, Çev: Baki GÜÇLÜ, Ark
Yayınları, 189
- SERDAROĞLU, Ufuk; (1998), Feminist İktisat’ın Bakışı Postmodernist Mi ?, Sarmal
Yayınevi,41-57
- ŞAYLAN, Gencay; (1996), Çağdaş Düşünce Akımları, Postmodernizm, Ders Notları, TODAİE
Yayınları, Ankara, 37
- ŞAYLAN, Gencay; (1999), Postmodernizm, İmge Kitabevi, Ankara, 216-229
- YILDIZ, Hasan; (2006), ‘‘Postmodernizm Nedir?’’, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Dergisi, Sayı:13, 2005

ÖĞRETMEN EĞİTİMİNDE KURAMSAL BİLGİNİN ÖNEMİ

Yüksel Gündüz¹

Zehra Sedef Korkmaz²

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, öğretmen eğitiminde kuramsal bilginin önemini ve gerekliliğini ortaya koymaktır. Kuramsal bilgi, bilimsel yöntemlerle elde edilmiş, doğruluğu ve geçerliliği sınanmış bilgilerdir. Kuramsal bilgi, pek çok yönden uygulamaya hizmet eder, ona bakış açısı ve öngörü kazandırır, olasılıkların değerlendirilmesinde yardımcı olur. Öğretmenlik mesleğinin kuramsal temeli, sağlam bir yapıda olmalı ve öğretmenler, öğretim sürecinde, her türlü etkinliği kuramsal bir bilgi temeline dayandırmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, öğretmen eğitimi, kuramsal bilgi.

THE IMPORTANCE OF THEORETICAL KNOWLEDGE IN TEACHER EDUCATION

ABSTRACT

Aim of this study is to highlight the importance and necessity of theoretical knowledge in teacher education. Theoretical knowledge is obtained by academic methods and is proven in terms of validity. Theoretical knowledge serves in many directions, and gives a viewpoint and foresight, and also it helps to evaluate different possibilities. The theoretical base of teaching profession needs to be based on strong structure, and teachers should base their activities on the theoretical knowledge.

Key Words: Teacher, teacher education, theoretical knowledge.

¹ Yrd. Doç. Dr. Artvin Çoruh Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Seyitler Kampüsü. Artvin e-posta: gunduz0735@hotmail.com

² Arş. Gör. Artvin Çoruh Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Seyitler Kampüsü. Artvin e-posta: zehrasedefcoskun@gmail.com

GİRİŞ

Öğretmenlik çok eski bir uğraşı alanı olmasına karşın, bir meslek olarak kabul görmesi oldukça yenidir. Eğitimin bir bilim olarak ortaya çıkması ve gelişmesiyle birlikte, öğretmenlik meslek bilgisi önem kazanmaya başlamış ve öğretmenlik için bireylerin özel bilgi ve becerilere sahip olması gerekliliği anlaşılmıştır (Erden, 2009: 156). Günümüzde öğretmenlik mesleği, eğitim sektörüyle ilgili olan sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik boyutlara sahip, alanda özel uzmanlık bilgi ve becerisini temel alan, akademik çalışma ve mesleki formasyonu gerektiren, profesyonel statüde uğraşı alanıdır. Profesyonel meslek, özel uzmanlık bilgi ve becerisini içeren, uzun ve yoğun bir akademik çalışma ile belirli özel formasyon gerektiren ileri düzeyde ve statüde meslektir (Hacıoğlu ve Alkan, 1997). Günümüzde ise, uzmanlaşmayla birlikte profesyonel meslekler önem ve itibar kazanmaktadır. Dolayısıyla öğretmenler profesyonellikleri sayesinde daha yararlı bir duruma gelmektedirler.

Eğitim ve öğretimde hedefler ne kadar iyi belirlenirse belirlensin, dersin içeriği ne kadar işlevsel seçilip organize edilirse edilsin, o hedefler iyi öğretmenler elinde yürütülmedikçe, eğitimde beklenen sonucun alınması olanaklı değildir (Sünbül, 2001: 224). Bu bağlamda temel sorumluluk öğretmendedir. Öğretmen, öğretmenliğin kuramsal bilgi temelini işe koşarak bireyin davranışlarında hem bireyin hem toplumun yaşamına kalite katacak değişimlerin oluşmasına kılavuzluk eden kişidir (Şahin, 2004: 282). Kavcar'a (1999) göre, öğretmenlik mesleğinin önemi ve değeri, öğretmenin, eğitim sisteminin en kritik ögesi olmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda öğretmenden, ders hazırlama, plan yapma, öğrenme yaşantıları düzenleme, ölçme ve değerlendirme gibi görevlerin yanında, rehberlik açısından öğrenciyi dinleme ve yol gösterme, öğrenciyi kabul ve sevk etme, öğrencinin mesleki gelişimine yardımcı olma, öğrenci potansiyelini keşfetme, insan ilişkilerini geliştirme gibi rolleri yerine getirmesi beklenir (Gibson ve Mitchell, 1990: 68-79).

Öğrencileri başarılı kılacak donanıma sahip kişiler olarak yetiştirmek, temelde öğretmenin görevidir (Özden, 1999: 33). Bu bağlamda öğretmenlik mesleğinin kuramsal temeli sağlam bir yapıda olmalıdır. Medly (1982) öğretmenin mesleki yeterliğinin onun bilgi, yetenek ve öğretmeye dair inançları olduğunu ifade etmektedir. Kuramsal bilgi temelinden yoksun öğretmenler, eğitim sürecindeki faaliyetlerini ya kendi öğrencilik dönemlerindeki öğretmenlerinin davranışlarını hatırlamaya çalışarak ya da pek çoğu eskimiş fakat çok bilinen uygulamaları sınıflarına taşıyarak sürdürmek zorunda kalırlar (Şahin, 2004: 265). Dolayısıyla öğretmenler, eğitim alanında kullanacakları geçerli kuramsal bilgilere sahip olmalıdırlar. Bu bağlamda yapılan çalışmanın amacı, öğretmen eğitimde kuramsal bilginin önemi ve gerekliliğini ortaya koymaktır.

I.KURAM

Kuram, sistematik olarak eğitim örgütlerinde davranış konusundaki düzenlilikleri belirleyen ve açıklayan birbiriyle ilişkili bir dizi kavramlar, varsayımlar ve genellemeler bütünüdür (Hoy ve Miskel, 2010: 3). Bu anlamda kuram, olaylara ilişkin kavramlar, tanımlar ve sayıtlar bütünü olarak ele alınabilir. Doğaları gereği genel ve soyut olan kuramlar, kesin doğru ya da yanlış olmaları açısından değil, yararlı olmaları bakımından değerlendirilirler. Kuramlar aynı zamanda bilginin gelişmesini güdüler ve yönlendirir.

Eğitimin herhangi bir dalının bilimleşmesi, sağlam kuramsal bilgilere dayandırılmasını gerektirir. Dolayısıyla eğitimin her dalı, evrensel kuramsal bilgilerden geniş ölçüde yararlanmak zorundadır (Bursalıoğlu, 1991: 99). Kuramlar, laboratuarda ya da uygulamada test edilmeye uygun sayıtların oluşturulmasına temel olan düşünme biçimleridir. Bazıları kuramı bir takım esrarengiz yollarla elde edilen, uygulama ile uzaktan ilişkili ilkeler çıkartılan soyut düşünceler bütünü olarak algılamaktadır. Gerçekte kuram, genellikle uygulamadan çıkarılır. Uygulamayı sistematik olarak

gözleyenler, uygulamalar arasındaki ilişkiler konusunda bir takım önseziler geliştirirler. Bu önseziler, uygulamaya ilişkin sayıtlılara ve ilkelere götürür. Önsezilerin biçimlenmesi kurama temel oluşturur (Sergiovanni ve Starratt, 1979: 24-25). Dolayısıyla kuramın hem transfer gücü, hem güvenilirliği yüksektir.

II. KURAMIN İŞLEVLERİ

Birbiri ile ilişkili olguları ve davranışları açıklama gücüne sahip çeşitli önerme tiplerinin oluşturduğu kapsayıcı, tümel bir önerme Lawson (1995) olarak kabul edilen kuram, olaylara genel açıklamalar getirme, birikimli araştırmalara olanak sağlama ve eylemi yönlendirme gibi işlevleri yerine getirmektedir (Aydın, 1993: 21).

A. Kuram Olaylara Genel Açıklamalar Getirir: Örneğin, örgütsel kuram, örgütsel yaşamın yapısını ve dinamiğini açıklayan önermeleri oluşturmayı amaçlar. Bunu gerçekleştirmek için, kuram görgül araştırmaları yönlendirir, önerilen kurumsal açıklamaları nesnel olarak test etmek için denence geliştirilmesine kavramsal dayanak sağlar.

B. Kuram, Birikimli Araştırmaya Olanak Sağlar: Bilginin gelişmesi için bütünleştirici ortak bir çevre oluşturur. Kurama dayalı bir araştırma, önceki araştırmalardan da yararlanarak kuramı yeniden gözden geçirir, yeniden formüle eder ve bilginin gelişmesini sağlar.

C. Kuram Eylemi Yönlendirir: Kuramlar gerçekliğin karmaşıklığından bir anlam çıkarmada uygulamacılara ışık tutar. Stratejik ve ussal eylemi olanaklı kılar. Kuramsız çalışan araştırmacıların uygulamacıların kendilerini olayların rastgeleliğinden kurtarmaları olasılığı çok azdır. Kurama dayalı eylemlerde bir açıklık, bilinçlilik ve güvenilirlik vardır.

III. KURAMSAL BİLGİLER

Kuramsal bilgi, bilimsel yöntemlerle elde edilmiş, doğruluğu ve geçerliliği sınanmış bilgilerdir. Kuramsal bilgiler, kavramlar arasındaki soyut ve karmaşık ilişkilerin bilgisini içerir. Bu yüzden de kuramsal bilginin kazandırılması basit sayılabilecek bir öğretim problemi değildir. Niegemann, Gronki-Jost ve Neff'e (1999) göre, kuramsal bilgi mesleki eğitimde uzmanlığın önemli bir dayanağını oluşturmaktadır. Son yıllarda yaşanan gelişmeler sonucu mesleki eğitimde akademik boyutun daha çok vurgulanmasıyla birlikte kuramsal bilgiyi gerçek yaşam durumlarında karşılaşılan problemlerin çözümünde kullanabilme becerisi daha çok önemsenmeye başlanmıştır. Hoy ve Miskel (2010) bilimin amacını, kuramlar üretmek olarak belirtiyor ve kuramsal bilgiyi, bilimsel yollarla elde edilen bilgi olarak değerlendiriyor. Bu anlamda kuramsal bilgi, kalıcı ve her dönem geçerli olan bilgidir.

IV. KURAM UYGULAMA İLİŞKİSİ

Bilimsel yaklaşım, olaylar hakkında hem kuramcılar hem de uygulayıcılar için bir düşünme biçimi ve analiz modeli sağlar (Hoy ve Miskel, 2010: 7). Kuramsız bir eğitim anlayışı sırf uygulamalarla, pratikle yetinen bir üretimden öteye geçmez. Ancak sadece kurama dayanan bir eğitim anlayışı da, mevcut uygulamalara fazla bir şey veremez (Tozlu, 1992: 217). Ancak, kuram uygulama ilişkisi, kuramcıların kavramları kullanarak, problemin önemli yönlerini belirlemelerinden daha ileri düzeydedir.

Kuram, uygulamayla en az üç yönden doğrudan ilişki içindedir. İlk olarak kuram uygulayıcılar için bir referans sistemi sağlar. İkinci olarak, kuram uygulamadaki olaylar için genel bir çözüm modeli sunar. Üçüncü olarak kuram, karar vermeyi yönlendirir (Hoy ve Miskel, 2010: 6). Kuram, uygulayıcılara karşılaştıkları problemleri çözmelerinde keskinlik, ihtiyaç duydukları çözüm araçları ve bir referans sistemi sağlar. Diğer yandan, kuram, uygulamadaki problemlere doğrudan çözüm üretmez. Keedy ve Achilles (1997) kuram-uygulama ilişkisini değerlendirirken, kuramla uygulamanın

birbirinden ayrılmadığını açıklamakta ve kuramların, geleneksel varsayımları eleştiren uygulamalar sırasında oluşturulduğunu belirtmektedirler.

Kuramsız uygulama, bilinçsiz bir devinim, uygulamasız kuram ise düşüncenin gerçeklik alanından kopması ve kendi bedenini yitirmesidir. Eğitim kendi tanımına, kuramın ve uygulamanın birliktelisinde kavuşur. Bu anlamda kuram ve uygulama bir bütünlük içinde düşünülmesi gereken iki önemli boyuttur. Sistemize edilen bilgi ve bulguların uygulamaya geçirilmesinde elde edilecek başarının kuramı geliştirmesi doğaldır. Kuram ve uygulama bütünlüğünün sağlanması, eğitim bilimlerindeki çalışmaların temelini oluşturmak durumundadır. Eğitim bilimleri koyduğu kurallar ve vardığı sonuçlarla uygulamalı bir alan olduğuna göre, kuram ve uygulama arasındaki yapaylık doğal olarak ortadan kalkmalıdır.

Sosyal bilimlerin öğretildiği, çeşitli ve her düzeydeki eğitim kurumlarında verilen bilgilerden bir kısmı yanlıştır. Bunlardan hangilerinin doğru, hangilerinin yanlış olduğunu uygulama göstermektedir. Bu anlamda uygulama, kuramın kuvvetini deneyen önemli bir araçtır (Bursalıoğlu, 1991: 105). Kuram pek çok yönden pratiğe hizmet eder, ona bakış açısı ve öngörü kazandırır, olasılıkların değerlendirilmesinde yardımcı olur. Güçlüklerin tanımlanması, karışıklıkların dil ve düşünce planında giderilmesi, kuramın görevleri arasındadır. Pratik de kuram için hammadde sağlar ve onun sınanmasına zemin oluşturur.

Eğitim kuramları, yeni kuramların oluşumunda ilk adımdır. İkinci ve üçüncü adımları ise, mevcut eğitim uygulamaları ile eğitim tarihi oluşturur. Eğitim tarihi, bir uygulamalar tarihi olarak, kuramların oluşmasına ve yeniden düzenlenmesine katkı sağlamıştır. Eğitim pratiğinden bir takım sonuçlar çıkarmak ve bu konuda sorular sormak, pratikten kurama bir adımdır. Burada kuram aydınlatmaya ve eğitimsel gerçekliği yorumlamaya yönelir. Eğitimsel kuram ve uygulama, birbiriyle ilişkilidir. Yani kuram uygulamayı, uygulama da kuramı aydınlatır ve yönlendirir. Yani yeni deneyimler, yeni kuramların ortaya çıkmasına neden olur.

Uygulamadan doğan deneyim, kuramın olduğu gibi sürdürülmesini ya da yeniden gözden geçirilmesini gerektirebilir. Böylece, kuram ve uygulama, kendilerini birbirleri üzerine inşa ederler (Ozmon ve Craver, 1986: 292). Eğitim pratiği, eğitim kuramının test edilmesidir. Burada uygulamanın başarısı, kuramın da başarısıdır.

Öğretmenlik eğitiminde kuram ilk basamağı oluşturmalı ve kuram ile uygulama arasındaki denge de sağlanmalıdır. Öğretmenin kuram ve uygulamadan yoksun olarak yetiştirilmesi, mesleki faaliyetlerin yapılmasında önemli sorunlara neden olabilmektedir.

V. ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNDE KURAMSAL BİLGİNİN YERİ VE ÖNEMİ

Öğretmenin niteliği, eğitim sistemlerinin işleyişi ve başarıya ulaşmasında oldukça önemli rol oynamaktadır (Köseoğlu, 1994: 2). Bu önemine rağmen, öğretmen olma niteliğini taşımayan çok sayıda insanın bu mesleği yürüttüğü bilinmektedir. Oysa Brauer'in (2010) de belirttiği gibi, öğretmenin sahip olduğu alan bilgisi, yetenekleri ve mesleği yapabileceğine dair inançları, öğretmeni öğretmen yapan unsurlardır. Bu noktada, öğretmenlik herkesin rahatlıkla yapabileceği sıradan bir iş gibi algılanmamalıdır. Kuramsal bilgi temelinden yoksun kimsenin öğretemeyeceği ve öğretmenliğin sıradan bir gözlemcinin gördüğünden çok daha karmaşık bir iş olduğu ortadadır. Glaser'e (1992) göre öğretmenlik bu anlamda toplumda başarılması en güç olan işlerden biridir. Öğretmenler mesleklerinin icrasında gereksinim duydukları kuramsal bilgileri eğitim yoluyla kazanırlar.

Öğretmenlik eğitimine ilişkin program, eğitimin kuramsal ve uygulama boyutu olmak üzere iki temel eksen üzerine oturtulmuştur. Öğretmenlik eğitiminin kuramsal boyutu, yıl/yarıyıl esasına dayalı, koşullu ve koşulsuz derslerin oluşturduğu, yeterli ve gerekli sayıda zorunlu ders ile bireysel farklılıkları destekleyen çok sayıda seçmeli dersten oluşturulmaktadır. Öğretmenlik eğitiminin uygulama boyutuna ilişkin uygulama

ortamı, öğretmen adayına, gerçeklikle/durumla yüzleşme ve var olanı-mevcudu-/durumu deneyimleme olanağı sunabilecek doğal ortama gereksinim duymaktadır (Ural, 2011: 212-213). Öğretme öğrenme sürecini daha etkili kılmak için öğretmenlik mesleğinin kuramsal bilgi temeline daha fazla başvurmak, öğretmenliğin meslekleşmesine önemli katkılar sağlayacaktır (Şahin, 2004: 268). Bu bakımdan uygulamada başarı, kuramsal bilgi ile yakından ilişkilidir. Burada kuramsal bilgi, uygulamada öğretmene rehberlik eder Alan bilgisinin öğretmenlik meslek bilgisi ile bütünleştiği, kuramsal bilgilerin uygulama çalışmaları ile anlamlı hale getirildiği öğretmen eğitimi programlarının nitelikli öğretmen yetiştirme kalitesini arttıracak ortadadır. Capraro, Capraro ve Helfeldt'in (2010) de haklı olarak belirttiği gibi, bir kurumun başarılı olabilmesi o kurumun insan kaynaklarının kalifiye ve yeterli olmasına bağlıdır. Dolayısıyla öğretmen yeterli olduğunda vereceği eğitimin kalitesi de artacaktır.

Öğretmen, öğretmenliğin kuramsal bilgi temelini işe koşarak bireyin davranışlarında hem bireyin hem toplumun yaşamına kalite katacak değişimlerin oluşmasına kılavuzluk eden kişidir (Şahin, 2004: 282). Dolayısıyla öğretmenlik mesleği, uzmanlık eğitimi sonucu gerçekleşmesi gereken profesyonel bir meslektir. Bu anlamda öğretmenlik mesleği hem çok işlevli bir sorumluluğun uygulayıcısı hem de doğru ve kabul edilebilir nitelikte olması beklenen bir mesleki statünün taşıyıcısıdır (Yaşaroğlu, 2007: 257). Bu noktada öğretmenin bilgi temelini sağlamlığı ayrı bir önem taşımaktadır. Öğretmenlerin bilgi temelini oluşturan öğeleri, özel alan bilgisi, genel meslek bilgisi, eğitim programı bilgisi ve mesleki özel alan bilgisi olarak belirlemek mümkündür. Özel alan bilgisine sahip öğretmen, öğreteceği alanın temel kavramlarına ve içeriğine hâkimdir. Genel meslek bilgisi, öğretmenin nasıl öğreteceği ile ilgilidir. Eğitim programı bilgisi, öğretmenin programı, öğretme-öğrenme süreçlerini ve değerlendirme boyutlarını bütünüyle kavramış olmasını ifade eder. Mesleki özel alan bilgisi ise, özel alan bilgisi ve meslek bilgisinin karışımı sonucu ortaya çıkan belirli bir

alan öğretmenliğine ilişkin bilgidir. Öğretmenlerin yeterlik alanları incelendiğinde, hepsi de kuramsal bir temele işaret etmektedir.

Öğretim kademesi ne olursa olsun, öğretmenler öğretim sürecinde gerçekleştirdikleri her türlü etkinliği kuramsal bir bilgi temeline dayandırmalıdır. Kuramsal bilgi temelinden yoksun öğretmenler, eğitim sürecindeki faaliyetlerini kendi öğrencilik dönemlerindeki öğretmenlerinin davranışlarını hatırlamaya çalışarak ya da pek çoğu eskimiş fakat çok bilinen uygulamaları sınıflarına taşıyarak sürdürmek zorunda kalırlar (Şahin, 2004: 265). Buna meydan vermemek ve öğretmenin mesleki başarısı için öncelikle kendi uzmanlık alanını iyi bilmesi gerekir. Gerçekte de bir şeyi öğretebilmek için önce bilmek gerekir. Brown, Colins ve Duguid'un (1989) belirttiği gibi, bir şey gerçekten biliniyorsa uygulamaya geçirilebilir ve başka durumlara transfer edilebilir. Bu anlamda bir mesleğin, bilimsel kuramlara dayalı bir bilgi temelini bulunması esastır. Sosyal bilimciler, meslekleri diğer iş ve uğraşlardan ayırırken, işin gerektirdiği uzmanlık, ustalık ve içerdiği karmaşıklık derecesini dikkate alırlar. Bu bağlamda düşünüldüğünde meslek, bilgi temelli iş olarak tanımlanabilir. Öğretmenlikle ilişkilendirilebilecek kuramsal bilgiler hızla çoğalmaktadır (Şahin, 2004: 265). Bu amaçla öğretmenler, çoğalan bu kuramsal bilgileri hızla edinmeli ve uygulamaya koymalıdır.

Elliot'a (1993) göre, öğretmen adaylarının iyi birer uygulayıcı olabilmeleri için, öncelikle öğretmenliğe ait kuramsal bilgi temeline sahip olmaları gerekmektedir. Uygulama, kuram olmaksızın anlamlı ve tutarlı olamaz. Bu nedenle öğretmen eğitiminde adaya önce kuramsal bilgiler kazandırılır ve daha sonra bu bilgilerin üzerine uygulamalar yapılır. Etkili öğretim, kuramların uygulamaya aktarılması ile mümkündür. Öğretmen adaylarının öğrendikleri kuramsal bilgiler temelinde, uygulamayı yönlendirebilecek profesyonel öğretmen olmaları beklenmektedir. Bilimsel bir yaklaşımla öğretilecek kuramsal dersler, okullarda yapılacak uygulamalar yoluyla desteklenmeli ve öğretmen adaylarına, öğrencinin bireysel özelliklerini ve ihtiyaçlarını

dikkate alan eğitim uygulamaları yaptırılmalıdır. Üniversiteler, kuramsal bilgi ile uygulamayı dengeli şekilde yürütecek bir eğitim yaklaşımını uygulamaya koymalıdır. Burada ağırlığın birine verilmesi denge durumunu bozar ve etkili bir öğretmen modeli ortaya çıkamaz.

Perrenoud (2001) öğretmen eğitiminde yeterliklerin kazandırılmasında kuram ve uygulamanın birbiriyle bütünleşmesi gerektiğini önemle vurgular. Kuramsal bilginin, öğretmen adayının sınıfta uygulamasını göreceak biçimde düzenlenmesi gerekmektedir (Kelly ve Grenfell, 2005: 5). Öğretmen adaylarına mesleki yeterliklerin kazandırılabilmesi için öğretmen eğitim programlarında kuram ve uygulamanın iç içe olması gerekmektedir. Kuramsal bilgilerin uygulamaya konulmasında ise, öncelikle, öğretmen adaylarının, model davranışları okullardaki eğitim ortamlarında gözlemlenmeleri ve incelemeleri önemlidir. Yakın zamanda programlara damgasını vuran uygulama odaklı yaklaşım, kuramı ön plana çıkaran yaklaşım çerçevesinde eleştirilmiş ve öğretmen adaylarının yeterli düzeyde eğitim bilimleri alanındaki kuramları ve kavramları öğrenmeden mezun oldukları ve bu durumun onların mesleki yeterliliğini önemli ölçüde azalttığı iddia edilmiştir. Bu görüşe göre, yeterli kuramsal bilgi ile donanık öğretmen adaylarının, okulda uygulamanın gerektirdiği güçlüklerle başa çıkabilecekleri varsayılmaktadır. Kuramdan yoksun, uygulama odaklı yetişen öğretmen adaylarının hata yapabileceği ve bu hataları değerlendirmek ve düzeltmek için gerekli kavramsal çerçeveye ve bakış açısına sahip olamayacağı savunulmaktadır. Öğretmen adaylarının okullarda geçirdikleri deneyimler, onlara gerçek yaşam problemlerinden hareketle, kendi bilgilerini kendilerinin oluşturmasına olanak sağlar (Hassard, 1999). Üniversite düzeyindeki öğrencilerin de öğrendikleri kuramsal bilgileri, mesleki problemlerinde kullanmaları söz konusu olduğunda, çok başarılı olamadıkları gözlenmektedir (Renkl, Gruber, Mandl ve Hinkofer, 1994). Oysa eğitimin temel amaçlarından birisi, öğrenilenlerin başka alanlara transfer edilmesidir.

Öğretmenler kuramsal bilgiyi, eğitim yaşamı boyunca kitaplardan, uzmanlardan ve deneyimli öğretmenlerden elde ederler (Atay, 2003). Kuramsal bilgi, daha çok hizmet öncesi eğitim sürecinde verilmektedir. Burada, öğretmen adayının belirli bir alanda uzmanlık bilgisine sahip olması amaçlanmaktadır. Öğretmen adaylarına, kıdemli ve deneyimli öğretmenlerce, “üniversitenizde size verilen o kuramsal bilgileri bir kenara bırakın, onların hepsi teoride kaldı; neyin işleyip neyin işlemediğini burada sınıf ortamında göreceksiniz; ne öğrenecekseniz burada öğreneceksiniz” denildiği olmuştur. Aslında sorun, öğretmenliğin kuramsal temelini oluşturan bilgilerin yanlışlığına ya da işe koşulamaz oluşundan değil, sorun, öğretmen yetiştiren programların öğretmen adaylarına kuramsal bilgiyi uygulama ortamlarında kullanma fırsatı verilmemesinden kaynaklanmaktadır (Şahin, 2004: 267). Kuramsal bilgi temelini uygulama sürecinde yeterince kullanılmaması, öğretmenliğin meslek olma özelliğini bu boyutta tartışılır kılmaktadır.

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Eğitimin bir bilim olarak ortaya çıkması ve gelişmesiyle birlikte, öğretmenlik meslek bilgisi önem kazanmaya başlamış ve öğretmenlik için bireylerin özel bilgi ve becerilere sahip olması gerekliliği anlaşılmıştır (Erden, 2009: 156). Bu anlamda öğretmen, öğretmenliğin kuramsal bilgi temelini işe koşarak etkinliklerde bulunması gereken bir kişi niteliğindedir. Burada öğretmenlere hizmet öncesinde mesleğin gerektirdiği kuramsal bilgilerin kazandırılması önem taşımaktadır. Kuramsal bilgi temelinden yoksun öğretmenler, eğitim sürecindeki faaliyetlerini ya kendi öğrencilik dönemlerindeki öğretmenlerinin uygulamalarını ya da pek çoğu eskimiş fakat çok bilinen uygulamaları işe koşarak yapmaya çalışırlar (Şahin, 2004: 265).

Eğitimin herhangi bir dalının bilimleşmesi, sağlam kuramsal bilgilere dayandırılmasını gerektirir. Dolayısıyla eğitimin her dalı, evrensel kuramsal bilgilerden geniş ölçüde yararlanmak zorundadır (Bursalıoğlu, 1991: 99). Kalıcı ve her dönem

geçerli olan kuramsal bilgi, bilimsel yöntemlerle elde edilmiş, doğruluğu ve geçerliliği sınanmış bilgilerdir. Bilginin gelişmesini güdüleyen ve yönlendiren kuramsal bilginin, olaylara genel açıklamalar getirme, birikimli araştırmalara olanak sağlama ve eylemi yönlendirme gibi işlevleri de bulunmaktadır (Aydın, 1993: 21). Kuramsal bilgi aynı zamanda, mesleki eğitimde uzmanlığın önemli bir dayanağını oluşturmaktadır.

Kuram ve uygulama arasında önemli bir ilişki söz konusudur. Kuramsız bir eğitim anlayışı sırf uygulamalarla, pratikle yetinen bir üretimden öteye geçmez. Ancak sadece kurama dayanan bir eğitim anlayışı da, mevcut uygulamalara fazla bir şey veremez (Tozlu, 1992: 217). Kuram, uygulamayla en az üç yönden doğrudan ilişki içindedir: Kuram uygulayıcılar için bir referans sistemi sağlar, kuram genel bir çözüm modeli sunar ve karar vermeyi yönlendirir (Hoy ve Miskel, 2010: 6). Kuram, uygulayıcılara karşılaştıkları problemleri çözmelerinde keskinlik, ihtiyaç duydukları çözüm araçları ve bir referans sistemi sağlar. Öğretmen eğitiminde yeterliklerin kazandırılmasında kuram ve uygulamanın birbiriyle bütünleşmesi önem taşımaktadır (Perrenoud, 2001).

Kuramsız uygulama, bilinçsiz bir devinim, uygulamasız kuram ise, düşüncenin gerçeklik alanından kopması ve kendini yitirmesidir. Bu anlamda kuram ve uygulama bir bütünlük içinde düşünülmesi gereken iki önemli boyuttur. Eğitim bilimleri koyduğu kurallar ve vardığı sonuçlarla uygulamalı bir alan olduğuna göre, kuram ve uygulama arasındaki yapaylık doğal olarak ortadan kalkmalıdır.

Kuram pek çok yönden uygulamaya hizmet eder, ona bakış açısı ve öngörü kazandırır, olasılıkların değerlendirilmesinde yardımcı olur. Uygulama da kuram için hammadde sağlar ve onun test alanını oluşturur. Buradan hareketle öğretmenlik eğitiminin, kuram ve uygulamanın dengeli bir birlikteliğini gerektirdiğini söylemek mümkündür.

Öğretmenin sahip olduğu alan bilgisi, yetenekleri ve mesleği yapabileceğine dair inançları, öğretmeni öğretmen yapan unsurlardır. Bu noktada, öğretmenlik herkesin

rahatlıkla yapabileceği sıradan bir iş gibi algılanmamalıdır. Kuramsal bilgi temelinden yoksun kimsenin öğretemeyeceği, öğretmenliğin sıradan bir gözlemcinin gördüğünden çok daha karmaşık bir iş olduğu ortadadır.

Öğretim kademesi ne olursa olsun, öğretmenler öğretim sürecinde gerçekleştirdikleri her türlü etkinliği kuramsal bir bilgi temelinde dayandırmalıdır. Aslında bir şey gerçekten biliniyorsa uygulamaya geçirilebilir (Brown, Colins ve Duguid, 1989). Öğretme öğrenme sürecini daha etkili kılmak için öğretmenlik mesleğinin kuramsal bilgi temelinde daha fazla başvurmak, öğretmenliğin meslekleşmesine önemli katkılar sağlayacaktır (Şahin, 2004: 268). Bu bakımdan uygulamada başarı, kuramsal bilgi ile yakından ilişkilidir. Kuramsal bilgilerin uygulamayla anlamlı hale getirildiği öğretmen eğitimi yaklaşımıyla nitelikli öğretmen yetiştirme olasılığı yüksektir.

Elliot'a (1993) göre, öğretmen adaylarının iyi birer uygulayıcı olabilmeleri için, öncelikle öğretmenliğe ait kuramsal bilgi temelinde sahip olmaları gerekmektedir. Kuramsal bilginin, öğretmen adayının sınıfta uygulamasını göreceğ biçimde düzenlenmesi gerekmektedir (Kelly ve Grenfell, 2005: 5).

Bu bağlamda yapılan çalışmaya ilişkin olarak şu öneriler getirilebilir:

1-Öğretmenlik eğitiminde adayların güncel kuramsal bilgi ile donanık olarak yetiştirilmesi gerekmektedir.

2-Kuramsal bilginin, öğretmen adaylarının sınıfta uygulamasını göreceğ biçimde düzenlenmesi gerekmektedir.

3- Kuram ve uygulamanın bir bütünlük içinde verilmesine dikkat edilmelidir.

4-Öğretmenliğin meslekleşmesine katkısı bakımından, öğretmenlik mesleğinin kuramsal bilgi temelinde daha çok önem verilmelidir.

KAYNAKÇA

- ATAY, Derin Y.; (2003), Öğretmen Eğitiminin Değişen Yüzü, Ankara, Nobel Yayıncılık.
- AYDIN, Mustafa; (1993), Çağdaş Eğitim Denetimi, Ankara, Pegem A Yayıncılık.
- BROWN, John S; Allan COLLİNS ve Paul DUGUİD; (1989),“Situating Cognition and the Culture of Learning”, Educational Researcher, 18 (1), ss. 32-42.
- BURSALIOĞLU, Ziya; (1991), Eğitim Yönetiminde Teori ve Uygulama, Ankara: Pegem Yayınları.
- CAPRARO, Margaret M; Robert M. CAPRARO; ve Jack HELFELDT; (2010), “Do Differing Types of Field Experiences Make a Difference in Teacher Candidates' Perceived Level of Competence?”, Teacher Education Quarterly, 37(1), ss. 131-154.
- ELLİOT, John; (1993), “Three perspectives on coherence and continuity in teacher education”, ELLİOT John, (Ed.), Reconstructing teacher education, London: Falmer Press.
- ERDEN, Münire; (2009), Eğitim Bilimlerine Giriş, Ankara, Arkadaş Yayınevi.
- GİBSON, Robert L. ve Marianne H. MİTCHELL; (1990), Introduction To Counseling And Guidance, New York: MacMillan Pub. Comp.
- GLASER, William; (1992), The Quality Scholl: Managing Students Without Coercion, New York: Harper and Row.
- HACIOĞLU, Fatma ve Cevat ALKAN; (1997), Öğretmenlik Uygulamaları, Ankara, Alkım Yayınları.
- HASSARD, John; (1999), Student's Experience in Constructivist Learning Environments, <http://scied.gsu.edu/Hassard/Teems.html>, Erişim Tarihi: 02.05.2012.

-
- HOY, Wayne K. ve Cecil G. MİSKEL; (2010), Eğitim Yönetimi. (Çeviri Editörü: Selahattin TURAN). Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- KAVCAR, Cahit; (1999), Nitelikli Öğretmen Sorunu. Ankara, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Eğitim Sistemi Ulusal Sempozyumu, (22-27 Kasım) Ankara, Tekışık Yayıncılık.
- KEEDY, John L. ve Charles M. ACHİLLES; (1997), The need for school-constructed theories in US school restructuring, Journal of Educational Administration, 35(2), ss. 102-121.
- KELLY, Michael ve Michael GRENFELL; (2005), European Profile for Language Teacher Education: A Frame of Reference. UK: University of Southampton, European Commission Directorate-General for Education and Culture.
- KÖSEOĞLU, Kürşat; (1994), İlköğretime Öğretmen Yetiştiren Kurumlarda Öğretim Elemanı Yeterliklerinin Değerlendirilmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- LAWSON, Anton E.; (1995), Science Teaching of the Development Thinking, California, Wadsworth Publishing Company.
- MEDLEY, Donald M.; (1982), Teacher Competency Testing and the Teacher Educator, Association of Teacher Educators and the Bureau of Educational Research in Charlottesville, ss. 1-43.
- NIEGEMANN, Helmut M; Eva Maria GRONKİ-JOST ve Oliver NEFF; (1999), “Instructionsdesign zu Förderung des Selbständigen Erwerbs Theoretischen Wissens in der Kaufmännische Berufsausbildung”, Unterricht Wissenschaft, 27(1), ss. 12-28.
- OZMON, Howard ve Samuel M. CRAVER; (1986), Philosophical Foundation of Education, Ohio, Merril Publishing Company.
- ÖZDEN, Yüksel; (1999), Eğitimde Dönüşüm. Eğitimde Yeni Değerler, Ankara, Pegem A Yayınları.

-
- PERRENOUD, Philippe; (2001), La Formation des Enseignants au 21e Siècle.
http://www.unige.ch/fapse/SSE/teachers/perrenoud/php_main/php_2001/2001_21.html, Erişim Tarihi: 02.05.2012.
- RENKL, Alexander L.; Hans GRUBER; Heinz MANDL ve Ludwig; HINKOFER; (1994), “Hilft Wissen bei der Identifikation und Steuerung eines Komplexen Ökonomischen Systems?” Unterrichtswissenschaft, 22, ss. 195-202.
- SERGIOVANNI, Thomas J. ve Robert J. STARRATT; (1979), Supervision Human Perspectives, McGraw- Hill Book Company.
- SÜN BÜL, Ali M.; (2001), “Bir Meslek Olarak Öğretmenlik”, Özcan DEMİREL ve Zeki KAYA, (Ed.), Öğretmenlik Mesleğine Giriş, Ankara, Pegem A Yayıncılık.
- ŞAHİN, Ali E.; (2004), “Meslek ve Öğretmenlik”, Veysel SÖNMEZ, (Ed.), Öğretmenlik Mesleğine Giriş, Ankara, Anı Yayıncılık.
- TOZLU, Necmettin; (1992), Eğitim Problemlerimiz Üzerine Düşünceler, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- URAL, Ayhan; (2011), “Öğretmenlik Eğitimine İlişkin Bir Model Önerisi”, Songül Aynal KİLİMCİ, (Ed.), Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme, Ankara, Pegem Akademi.
- YAŞAROĞLU, Faruk; (2007), ” Bir Meslek Olarak Öğretmenlik”, Durmuş EKİZ, ve Haydar DURUKAN, (Ed.), Eğitim Bilimine Giriş, İstanbul, Lisans Yayıncılık.

SÜRÜCÜ DAVRANIŞI VE SÜRÜCÜ KİŞİLİĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİ ANALİZİ

İbrahim Halil Çelik¹

Ekrem Cengiz²

ÖZET

Çalışmamızın amacı Trabzon ilinde yaşayan insanlara yönelik araç kullanan rastgele seçilmiş 250 kişiye uygulanan anket aracılığıyla kişilik yapıları ile sürücü davranışları arasındaki ilişkiyi tespit etmek, hangi tür kişilik yapılarının kurallara uymadığı, hangilerinin kurallara riayet ettiğini yapılan beş faktör kişilik analizi ile ölçmek ve trafik unsuruna dikkat çekmektir.

Anahtar Kelimeler: Kişilik, Beş Faktör Kişilik Özellikleri, Trafik, Sürücü Davranışı

ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN DRIVING BEHAVIOR AND DRIVER PERSONALITY

ABSTRACT

The aim of our study is to identify people's personalities and their compatibility to traffic rules, by randomly selecting 250 people who live in Trabzon and point out what kind of people follow the rules and what kind of people don't, and also to find out that using the five factor analysis, which of them obey the rules.

Keywords: Personality, Five Factor Personality Traits, Traffic, Driver Behaviour.

¹ Yüksek Lisans öğrencisi, Gümüşhane Üniversitesi

² Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, ekremkayseri@yahoo.com.tr

*Bu makale Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Afet Yönetimi ABD'da, Doç. Dr. Ekrem CENGİZ'in danışmanlığında İbrahim Halil ÇELİK tarafından yapılan "Sürücü davranışı ve sürücü kişiliği arasındaki ilişki analizi" başlıklı tezden alınmıştır.

GİRİŞ

Kişilik çok eski dönemlerden bu yana insanoğlunun üzerinde çalışmalar yaptığı ve tam anlamıyla ortak bir tanımının yapılamadığı bir kavramdır. Kimi ruh bilimcilerin tanımına göre kişiden kişiye değişik özellikler gösteren duygu ve yeteneğe bağlı oluşan işlevsel bir bütünlük halinde, bir insanının büyüme döneminde oluşturduğu davranışlarına yansıyan özellikler olarak, kimisi insanın gelecekteki davranışları ile ilgili bize tahmin yapma konusunda bilgi veren göreceli biçimde değişmeyen özellikler olarak, kimine göre de başka insanları görerek onları taklit etme şeklinde tanımlar yapılmıştır. Kişiliği oluşturan unsurlar ise karakter, huy, mizaç ve benlik olarak ifade edilmiştir.

Karayolunda hareket eden yaya, hayvan ve araçların karayolu üzerindeki davranışları olarak tanımlanan trafik, genel anlamda ulaşımı ifade etmektedir. Ülke nüfusunun artması ve köyden şehre göçün artmasıyla orantılı olarak karayolundaki motorlu araçlarda da artış meydana gelmiş ve neredeyse ülkemizin en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Ülkemizde Avrupa'ya kıyasla karayolu daha fazla kullanılmaktadır. Neredeyse her gün televizyon ya da radyodan trafik kazaları haberleri duyulmaktadır. Trafik kazaları can kayıpları, yaralanmalar, kazaya bağlı kalıcı sakatlıklar, maddi kayıplar ve hem kazadan kurtulan hem de kazayı yaşayan kişilerin yakın çevresinde psikolojik sorunları da beraberinde getirmektedir. Yapılan çalışmalarda ve resmi kurumlar tarafından açıklanan verilerde kazalara en fazla insan unsurunun yol açtığı ifade edilmektedir. Yol, araç, çevre ve diğer faktörler ise trafik kazalarına çok daha az etki etmektedir. Trafik yoğunluğunun artması, trafik eğitiminin eksikliği, trafik yönetim ve denetimindeki eksiklikler kazalara sebep olarak gösterilmektedir. Sürücülerin alkollü araç kullanmaları, aşırı hız, hatalı sollama genel olarak insan kaynaklı kazalara örnek gösterilebilir. Bilimsel araştırmalara göre öfke ve saldırgan tutumların da trafik kazalarına yol açtığı belirtilmiştir.

Trafik kazalarındaki en önemli etken sürücüler olduğundan ve sürücülerin diğer bir deyişle bireylerin davranışlarını şekillendiren en önemli etmenlerden biride kişilik olduğundan, sürücü davranışlarının kişilik özellikleri bağlamında incelenmesi ve buna göre önlemlerin alınması manidar olacaktır.

Dolayısıyla, bu araştırmanın amacı sürücü davranışları ile sürücü kişiliği arasında bir ilişki olup olmadığına bakmaktır.

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. Kişilik

Kişilik kavramı, insanın sosyal hayatının bir parçası olarak yüzyıllarca ilgiyi üzerine çekmesine karşın bilimsel gelişimine 1930’lu yıllarda kişilik psikolojisinin sosyal bilim alanında bağımsız bir bilimsel disiplin olarak ortaya çıkması ile başlamıştır (Yelboğa, 2006).

Kişilik kavramının yabancı dillerdeki ortak köken olarak ifadesi “persona” kelimesidir. Eski Yunanda tiyatro oyuncularını oyunlar esnasında rollerini maskenin altında seslendiriyorlardı, bu maskeye “persona” denilirdi. Etrüskçe “phersu” ve Grekçe “prosopon” kelimeleri ile yakınlığı olduğu tahmin edilen “persona” kelimesini tarihte Çiçero, kişinin belli bir kalıpta görünmesi, fakat görüldüğü biçimde olmaması, kişinin dışarıdan görüldüğü şekli ve asil duruşu, yaşamında oynaması gereken rol için gerekli olan etmenler olarak tanımlamıştır (Yanbastı, 1990). Kur’an-ı Kerim kişiliği; yüz, çehre manalarına gelen vecih kelimesiyle açıklamış olup, latincedeki “persona” kelimesi ile benzer anlama gelmektedir (Akto, 2005).

Şimdiye kadar ruhbilimciler tarafından yapılan tanımlara göre kişilik, kişiden kişiye değişik özellikler gösteren duygulara, kendine has yeteneklere bağlı oluşan, işlevsel bir bütünlüğü olan, bir insanın büyüüp olgunlaşma dönemlerinde oluşan tavır ve davranışlarına yansıyan özelliklerdir (Köknel, 1982).

Kişilik, sosyal ve çevresel faktörleri, biyolojik ve genetik davranışları kapsayan ve iç ve dış etkilere bağımsız olmayan bir süreçtir (İnanç ve Yerlikaya, 2011). Kişilik, insanı başka insanlardan ayıran, diğer insanlardan farklı kılan özelliklerini yansıtan ve insanın gelecekteki davranış ve tutumları ile ilgili bize tahmin yapma olanağı veren göreceli bir şekilde değişmez özelliklerini belirtir (Yanbastı, 1990).

Beden yapısı, boy, ağırlık ve fiziksel olarak görünüş büyük oranda kalıtsal olarak belirlenir. Kişilik ile bireyin fiziksel yapısı arasında anlamlı bir bağ vardır. Fiziksel olarak güçlü olmak çocuk ve gençlere başarı ve prestij kazandırır. Böyle olan çocuklarda olumlu benlik gelişir. Diğer yandan çelimsiz, zayıf görünen, yavaş gelişme gösteren fiziksel yapıya sahip olan çocuklar kendilerini akranlarıyla karşılaştırıp olumsuz benlik kavramı oluştururlar. Bireyin kişilik gelişimine bu tür duygular etki etmektedir (Kulaksızoğlu, 2009).

Kişiyeye, kabul edebileceği uyarılar aracılığıyla etki yapan tüm dış etkenler topluluğuna ve koşullarına çevre denir. Bundan dolayı bireyin kişilik ve karakteri, kalıtsal etmenlerin yanı sıra, yaşadığı çevrenin özelliklerine göre de şekillenir (Çelik, 2004).

Kişiliği etkileyen en önemli etmenlerin başında sosyal statü ve roller bulunmaktadır. Kişinin sosyal statüsü başka insanlara göre davranışını belirler. Her sosyal statü kendine has prestij sembollerine ve hiyerarşik duruma sahiptir. Rol davranışı da kişinin başkalarına göre farklı davranışı olarak görüleceğine göre, kişilik faktörlerinin önceliği olarak rol davranışı ve sosyal statü gelmelidir (Isır, 2006).

Dinin yaşamın tüm boyutlarını etkisi altına aldığı gibi bireyin kişiliğinin oluşmasında da önemli bir rolü vardır. İnsanın kişiliği, hayatı kuşatan dini değerlerin, yapılan davranış ve tutumları belirlemesi ile değişik bir duruma gelmektedir (Çelik, 2004).

Kişiliğin oluşma sürecinde kişinin doğduğu ve hayatını devam ettirdiği coğrafyanın da etkisi vardır. Coğrafi çevre içerisinde iklim, fiziki şartlar ve tabiat

insanların kişilik yapılarında önemli bir yer tutar. Coğrafi ve fiziki çevrenin kişiliğe daha çok dolaylı etkisi vardır (Can, 2007).

Adler kişilik özellikleri konusunda ailedeki çocukların doğum sırasına göre farklı yapılarda olduğunu belirtmiş olup bunları dört farklı şekilde açıklamıştır. Bunlar (İnanç ve Yerlikaya, 2011): İlk çocuk, ikinci çocuk, en küçük çocuk ve tek çocuk. Her bir durumun kişilikte meydana getirdiği farklı bir yapı vardır.

Kişilik insanların beden yapılarına göre dört farklı sınıfta ele alınabilir: Bunlar; piknik tip, astenik tip, atletik tip, displastik tip (Göksu, 2011).

Beş faktör kişilik kuramı, bütün kişilik özelliklerini bünyesinde barındırır. Beş faktör kişilik kuramı, evrensel ve eksiksiz kişilik özelliklerinin hepsinin, gözleme dayalı bir şekilde beş temel boyutta işlenip sınıflamasıdır. Bunlar: dışa dönüklük, uyumluluk, sorumluluk, nevroitiklik ve gelişime açıklıktır (Merdan, 2013).

Dışadönüklük boyutu, bireyin ilişkilerindeki rahatlık düzeyidir. Dışadönüklük seviyesi yüksek olan bireyler vakitlerinin çoğunu birbirleriyle ilişki kurmaya ayırır ve bundan zevk alırlar. İçedönükler ise, ilişki kurmaktan hoşlanmaz ve yalnızlıktan hoşlanırlar (Isır, 2006).

Nevrotiklik faktörü duygusal dengesizlik diye tanımlanmaktadır. Nevrotiklik seviyesi yüksek olan kişiler endişeli yapıda olan, öfkeli görünen, güven eksikliği yaşayan ve alıngan yapıda olan insanlar olarak açıklanmaktadır. Nevrotiklik seviyesi düşük olan kişiler ise rahat yapıda, duygusal olarak dengesi yerinde olan, stresli anlarda panik yapmayan, çok az öfkelenen, güven duygusu fazla ve olumlu duygu yaşamaya yatkın insanlar olarak açıklanmaktadır.

Beş faktör kişilik yapısı içerisinde bilişsel yapısı en yüksek olan boyut yeniliğe ve gelişime açıklık boyutudur. Bu bakımdan gelişime açıklık düzeyi yüksek olan kişiler hayal kuran, macerayı seven, orijinal, yaratıcı, merak eden, kendi duygu ve düşüncelerine önem veren bir yapıda olup, düşük düzeyde gelişime açık olanlar ise, geleneklerine bağlı, tutucu ve ilgisiz bir yapıdadırlar (Basım vd., 2009).

Dışadönük sosyal uyaranların miktarı ile bağlantılı iken, yumuşak başlılık insan ilişkilerinin niteliğine bağlıdır. Araştırmacılar yumuşak başlılığa bağlı alt boyutlar olarak güven, dürüstlük, yardım severlik, uyma/itaat, alçak gönüllü olmak ve merhamet kavramlarının olduğunu açıklamışlardır. Yumuşak başlılık boyutunun insanların kendi aralarındaki ilişki durumlarının yanında, bireyin kendilik algısına etkisi olduğu, sosyal tutum ve hayat felsefesi oluşturma hususunda da etkisinin bulunduğu belirtilmiştir (Sevi, 2009).

Sorumluluk kişilik boyutu, itaatkârlık, düzenlilik, öz disiplin, başarı yönelimli olmak gibi faktörleri içine alan bir kişilik boyutu olarak değerlendirilmektedir. Sorumluluk seviyesi yüksek bireyler disiplinli, dikkatli ve başarı hissi yüksek düzeydeyken, sorumluluk seviyesi düşük bireyler tembel, dikkat eksikliği yaşayan ve dağınık bireyler olarak ifade edilmektedir (Tabak vd., 2010).

B.Trafik

Trafik kelimesinin kökeni İtalyancaya dayanmaktadır. Dilimize ise Fransızcadan geçmiştir. İtalyanca “Traffico”, Fransızca “Trafic” ve İngilizce “Traffic” kelimeleri ile ifade edilmektedir. Osmanlı zamanında ise trafik sözcüğü, “Seyrüsefer” yani geliş-gidiş anlamına geliyordu. 18 Mayıs 1953 gün ve 8411 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6085 sayılı Karayolları Trafik Kanunu (KTK) ile uluslar arası “Trafik” sözcüğü ülkemiz tarafından kabul edilmiştir (Murat, 2012). Karayolları Trafik Kanuna göre trafik, ”yayaların, hayvanların ve araçların karayolları üzerindeki hal ve hareketleridir” (Karayolları Trafik Kanunu, 1983).

Trafik güvenliği, karayolu üzerinde seyir halinde bulunan hareketin, yani trafiğin güvenli bir şekilde (ölüm, yaralanma ve maddi hasar oluşmadan) seyretmesinin ilgili tüm paydaşlarca sağlanmasıdır. Trafik güvenliği kavramı geniş kapsamda hem konu ile ilgili uzmanlar hem de kamuoyu tarafından kullanılan bir terimdir. Bu tarzda kullanım ise, tam anlamıyla bir tanımının ve ölçülebilir bir tanım olmayışı sebebiyle ciddi

anlamda yanlış kullanımlara yol açmaktadır. Karayolu trafik güvenliği ise, taşıt sürücülerinin, karayolunda seyir halinde bulunan diğer taşıtlara ve karayolunu kullanan yayalara zarar vermeden güvenli bir biçimde sürüş yapmalarınıdır (Ünal, 2011).

Türkiye’de yolcu ve yük taşınması esnasında en fazla kullanılan ulaştırma türü karayoludur. Ülkemizdeki ulaştırma türleri içerisinde karayolu kullanımı %90’dan fazlasını karşılamaktadır. Karayollarının bu kadar sık kullanılması tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de trafik kazalarını önemli bir ölüm sebebi durumuna getirmiştir (Öztürk ve Eken, 2006).

Türkiye’de 2014 yılı Mart ayı sonu itibarı ile trafiğe kaydı bulunan toplam 18.148.386 adet taşıtın %52’sini otomobil, %16,4’ünü kamyonet, %15,1’ini motosiklet, %8,7’sini traktör, %4,2’sini kamyon, %2,3’ünü minibüs, %1,2’sini otobüs, %0,2’si de özel amaçlı taşıtlardan oluşmaktadır (TUİK, 2014). Ayrıca 2014 yılı itibarıyla Türkiye’de gerçekleşen trafik kazaları Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1. Türkiye’de 2002 yılı ile 2012 yılları arasında kaza sayıları

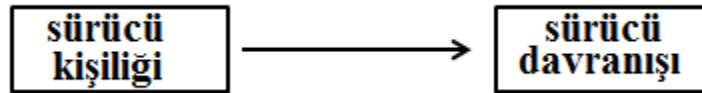
Yıl	Toplam Kaza Sayısı	Maddi Hasarlı Kaza Sayısı	Ölümlü, Yaralanmalı Kaza Sayısı	Ölü Sayısı	Yaralı Sayısı
2002	439777	374029	65748	4093	116412
2003	455637	388606	67031	3946	118214
2004	537352	460344	77008	4427	136437
2005	620789	533516	87273	4505	154086
2006	728755	632627	96128	4633	169080
2007	825561	718567	106994	5007	189057
2008	950120	845908	104212	4236	184468
2009	1053346	942225	111121	4324	201380
2010	1106201	989397	116804	4045	211496
2011	1228928	1097083	131845	3835	238074
2012	1296634	1143082	153552	3750	268079

Kaynak: TUİK

II. ARAŞTIRMA

A. Metodoloji

Bu araştırmanın amacı sürücülerin kişilik yapıları ile trafikte gösterdikleri davranışlar arasındaki ilişkiyi tespit edip, trafik kazalarına, trafik güvenliğine ve trafik kurallarına dikkat çekmektir. Literatüre bakıldığında kişilik ile ilgili çok çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Aynı durum trafik kavramı için de geçerlidir. Bu çalışmada bu iki kavramın sadece sınırlı bir kısmına değinilmiştir. Ayrıca anket uygulanan kişilerin değişmesi halinde verilen cevapların değişmeyeceği ve deneklerin doğru cevap verdikleri varsayılmıştır. Zaman ve maliyet kısıtlı olmasından dolayı araştırma evreni sadece Trabzon ilinde yaşayan 250 sürücü ile sınırlandırılmış, Türkiye genelini kapsayacak şekilde ele alınmamıştır. Bu çalışmada tesadüfi olmayan örnekleme metodlarından biri kullanılmıştır. Dolayısıyla, bu çalışmanın sonuçları yalnızca kapsam içindeki anket uygulananlar için geçerli olup genelleme yapılamaz. Bu araştırma hem betimleyici hem de çıkarımsal nitelik arz etmektedir. Bu araştırma Trabzon ilinde trafikte sürücü olan kişiler üzerinde 15.05.2014-22.05.2014 tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırmacı bizzat kendisi anket sürecini tamamlamıştır. Araştırmanın modeli Şekil 1’de görülmektedir.

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

Ankette öncelikle araştırmanın amacı ve kapsamı ile ilgili bilgilere ve demografik özelliklerle ilgili sorulara yer verilmiştir. İkinci bölümde kişilik ile ilgili sorulara yer verilmiştir (27 soru). Üçüncü bölüm ise 47 soru olarak hazırlanmış olup trafik ile ilgili sorulara yer verilmiştir. Ankete katılanlardan sorulan her bir ifadeye kendi görüşlerine uygun cevap vermeleri istenmiştir. Kişilik yapısı ve trafik kuralları

ilişkisi korelasyon analizi vasıtasıyla belirlendi. Ölçekte kullanılan seçenekler Likert tipi beşli derecelendirmeye göre düzenlenmiştir.

Tablo 2. Kişilik Yapıları ve Trafik kuralları Soruları

	Soru Numarası
Kişilik Yapısı	Dışadönüklük(1.2.3.4.5.)/Uyumluluk (6.7.8.9.10.)/ Nevrotik (11.12.13.14.15.)/Özdenetim (16.17.18.19.20.) /Yeniliğe açık (21.22.23.24.25.26.27.)
Trafik Kuralları	1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.21.22.23.24.25. 26.27.28.29.30.31.32.33.34.35.36.37.38.39.40.41.42.43.44.45.46.4 7.

Araştırma anketinin hazırlanmasında Goldberg (1993), Akbaş (2011), Hasanhanoglu (2008) ve Ünal (2011)'den yararlanılmıştır.

B. Bulgular

1. Demografik Bulgular

Anket Trabzon ilinde yaşayan trafikte araç kullanan 250 kişiye uygulanmıştır. Ankete katılan 250 kişiden 68'i bayan (%27,2), 182'si baydır (%72,8). Ankete katılan kişilerin medeni durumu göz önüne alındığında 128 kişinin evli (%51,2) olduğu, 122 kişinin ise bekâr (%48,8) olduğu anlaşılmaktadır. Ankete katılan kişilerin yaş grupları dikkate alındığında 61 kişinin 18-25 yaş aralığında olduğu (%24,4), 105 kişinin 26-34 yaş aralığında olduğu (%42,0), 55 kişinin 35-45 yaş aralığında olduğu (%22,0), 23 kişinin 46-55 yaş aralığında olduğu (%9,2) ve son olarak 6 kişinin de 56 yaş ve üzeri aralıkta (%2,4) bulunduğu ortaya çıkmıştır. Ankete katılan 250 kişinin 31'i ilköğretim (%12,4), 77'si lise (%30,8), 53'ü ön lisans (%21,2), 80'i lisans (%32,0), 9'u yüksek

lisans (%3,6), mezunu olarak karşımıza çıkmıştır. Ankete katılan 250 kişinin gelir seviyeleri göz önüne alındığında 9 kişinin (%3,6) 700-1500 TL, 114 kişinin (%45,6) 1501-2500 TL, 78 kişinin (%31,2) 2501-3500 TL, 38 kişinin (%15,2) 3501-4500 TL, 11 kişinin (%4,4) 4501 TL ve üzeri gelire sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ankete katılan 250 kişinin sürücülük yılları göz önüne alındığında 83 kişi (%33,2) 0-4 yıllık sürücü, 70 kişi (%28,0) 5-9 yıllık sürücü, 39 kişi (%15,6) 10-14 yıllık sürücü, 33 kişi (%13,2) 15-19 yıllık sürücü ve son olarak 25 kişinin de (%10,0) 20 yıl ve üzeri yıllık deneyime sahip sürücülerdir. Ankete katılan 250 kişinin trafik kaza sayısı göz önüne alındığında 60 kişinin (%24,0) 1 defa trafik kazası yaptığı, 37 kişinin (%14,8) 2-4 defa trafik kazası yaptığı, 2 kişinin (%8) 5-7 defa trafik kazası yaptığı, 1 kişinin (%4) 8 ve daha fazla trafik kazası yaptığı, 150 kişinin ise (%60) hiç trafik kazası yapmadığı anlaşılmaktadır. Ankete katılan 250 kişinin almış oldukları trafik cezası bakımından değerlendirilmesinde, 135 kişinin (%54,0) hiç ceza almadığı, 34 kişinin (%13,6) 1 kez trafik cezası aldığı, 29 kişinin (%11,6) 2 kez trafik cezası aldığı, 15 kişinin (%6,0) 3 kez trafik cezası aldığı, 15 kişinin (%6,0) 4 kez trafik cezası aldığı, 7 kişinin (%2,8) 5 kez trafik cezası aldığı, 3 kişinin (%1,2) 6 kez trafik cezası aldığı, 2 kişinin (%0,8) 7 kez trafik cezası aldığı, 3 kişinin (%1,2) 8 kez ceza aldığı, 5 kişinin (%2,0) 10 kez ceza aldığı, 1 kişinin (%0,4) 12 kez trafik cezası aldığı, 1 kişinin (%0,4) 30 kez trafik cezası aldığı anlaşılmıştır.

Tablo 3’de sürücü kişiliği ve sürücü davranışı ile ilgili yüzde olarak betimsel analizler yer almaktadır.

Tablo 3. Betimsel Analizler

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katlıyorum	Katlıyorum	Kesinlikle Katlıyorum	CEVAP YOK
		1	2	3	4	5	6
1	Kendimi konuşkan birisi olarak görürüm.	4,0	8,8	28,0	33,2	25,6	0,4
2	Kendimi çekingen birisi olarak görmem.	11,2	7,6	26,4	33,2	20,8	0,8
3	Kendimi enerji dolu birisi olarak görürüm	5,6	6,8	25,6	29,2	32,0	0,8
4	Kendimi şevk yaratan birisi olarak görürüm.	4,8	12,4	27,2	28,4	23,2	4,0
5	Kendimi sempatik, arkadaş canlısı birisi olarak görürüm.	4,8	5,2	16,4	38,4	34,0	1,2
6	Kendimi bencil olmayan ve yardımsever birisi olarak görüyorum.	4,0	4,0	12,0	40,4	39,6	-
7	Kendimi affedici birisi olarak görürüm.	4,4	3,2	15,2	40,8	36,0	0,4
8	Kendimi güvenilir birisi olarak görürüm.	4,8	1,6	10,4	37,6	44,4	1,2
9	Kendimi hemen hemen herkese karşı kibar birisi olarak görürüm.	4,4	2,4	24,8	40,4	26,8	1,2
10	Kendimi diğerleriyle işbirliği yapmaktan hoşlanan birisi olarak görürüm.	6,0	3,6	19,2	43,2	26,4	1,6
11	Kendimi hüzünlü birisi olarak görürüm.	15,2	25,2	31,6	20,0	7,6	0,4
12	Kendimi gergin birisi olarak görürüm.	11,6	30,0	30,4	20,0	7,6	0,4
13	Kendimi endişeli birisi olarak görürüm.	16,8	30,0	28,8	20,4	3,6	0,4
14	Kendimi kaptırılsı birisi olarak görürüm.	27,2	33,6	17,2	14,0	7,2	0,8
15	Kendimi kolayca sinirlenebilen birisi olarak görürüm.	12,4	22,8	29,2	20,4	14,0	1,2
16	Kendimi işini tam yapan birisi olarak görürüm.	3,2	4,0	15,2	42,0	34,4	1,2
17	Kendimi itimat edilir bir kişi olarak görürüm	2,8	2,0	11,6	41,2	40,4	2,0
18	Kendimi azimli birisi olarak görürüm.	3,2	2,4	16,8	40,8	36,8	-
19	Kendimi işleri becerikli olarak yapan birisi olarak görürüm.	3,6	3,2	13,2	43,6	36,0	0,4
20	Kendimi planlar yapan ve planına bağlı birisi olarak görürüm.	6,0	3,2	23,6	36,4	30,8	-
21	Kendimi orijinal fikirler ortaya koyan birisi olarak görürüm.	3,2	6,0	31,6	33,6	24,0	1,6
22	Kendimi meraklı birisi olarak görürüm.	3,6	8,0	30,0	33,6	23,2	1,6
23	Kendimi bir düşünür olarak görürüm.	4,4	12,8	33,6	30,4	16,8	2,0
24	Kendimi hayal gücü olan birisi olarak görürüm.	4,4	9,6	24,8	36,8	22,4	2,0

25	Kendimi yaratıcı birisi olarak görürüm.	3,2	6,8	28,8	37,2	22,0	2,0
26	Kendimi sanatsal ve estetik değerlere önem veren birisi olarak görürüm.	4,4	10,0	29,2	33,6	21,6	1,2
27	Kendimi fikirler üzerinde düşünmeyi seven birisi olarak görürüm.	3,2	6,0	26,4	36,8	24,8	2,8
1	Trafikte hız kurallarına uyarım.	4,4	6,4	18,8	32,8	36,0	1,6
2	Emniyet kemerini kullanırım.	6,8	4,8	23,6	30,4	33,2	1,2
3	Alkollü araç kullanmam.	4,8	3,6	9,6	22,8	56,4	2,8
4	Trafik levhalarına dikkat ederim.	3,2	1,6	12,8	39,2	42,4	0,8
5	Araç kullanırken cep telefonu kullanmam.	8,8	10,4	36,0	22,0	21,6	1,2
6	Araç kullanırken takip mesafesini korurum.	4,8	5,6	21,6	30,4	36,0	1,6
7	Trafik lambalarına dikkat ederim.	3,2	0,8	6,8	31,2	57,2	0,8
8	Uykulu halde yolculuğa çıkmam.	2,8	3,6	10,8	30,4	51,6	0,8
9	Yaya geçitlerinde yavaşlar ve dikkat ederim.	2,0	1,6	12,4	32,0	51,2	0,8
10	Park etme kurallarına uyarım.	2,8	1,2	20,0	33,2	41,6	1,2
11	Uzun yola çıkmadan önce araç bakımını yaptırırım.	3,2	3,2	13,2	31,2	47,2	2,0
12	Kornayı gerekmedikçe kullanmam.	4,4	2,4	12,0	34,8	45,2	1,2
13	Araca oturduğumda aynaları kontrol ederim.	2,8	0,8	12,0	34,0	49,2	1,2
14	Uyku verici ilaç aldıktan sonra araç sürmem.	3,6	1,6	4,4	29,6	56,4	4,4
15	Gece yolculuğunda karşılaşmalarda kısa hüzmeli farlara geçerim.	3,2	2,4	7,2	33,6	50,4	3,2
16	Öndeki aracı geçmenin yasak olduğu yerlerde, öndeki aracı geçmem	2,8	0,8	16,8	33,2	42,8	3,6
17	Sisli havalarda sis lambalarını kullanırım.	2,4	2,0	8,4	33,2	51,6	2,4
18	Meskun mahalde yayaya öncelik veririm.	2,4	0,4	9,2	37,6	49,2	1,2
19	Kavşaklara yaklaştığımızda hızımı keserim.	2,4	0,8	6,8	37,2	51,2	1,6
20	Virajlara yaklaştığımızda hızımı keserim.	2,8	2,0	5,6	36,0	52,0	1,6
21	Trafikte yol çizgisi ihlali yapmam.	2,4	2,8	16,4	38,8	38,0	1,6
22	Yolda polis durdurması gördüğümde dikkat ederim.	2,8	1,6	5,6	36,8	51,6	1,6
23	Trafikte başkalarına el kol hareketi yapmam.	6,0	5,6	12,8	35,6	38,0	2,0
24	Trafikte küfür etmem.	6,0	6,4	22,0	28,4	34,0	3,2
25	Trafik sıkıştığında öndeki aracı taciz etmem.	2,8	2,4	11,6	33,2	48,0	2,0
26	Trafikte diğer sürücülerle rekabete girmem.	3,6	4,0	14,4	32,8	44,8	0,4
27	Bayan sürücülere karşı tacizde bulunmam.	4,4	2,8	7,6	29,2	54,0	2,0
28	Yolda tehlike gördüğümde diğerlerini uyarırım.	2,4	2,8	15,6	32,4	44,8	2,0
29	Trafik polisi beni durdurunca ona itiraz etmem.	2,8	4,0	12,4	38,8	40,0	2,0
30	Arkamdaki sürücülerini sinirlendirmek için özel gayret sarf etmem.	3,6	1,2	7,2	35,2	52,0	0,8

31	Selektörleri gerekli yerlerde kullanım.	3,2	1,2	8,8	34,8	50,0	2,0
32	Trafik polisini gördüğümde karşıdan gelenleri trafik polisi konusunda uyardım.	11,2	10,4	21,6	24,8	29,2	2,8
33	Kaza yaptığımda diğer sürücülere karşı saldırgan davranmam.	4,0	4,0	13,2	36,0	40,0	2,8
34	Aracımın evrakları tam ve doğrudur.	2,8	1,2	4,4	32,0	56,8	2,8
35	Araç bakımlarını düzenli yaptırım.	2,4	2,4	10,8	31,2	51,2	2,0
36	Aracımda gerekli araç ve gereç mevcuttur.	3,2	0,8	10,4	35,6	47,6	2,4
37	Trafiğe çıkmadan önce aracımı gözle kontrol ederim.	4,0	2,4	12,0	38,0	41,6	2,0
38	Kaza yerinde güvenlik önlemi alırım.	4,0	1,6	12,0	38,4	41,6	2,4
39	Yolda kaza gördüğüm zaman yardım ederim.	2,4	2,4	19,6	31,6	42,0	2,0
40	Kış lastiği kullanmayı önemserim.	3,2	4,4	14,0	37,2	38,0	3,2
41	Aracımın ayna, far ve camlarının temizliğine dikkat ederim.	2,4	2,0	13,6	38,8	40,8	2,4
42	Aracımın maksimum taşıma kapasitesine dikkat ederim.	3,6	4,0	18,4	36,0	35,2	2,8
43	Ters yola girmem	3,2	1,2	9,6	36,0	48,0	2,0
44	Karlı ve buzlu yollarda zincir takarım.	2,8	4,4	12,8	32,8	44,4	2,8
45	Çocukları ön koltuklara oturtmam.	3,2	2,8	14,0	33,2	43,6	3,2
46	Uzun yolculuklarda yeterli miktarda mola veririm.	2,0	2,8	13,6	33,2	45,2	3,2
47	Diğer sürücülerin hatalarını ilgililere iletirim.	7,6	8,8	24,4	25,6	28,8	4,8

2. Sürücü Kişiliği ve Sürücü Davranışı Arası İlişkiler Analizi Bulguları

Sürücü kişiliği ve sürücü davranışları arası ilişkileri tespit etmek için korelasyon analizi yapıldı. Korelasyon analizine hazırlık için sürücü kişiliklerinin soruları tek bir faktör altında toplanmıştır bunun içinde her bir kişilik yapısının altındaki soruların aritmetik ortalaması alınarak yeni değişkenler üretilmiştir. Bu yeni değişkenler birden çok soruyu kendilerine ait birer değişkenler altında toplamıştır. Dolayısıyla yeni durumda beş kişilik faktörünün her biri, bir değişkenle ifade edilebilmiştir. Bundan sonra bu kişilik değişkenleriyle sürücü davranışları soruları korelasyona alınmıştır (Tablo 4). Korelasyon sonucu Nevrotik kişilik özelliğiyle sürücü davranışları arasında $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde hiç anlamlı ilişki bulunamamıştır. Sadece d27, (Bayan

sürücülere karşı tacizde bulunmam) ile arasında negatif yönde düşük düzeyde bir ilişki vardır ($r=-0,162$, $p=0,01$). Diğer kişilik özellikleri ile sürücü davranışları soruları arasındaki korelasyon analizine bakıldığında d3, d18, d30, d47 soruları (sürücü davranış soruları) hariç diğer tüm sürücü davranışlarının sorumluluk kişilik özelliği ile en yüksek düzeyde pozitif yönde bir ilişkide oldukları görülmüştür. D3. ve D18. sorular ile en yüksek düzeyde ilişkide olan kişilik özelliği ise uyumlu tip olduğu, D47 ile ise en yüksek düzeyde yeniliğe açık tipin ilişkide olduğu bulunmuştur.

Tablo 4.Korelasyon Tablosu

		dıysadonuk	uyumlu	nevrotik	sorumluluk	yenilik
d1	Pearson Correlation	,277**	,323**	-,032	,379**	,261**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,617	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d2	Pearson Correlation	,310**	,357**	-,013	,389**	,301**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,836	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d3	Pearson Correlation	,373**	,453**	-,061	,375**	,211**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,340	,000	,001
	N	250	250	250	250	250
d4	Pearson Correlation	,313**	,405**	,006	,490**	,346**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,928	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d5	Pearson Correlation	,228**	,231**	,097	,281**	,260**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,125	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d6	Pearson Correlation	,201**	,309**	,012	,352**	,275**
	Sig. (2-tailed)	,001	,000	,854	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d7	Pearson Correlation	,339**	,456**	,061	,578**	,385**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,340	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d8	Pearson Correlation	,309**	,386**	-,061	,383**	,323**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,334	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d9	Pearson Correlation	,349**	,496**	,009	,539**	,285**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,891	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d10	Pearson Correlation	,287**	,375**	,036	,420**	,210**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,569	,000	,001
	N	250	250	250	250	250
d11	Pearson Correlation	,323**	,415**	,034	,457**	,282**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,587	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d12	Pearson Correlation	,318**	,423**	-,096	,499**	,327**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,129	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d13	Pearson Correlation	,330**	,461**	-,043	,540**	,391**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,501	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d14	Pearson Correlation	,252**	,379**	-,035	,420**	,287**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,585	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d15	Pearson Correlation	,321**	,467**	-,060	,471**	,339**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,345	,000	,000
	N	250	250	250	250	250

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

		dıysadonuk	uyumlu	nevrotik	sorumluluk	yenilik
d16	Pearson Correlation	,200**	,334**	-,108	,380**	,234**
	Sig. (2-tailed)	,001	,000	,094	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d17	Pearson Correlation	,312**	,502**	-,090	,536**	,379**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,157	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d18	Pearson Correlation	,289**	,478**	-,032	,470**	,234**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,614	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d19	Pearson Correlation	,358**	,487**	-,086	,558**	,348**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,298	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d20	Pearson Correlation	,333**	,477**	-,040	,531**	,322**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,531	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d21	Pearson Correlation	,319**	,358**	,020	,514**	,307**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,748	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d22	Pearson Correlation	,294**	,456**	-,006	,482**	,253**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,925	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d23	Pearson Correlation	,293**	,289**	-,035	,345**	,284**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,579	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d24	Pearson Correlation	,240**	,207**	,007	,263**	,233**
	Sig. (2-tailed)	,000	,001	,916	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d25	Pearson Correlation	,335**	,409**	-,123	,513**	,291**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,052	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d26	Pearson Correlation	,206**	,349**	-,123	,390**	,235**
	Sig. (2-tailed)	,001	,000	,053	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d27	Pearson Correlation	,291**	,388**	-,162*	,408**	,268**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,010	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d28	Pearson Correlation	,340**	,417**	,016	,461**	,439**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,800	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d29	Pearson Correlation	,273**	,315**	-,096	,401**	,238**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,129	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d30	Pearson Correlation	,328**	,486**	-,099	,468**	,277**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,117	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d31	Pearson Correlation	,372**	,434**	-,053	,532**	,327**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,408	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d32	Pearson Correlation	,201**	,244**	-,039	,272**	,197**
	Sig. (2-tailed)	,001	,000	,540	,000	,002
	N	250	250	250	250	250

		dışadonuk	uyumlu	nevrotik	sorumluluk	yenilik
d33	Pearson Correlation	,278**	,349**	-,075	,374**	,256**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,235	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d34	Pearson Correlation	,350**	,487**	-,068	,552**	,279**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,288	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d35	Pearson Correlation	,274**	,453**	-,079	,516**	,254**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,213	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d36	Pearson Correlation	,346**	,446**	-,005	,509**	,338**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,941	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d37	Pearson Correlation	,213**	,350**	-,021	,390**	,305**
	Sig. (2-tailed)	,001	,000	,741	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d38	Pearson Correlation	,229**	,423**	-,016	,424**	,281**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,798	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d39	Pearson Correlation	,251**	,335**	-,060	,342**	,347**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,341	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d40	Pearson Correlation	,241**	,317**	-,031	,394**	,350**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,625	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d41	Pearson Correlation	,330**	,479**	-,025	,551**	,387**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,690	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d42	Pearson Correlation	,264**	,302**	,037	,466**	,294**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,562	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d43	Pearson Correlation	,260**	,366**	-,005	,440**	,207**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,938	,000	,001
	N	250	250	250	250	250
d44	Pearson Correlation	,213**	,331**	-,024	,380**	,365**
	Sig. (2-tailed)	,001	,000	,700	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d45	Pearson Correlation	,311**	,383**	-,031	,456**	,331**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,621	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d46	Pearson Correlation	,304**	,342**	-,047	,389**	,349**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,464	,000	,000
	N	250	250	250	250	250
d47	Pearson Correlation	,202**	,226**	,054	,280**	,308**
	Sig. (2-tailed)	,001	,000	,395	,000	,000
	N	250	250	250	250	250

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Sürücü davranışları ile ilgili soruların tanımlayıcı istatistiklerine bakıldığında dışa dönüklük sorularının ortalama değerlerine bakıldığında (3,71) araştırma kapsamındaki bireylerin kendilerini dışa dönük olarak görmeye kısmen daha yatkın oldukları görülmüştür. Uyumluluk faktörü altındaki değişkenlerin genel ortalaması alındığında ise (4,00) deneklerin bu faktöre uygun oldukları görülmüştür. Nevrotiklik faktörü altındaki değişkenlerin ortalaması alındığında ise (2,75) deneklerin bu karaktere uymadıkları söylenebilir. Sorumluluk faktörü altındaki değişkenlerin ortalamaları alındığında ise (4,04) deneklerin sorumluluk faktörü altındaki değişkenlere uygun oldukları tespit edilmiştir. Diğer yandan yeniliğe açık olma faktörü altındaki değişkenlerin ortalaması ise (3,68) deneklerin kısmen de olsa kendilerini yeniliğe açık olarak gördükleri bulunmuştur.

Sürücülerin davranışlarına bakıldığında ise elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir. Trafikte hız kurallarına uyarım sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %68,8'inin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,379) bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok hız kurallarına uydukları söylenebilir.

Emniyet kemerini kullanırım sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %63,6'sının katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,389) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru

arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok emniyet kemeri kullandıkları söylenebilir.

Alkollü araç kullanmam sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %79,2'sinin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden uyumluluk arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,453) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla sorumluluk sahibi olma, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla uyumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok alkollü araç kullanmaktan kaçındıkları söylenebilir.

Trafik levhalarına dikkat ederim sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %81,6'sının katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,490) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha trafik levhalarına dikkat ettikleri söylenebilir.

Araç kullanırken cep telefonu kullanmam sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %43,6'sının katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,281) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla yeniliğe açık olma, uyumluluk ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok araç kullanırken cep telefonu kullanmadıkları söylenebilir.

Araç kullanırken takip mesafesini korurum sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %66,4'ünün katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,352) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, yeniliğe açık olma ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok araç kullanırken takip mesafesine dikkat ettikleri söylenebilir.

Trafik lambalarına dikkat ederim sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %88,4'ünün katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,578) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, yeniliğe açık olma ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok trafik lambalarına dikkat ettikleri söylenebilir.

Uykulu halde yolculuğa çıkmam sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %82'sinin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden uyumluluk arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,386) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla sorumluluk sahibi olma, yeniliğe açık olma ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok uykulu halde yolculuğa çıkmadıkları söylenebilir.

Yaya geçitlerinde yavaşlar ve dikkat ederim sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %83,2'sinin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde

cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,539) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok yaya geçitlerinde yavaşlayıp dikkat ettikleri söylenebilir.

Park etme kurallarına uyarım sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %74,8'inin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,420) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok park etme kurallarına uydukları söylenebilir.

Uzun yola çıkmadan önce araç bakımını yaptırırım sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %78,4'ünün katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,457) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok uzun yola çıkmadan önce araç bakımına dikkat ettikleri söylenebilir.

Kornayı gerekmedikçe kullanmam sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %80'inin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif

yönde orta düzeyde (0,499) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, yeniliğe açık olma ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok korna çalma olayına dikkat ettikleri söylenebilir.

Araca oturduğunda aynaları kontrol ederim sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %83,2'sinin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,540) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, yeniliğe açık olma ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok araca oturduklarında aynaları kontrol ettikleri söylenebilir.

Uyku verici ilaç aldıktan sonra araç sürmem sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %86'sının katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,352) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, yeniliğe açık olma ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok araç kullanırken uyku verici ilaç kullanmamaya dikkat ettikleri söylenebilir.

Gece yolculuğunda karşılaşmalarda kısa hüzmeli farlara geçirim sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %84'ünün katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,471) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir

ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, yeniliğe açık olma ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok gece yolculuğunda karşılaşmalarda kısa hüzmeli farları kullandıkları söylenebilir.

Öndeki aracı geçmenin yasak olduğu yerlerde, öndeki aracı geçmem sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %76'sının katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,360) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, yeniliğe açık olma ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok öndeki aracı geçmenin yasak olduğu yerlerde, öndeki aracı geçmedikleri söylenebilir.

Sisli havalarda sis lambalarını kullanırım sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %84,8'inin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,536) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, yeniliğe açık olma ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok sisli havalarda sis lambasını kullandıkları söylenebilir.

Meskun mahalde yayaya öncelik veririm sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %86,8'inin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden uyumluluk arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,478) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla sorumluluk sahibi olma, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma

kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok meskun mahalde yayaya öncelik verdikleri söylenebilir.

Kavşaklara yaklaştığımızda hızımı keserim sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %88,4'ünün katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,558) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok meskun mahalde yayaya öncelik verdikleri söylenebilir.

Virajlara yaklaştığımızda hızımı keserim sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %88'inin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,531) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok virajlara yaklaşıldığında hızlarını kestikleri söylenebilir.

Trafikte yol çizgisi ihlali yapmam sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %76,8'inin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,514) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru

arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok yol çizgisi ihlali yapmadıkları söylenebilir.

Yolda polis durdurması gördüğümde dikkat ederim sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %88,4'ünün katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,482) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok yolda polis durdurması gördüğünde dikkat ettikleri söylenebilir.

Trafikte başkalarına el kol hareketi yapmam sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %73,6'sının katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,345) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla dışa dönüklük, uyumluluk ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok trafikte başkalarına el kol hareketi yapmadıkları söylenebilir.

Trafikte küfür etmem sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %62,4'ünün katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,263) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla dışa dönüklük, yeniliğe açık olma ve uyumluluk kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru

arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok yolda küfür etmemeye dikkat ettikleri söylenebilir.

Trafik sıkıştığında öndeki aracı taciz etmem sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %81,2'sinin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,513) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok trafik sıkıştığında öndeki aracı taciz etmedikleri söylenebilir.

Trafikte diğer sürücülerle rekabete girmem sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %77,6'sının katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,390) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, yeniliğe açık olma ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok trafikte diğer sürücülerle rekabete girmedikleri söylenebilir.

Bayan sürücülere karşı tacizde bulunmam sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %83,2'sinin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,408) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir negatif ilişki bulunmuştur ($r = -,162$, $p=0,010$).

Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok bayan sürücüleri taciz etmedikleri söylenebilir.

Yolda tehlike gördüğümde diğerlerini uyarırım sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %77,2'sinin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,461) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla yeniliğe açık olma, uyumluluk ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok yolda tehlike gördüklerinde diğerlerini uyardıkları söylenebilir.

Trafik polisi beni durdurunca ona itiraz etmem sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %77,2'sinin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,401) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok trafik polisi durdurunca ona itiraz etmedikleri söylenebilir.

Arkamdaki sürücüleri sınırlandırmak için özel gayret sarf etmem sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %87,2'sinin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden uyumluluk arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,486) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla sorumluluk sahibi olma, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla

sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok arkadaki sürücülerini sinirlendirmek için özel gayret sarf etmedikleri söylenebilir.

Selektörleri gerekli yerlerde kullanım sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %84,8'inin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,532) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok selektörleri gerekli olmayan yerlerde kullanmadıkları söylenebilir.

Trafik polisini gördüğümde karşıdan gelenleri trafik polisi konusunda uyarmam sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %54'ünün katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,272) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla, uyumluluk, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok trafik polisini gördüklerinde karşıdan gelenleri trafik polisi konusunda uyardıkları söylenebilir.

Kaza yaptığımda diğer sürücülere karşı saldırgan davranmam sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %86'sının katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,374) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla, uyumluluk, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla

sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok kaza yaptıklarında diğer sürücülere karşı saldırgan davranmadıkları söylenebilir.

Aracımın evrakları tam ve doğrudur sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %88,8'inin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,552) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla, uyumluluk, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok araç evraklarının tam ve doğru olduğu söylenebilir.

Araç bakımlarını düzenli yaptırırım sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %82,4'ünün katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,516) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla, uyumluluk, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok araç bakımlarını düzenli olarak yaptırıldıkları söylenebilir.

Aracımda gerekli araç ve gereç mevcuttur sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %83,4'ünün katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,509) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla, uyumluluk, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma

özelliğine sahip olan bireylerin daha çok araçlarındaki gerekli araç ve gereçlerin mevcut olduğu söylenebilir.

Trafiğe çıkmadan önce aracımı gözle kontrol ederim sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %79,6'sının katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,390) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla, uyumluluk, yeniliğe açık olma ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok trafiğe çıkmadan önce araçlarını gözle kontrol ettikleri söylenebilir.

Kaza yerinde güvenlik önlemi alırım sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %80'inin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,424) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla, uyumluluk, yeniliğe açık olma ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok kaza yerinde güvenlik önlemi aldıkları söylenebilir.

Yolda kaza gördüğüm zaman yardım ederim sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %73,6'sının katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden yeniliğe açık olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,347) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla sorumluluk sahibi olma, uyumluluk ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla

sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok yolda kaza gördükleri zaman yardım ettikleri söylenebilir.

Kış lastiği kullanmayı önemserim sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %75,2'sinin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,394) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla yeniliğe açık olma, uyumluluk ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok kış lastiğine önem verdikleri söylenebilir.

Aracımın ayna, far ve camlarının temizliğine dikkat ederim sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %79,6'sının katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,551) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, yeniliğe açık olma ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok araçlarının ayna, far ve camlarının temizliğine dikkat ettikleri söylenebilir.

Aracımın maksimum taşıma kapasitesine dikkat ederim sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %71,2'sinin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,466) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, yeniliğe açık olma ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla

sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok araçlarının maksimum taşıma kapasitesine dikkat ettikleri söylenebilir.

Ters yola girmem sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %84'ünün katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,440) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, dışa dönüklük ve yeniliğe açık olma kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok ters yola girmedikleri söylenebilir.

Karlı ve buzlu yollarda zincir takarım sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %77,2'sinin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,380) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla yeniliğe açık olma, uyumluluk ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok karlı ve buzlu yollarda zincir taktıkları söylenebilir.

Çocukları ön koltuklara oturtmam sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %76,8'inin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,456) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla uyumluluk, yeniliğe açık olma ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok çocuklarını ön koltukta oturtmadıkları söylenebilir.

Uzun yolculuklarda yeterli miktarda mola veririm sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %78,4'ünün katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden sorumluluk sahibi olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,389) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla yeniliğe açık olma, uyumluluk ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok uzun yolculuklarda yeterli miktarda mola verdikleri söylenebilir.

Diğer sürücülerin hatalarını ilgililere iletirim sorusuna cevap verenlerin yüzdesine bakıldığında %54,4'ünün katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Bu soruyla sürücü kişiliklerinden yeniliğe açık olma arasında pozitif yönde orta düzeyde (0,308) $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Bu kişilik özelliğini ise sırasıyla sorumluluk sahibi olma, uyumluluk ve dışa dönüklük kişilik özellikleri gelmektedir (pozitif yönde orta düzeyde ilişki). Nevrotiklik ile bu soru arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dolayısıyla sorumlu olma özelliğine sahip olan bireylerin daha çok diğer sürücülerin hatalarını ilgililere ilettikleri söylenebilir.

KAYNAKÇA

AKBAŞ, Barış (2011), “Okul Servis Sürücülerinin Stres Durumları ile Trafikteki Öfke ve Saldırganlık Seviyelerinin Trafik Cezası Almalarıyla İlişkisi: Ankara İli Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.

AKTO, Akif (2005), “Kişilik Oluşumunda Dinin Rolü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BASIM, H. Nejat, ÇETİN, Fatih ve TABAK, Akif (2009) “Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Kişilerarası Çatışma Çözme Yaklaşımlarıyla İlişkisi”, Türk Psikoloji Dergisi, (10) 2.

CAN, Yeliz (2007), “A Tipi ve B Tipi Kişilikler Bakımından Mobbing Kişilik İlişkisinin İncelenmesi ve Bir Uygulama”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÇELİK, Adem (2004), “Dini Değerler Bağlamında Kişilik Gelişimi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GOLDBERG, L.R. (1993), “The structure of phenotypic personality traits”, American Psychologist, Vol. 48, pp. 26-34 ve Bahar TOMRUKÇU (2008), ‘Beş Faktör Kişilik Özellikleri İle İş Değerleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme’, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı yüksek lisans tezi, Eskişehir.

GÖKSU, Turgut (2011), Sosyal Psikolojiye Giriş, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

HASANHANOĞLU, Cihandar (2008), “Trafikte Sürücü Kişilik Yapısının Kaza Yapma Olasılığı Üzerine Etkisinin İstatistiksel İncelenmesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

ISIR, Tamer (2006), “Örgütlerde Personel Seçim Süreci: Bir Kamu Kuruluşundaki Yönetici Personelin Kişilik Özelliklerinin Tespit Edilerek Personel Seçim Sürecinin İyileştirilmesi Üzerine Bir Araştırma”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İNANÇ Banu Yazgan ve YERLİKAYA Eşef Ercüment (2011), Kişilik Kuramları, 5. Baskı, Ankara: Pegem Yayınevi.

Karayolları Trafik Kanunu (1983), Cilt:2, s.6048.

KÖKNEL, Özcan (1982), Kaygıdan Mutluluğa Kişilik, Altın Kitaplar Yayınevi.

KULAKSIZOĞLU, Adnan (2009), “Ergenlik Psikolojisi”, İstanbul: Remzi Kitabevi, Basım: 11.

MERDAN, Ethem (2013), “Beş Faktör Kişilik Kuramı İle İş Değerleri İlişkisinin İncelenmesi: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma”, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, Sayı: 7.

MURAT, Bedrettin, ALTINBAŞ, Hamza ve DURNA, Tuncay (2012), Bedrettin Murat (Editör), Mesleki Trafik Bilgisi, Polis Akademisi Yayınları, Basım Yeri: Ankara

ÖZTÜRK, Oktay Hasan ve EKEN, Cenker (2006), “Motorlu Taşıt Satışlarının Trafik Kazaları Üzerine Olan Etkileri”, S.D.Ü. Tıp Fak. Dergisi, 13(4), ss.12-15.

SEVİ, Emine Sevinç (2009), “Psikobiyojik Kişilik Modeli ve Beş Faktör Kişilik Kuramı: Mizaç ve Karakter Envanteri (TCI) İle Beş Faktör Kişilik Envanterinin (5FKE) Karşılaştırılması”, Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TABAK, Akif, BASIM, H. Nejat, TATAR, İlker ve ÇETİN, Fatih (2010), “İzlenim Yönetimi Taktiklerinde Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Rolü: Savunma Sanayiinde Bir Araştırma”, Ege Akademik Bakış, 10(2), ss.539-557.

TUİK 21 Mayıs 2014, saat: 10:00, sayı:15897.

ÜNAL, Nuray (2011), “Toplumda Bazı Sürücülerde Trafik Kültürü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

YANBASTI, Gülgün (1990), Kişilik Kuramları, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 53.

YELBOĞA, Atilla (2006), “Kişilik Özellikleri ve İş Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 8(2).

TEDARİKÇİ SEÇİMİNDE ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİNİN KULLANILMASI

Aşır Özbek¹

ÖZET

Doğru tedarikçinin seçilmesi, işletmelerin rekabet yeteneğinin artırılmasında ve maliyetlerin azaltılmasında, önemli bir etkiye sahiptir. En uygun tedarikçiyi seçme, bir birlerini etkileyen faktörlerin yer aldığı karmaşık bir problem türüdür. Karar verme sürecinde kalite, fiyat, esneklik ve teknoloji gibi birçok tedarikçinin nitel ve nicel performans göstergeleri dikkate alınmaktadır. Tedarikçilerin güçlü ve zayıf yönleri de tedarikçi seçim sürecinde göz önüne alınması gereken diğer faktörlerdir. Literatürde tedarikçi seçim problemini çözmek için çok sayıda ve farklı çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemleri önerilmiştir. Bu çalışmada, bir işletme için en uygun tedarikçileri belirlemede Bulanık Analitik Ağ Süreci (BAAS) ve VIseKriterijumska Optimizacija I Kompromisno Resenje (VIKOR) yaklaşımına dayanan bütünleşik bir çözüm modeli geliştirilmiştir. BAAS, karar verme sürecinde, faktörler arasındaki bağımlılığı ve geri beslemeyi değerlendiren, nicel ve nitel kriterleri dikkate alabilen ÇKKV yöntemlerinden birisidir. Karar verme modelinin kriterleri ve karar ağı yapısı literatür taramasından elde edilen veriler ve uzman kişilerin görüşleri dikkate alınarak belirlenmiştir. Önerilen modelin kriter önem ağırlıkları BAAS ile seçeneklerin sıralanması ise VIKOR ile belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Bulanık Analitik Ağ Süreci, BAAS, Çok Kriterli Karar Verme, VIKOR, Tedarikçi Seçimi

¹ Yrd. Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale MYO, Bilgisayar Teknolojileri Bölümü, asirozbek@hotmail.com

THE USE OF MULTI-CRITERIA DECISION MAKING METHODS IN SUPPLIER SELECTION

ABSTRACT

A good supplier selection is important in order to enhance the enterprise's ability of competition and minimizing the costs. Choosing the best supplier is a kind of complicated problem in the elements influencing each other. Qualitative and quantitative performance indicators such as quality, price, flexibility and technology should be considered in the period of decision. Another criteria to be considered is the strong and weak aspects of the supplier. Many and varied multi-criteria decision making methods of supplier selection are suggested in technical literature. In this study, a formula grounded on fuzzy analytic network process (FANP) and VišeKriterijumska Optimizacija I Kompromisno Resenje (VIKOR) in supplier selection is developed. FANP is one of the multi-criteria decision making (MCDM) methods which takes into consideration dependency, feedback, quantitative and qualitative criteria in the decision period. The criteria of the practice and the structure of decision network are determined according to the data in technical literature and specialist's ideas. In this suggested method, significance of criteria is according to FANP and the ordering of options is determined according to VIKOR.

Keywords: Fuzzy Analytic Network Process, FANP, Multi-Criteria Decision Making, VIKOR, Supplier Selection

GİRİŞ

Satın alma, işletmelerin temel işlevlerinden biridir. Son yıllarda rekabet ortamının en kritik konularından birisi de satın alma süreci olmaktadır. Rekabetin çok şiddetli olduğu günümüzde, sürdürülebilir olmanın temel prensibi, üretim maliyetlerinin azaltılmasıdır. Uygun tedarikçi seçimi, satın alma maliyetlerini azaltabilir, üretimde esnekliği artırabilir, ürün kalitesi üzerinde olumlu etki yapabilir, müşteri memnuniyeti sağlayabilir ve organizasyonun rekabet yeteneğini önemli ölçüde artırabilir. Çünkü hammadde ve malzemenin maliyeti birçok sektörde son ürünün fiyatının büyük bir bölümünü (% 70) oluşturmaktadır (Ghodsypour ve O'Brien, 1998:199). İşletmelerin ürettiği ürünün kalitesi, üretim kabiliyetinin yanı sıra tedarikçi tarafından temin edilen hammaddeye de bağlı olmaktadır. Tedarikçilerle yapılan uzun süreli ilişkisinin en önemli bileşeni uygun tedarikçiyi seçmektir (Kannan vd., 2014a:1).

Son yıllarda, en uygun tedarikçinin nasıl belirleneceği, tedarik zinciri yönetiminde stratejik bir faktör olarak kabul edilmektedir. İşletmeler, organizasyon üzerinde en az etkiye sahip tedarikçileri seçerek, stratejik konumunu güçlendirmek istemektedirler. Bu tür kararların çözümünde kesin bir yolu bulunmamaktadır. Tedarikçi seçimi, tedarikçileri, işletmenin tedarik zincirinin bir parçası haline getirmek için değerlendirme ve gözden geçirme sürecidir. Tedarikçi seçiminde temel amaç; tedarikçinin işletme ile uyum içinde olması ve makul maliyetle en yüksek verimi sağlamasıdır. Doğru tedarikçiyi bulmak işletmelerin stratejileri açısından çok önemlidir. Ancak işletmeler, uygun tedarikçiyi bulmakta zaman zaman zorluklarla karşılaşabilmektedirler. En doğru tedarikçi seçiminde; kalite, fiyat, esneklik ve teknoloji gibi birçok nicel ve nitel performans göstergeleri dikkate alınmaktadır. Son yıllarda en uygun tedarikçiyi değerlendirme ve seçme konusunda birçok çalışma yapılmıştır. Birçok araştırmacı, işletmelerin bu tür sorunlarını, çok kriterli karar verme (ÇKKV) sorunu olarak görmüş ve bu konunun çözümüne yönelik olarak çok farklı uygulamalar geliştirmişlerdir. İşletmeler uzun süreli stratejik ilişkiye girecekleri tedarikçileri belirlerken çok titiz ve dikkatli bir seçim yapmalıdırlar. Çünkü uzun vadeli yapılan iş sözleşmelerini iptal etmek, onarması güç sorunlar oluşturabilmektedirler. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı tedarikçi seçim süreci çok iyi yönetilmelidir.

Literatürde tedarikçi seçim kriterlerinin belirlenmesi, tedarikçi seçimi ve değerlendirmesiyle ilgili çok farklı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların ilki sayılabilecek araştırma; Dickson (1966) tarafında 273 satın alma sorumlusu ve müdürü ile görüşme yapılarak gerçekleştirilen anket çalışmasıdır. Dickson (1966), bu çalışmanın sonucunda tedarikçi değerlendirmede 23 adet temel kriter belirlemiştir. Yapılan literatür taraması sonucunda tedarikçi seçim sürecinde; kararı etkileyen birçok faktörün olmasından dolayı, etkin kararların alınabilmesi için doğrusal ağırlıklı modeller ve matematiksel programlama temeline dayanan Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS), Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution (TOPSIS), Veri Zarflama Analizi (VZA), Hedef Programlama (HP), Doğrusal Programlama (DP) gibi yöntemlerin son yıllarda yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Tablo 1’de son yıllarda yapılan çalışmaların bazıları listelenmiştir. Çalışmalar analiz edildiğinde yöntemlerin tek başına kullanıldığı gibi bütünleşik olarak da kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 1: Literatür Taraması

Yazar Adı	Kullanılan Yöntem	Yıl
Ghodsypour, S. H. ve O’Brien, C. A.	AHS ve Doğrusal Programlama	1998
Yahya, S. ve Kingsman, B.	AHS	1999
Sarkis, J. ve Talluri, S.	AAS	2002
Wang, G.; Huang, S. H. ve Dismukes, J. P.	AHS ve Hedef Programlama	2004
Dağdeviren, M.; Dönmez, N. ve Kurt, M.	AAS	2006
Bevilacqua, M.; Ciarapica, F.E. ve Giacchetta, G.	Bulanık Kalite Fonksiyon Yayılımı	2006
Chan, F. T. S. ve Kumar, N.	Bulanık AHS ve Bulanık TOPSIS	2007
Gencer, C. ve Gürpınar, D.	AAS	2007
Chou, S.Y. ve Chang, Y.-H.	Bulanık SMART	2008
Ha, S.H. ve Krishnan, R.	AHS, VZA ve Yapay Sinir Ağı	2008
Lang, T. M.; Chiang, J. H. ve Lan, L.W.	AAS	2009
Wang, J.-W.; Cheng, C.-H. ve Kun-Cheng, H	Bulanık TOPSIS	2009
Sanayei, A.; Mousavi, S.,F.ve Yazdankhah, A.	Bulanık VIKOR ve Çevresel Etki Analiz Yöntemi	2010
Saen, R. F.	VZA	2010
Fazlollahtabar, H.; Mahdavi, I.; Ashoori, M.T.; Kaviani, S. ve Mahdavi-Amiri, N.	AHS, TOPSIS ve Çok Amaçlı Doğrusal Olmayan Programlama	2011
Lin, C. T.; Chen, C. B. ve Ting, Y. C.	AAS	2011
Dalalah, D.; Hayajneh, M. ve Batieha, F.	Bulanık DEMATEL ve Bulanık	2011

	TOPSIS	
Liao, C.-N. ve Kao, H.-P.	TOPSIS ve Hedef programlama	2011
Shemshadi, A.; Shirazi, H.; Toreihi, M. ve Tarokh, M.J.	Bulanık VIKOR	2011
Toloo, M. ve Nalchigar, S.	VZA	2011
Shaw K.; Shankar, R.; Yadav, S.S. ve Thakur, L.S.	Bulanık AHS ve Çok Amaçlı Doğrusal Programlama	2012
Büyüközkan, G. ve Çiftçi, G.	Bulanık DEMATEL, Bulanık AAS ve Bulanık TOPSIS	2012
Girubha, J. ve Vinodh, S.	Bulanık VIKOR ve Çevresel Etki Analiz Yöntemi	2012
Zouggari, A. ve Benyoucef, L.	Bulanık TOPSIS	2012
Sharma, S. ve Balan, S.	Taguchi, TOPSIS ve Çok Kriterli Hedef Programlama	2012
Dey S.; Kumar A.; Ray, A. ve Pradhan, B. B.	Kalite Fonksiyon Dağıtım ve DEMATEL	2012
Kılıç, H. S.	Doğrusal Programlama ve Bulanık TOPSIS	2013
Roshandel, J.; Miri-Nargesi, S. S. ve Hatami-Shirkouhi, L	Hiyerarşik Bulanık TOPSIS	2013
Azizi, H.	VZA	2013
Zhao, M. ve Ren, R. R.	TOPSIS	2013
Rajesh, G. ve Malliga, P.	AHS ve Kalite Fonksiyon Yayılımı	2013
Kannan, D.; Khodaverdi, R.; Olfat, L.; Jafarian, A. ve Diabat, A.	AHS, TOPSIS ve Çok Amaçlı Doğrusal Programlama	2013
Deng, X.; Hu, Y.; Deng, Y. ve Mahadevan, S.	Geliştirilmiş AHS	2014
Kannan, D.; Jabbour, A. B. L. D. S. ve Jabbour, C. J. C.	Bulanık TOPSIS	2014
Ware, N. R.; Singh, S. P. ve Banwet, D. K.	Karışık Tamsayı Doğrusal Olmayan Programlama	2014
Kumar, S.	Yeşil VZA	2014
Karimi, H. ve Rezaeinia, A.	Çok Segmentli Hedef Programlama	2014
Jadidi, O.; Zolfaghari, S. ve Cavalieri, S.	Hedef Programlama	2014
Kannan, D.; Kannan, G. ve Rajendran, S.	Bulanık Aksiyomatik Tasarım	2014

Bu çalışmanın amacı; Kayseri,'de 178 çalışanı olan bir üretim işletmesinin uzun yıllar birlikte çalışacağı en uygun tedarikçi firmayı seçmede, işletme yöneticilerinin spesifik yazılımlara ihtiyaç duymadan basit olarak uygulayabilecekleri bir karar verme modeli geliştirmektir. Literatür taraması sonucunda tedarikçi seçim problemlerinin çözümünde çok farklı yöntemlerin ya tek başına ya da bütünleşik olarak kullanıldığı görülmüştür. Ancak tedarikçi seçim probleminin çözümünde BAAS ve VIKOR yöntemlerinin bütünleşik olarak

kullanıldığı bir modele rastlanmamıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde Analitik Ağ Süreci (AAS), BAAS ve ViseKriterijumska Optimizacija I Kompromisno Resenje (VIKOR) yöntemleri tanıtılmış ve bu yöntemlerle geliştirilen bazı uygulamalara değinilmiştir. Üçüncü bölümde 11 kriterin kullanıldığı tedarikçi seçim modeli uygulanmıştır. Son bölümde ise yapılan çalışma değerlendirilmiş ve bu konuda gelecekte yapılacak çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

I. YÖNTEM

A. Analitik Ağ Süreci

Literatürde ÇKKV problemlerinin çözümünde; fayda-maliyet analizi, HP, TOPSIS, VIKOR, PROMETHEE ya da AHS gibi birçok yöntem bulmak mümkündür. Ancak; bu yöntemler, kriterler arasındaki yatay bağımlılıkları dikkate almamaktadır. Kriterler arasındaki yatay ya da dikey bağımlılıkları dikkate alan AAS yöntemidir (Peters ve Zelewski, 2008:475).

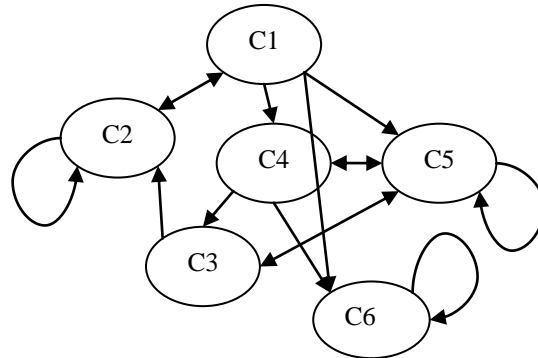
AAS, Saaty (2001) tarafından AHS'nin geliştirilmesi ile geliştirilmiş ve AHS'de olduğu gibi nicel verilerin yanında nitel verileri de değerlendirme sürecine dâhil edebilen bir yöntemdir. Bu yöntem, karar verme sürecinde yer alan kriterler arasındaki yatay ya da dikey etkileşimleri dikkate alan ve problemin yukarıdan aşağıya doğru bir yapıda tasarlanması zorunluluğunu ortadan kaldırmaktadır. Yatay etkileşimleri dikkate almak için AAS'de yukarıdan aşağıya doğru hiyerarşik bir yapı yerine karar ağı yapısı seçilmektedir.

Bir karar ağı, kümeler, elemanlar ve etkilerden oluşmaktadır. Kümeler ana kriterleri, elemanlar ise alt kriterleri ya da seçenekleri göstermektedir. Kümeler, içerisinde elemanlardan oluşan elips şeklinde gösterilmektedir (Saaty, 2001:151). Karar ağında ana kriterler, etkileşimde bulunan kümeleri, alt kriterler de elemanları karşılaştırmada kullanılmaktadır (Peters ve Zelewski, 2008:480).

Bir hiyerarşide üst düzeydeki elemanların daha alt seviyedeki elemanlarla etkileşimleri söz konusu olabilmektedir. Bu durum karşılıklı bağımlılıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle çözülmesi gereken birçok karar sorunu, hiyerarşik yapıda oluşturulamamaktadır. Diğer taraftan bir karar ağında tüm elemanların diğer kümelerdeki ve buldukları kümelerdeki tüm elemanlarla etkileşim halinde olmaları söz konusu olmamaktadır

(Saaty, 2001:91). Yöntem, sadece belirli kümeler altındaki elemanların ikili karşılaştırmalarını değil, birbiri ile etkileşimde olan tüm elemanların bağımsız olarak karşılaştırılabilmesine imkân sağlamaktadır (Saaty, 2001:91).

Şekil 1’de bir karar ağı yapısı verilmiştir (Saaty, 2001:152). Bu karar ağı yapısı altı kümeden oluşmaktadır. Ağ yapısının C1 kümesi sadece C2 kümesini etkilemektedir. C2 kümesi ise C1 ve C3 kümelerini etkilerken aynı zamanda kendi içerisindeki elemanlar arasında da etkileşimi söz konusudur. C3 kümesi C4 ve C5 kümelerini etkilerken, C4 kümesi C1 ve C5 kümelerini etkilemektedir. C5 kümesi C1, C3, C4 kümelerini etkilerken aynı zamanda kendi içerisindeki elemanlar arasında da etkileşim söz konusu olmaktadır. C6 kümesi ise C1 ve C4 kümelerini etkilerken, diğer taraftan kendi içerisindeki elemanlar arasında da etkileşim olmaktadır.

Şekil 1: AAS Karar Ağı Yapısı

AAS, çok farklı karar problemlerinin çözümünde başarılı şekilde uygulanmıştır. Tavana (2012) sosyal medya platformu seçiminin kriter önem ağırlıklarının belirlenmesinde; Ivanović vd. (2013) ulaşım projelerinin seçiminde AAS yöntemini kullanmışlardır. Yeh ve Huang (2014) rüzgar çiftliklerinin yerini belirlemede dikkate alınması gereken temel faktörlerin tespitinde AAS ve DEMATEL; Aragonés-Beltrán vd. (2014) belirli bir güneş termik santral projesine yatırım karar verme ve şirketin portföyündeki projelerin öncelik sırasını belirlemede AHS ve AAS; Kabak ve Dağdeviren (2014) Türkiye'nin enerji durumunu tespit etmede ve alternatif yenilenebilir enerji kaynaklarının önceliklerini belirlemede faydalar, fırsatlar, riskler ve maliyetler çerçevesinde ve AAS yöntemine dayanan bütünlük bir model önermişlerdir.

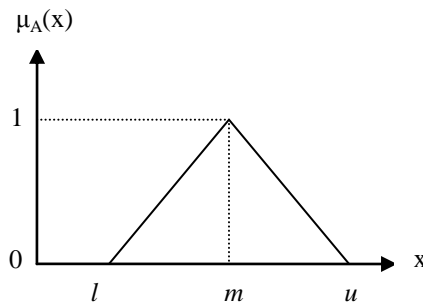
B. Bulanık Analitik Ağ Süreci

Bulanık mantık kavramı ilk olarak Zadeh (1965) tarafından geliştirilmiştir. Bulanık mantık, belirsizlik ve kesin olmayan problemlerinin çözümünde yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir (Chen ve Chen, 2008:85). Teori, matematiksel işlemleri ve programlamayı bulanık alanda uygulamaya oldukça elverişlidir.

Geleneksel küme yaklaşımında; kümenin üyeleri, 0 ya da 1, “evet” veya “hayır” gibi ikiye bölme kuralına göre belirlenmektedir. Bulanık mantık da ise “orta”, “yüksek”, “düşük” gibi ortalama değerler kullanılmaktadır. Bir bulanık küme, her bir elemanı 0 ile 1 arasında değişen üyelik derecesine sahip bir fonksiyon $\mu_A(x)$ ile tanımlanmaktadır. Bir x faktörü A kümesine kesinlikle ait ise $\mu_A(x)=1$, kesinlikle ait değil ise $\mu_A(x)=0$ olmaktadır. Daha yüksek bir üyelik derecesi değeri, x faktörünün A kümesine ait olma derecesinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Dağdeviren, 2007:793).

Yapılan çalışmalarda yaygın olarak üçgen ya da yamuk bulanık sayılar kullanılmaktadır. Bulanık sayıların özel bir sınıfı olan üçgen bulanık sayı (\tilde{A}) , üç gerçek sayı $l \leq m \leq u$ ile ifade edilmekte ve üyelik fonksiyonu da bu sayılara bağlı olarak tanımlanmaktadır. Formül (1)'de üçgen bulanık sayının üyelik fonksiyonu tanımlanmaktadır (Zimmermann, 1990). Şekil 2'de üçgensel bulanık sayının üyelik fonksiyonu görülmektedir.

$$\mu_A x = \begin{cases} \frac{x-l}{m-l}, & l \leq x \leq m \\ \frac{u-x}{u-m}, & m \leq x \leq u \\ 0, & \text{diğer} \end{cases} \quad (1)$$

Şekil 2: Bulanık Üçgen Sayı

(l, m, u) ile ifade edilen (\tilde{A}) üçgen bulanık sayısında l, m ve u parametreleri, sırasıyla, mümkün olan en küçük, en geniş ve en büyük değeri temsil etmektedir.

$\tilde{A} = (l_a, m_a, u_a)$ ve $\tilde{B} = (l_b, m_b, u_b)$ iki üçgen bulanık sayı olmak üzere bulanık sayılar üzerindeki temel aritmetik kurallar şu şekilde tanımlanır (Zimmermann, 1990).

Toplama:

$$\tilde{A} + \tilde{B} = (l_a, m_a, u_a) + (l_b, m_b, u_b) = l_a + l_b, m_a + m_b, u_a + u_b \quad (2)$$

Çıkarma:

$$\tilde{A} - \tilde{B} = (l_a, m_a, u_a) - (l_b, m_b, u_b) = l_a - u_b, m_a - m_b, u_a - l_b \quad (3)$$

Çarpma:

$$\tilde{A} \times \tilde{B} = (l_a, m_a, u_a) \times (l_b, m_b, u_b) = (l_a \cdot l_b, m_a \cdot m_b, u_a \cdot u_b) \quad (4)$$

Bölme:

$$\frac{\tilde{A}}{\tilde{B}} = \frac{(l_a, m_a, u_a)}{(l_b, m_b, u_b)} = \left[\frac{l_a}{u_b}, \frac{m_a}{m_b}, \frac{u_a}{l_b} \right] \quad (5)$$

Tersini Alma:

$$\tilde{A}^{-1}$$

BAAS yöntemi, çok farklı çalışmalarda başarılı olarak uygulanmıştır. Wu vd. (2006) Taiwan'da ki sağlık örgütlerinin performansını ölçmede ve kriz yönetimini değerlendirmede; Güneri vd. (2009) tersane yeri seçiminde; Vinodh vd. (2011) üretim işletmesi için tedarikçi seçiminde; Tavana vd. (2013) Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi'nin ileri teknoloji projelerinin önceliklerinin belirlenmesinde; Nguyen vd. (2014) tezgah seçiminde BAAS yöntemini kullanmışlardır.

BAAS ile problemlerinin çözümü beş temel adımdan oluşmaktadır. Bu adımlar aşağıda açıklanmaktadır.

Adım 1: Problemin Tanımlanması ve Karar Ağının Tasarlanması

Bu aşamada problem açık bir şekilde tanımlanmalı, kümeler, küme elemanları, küme içi ve dışı bağımlılıklar belirlenerek karar ağı tasarlanmalıdır. Kriterler belirlenirken uzmanların görüşleri ve literatür taraması sonucunda elde edilen bulgular dikkate alınabilir.

Adım 2: İkili Karşılaştırma Matrislerinin Oluşturulması ve Bulanık Önem Ağırlıklarının Hesaplanması

BAAS'de kararları etkileyen kriterler ikili olarak karşılaştırılarak bulanık önem ağırlıkları belirlenir. Kümeler birbirleriyle, küme içindeki elemanlar kendi içlerinde ve ilişkili olduğu diğer küme elemanlarıyla ikili olarak karşılaştırılır. Her hangi bir elemanla etkileşim içinde olmayan bir elemanın değeri, matriste (0,0,0) olarak belirtilir. Bu matrislerin oluşturulmasında Saaty (2001) tarafından önerilen Tablo 2'de gösterilen karşılaştırma ölçeğini temel alarak, Prakash (2003) tarafından oluşturulan Tablo 3'de verilen ölçek değerleri ve karşılığı olan üçgen bulanık sayılar kullanılabilir.

Tablo 2: Karşılaştırma Ölçeği

Önemi	Tanım	Açıklama
1	Eşit öneme sahip	Her iki seçenekte eşit değerde öneme sahip
3	Biraz önemli	Bir kriter diğerine göre biraz daha önemli sayılmıştır
5	Fazla önemli	Bir kriter diğerine göre çok daha önemli sayılmıştır
7	Çok fazla önemli	Kriter diğer kriterlere göre kesinlikle çok fazla önemli sayılmıştır
9	Son derece önemli	Bir kriterin diğerine göre son derece önemli olduğu çeşitli bilgilere dayandırılmıştır.
2, 4, 6, 8	Ara dereceler	Gerektiğinde kullanılacak ara değerler.

Tablo 3: Kriter Karşılaştırmalarında Kullanılan Ölçek Değeri ve Üçgen Bulanık Sayılar

Ölçek Değeri	Üçgen Bulanık Sayılar	Ölçek Değeri	Ters Üçgen Bulanık Sayılar
1	(1, 1, 1)	1/1	(1/1, 1/1, 1/1)
2	(1, 2, 4)	1/2	(1/4, 1/2, 1/1)
3	(1, 3, 5)	1/3	(1/5, 1/3, 1/1)
5	(3, 5, 7)	1/5	(1/7, 1/5, 1/3)
7	(5, 7, 9)	1/7	(1/9, 1/7, 1/5)
9	(7, 9, 11)	1/9	(1/11, 1/9, 1/7)

Karşılaştırmalar, formül (7)'de görüldüğü gibi ikili karşılaştırma matrisinin tüm değerleri (1) olan köşegeninin üstünde kalan değerler için yapılmaktadır. $\tilde{a}_{i,j}$ bulanık sayısı, i . eleman ile j . elemanın ikili karşılaştırma değeri olarak gösterilecek olursa, $\tilde{a}_{j,i}$ bulanık sayı değeri $1/\tilde{a}_{i,j}$ eşitliğinden elde edilir.

$$\tilde{A} = [\tilde{a}_{ij}] = \begin{matrix} & C_1 & C_2 & \cdots & C_n \\ C_1 & \begin{bmatrix} 1 & \tilde{a}_{12} & \cdots & \tilde{a}_{1n} \\ \frac{1}{\tilde{a}_{12}} & 1 & \cdots & \tilde{a}_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \frac{1}{\tilde{a}_{1n}} & \frac{1}{\tilde{a}_{2n}} & \cdots & 1 \end{bmatrix} \\ C_2 & \\ \vdots & \\ C_n & \end{matrix} \quad (7)$$

İkili karşılaştırma matrislerinin düzenlenmesinden sonra bulanık geometrik ortalama yöntemi ile kriterlerin ortalama değerleri bulunur. Kriterlerin bulanık önem ağırlıkları; her bir kriterin bulanık geometrik ortalamasının ilgili kriterin bulanık değerlerin toplamına bölünmesiyle bulunur.

Adım 3: Bulanık Önem Ağırlıkların Durulaştırılması ve Normalleştirilmesi

Kriter bulanık önem ağırlıklarının her hangi bir durulaştırma yöntemi ile durulaştırılması gerekir. Bulanık üçgen sayıların durulaştırılmasına yönelik olarak literatürde birçok yöntem yer almaktadır. Burada uygulanan (8) numaralı formül ile ifade edilen durulaştırma yöntemi; Hus ve Nian (1997) ve Liou ve Wang (1992)'in çalışmalarını esas almaktadır. Bu çalışmalarda; karar vericilerin risk tolerans (λ) ve tercih (α) değerleri dikkate alınmaktadır. α , 0 ile 1 arasında herhangi bir değer alabilen sabit ya da değişken bir durumu ifade etmektedir. λ değişkeni ise 0 ile 1 arasında bir değer alabilmekte ve karar vericinin eğilimini yansıtmaktadır. λ değişkeninin 0 değerini alması karar vericinin daha iyimser, 1 değerini alması ise daha kötümser olduğu anlamına gelmektedir. Uygulamamızda α ve λ değişkenlerine 0,5 değeri verilmiştir.

$$(\alpha_{ij}^{\alpha}) = [\lambda. L_{ij}^{\alpha} + (1 - \lambda). U_{ij}^{\alpha}], 0 \leq \lambda \leq 1, 0 \leq \alpha \leq 1, \quad (8)$$

Burada;

$$L_{ij}^{\alpha} = (M_{ij} - L_{ij}).\alpha + L_{ij}$$

$$U_{ij}^{\alpha} = U_{ij} - (U_{ij} - M_{ij}).\alpha$$

i . kriterlerin durulaştırılmış yerel önem ağırlıkları i . kriterin yerel önem ağırlıkları toplamına bölünerek normalleştirilir. Normalleştirme sonucunda kriterlerin önem ağırlıkları toplam değeri 1 olur.

Adım 4: Süpermatris ve Limit Süpermatrisin Oluşturulması

Kriterlerin amaca göre kendi aralarındaki ikili karşılaştırmalar yoluyla elde edilen **önem ağırlıklarının** diğer bir ifadeyle **öncelik vektörlerinin** bir matriste bir araya getirilmesiyle süpermatris elde edilir. Süpermatriste elemanlar arasındaki dolaylı etkiler yerine sadece direkt etkiler dikkate alındığı zaman; süpermatrisin büyük dereceden kuvvetinin alınması gerekmektedir. Kuvvet alma işlemi, aynı satıra karşılık gelen sütun değerleri birbirine eşit olana kadar, yani matrisin satırları durağanlaşmaya kadar devam eder. Elde edilen yeni matris, limit süpermatris olarak adlandırılır (Saaty, 2001:112). Karar sürecini etkileyen en önemli kriter, limit süpermatriste en yüksek önceliğe sahip olan elemandır. Bu sonuçlar bize kriterlerin nihai önem ağırlıklarını vermektedir.

C. VIKOR Yöntemi

VIKOR yöntemi, ilk defa 2004 yılında Opricovic ve Tzeng (2004) tarafından yapılan çalışmada ÇKKV problemlerinin çözümünde kullanılmıştır. Yöntemin çeşitli araştırmacılar tarafından 2004 yılından itibaren farklı alanlardaki çalışmalarda kullanıldığı görülmektedir. Yöntemin amacı, seçeneklerin sıralanmasında uzlaşık çözüme ulaşmaktır. Uzlaşık çözüme ulaşmak için her bir kritere göre değerlendirilen her seçeneğin, ideal seçeneğe yakınlık değerleri karşılaştırılmaktadır (Opricovic ve Tzeng, 2007:516). Opricovic (2009) su kaynakları planlamasında, Ali-Mohammad vd. (2010) bilgi portal sisteminin seçiminde, Cristóbal (2011) İspanya'daki yenilenebilir enerji projelerinin seçiminde VIKOR yöntemini kullanmışlardır. Sanayei vd. (2010) otomotiv sektöründe parça tedarikçisi seçiminde, Shemshadi (2011) tedarikçi seçiminde, Liou vd. (2011) Tayvan yerli havayolların hizmet kalitesini artırmada, Devi (2011) robot seçiminde bulanık VIKOR yöntemini uygulamışlardır. Tzeng vd. (2005) toplu taşımada kullanılacak alternatif yakıtların değerlendirmesinde VIKOR, TOPSIS ve AHS; Wua vd. (2009) performans ölçümü amacıyla üç bankayı yirmi üç kriter kapsamında bulanık ortamda analiz etmede AHS ve VIKOR; Liou ve Chuang (2010) dış kaynak kullanım alternatiflerinin seçiminde AAS ve VIKOR; Kuo ve Liang (2011) hava limanlarının servis kalitesini değerlendirmede bulanık VIKOR ve GİS; Girubha ve Vinodh (2012) otomobil parçası

tedarikçisinin malzeme seçiminde bulanık VIKOR ve çevresel etki analiz yöntemini kullanmışlardır.

Uzlaşık sıralama algoritması VIKOR aşağıdaki adımlardan oluşmaktadır:

Adım 1: Her kriter için en iyi f_i^* ve en kötü f_i^- değerleri belirlenir.

f_i^* ve f_i^- 'nin alacağı değer, kriterin fayda ya da maliyet cinsinden olup olmadığına göre değişmektedir.

$$f_i^* = \max_j f_{ij}, \quad f_i^- = \min_j f_{ij}, \quad \text{eğer } i. \text{ fonksiyon fayda cinsinden ise}$$

$$f_i^* = \min_j f_{ij}, \quad f_i^- = \max_j f_{ij}, \quad \text{eğer } i. \text{ fonksiyon maliyet cinsinden ise}$$

Adım 2: S_j ve R_j değerleri, $j=1,2,\dots,j$ için hesaplanır.

$$S_j = \sum_{i=1}^n w_i (f_i^* - f_{ij}) / (f_i^* - f_i^-) \quad (9)$$

$$R_j = \max_i [w_i (f_i^* - f_{ij}) / (f_i^* - f_i^-)] \quad (10)$$

w_i , kriter ağırlıklarını ve göreceli önemleri göstermektedir.

Adım 3: Q_j değerleri tüm $j=1,2,\dots,j$ için belirlenir.

$$Q_j = \frac{v(S_j - S^*)}{(S^- - S^*)} + \frac{(1-v)(R_j - R^*)}{(R^- - R^*)} \quad (11)$$

$$S^* = \min_j S_j, \quad S^- = \max_j S_j, \quad R^* = \min_j R_j, \quad R^- = \max_j R_j$$

v değeri, maksimum grup faydasını sağlayan strateji için ağırlığı ifade etmektedir.

Adım 4: S , R ve Q değerleri küçükten büyüğe doğru sıralanarak, seçenekler arasında üç adet sıralama listesi oluşturulur.

Adım 5: Eğer aşağıdaki iki koşul sağlanırsa; seçeneklerin Q değerlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanmasında en iyi sırayı sağlayan α^1 seçeneği uzlaşık çözüm olarak önerilir.

C1. Kabul edilebilir avantaj:

$$Q(a'') - Q(a') \geq DQ \quad (12)$$

$$DQ = \frac{1}{J-1} \quad (13)$$

(12) numaralı formüldeki a'' değeri, Q değerine göre küçükten büyüğe doğru yapılan sıralamada ikinci sırayı alan seçenek olmaktadır. (13) numaralı formüldeki J değişkeni, seçenek sayısını göstermektedir. Seçenek sayısı 4'ten küçükse $D(Q)= 0,25$ alınmaktadır.

C2. Karar vermede kabul edilebilir istikrar:

S ve/veya R değerlerine göre yapılan sıralamada da a' , en iyi sıradaki seçenek olmalıdır. Eğer koşullardan biri yerine getirilemezse bu durumda uzlaşmış ortak çözüm kümesi aşağıdaki gibi önerilmektedir.

- Eğer C2 koşulu yerine getirilemiyor ise; a' ve a'' seçenekleri yani birinci (A_1)

ve ikinci (A_2) sıradaki seçenekler en iyi uzlaşık çözüm olarak belirlenmektedir.

- Eğer C1 koşulu yerine getirilemiyorsa; a', a'', \dots, a^M yani (A_1, A_2, \dots, A_M)

seçenekleri uzlaşmış en iyi çözüm kümesi olarak belirlenmektedir. a^M , maksimum M

için $Q(a^{(M)}) - Q(a') < DQ$ formülü ile belirlenmektedir.

II. UYGULAMA***Problemin Tanımlanması ve Karar Ağının Tasarlanması***

Bir işletmenin üretim sürecinde kullanacağı malzemelerin tedariki için tedarikçi seçim modeli tasarlanacaktır. Bu nedenle literatür taraması sonucu Kalite (K), Fiyat (F), Teslimat (T), Hizmet (H), Esneklik (E), Teknik Yeterlilik (TY), Teknolojik Kabiliyet

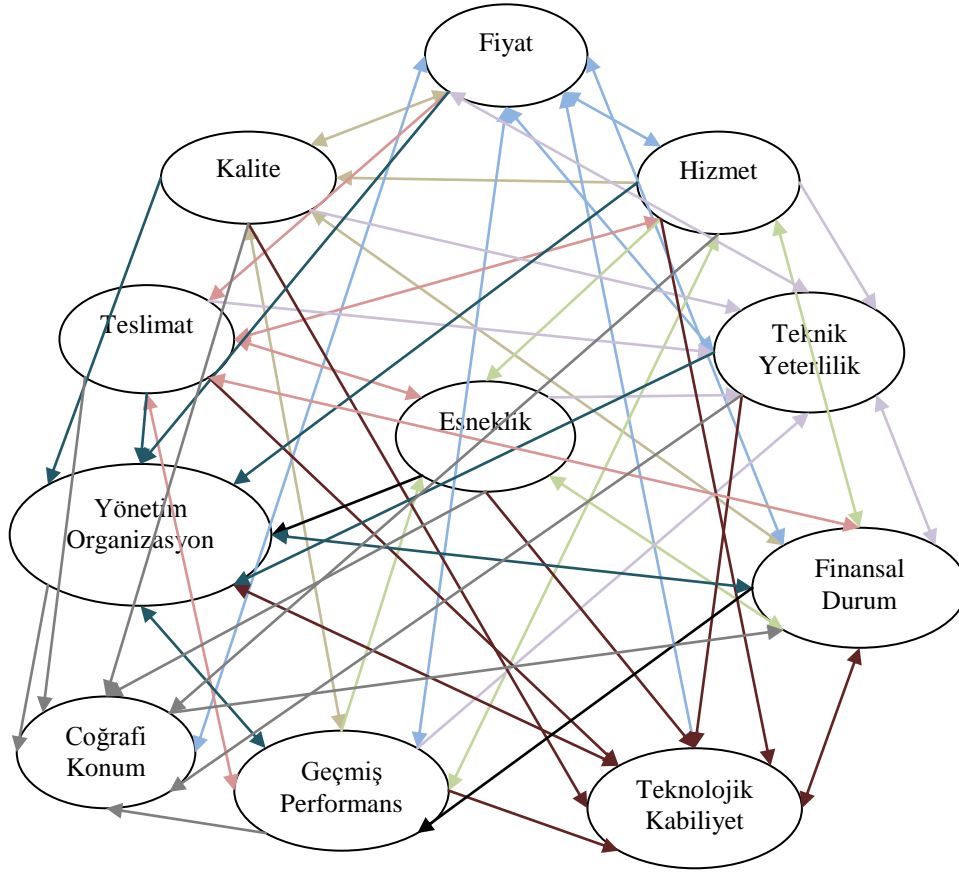
(TK), Yönetim ve Organizasyon (YO), Geçmiş Performans (GP), Finansal Durum (FD) ve Coğrafi Konum (CK) faktörleri seçim kriteri olarak belirlenmiştir. Kriterlerin kendi aralarındaki etkileri Tablo 4’de gösterilmiştir. Tablo 4’de gösterilen etkiler dikkate alınarak Şekil 3’de görülen karar ağ yapısı oluşturulmuştur.

Tablo 4: Karar Ağının Kriterleri ve Etkileri

Kriter	Kriter Sembolü	Etkilediği Kriter	Etkilendiği Kriter
Kalite	K	F, H, GP, FD	F, TY, TK, YO, GP, FD, CK
Fiyat	F	K, H, TY, TK, GP, FD, CK	K, T, H, TY, TK, YO, GP, FD, CK

Tablo 4: Karar Ağının Kriterleri ve Etkileri (Devam)

Teslimat	T	F, H, E, GP, FD	H, E, TY, TK, YO, GP, FD, CK
Hizmet	H	F, T, GP, FD	K, F, T, E, TY, TK, YO, GP, FD, CK
Esneklik	E	T, H, GP, FD	T, TY, TK, YO, FD, CK
Teknik Yeterlilik	TY	K, F, T, H, E, GP, FD	F, TK, YO, FD, CK
Teknolojik Kabiliyet	TK	K, F, T, H, E, TY, YO, GP, FD	F, YO, FD
Yönetim ve Organizasyon	YO	K, F, T, H, E, TY, TK, GP, FD	TK, GP, FD, CK
Geçmiş Performans	GP	K, F, T, H, YO, FD	K, F, T, H, E, TY, TK, YO, CK
Finansal Durum	FD	K, F, T, H, E, TY, TK, YO, CK	K, F, T, H, E, TY, TK, YO, GP
Coğrafi Konum	CK	K, F, T, H, E, TY, YO, GP	F, FD

Şekil 3: Karar Ağı

İkili Karşılaştırma Matrislerinin Oluşturulması

Amaç dikkate alınarak her bir kritere diğer kriterlerin etkilerini belirlemek için on bir adet ikili karşılaştırma matrisi düzenlenmiştir. İkili olarak karşılaştırılan kriterlerin, temel alınan kriteri ne oranda etkiledikleri Tablo 2 ve Tablo 3'de belirtilen ölçüğe göre yapılmıştır. Bu kısımda amaç dikkate alınarak, K kriterine diğer kriterlerin etkilerinin nasıl belirlendiği örnek olarak gösterilmiştir. Tablo 4 ve Şekil 3'de gösterildiği gibi K kriterini; F, TY, TK, YO, GP, FD ve CK kriterleri etkilemektedir. Bu nedenle bu kriterlerin ikili olarak karşılaştırıldığı bir matris Tablo 5'de gösterildiği gibi oluşturulmuştur.

Tablo 5: Kalite Kriterine Etki Eden Kriterlerin İkili Olarak Karşılaştırılması

	F			TY			TK			YO			GP			FD			CK		
F	1,00	1,00	1,00	5,00	7,00	9,00	0,25	0,50	1,00	0,25	0,50	1,00	7,00	9,00	11,00	3,00	5,00	7,00	7,00	9,00	11,00
TY	0,11	0,14	0,20	1,00	1,00	1,00	0,14	0,20	0,33	1,00	1,00	1,00	1,00	3,00	5,00	1,00	3,00	5,00	3,00	5,00	7,00
TK	1,00	2,00	4,00	3,00	5,00	7,00	1,00	1,00	1,00	3,00	5,00	7,00	7,00	9,00	11,00	3,00	5,00	7,00	7,00	9,00	11,00
YO	1,00	2,00	4,00	1,00	1,00	1,00	0,14	0,20	0,33	1,00	1,00	1,00	5,00	7,00	9,00	3,00	5,00	7,00	5,00	7,00	9,00
GP	0,09	0,11	0,14	0,20	0,33	1,00	0,09	0,11	0,14	0,11	0,14	0,20	1,00	1,00	1,00	0,14	0,20	0,33	0,25	0,50	1,00
FD	0,14	0,20	0,33	0,20	0,33	1,00	0,14	0,20	0,33	0,14	0,20	0,33	3,00	5,00	7,00	1,00	1,00	1,00	3,00	5,00	7,00
CK	0,09	0,11	0,14	0,14	0,20	0,33	0,09	0,11	0,14	0,11	0,14	0,20	1,00	2,00	4,00	0,14	0,20	0,33	1,00	1,00	1,00

Tablo 5’de K kriterine etki eden diğer kriterlerin ne oranda etkili oldukları gösterilmiştir. Benzer şekilde sırasıyla diğer on kritere de etki eden kriterler karşılaştırılarak toplamda 11 adet ikili karşılaştırma matrisi oluşturulmuştur.

Bulanık Ham Önem Ağırlıklarının Hesaplanması

Her kriterin ham bulanık önem ağırlıklarını bulmak için bulanık sayıların geometrik ortalaması alınmıştır. Örnek olarak K kriterine etkisi olan kriterlerin karşılaştırıldığı Tablo 5’de; F kriterinin geometrik ortalamasının nasıl bulunduğu aşağıda gösterilmiştir:

$$F_{G.o.l} = \sqrt[7]{1 * 5 * 0,25 * 0,25 * 7 * 3 * 7} = 1,728$$

$$F_{G.o.m} = \sqrt[7]{1 * 7 * 0,5 * 0,5 * 9 * 5 * 9} = 2,554$$

$$F_{G.o.u} = \sqrt[7]{1 * 9 * 1 * 1 * 11 * 7 * 11} = 3,586$$

Her bir geometrik ortalama, geometrik ortalamaların toplamına bölünerek bulanık ham önem ağırlıkları bulunmuştur. Bulanık sayıların bölme işleminde (5) numaralı formül kullanılmıştır. K kriterine etkisi olan kriterlerden F kriteri için bulanık önem ağırlıkları aşağıda gösterilmiştir.

$$F_{B.Ö.A_l} = \frac{1,728}{15,037} = 0,115$$

$$F_{B.Ö.A_m} = \frac{2,55}{10,85} = 0,235$$

$$F_{B.Ö.A_u} = \frac{3,59}{7,44} = 0,483$$

Bulanık ham önem ağırlıkları (8) numaralı formül kullanılarak durulaştırma işlemine tabi tutulmuştur. F kriterinin bulanık önem ağırlığının durulaştırma süreci aşağıda örnek olarak açıklanmıştır. Uygulamamızda α ve λ değişkenlerine 0,5 değeri verilmiştir.

$$F_d = [0,5 * ((0,24 - 0,11) * 0,5 + 0,11) + (1 - 0,5) * (0,48 - (0,48 - 0,24)0,5)] = 0,267$$

Durulaştırma sürecinden sonra durulaştırılan ham önem ağırlıkları, toplam ham önem ağırlıklarına bölünerek normalleştirilmiştir. F kriterinin normalleştirilme süreci örnek olarak verilmiştir:

$$F_N = \frac{0,267}{1,129} = 0,237$$

Tablo 6: Kalite Kriterine Etki Eden Kriterlerin Ham Önem Ağırlıkları

	GEOMETRİK ORTALAMA			BULANIK HAM ÖNEM AĞIRLIKLARI			DURULAŞTIRMA	NORMALLEŞTİRİLMİŞ HAM ÖNEM AĞIRLIKLARI
F	1,728	2,554	3,586	0,115	0,235	0,482	0,267	0,237
TY	0,647	1,037	1,420	0,043	0,096	0,191	0,106	0,094
TK	2,792	4,123	5,568	0,186	0,380	0,749	0,424	0,375
YO	1,403	1,925	2,578	0,093	0,177	0,347	0,199	0,176
GP	0,182	0,249	0,390	0,012	0,023	0,052	0,028	0,025
FD	0,472	0,679	1,089	0,031	0,063	0,146	0,076	0,067
CK	0,211	0,282	0,406	0,014	0,026	0,055	0,030	0,027
TOPLAM	7,436	10,848	15,037				1,129	1,000

Süpermatrisin Oluşturulması

Her bir kritere (küme) etki eden diğer kriterlerin ikili olarak karşılaştırılmaları sonucu elde edilen normalleştirilmiş ham önem ağırlıkları (öncelik vektörleri) süpermatris diye adlandırılan bir matriste birleştirilmiştir. Her bir kümenin ham önem ağırlıklarının yer aldığı bu yeni matris Tablo 7'de gösterilmektedir. K kümesine etki eden kriterlerin karşılaştırılması sonucu elde edilen öncelik vektörü süpermatrisin 1. sütununda yer almaktadır. Süpermatrisin stokastik olması sağlanmalıdır. Yani matrisin elemanları negatif değer içermemeli ve sütun toplamları 1 olmalıdır.

Tablo 7: Süpermatris

	K	F	T	H	E	TY	TK	YO	GP	FD	CK
K	0,000	0,282	0,000	0,206	0,000	0,000	0,000	0,000	0,244	0,271	0,000
F	0,237	0,000	0,000	0,033	0,000	0,338	0,648	0,000	0,079	0,199	0,827
T	0,000	0,078	0,000	0,157	0,280	0,000	0,000	0,000	0,185	0,099	0,000
H	0,000	0,217	0,196	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,242	0,125	0,000
E	0,000	0,000	0,100	0,154	0,000	0,000	0,000	0,000	0,114	0,046	0,000
TY	0,094	0,057	0,179	0,157	0,251	0,000	0,000	0,000	0,040	0,071	0,000
TK	0,375	0,081	0,137	0,084	0,075	0,160	0,000	0,163	0,025	0,078	0,000
YO	0,176	0,083	0,174	0,091	0,149	0,254	0,155	0,000	0,052	0,088	0,000
GP	0,025	0,048	0,038	0,025	0,000	0,000	0,000	0,367	0,000	0,000	0,000
FD	0,067	0,094	0,067	0,048	0,106	0,151	0,197	0,195	0,000	0,000	0,173
CK	0,027	0,060	0,109	0,045	0,139	0,097	0,000	0,275	0,020	0,023	0,000

Limit Süpermatrisin Oluşturulması

Süpermatriste kriterler arasındaki dolaylı etkiler yerine sadece direkt etkiler dikkate alınmıştır. Bu nedenle süpermatrisin büyük dereceden $(2k+1)$ kuvvetinin alınması gerekmektedir. Kuvvet alma işlemi, aynı satıra karşılık gelen sütun değerleri birbirine eşit olana kadar, yani matrisin satırları durağanlaşmaya kadar yapılır. Elde edilen yeni matris, limit süpermatris olarak adlandırılır (Saaty, 2001). Limit süpermatris ile kriterlerin öncelikleri belirlenmiş olur. Karar sürecini etkileyen en önemli kriter, limit süpermatriste en yüksek önceliğe sahip olan kriteridir. Tablo 8’de süpermatrisin 16. kuvveti alınarak elde edilen **limit süpermatris** görülmektedir. Bu sonuçlar bize kriterlerin önem ağırlıklarını göstermektedir.

Tablo 8: Limit Süpermatris

	K	F	T	H	E	TY	TK	YO	GP	FD	CK
K	0,117	0,117	0,117	0,117	0,117	0,117	0,117	0,117	0,117	0,117	0,117
F	0,207	0,207	0,207	0,207	0,207	0,207	0,207	0,207	0,207	0,207	0,207
T	0,058	0,058	0,058	0,058	0,058	0,058	0,058	0,058	0,058	0,058	0,058
H	0,830	0,830	0,830	0,830	0,830	0,830	0,830	0,830	0,830	0,830	0,830

E	0,030	0,030	0,030	0,030	0,030	0,030	0,030	0,030	0,030	0,030	0,030	0,030
TY	0,063	0,063	0,063	0,063	0,063	0,063	0,063	0,063	0,063	0,063	0,063	0,063
TK	0,114	0,114	0,114	0,114	0,114	0,114	0,114	0,114	0,114	0,114	0,114	0,114
YO	0,105	0,105	0,105	0,105	0,105	0,105	0,105	0,105	0,105	0,105	0,105	0,105
GP	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056	0,056
FD	0,103	0,103	0,103	0,103	0,103	0,103	0,103	0,103	0,103	0,103	0,103	0,103
CK	0,068	0,068	0,068	0,068	0,068	0,068	0,068	0,068	0,068	0,068	0,068	0,068

Karar Matrisinin Oluşturulması ve En İyi f_i^* ve En Kötü f_i^- Değerleri Belirlenmesi

Seçenekler, 5'li Likert ölçeğine göre (1: Çok Düşük, 2: Düşük, 3: Orta, 4: Yüksek ve 5: Çok Yüksek) şeklinde uzmanlarca değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Değerlendirme sonucunda Karar Matrisi (KM) oluşturulmuştur. KM aşağıda Tablo 9'da verilmiştir. En iyi f_i^* ve en kötü f_i^- değerler ise Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 9: Karar Matrisi

	K	F	T	H	E	TY	TK	YO	GP	FD	CK
S1	5	20	4	4	3	4	5	4	3	4	500
S2	5	25	5	5	4	4	5	5	4	4	1000
S3	4	18	4	4	3	3	4	4	4	4	100
S4	4	16	3	3	4	4	4	4	3	3	50

Tablo 10: En İyi f_i^* ve En Kötü f_i^- Değerleri

f_i^*	5	16	5	5	4	4	5	5	4	4	50
f_i^-	4	25	3	3	3	3	4	4	3	3	1000

S_j , R_j ve Q_j Değerlerinin Hesaplanması

Tablo 11, S_j , R_j ve Q_j değerlerinin sıralanmasını göstermektedir. Aşağıda örnek olarak S_1 değerinin nasıl hesaplandığı (9) numaralı formülü kullanarak gösterilmiştir.

$$S_1 = 0,117 \cdot (5-5)/(5-4) + 0,207 \cdot (16-20)/(16-25) + 0,058 \cdot (5-4)/(5-3) + 0,83 \cdot (5-4)/(5-3) + 0,03 \cdot (4-3)/(4-3) + 0,063 \cdot (4-4)/(4-3) + 0,114 \cdot (5-5)/(5-4) + 0,105 \cdot (5-4)/(5-4) + 0,056 \cdot (4-3)/(4-3) + 0,103 \cdot (4-4)/(4-3) + 0,068 \cdot (50-500)/(50-1000) = 0,759$$

R_1 değerinin (10) numaralı formülü kullanarak hesaplanması aşağıda örnek olarak gösterilmiştir.

$$R_1 = \max [0,117 \cdot (5-5)/(5-4); 0,207 \cdot (16-20)/(16-25); 0,058 \cdot (5-4)/(5-3); 0,83 \cdot (5-4)/(5-3); 0,03 \cdot (4-3)/(4-3); 0,063 \cdot (4-4)/(4-3); 0,114 \cdot (5-5)/(5-4); 0,105 \cdot (5-4)/(5-4); 0,056 \cdot (4-3)/(4-3); 0,103 \cdot (4-4)/(4-3); 0,068 \cdot (50-500)/(50-1000)]$$

$$R_1 = \max [0; 0,092; 0,029; 0,415; 0,03; 0; 0; 0,105; 0,056; 0; 0,032] = 0,415$$

Q_1 değerinin, (11) numaralı formülü kullanarak hesaplanması örnek olarak aşağıda gösterilmiştir.

$$Q_1 = 0,5 \cdot (0,759 - 0,275)/(1,383 - 0,275) + (1 - 0,5) \cdot (0,415 - 0,207)/(0,83 - 0,207) = 0,385$$

Tablo 11: S_j , R_j ve Q_j Değerleri

	S	R	Q
S1	0,759	0,415	0,385
S2	0,275	0,207	0,000
S3	0,923	0,415	0,459
S4	1,383	0,830	1,000

S_j , R_j ve Q_j değerleri hesaplanıp küçükten büyüğe doğru sıralanmalıdır.

Tablo 12: S_j , R_j ve Q_j Değerlerinin Küçükten Büyüğe Doğru Sıralanması

S	R	Q
S2 0,275	S2 0,207	S2 0,000
S1 0,759	S1 0,415	S1 0,385
S3 0,923	S3 0,415	S3 0,459
S4 1,383	S4 0,830	S4 1,000

$Q(a^+) - Q(a^-) \geq DQ$ formülünde değerler yerine konulduğunda $(0,385-0) \geq 0,333$ sonucu C1 koşulu sağlanmaktadır. S2 seçeneği S_j ve R_j sıralamasında da birinci sırayı alarak C2 koşulunu da yerine getirmektedir. Bu durumda en iyi seçeneğin S2 olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tedarikçi seçimi; birçok nitel ve nicel faktörü dikkate alarak, potansiyel tedarikçiler arasından işletme için en uygun olan tedarikçiyi belirleme sürecidir. İşletmeler, maliyetlerini azaltarak, zamanında ve hızlı teslimat yaparak, ürün kalitesini iyileştirerek, başarılı yönetim sergileyerek ve benzer iyileştirmelerle rekabet gücünü artırmak için kendi stratejisine uygun tedarikçilerle uzun süreli bağlantılar kurmak istemektedirler. Bu anlamda tedarikçi seçimi; süreçte bağımlı ya da bağımsız faktörlerin etkili olduğu ÇKKV problemi olarak görülmektedir.

Bu çalışma ile bir işletme için BAAS ve VIKOR yöntemlerinin tümleşik olarak kullanıldığı tedarikçi seçim modeli geliştirilmiştir. BAAS, kriterlerin önem ağırlıklarını belirlemede, VIKOR ise belirlenen önem ağırlıklarını kullanarak en uygun tedarikçiyi seçmede kullanılmıştır. Modelin kriterleri literatür taraması sonucu; **Kalite, Fiyat, Teslimat, Hizmet, Esneklik, Teknik Yeterlilik, Teknolojik Kabiliyet, Yönetim ve Organizasyon, Geçmiş Performans, Finansal Durum ve Coğrafi Konum** olarak belirlenmiştir. Modelin uygulanması sonucunda en etkili kriterin 0,207 ile **fiyat** olduğu görülmüştür. Tedarikçi seçiminde ikinci sırada yer alan kriter ise 0,117 ile **kalite** olmuştur. En aza etkili kriterin ise 0,030 ile **esneklik** olduğu anlaşılmıştır. Modelin uygulanması sonucunda S2 tedarikçisinin en uygun tedarikçi olduğu anlaşılmıştır.

Bu çalışma ile BAAS ve VIKOR yöntemlerini temel olarak oluşturulan karar verme modelinin, tedarikçi seçim sürecinde özel yazılımlar gerektirmeden her hangi bir tablolama programı kullanılarak uygulanabileceği gösterilmiştir. Tedarikçi seçimine yönelik olarak ilerideki çalışmalarda; BAAS ile bütünleşmiş TOPSIS, PROMETHEE veya ELECTRE gibi diğer ÇKKV yöntemleri kullanılabilir ve elde edilen sonuçlar karşılaştırılabilir.

KAYNAKÇA

- ALI-MOHAMMAD, Ahmadvand; Bashiri MAHDI and Alighadr ZAHRA; (2010), “The critical path definition with fuzzy multi criteria decision making”, In: Computer and Automation Engineering (ICCAE), 2010 The 2nd International Conference on, IEEE, pp. 206-210.
- ARAGONÉS-BELTRÁN, Pablo; Fidel CHAPARRO-GONZÁLEZ; Juan-Pascual PASTOR-FERRANDO and Andrea PLA-RUBIO; (2014), “An AHP (Analytic Hierarchy Process)/ANP (Analytic Network Process)-based multi-criteria decision approach for the selection of solar-thermal power plant investment projects”, *Energy*, 66, pp. 222-238.
- AZIZI, Hossein; (2013). “A note on A decision model for ranking suppliers in the presence of cardinal and ordinal data, weight restrictions, and nondiscriminatory factors”, *Annals of Operations Research*, 211(1), pp. 49-54.
- BEVILACQUA, Maurizio; F.E. CIARAPICA and G. GIACCHETTA; (2006), “A fuzzy-QFD approach to supplier selection”, *Journal of Purchasing and Supply Management*, 12(1), pp. 14-27.
- BÜYÜKÖZKAN, Gülçin and Gizem ÇİFÇİ; (2012), “A novel hybrid MCDM approach based on fuzzy DEMATEL, fuzzy ANP and fuzzy TOPSIS to evaluate green suppliers”, *Expert Systems with Applications*, 39(3), pp. 3000-3011.
- CHAN, Felix TS and Niraj KUMAR; (2007), “Global supplier development considering risk factors using fuzzy extended AHP-based approach”, *Omega*, 35(4), pp. 417-431.
- CHEN, Jui-Kuei and I-Shuo CHEN; (2008), “A Method for Promoting Vision in Secondary Schools: A Novel Hybrid Model based on Fuzzy AHP and TOPSIS”, *Journal of Global Business Issues*, 2(2), pp. 83-94.

- CHOU, Shuo-Yan and Yao-Hui CHANG; (2008), “A decision support system for supplier selection based on a strategy-aligned fuzzy SMART approach”, *Expert systems with applications*, 34(4), pp. 2241-2253.
- DAĞDEVİREN, Metin; Nilay DÖNMEZ ve Mustafa KURT; (2006), “Bir İşletmede Tedarikçi Değerlendirme Süreci İçin Yeni Bir Model Tasarımı Ve Uygulaması”, *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 2006, 21(2), ss. 247-255.
- DAĞDEVİREN, Metin; (2007), “Bulanık Analitik Hiyerarşi Prosesi ile Personel Seçimi ve Bir Uygulama”, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 22(4), ss.791-799.
- DALALAH, Doraid; Mohammed HAYAJNEH and Farhan BATIEHA; (2011), “A fuzzy multi-criteria decision making model for supplier selection”, *Expert Systems with Applications*, 38(7), pp. 8384-8391.
- DENG, Xinyang; Yong HU; Yong DENG and Sankaran MAHADEVAN; (2014), “Supplier selection using AHP methodolog extended by D numbers”, *Expert Systems with Applications*, 41(1), pp.156-167.
- DEVI, Kavita; (2011), “Extension of VIKOR method in intuitionistic fuzzy environment for robot selection”, *Expert Systems with Applications*, 38(11), pp.14163-14168.
- DEY Supratik; Akshay KUMAR; Amitava RAY and B.B. PRADHAN; (2012), “Supplier Selection: Integrated Theory using DEMATEL and Quality Function Deployment Methodology”, *Procedia Engineering* 38, pp. 2111–2116.
- DICKSON, G. W.; (1996), “An analysis of vendor selection systems and decisions”, *Journal of Purchasing*, 2(1), pp.5-17.
- EH, Tsu-Ming and Yu-Lang HUANG; (2014), “Factors in determining wind farm location: Integrating GQM, fuzzy DEMATEL, and ANP”, *Renewable Energy*, 66, pp.159-169.

- FAZLOLLAHTABAR, Hamed; Iraj MAHDAVI; Minoo Talebi ASHOORI; Somayeh KAVIANI and Nezam MAHDAVI-AMIRI; (2011), “A multi-objective decision-making process of supplier selection and order allocation for multi-period scheduling in an electronic market”, *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 52, pp.1039-1052.
- GENCER, Cevriye and Didem GÜRPINAR; (2007), “Analytic network process in supplier selection: A case study in an electronic firm”, *Applied Mathematical Modelling*, 31(11), pp. 2475-2486.
- GHODSYPOUR, Seyed Hassan and C. O’BRIEN; (2001), “The total cost of logistics in supplier selection, under conditions of multiple sourcing, multiple criteria and capacity constraint”, *International Journal of Production Economics*, 73(1), pp. 15-27.
- GÜNERİ, Ali Fuat; M. CENGİZ and S. SEKER; (2009), “A fuzzy ANP approach to shipyard location selection”, *Expert Systems with Applications*, 2009, 36.4: 7992-7999.
- HA, Sung Ho and Ramayya KRISHNAN; (2008), “A hybrid approach to supplier selection for the maintenance of a competitive supply chain”, *Expert Systems with Applications*, 34(2), pp. 1303-1311.
- Hus, T. H., Nian, S. H. (1997). Interactive fuzzy decision aided systems-a case on public transportation system operations, *Journal of Transportation Taiwan*, 10(4), 79-96.
- HUS, T. H. and S.H. NIAN; (1997), “S. H. Interactive fuzzy decision aided systems-a case on public transportation system operations”, *Journal of Transportation Taiwan*, 10(4), pp. 79-96.
- IVANOVIĆ, Ivan; Dragana GRUJIĆIĆ; Dragana MACURA; Jadranka JOVIĆ and Nebojša BOJOVIĆ; (2013), “One approach for road transport project selection”, *Transport Policy*, 25, pp.22-29

JADIDI, O.; S. ZOLFAGHARI and Sergio CAVALIERI; (2014), “A new normalized goal programming model for multi-objective problems: A case of supplier selection and order allocation”, *International Journal of Production Economics*, 148, pp.158-165.

JEYA GIRUBHA, R. and S. VINODH; (2012), “Application of fuzzy VIKOR and environmental impact analysis for material selection of an automotive component”, *Materials & Design*, 37, pp. 478-486.

KABAK, Mehmet and Metin DAĞDEVİREN; (2014), “ Prioritization of renewable energy sources for Turkey by using a hybrid MCDM methodology”, *Energy Conversion and Management*, 79, pp. 25-33.

KANNAN, Devika; Roohollah KHODAVERDI; Laya OLFAT; Ahmad JAFARIAN and Ali DIABAT; (2013), “Integrated fuzzy multi criteria decision making method and multi-objective programming approach for supplier selection and order allocation in a green supply chain”, *Journal of Cleaner Production*, 47, pp.355-367.

KANNAN, Devika; Ana Beatriz Lopes de Sousa JABBOUR and Charbel José Chiappetta JABBOUR, (2014a), “Selecting green suppliers based on GSCM practices: Using fuzzy TOPSIS applied to a Brazilian electronics company”, *European Journal of Operational Research*, 233(2), pp. 432-447.

KANNAN, Devika; Kannan GOVINDAN and Sivakumar RAJENDRAN; (2014b), “Fuzzy Axiomatic Design approach based Green Supplier Selection: A Case Study from Singapore”, *Journal of Cleaner Production*, pp.1-15.

KARIMI, Hossein and Alireza REZAEINIA; (2014). “Supplier selection using revised multi-segment goal programming model”, *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 70(5-8), pp.1227-1234.

- KILIC, Hüseyin Selçuk; (2013), "An integrated approach for supplier selection in multi-item/multi-supplier environment", *Applied Mathematical Modelling*, 37(14), pp.7752-7763.
- KUMAR, Amit; Vipul JAIN and Sameer KUMAR; (2014), "A comprehensive environment friendly approach for supplier selection", *Omega*, 42(1), pp.109-123.
- KUO, Ming-Shin and Gin-Shuh LIANG; (2011), "Combining VIKOR with GRA techniques to evaluate service quality of airports under fuzzy environment", *Expert Systems with Applications*, 38(3), pp: 1304-1312.
- TSENG, Ming-Lang; Jui Hsiang CHIANG and Lawrence W. LAN; (2009), "Selection of optimal supplier in supply chain management strategy with analytic network process and choquet integral", *Computers & Industrial Engineering*, 57(1), pp.330-340.
- LIAO, Chin-Nung and Hsing-Pei KAO; (2011), "An integrated fuzzy TOPSIS and MCGP approach to supplier selection in supply chain management", *Expert Systems with Applications*, 38(9), pp.10803-10811.
- LIN, Chin-Tsai; Chie-Bein CHEN and Ying-Chan TING; (2011), "An ERP model for supplier selection in electronics industry", *Expert Systems with Applications*, 38(3), pp.1760-1765.
- LIOU, James JH and Yu-Tai CHUANG; (2010), "Developing a hybrid multi-criteria model for selection of outsourcing provider", *Expert Systems with Applications*, 37(5), pp. 3755-3761.
- LIOU, James JH; Chieh-Yuan TSAI; Rong-Ho LIN and Gwo-Hshiung TZENG; (2011), "A modified VIKOR multiple-criteria decision method for improving domestic airlines service quality", *Journal of Air Transport Management*, 17(2), pp.57-61.
- LIOU, Tian-Shy and Mao-Jiun J. WANG; (1992), "Ranking fuzzy numbers with integral value", *Fuzzy sets and systems*, 50(3), pp. 247-255.

- NGUYEN, H. T.; Siti Zawiah Md DAWAL; Yusoff NUKMAN and Hideki AOYAMA ; (2014), “ hybrid approach for fuzzy multi-attribute decision making in machine tool selection with consideration of the interactions of attributes”, *Expert Systems with Applications*, 41(6), pp.3078-3090.
- OPRICOVIC, Serafim and Gwo-Hshiung TZENG; (2004), “Compromise solution by MCDM methods: A comparative analysis of VIKOR and TOPSIS”, *European Journal of Operational Research*, 156(2), pp. 445-455.
- OPRICOVIC, Serafim and Gwo-Hshiung TZENG; (2007), “Extended VIKOR Method in Comparison with Other Outranking Methods, *European Journal of Operational Research*, 178, pp. 514-529.
- OPRICOVIC Serafim; (2009), “A Compromise Solution in Water Resources Planning”, *Water Resources Management*, 23, pp.1549-1561.
- PRAKASH, T.N.; (2003), “Land Suitability Analysis for Agricultural Crops: A Fuzzy Multicriteria Decision Making Approach”, MSc Thesis, ITC Institute.
- PETERS, Malte L. and Stephan ZELEWSKI; (2008), “Der Analytic Network Process als Technik zur Lösung multikriterieller Entscheidungsprobleme unter Berücksichtigung von Abhängigkeiten zwischen Kriterien”, *WiSt*, 9, pp. 475-482.
- RAJESH, G. and, P. MALLIGA; (2013), “Supplier Selection based on AHP QFD Methodology”, *Procedia Engineering*, 64, pp. 1283-1292.
- ROSHANDEL, Jinus; Seyed Sina MIRI-NARGESI and Loghman HATAMI-SHIRKOUHI; (2013), “Evaluating and selecting the supplier in detergent production industry using hierarchical fuzzy TOPSIS”, *Applied Mathematical Modelling*, 37(24), pp.10170-10181.
- SAN CRISTÓBAL, J.R.; (2011), “Multi-criteria decision-making in the selection of a renewable energy project in Spain: The Vikor method”, *Renewable Energy*, 36(2), pp. 498-502.

- SARKIS, Joseph and Srinivas TALLURI; (2002), “A model for strategic supplier selection”, *Journal of Supply Chain Management*, 38(1), pp.18–28.
- SANAYEI, Amir; S. FARID MOUSAVI and A. YAZDANKHAH; (2010), “Group Decision Making Process For Supplier Selection With VIKOR Under Fuzzy Environment”, *Expert Systems with Applications*, 37, pp.24-30.
- SAATY, Thomas L; (2001), *Decision Making with Dependence and Feedback, The Analytic Network Process*, RWS Publications, Pittsburg.
- SAEN, Reza Farzipoor; (2010), “Developing a new data envelopment analysis methodology for supplier selection in the presence of both undesirable outputs and imprecise data”, *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 51(9-12), pp.1243-1250.
- SHARMA, Sanjay and Srinivasan BALAN; (2013),” An integrative supplier selection model using Taguchi loss function, TOPSIS and multi criteria goal programming”, *Journal of Intelligent Manufacturing*, 24(6), pp. 1123-1130
- SHAW, Krishnendu; Ravi SHANKAR; Surendra S. YADAV and Lakshman S. THAKUR; (2012), “Supplier selection using fuzzy AHP and fuzzy multi-objective linear programming for developing low carbon supply chain”, *Expert Systems with Applications*, 39(9), pp.8182-8192.
- SHEMASHADI, Ali; Hossein SHIRAZI; Mehran TOREIHI and M.J. TAROKH; (2011), “A fuzzy VIKOR method for supplier selection based on entropy measure for objective weighting”, *Expert Syst. Appl.* 38(10), pp.12160-12167.
- TAVANA, Madjid; Kaveh KHALILI-DAMGHANI and Amir-Reza ABTAHI; (2012), “A hybrid fuzzy group decision support framework for advanced-technology prioritization at NASA”, *Expert Systems with Applications*, 40, pp.480-491.
- TAVANA, Madjid ; Ehsan MOMENI; Nahid REZAEINIYA; Seyed Mostafa MIRHEDAYATIAN and Hamidreza REZAEINIYA; (2013), “A novel hybrid

- social media platform selection model using fuzzy ANP and COPRAS-G”, *Expert Syst. Appl.*, 40(14), pp. 5694-5702.
- TOLOO, Mehdi and Soroosh NALCHIGAR; (2011), “A new DEA method for supplier selection in presence of both cardinal and ordinal data”, *Expert Syst. Appl.* 38(12), pp.14726-14731.
- TZENG, Gwo-Hshiung; Cheng-Wei LIN and Serafim OPRICOVIC; (2005), “Multi-criteria analysis of alternative-fuel buses for public transportatio”, *Energy Policy*, 33, pp.1373-1383.
- WANG, Ge; Samuel H. HUANG and John P. DISMUKES; (2004), “Product-driven supply chain selection using integrated multi-criteria decision-making methodology”, *International Journal of Production Economics*, 91(1), pp.1–15.
- VINODH, S.; R. ANESH RAMIYA and S. G. GAUTHAM; (2011), “Application of fuzzy analytic network process for supplier selection in a manufacturing organisation”. *Expert Systems with Applications*, 38(1), pp.272-280.
- WANG, Jia-Wen; Ching-Hsue CHENG and Kun-Cheng HUANG; (2009), “Fuzzy hierarchical TOPSIS for supplier selection”, *Applied Soft Computing*, 9, pp.377-386.
- WARE, Nilesh R.; S. P. SINGH and D. K. A. BANWET; (2014), “A mixed-integer non-linear program to model dynamic supplier selection problem”, *Expert Systems with Applications*, 41(2), pp. 671-678.
- WU, Cheng-Ru; Che-Wei CHANG and Hung-Lung LIN; (2008), “A fuzzy ANP-based approach to evaluate medical organizational performance”, *International journal of information and management sciences*, 19(1), pp.53-74.
- WU, Hung-Yi; Gwo-Hshiung TZENG and Yi-Hsuan CHEN; (2009), “A Fuzzy Mcdm Approach For Evaluating Banking Performance Based On Balanced Scorecard”, *Expert Systems with Applications*, 36, pp.10135-10147.

- YAHYA, S. and B. KINGSMAN; (1999), “Vendor rating for an entrepreneur development programme: a case study using the analytic hierarchy Process method”, *Journal of Operational Research Society*, 50, pp.916–930.
- YEH, Tsu-Ming and Yu-Lang HUANG; (2014), “Factors in determining wind farm location: Integrating GQM, fuzzy DEMATEL and ANP”, *Renewable Energy*, 66, 159-169.
- ZHAO, Meng and Rong-rong REN; (2013), “The Decision-Making Model for Aviation Project’s Supplier Selection Based on Improved TOPSIS”, In *LISS 2012*, pp. 1171-1176, Springer, Berlin Heidelberg.
- ZIMMERMANN, H.J.; (1990), *Fuzzy Set Theory and its Application*, Kluwer Academic Publishers, Boston.
- ZOUGGARI, Akram and Lyes BENYOUCEF; (2012), “Simulation Based Fuzzy TOPSIS Approach for Group Multi-Criteria Supplier Selection Problem”. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, 25, pp. 507-519.

LOJİSTİK SEKTÖRÜNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK UYGULAMALARI*

Zekiye Çamlıca¹
Gülşah Sezen Akar²

ÖZET

Daimi olma yeteneği olarak tanımlanabilecek sürdürülebilirlik, son dönemlerde öne çıkan ve giderek önemi artan kavramlar arasında anılmaktadır. İnsan ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik faaliyetlerin yürütülmesi sırasında gelecek kuşakların gereksinimlerinin karşılanmasının tehlikeye atılmaması esası tüm sektörler kadar lojistik sektörünün de temel öncelikleri içinde yerini almıştır. Firmalar sürdürülebilirlik planlarını oluştur ve bu planlar doğrultusunda faaliyetler gerçekleştirmektedirler. Bu çalışmada, lojistik sektörde sürdürülebilirlikle ilgili uygulamaların düzeyinin ortaya konması amaçlanmakta, çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik kavramları lojistik sektörü açısından ele alınmakta, sektör için sürdürülebilirlik kavramının önemi ve sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik gereklilikler irdelenmektedir. Bu bağlamda sektörde faaliyet gösteren firmaların sürdürülebilirlikle ilgili çalışmaları araştırılarak planlama ve uygulamalardaki güncel durumun belirlenmesine ve öneriler geliştirilmesine çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Lojistik, Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilirlik Uygulamaları

SUSTAINABILITY PRACTICES IN THE LOGISTICS SECTOR

ABSTRACT

Sustainability, which may be described as the ability of enduring, is among most highlighted and important topics recently. During the activities that satisfy the needs of humanbeings, principle of unplacing at risk to satisfy the needs of future generations is among the basic priorities in logistics sector as well as all other sectors. Firms make sustainability plans and perform operations according to these plans. In this study, it is aimed to express the level of practices about sustainability in logistics sector. Importance of sustainability and necessities for providing sustainability are studied by discussing topics of environmental sustainability, social sustainability and economic sustainability for the logistics sector. In this context, the activities of the firms in logistics sector about sustainability are analyzed and it's tried to determine current status in planning and applications and improve some recommendations.

Keywords: Logistics, Sustainability, Sustainability Practices

* Bu çalışma, III. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresinde sunulmuştur.

¹ Öğr. Gör., Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın MYO, zcamlica@gmail.com

² Arş. Gör., Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF, sezenulsah@gmail.com

GİRİŞ

İşletmeler insanların ihtiyacı olan mal ve hizmetleri üretmek üzere faaliyetlerini yürütürken doğal kaynakları kullanırlar. Doğal kaynakların sınırlı olması hepimiz için günümüzdeki en kritik konulardan biridir. Endüstrileşmenin özellikle doğal kaynaklar ve çevre üzerinde yarattığı tahribatın gün geçtikçe artması gelecek nesiller açısından bir tehdit oluşturmaktadır. Bu konudaki farkındalığın gelişmesi ne yazık ki ancak son dönemlerde mümkün olmuştur ve söz konusu farkındalık “Sürdürülebilirlik” kavramının doğmasına ve önem kazanmasına yol açmıştır. Sürdürülebilirlik kavramı işletmeler açısından da stratejik bir öneme sahiptir. İşletmelerin temel amaçlarından olan varlıklarını sürdürebilmesi ancak sürdürülebilir doğal, ekonomik ve sosyal çevrelerin varlığı ile mümkün olacaktır. Son dönemlerde işletme faaliyetleri içinde lojistik faaliyetlerin payının ve öneminin giderek arttığı bilinmektedir. Sürdürülebilirlik kavramı bütün olarak ele alındığında, süreçlerin doğru planlanması ve yönetimi ile kurumsal, çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik desteklenebileceği gibi sürdürülebilir kalkınma için uygun bir altyapı da hazırlanmış olacaktır. Bu bağlamda, sürdürülebilirliğin lojistik sektörü için de günümüzdeki stratejik konuların başında yer alması gerektiğini söylemek mümkündür.

Bu çalışmada, öncelikle sürdürülebilirlik kavramı incelenmeye çalışılmış ve kavramın lojistik faaliyetlerle ilişkisine değinilmiştir. Lojistik sektöründeki mevcut uygulamalara ilişkin literatür taramasını da içeren teorik çerçeve ikinci bölümü oluşturmaktadır. Üçüncü bölümde bir uygulama çalışmasıyla lojistik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi sırasında sürdürülebilirliğe ilişkin çabalar araştırılarak, sektör temsilcilerinin konuya yaklaşımı irdelenmiş, bulgular doğrultusunda lojistik sektöründeki sürdürülebilirlik uygulamalarına ilişkin değerlendirmelere yer verilmiş ve öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

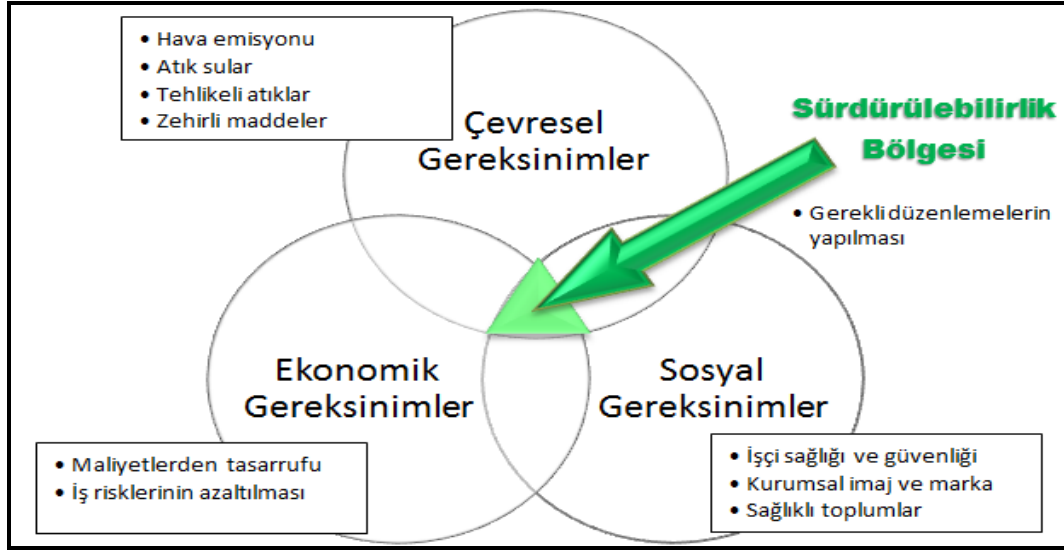
I. LOJİSTİK SEKTÖRÜNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Sürdürülebilir kalkınma kavramı çerçevesinde, tüm faaliyetlerde kullanılan kaynakların geleceğe dönük olarak korunması esastır. Lojistik sektörü ve sektördeki kuruluşlar da bu genel eğilim doğrultusunda faaliyetlerini düzenlemek ve dönüştürmek durumundadır. Bu bölümde öncelikle genel çerçevesiyle sürdürülebilirlik kavramı ele alınacak ve lojistik sektörü açısından sürdürülebilirlik kapsamında öne çıkan konular ve uygulamalara yer verilecektir.

A. Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik; daimi olma, yarına kalabilme ve varlığını devam ettirebilme yeteneği olarak ifade edilebilir. Küresel anlamda kamuoyunun sürdürülebilirlik kavramıyla tanışması Birleşmiş Milletler bünyesinde çalışan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 1987 yılında yayımladığı, Bruntland Raporu olarak da bilinen "Ortak Geleceğimiz" isimli rapor sayesinde olmuştur. Bu raporda "Sürdürülebilir Kalkınma" kavramı çerçevesinde sürdürülebilirliğin tanımı şu şekilde yapılmıştır: İnsanlık; doğanın gelecek kuşakların gereksinimlerine cevap verme yeteneğini tehlikeye atmadan, günlük ihtiyaçları temin ederek, kalkınmayı sürdürülebilir kılma yeteneğine sahiptir (UN, 1987).

Sürdürülebilirlik temel olarak çevre, toplum ve ekonomi üzerine odaklanmakta ve bunların ortak paydasında bulunmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1: Sürdürülebilirlik ve Unsurları

Kaynak: comtalks.com, 2014 (uyarlanmıştır)

Sürdürülebilirliğe ilişkin çalışmalar, su, hava, toprak gibi kaynakların kirlenmesinden, çalışanların sağlığı, iş güvenliği, toplum sağlığı, maliyetler ve ticari risklere kadar pek çok konuyu bütünleşik olarak ele almakta, iyileştirmeler için hedefler koymakta ve çözümler geliştirmeye çalışmaktadır.

Bugün gelinen noktada ise, 2012 yılında yine Birleşmiş Milletler teşkilatı tarafından düzenlenen RIO+20 Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı ve bu konferansın çıktıları arasında yer alan “Yeşil Ekonomi” konsepti çerçevesinde sürdürülebilirlikle ilgili çalışmaların kapsamı genişlemekte, yaygınlığı artmaktadır. Yeşil ekonomi için belirlenen öncelikli temalar; istihdam, enerji şehirler, gıda, su, okyanuslar ve afetler olarak ilan edilmiştir.

Konunun öneminin kavranması ve tüm kesimler tarafından kabul görmesi ile sürdürülebilirlik stratejilerinin geliştirilmesi ve sürdürülebilirlik düzeyinin ölçülerek sürdürülebilirlik indekslerinin oluşturulması gündeme gelmiştir. Günümüzde sürdürülebilirlik kriterlerinin sağlanması, tedarik zincirleri içerisindeki firmalar

açısından iş yapabilmenin temel koşulları arasına girmekte ve giderek daha fazla önem kazanacağı anlaşılmaktadır.

Sürdürülebilirlik firma değerini etkileyen bir unsur olarak da karşımıza çıkmaktadır. Kurumsal Sürdürülebilirlik, şirketlerde uzun vadeli değer yaratmak amacıyla, ekonomik, çevresel ve sosyal faktörlerin kurumsal yönetim ilkeleri ile birlikte şirket faaliyetlerine ve karar mekanizmalarına uyarlanması ve bu konulardan kaynaklanabilecek risklerin yönetilmesidir (İMKB, 2014).

BİST, borsaların çevresel, sosyal, kurumsal yönetim konularındaki risklerine ilişkin politika oluşturmada şirketlere yol gösteren, şirketlerin sürdürülebilirlik politikalarına ilişkin bilgiyi de sorumlu yatırımcılara ileten bir platform oluşturma görevi bulunduğu düşüncesinden hareketle, şirketlerin bu konularındaki performanslarını esas alan BİST Sürdürülebilirlik Endeksinin hesaplanması amacıyla çalışmalar yürütülmektedir. Çalışma, Borsa İstanbul'da işlem gören ve kurumsal sürdürülebilirlik performansları üst seviyede olan şirketlerin yer alacağı bir endeks oluşturulmasını, Türkiye'de ve özellikle Borsa İstanbul şirketleri arasında sürdürülebilirlik konusundaki anlayış, bilgi ve uygulamaların gelişimini amaçlamaktadır. Değerlemelerde sadece "kamuya açık" bilgilerin kullanılacağı belirtilmekte, endeksin 2014 yılı ilk çeyreğinde öncelikle BİST 30 Endeksine dâhil şirketler için hesaplanmaya başlanması ve kapsamın sonraki süreçte genişletilmesi hedeflenmektedir (Borsa İstanbul, 2014).

B. Lojistik ve Sürdürülebilirlik İlişkisi

Firmalar genel operasyonlarında ve özellikle lojistik faaliyetlerinde sürdürülebilirliği izlemekle yükümlüdür. Çünkü bu sayede sadece mali ve diğer maddi olmayan faydalar sağlamakla kalmaz, aynı zamanda doğru hareket etmiş olurlar. Özellikle yenilenebilir olmayan enerji kaynakları ve malzemelerin kullanımı ve kendi ürünlerinin yaşam döngülerinin sonuna ulaşıldığında nasıl kullanılacağı ve nasıl

işleneceği konuları firmalara büyük bir sosyal sorumluluk yüklemektedir (Dey vd., 2011).

Bir ülkenin küresel ölçekte ticaret yapabilme yeteneği, firmaların küresel taşımacılık ve lojistik ağlara erişimine bağlıdır. Bu çerçevede, bir ülkenin arz zincirinin etkinliği ulusal ekonomisinin belirli nitelikleri ile ilişkilidir. Daha iyi lojistik performans ve ticareti kolaylaştırıcı uygulamaların, ticari genişleme, ihracat çeşitliliği, doğrudan yabancı sermaye çekimi ve ekonomik büyüme ile güçlü korelasyonu bulunmaktadır (TC Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2012).

Dünya Bankası tarafından oluşturulan Lojistik Performans Endeksi (LPI), ülkelerin lojistik alanındaki performanslarının izlenebilmesine imkân veren önemli kaynaklardan biridir. İlk kez 2007 yılında yayınlanan endeks, 2010 yılında teknik ve kapsam olarak geliştirilmiştir. Günümüzde LPI, 155 kadar ülkeye kendilerini uluslararası lojistik faaliyetleri açısından diğer ülkelerle karşılaştırma olanağı sunmakta, önlerindeki fırsat ve engelleri görmelerini sağlamakta, performanslarını geliştirmek için hangi temel alanlara yönelmeleri gerektiği konusunda ipuçları vermektedir. LPI oluşturulurken öne çıkan performans göstergeleri; gümrük işlemlerinde verimlilik, ulaşım altyapısının niteliği, yüklemelerin izlenebilirliği, hedef noktaya ulaşımın zamanlaması, yerel lojistik hizmetlerin yeterliliği, rekabetçi fiyatlandırma olarak sıralanabilir (Çevik ve Gülcan, 2011: 38). LPI, 2012 yılından itibaren performans göstergeleri arasına sürdürülebilirlik kapsamında lojistik uygulamaların çevresel etkilerini dâhil etmiştir (TC Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2012).

Lojistik sektöründe sürdürülebilirliğe yönelik AB tarafından yürütülen çalışmalar da bulunmaktadır. Bunlardan TEN-T (Trans-Avrupa Ulaşım Ağları), ekonomik ve sosyal olarak AB'nin bütünleşmesi yönündeki engelleri bertaraf etme amacı taşıırken ele aldığı projeleri aynı zamanda çevresel sürdürülebilirlik yönü ile de planlamaktadır. TEN-T kapsamında yürütülen projeler arasında karayolu, demiryolu, hızlı tren, iç su yolu, çoklu mod, deniz otoyolları (Motorways of the Sea-MOS),

havaalanı projeleri ve uydu navigasyon projeleri sayılabilir (Yaman, 2009: 42). AB ulaştırma politikası çerçevesinde çevresel ihtiyaçların karşılanması ve sorunların çözülmesine yönelik olan Marco Polo Programı ise; yük taşımacılığını, olabildiğince karayolu taşımacılığında denizyolu, demiryolu ve nehir yani iç su yolu taşımacılığına yönlendirmeyi amaçlayan projeler için Avrupa Birliği'nin finansman sağladığı programdır (Çevik ve Gülcan, 2011: 42).

Lojistik ve sürdürülebilirlik ilişkisine her iki yönden bakıldığında; lojistik faaliyetler, çevremizi ve iklim değişikliklerini doğrudan etkileyebilecek temel işletme fonksiyonlarıdır. Etkili bir lojistik yönetimi ile bu etkinin en aza indirilmesi mümkün olabilecektir (Erol ve Özmen, 2008: 2). Diğer taraftan rekabetçilik ve sürdürülebilirlik açısından önemi giderek artan lojistiğin, ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılması açısından da önemli olduğu kabul edilmektedir. Lojistik, gıda tedarik zincirinin esnekliği ve performansı sayesinde doğrudan gıda güvenliğini, fiyatları ve yerel olarak bulunabilirliği etkilemektedir. Bu noktada, ekonomik, çevresel ve sosyal amaçlar arasında sürdürülebilir bir dengenin nasıl sağlanabileceği sorusu ortaya çıkmakta, bu bağlamda, yeşil lojistik yüksek gelirli ve yükselen ekonomilerde hızlı bir şekilde önemini artırmaktadır (TC Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2012).

C. Lojistikteki Faaliyetler Açısından Sürdürülebilirliğin İrdelenmesi

Lojistik faaliyetler içinde sürdürülebilirlik açısından anahtar role sahip bazı faaliyetler ve bu faaliyetlere ilişkin kritik unsurlar şu şekilde sıralanabilir (Dey vd., 2011: 1245);

1. Taşıma

Her gün milyonlarca ürünün taşınması gerekliliği ve taşıma araçlarının büyük oranda fosil yakıtlarla çalışması CO₂ gibi sera gazlarının salınımını arttırmakta ve bu emisyon problemi başta küresel ısınma olmak üzere çevre ve insan sağlığını tehdit eden

sorunlara yol açmaktadır. Bu tehdit karşısında sürdürülebilirlik için yakıt tüketiminin ve karbon salınımının azaltılması açısından taşıma araçlarının doğru seçimi ve bakım, onarım, muayene vb. faaliyetlerin etkin biçimde yapılması, taşıma mesafelerinin en küçüklenmesi, mağaza ya da depo çevresinde yaratılan trafiğin azaltılması vb. önlemler geliştirilebilir (Erol ve Özmen, 2008: 13).

2. Stok Yönetimi ve Depolama

Stoklar ve depolama ile ilgili faaliyetler konusunda sürdürülebilirlik açısından öne çıkan konular maliyetlerin azaltılması ve enerji tasarrufudur. Stokların azaltılması stok maliyetlerinin kontrolünde önemli bir etki sağlarken, sera gazları açısından da iyileştirmeleri mümkün kılar. Bu amaçla, sipariş çeşitliliğinin azaltılması, etkili talep tahmini, yükleme ve boşaltma zamanının kısaltılması, tedarik güvenilirliğinin artırılması için çalışmalar yürütülmelidir. Makul stok miktarları özellikle küçük işletmelerde hammadde, bitmiş ürün stokları ve çalışanlar için gerekli ısıtma ve soğutma maliyetlerini de azaltacaktır (Dey vd., 2011: 1246). İntermodal taşımacılığın kullanılması da gerek depolama maliyetleri ve cevap verme süresinin azaltması gerekse çevresel etkiler bakımından tercih edilmesi gereken uygulamalardandır. İntermodal taşıma sadece karayolu ile yapılan taşımaya göre daha düşük çevresel etki yaratır ve yeşil tedarik zinciri uygulamalarını destekler (Dekker vd., 2011: 673) Enerji tasarrufu açısından önemli bir diğer konu da aydınlatmadır. Binaların doğal ışıktan daha fazla yararlanılabilecek şekilde dizayn edilmesi ve tasarruflu aydınlatma elemanlarının kullanılması tercih edilmelidir.

3. Bilgi Akışı, Satınalma, Koruyucu Ambalaj Tasarımı

Stok yönetimi ve malların taşınması açısından bilgi akışı kilit bir role sahiptir. Günümüzde işletmeler tedarikçileri ve dağıtıcıları ile iletişimlerini kolaylaştıran sistemler kullanmaktadırlar. Taşıma hacminin en etkin biçimde kullanılması ve boş

sürüş zamanlarının azaltılması sorumlu kaynak kullanımı açısından önemlidir ve çevresel etkilerin azalmasını sağlar. Bu zorunluluklar 3PL'den faydalanmayı da yaygınlaştırmaktadır (Lieb ve Lieb, 2010: 532). Etkin bilgi akışı tedarikçiler ve onların kullandığı malzemelerin izlenebilmesi ve kontrolü açısından da önemlidir. Günümüzde firmalar açısından önemi giderek artan bir diğer unsur da ambalajdır. Markayı temsil etme işlevi yanında özellikleri ve boyutları bakımından lojistik faaliyetleri etkiler. Günümüzde firmaların ambalajlarında çevre dostu malzemeleri tercih etmeleri müşteri sadakati açısından da olumlu etkiler yaratmaktadır. Plastik palet yerine ahşap palet kullanılması, her taşıma modu için etkin alan kullanımına olanak veren standart ambalajların tasarımı da sürdürülebilirlik açısından önem taşımaktadır.

4. Tersine Lojistik

Lojistikte normal akış yönünün tersine olan hareketleri yani nihai tüketiciden tedarikçiye doğru bir akışı ifade eder. Sürdürülebilirlik çerçevesinde geri dönüşüm ve atıkların yönetimini kapsar. Günümüzde firmalar lojistik sistemlerini tersine lojistiği de kapsayacak şekilde yeniden düzenlemek durumundadırlar (Erol vd. 2006: 16).

D. Lojistik Sürdürülebilirlikle İlgili Standartlar ve Belgelendirmeler

Lojistik sektörü açısından günümüzde önem taşıyan standartlar ve bazı belgelere aşağıda değinilmiştir.

1. ISO 14001-2004 Çevre Yönetim Sistemi ve Lojistik Sürdürülebilirlikle İlişkili Bazı Standartlar

Günümüzde tüketiciler beklenti ve ihtiyaçlarının en üst düzeyde karşılanması yanında insana, topluma ve çevreye saygılı olunmasını da talep etmekte ve piyasada bunu sorgulamaktadır. Kuruluşların çevre ile etkileşimlerini kontrol altında tutabilme ve çevresel faaliyetlerini sürekli iyileştirebilme ihtiyaçlarına cevap veren ISO 14001 Çevre

Yönetim Sistemi standartları ve belgelendirmesi kabul görmekte ve giderek yaygınlaşmaktadır. Sürdürülebilirlik konusunda hassasiyetin giderek artması ile Çevre Yönetim Sisteminin etkisi ve kapsamını genişleten standartlar geliştirilmektedir. Bunlardan lojistik sektörü açısından önem taşıyan bazıları şu şekilde sıralanabilir (Finkbeiner vd., 2011);

ISO 14025 Çevresel Ürün Beyanları: EPD (Environmental Product Declaration), ISO 14025'e göre tanımlanan, bir ürün veya servisin çevre performansını ISO 14040 serisi çerçevesinde belirtilmiş parametreler bazında önceden belirlenmiş kategorilere göre (hammadde eldesi, enerji kullanımı ve verimliliği; malzeme ve kimyasal madde içeriği; hava, su ve toprağa verilen emisyonlar; atık oluşumu) nicel olarak değerlendiren ve beyan eden deklarasyonları ifade eder. Ticaret odaklı olup, Yaşam Döngüsü Değerlendirmesi (YDD) kapsamında ekonomik faaliyetlerin ekolojik (karbon) ayak izini ve üretim sürecinde meydana gelen çeşitli emisyon değerlerini dikkate alır. Bağımsız şekilde, üreticinin sağladığı bilgilerle hazırlanan EPD'ler, ürünün teknik tanımı, üretici firma detayları ve YDD sonuçlarından meydana gelir (EPD Türkiye, 2014).

ISO 14040-44 Yaşam Döngüsü Değerlendirmesi Standart Serisi: Yaşam Döngüsü Analizi, bir ürün veya hizmetin üretiminde kullanılan hammaddelerin eldesinden başlayarak ilgili tüm üretim, sevkiyat, tüketici tarafından kullanım ve kullanım sonrası atık olarak bertarafını da kapsayan yaşam döngüsünün farklı aşamalarındaki çevresel etkilerini belirlemek, raporlamak ve yönetmek için kullanılır. Çevresel etkileri, iklim değişikliği, stratosferik ozon tabakasındaki incelme, ötrifikasyon, asidifikasyon, toksik emisyonlar gibi tüketilen doğal kaynaklar bazında değerlendirmek mümkündür (Demirer, 2011: 7). Söz konusu standartlar serisi bu konuyla ilgili bir metodolojiyi kapsamaktadır.

ISO 14064 Sera Gazı Emisyonu Ölçümü ve Denetimi Standartları: Küresel ısınmanın uzun vadede getireceği sonuçlar nedeniyle, iklim değişimi çağımızın en

önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Küresel ısınmanın başlıca sebeplerinden olan sera etkisini destekleyen, atmosferde bulunan ve en çok ısı tutma özelliğine sahip olan bileşikler Sera Gazı (GHG - Greenhouse Gases) olarak adlandırılmaktadır (Mc Kinnon, 2010: 1). Sera etkisine sahip gazların bir kısmı doğal olarak oluşurken diğer kısmı da insan faaliyetleri sonucu meydana gelmektedir. Başlıcaları su buharı, karbon dioksit, metan ve ozon olarak sayılabilir. Sanayi ülkeleri, sera gazlarının emisyonunun azaltımını Kyoto protokolü ile garanti altına almıştır. ISO 14064 standardı ve sertifikasyonu, kuruluşlar bazında sera gazı emisyonlarının azaltılmasına katkıda bulunmakta, işletmelerin çevreye duyarlı, yeşil örgütler olduklarını göstermenin yanı sıra ekonomik fayda sağlamalarına ve yasal sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı olur.

ISO 14067 Karbon Ayak İzi Standardı: Birim karbondioksit cinsinden ölçülen, üretilen sera gazı miktarı açısından insan faaliyetlerinin çevreye verdiği zararın ölçüsüdür (Mc Kinnon, 2010: 2). Doğrudan/birincil ayak izi ve dolaylı/ikincil ayak izi olmak üzere iki ana parçadan oluşur. Birincil ayak izi, evsel enerji tüketimi ve ulaşım (söz gelimi araba ve uçak) dâhil olmak üzere fosil yakıtlarının yanmasından ortaya çıkan doğrudan CO₂ emisyonlarının, ikincil ayak izi ise kullandığımız ürünlerin tüm yaşam döngüsünden bu ürünlerin imalatı ve en sonunda bozulmalarıyla ilgili olan dolaylı CO₂ emisyonlarının ölçüsüdür.

2. Euro Emisyon Standartları

Euro normları, 1992 yılının sonlarından itibaren Avrupa Birliği bünyesinde geçerli olan ve araçlardan çıkan zararlı gaz ve partikülleri, belirli bir takvim doğrultusunda kademeli biçimde azaltmayı hedefleyen Euro Emisyon Standardını ifade eder. Euro emisyon standartları, hem benzin hem de dizel motorlar için geçerli olup yeni araçların zararlı madde emisyonları için sınır değerleri belirler. Bir aracın vergilendirilmesinde zararlı emisyon miktarı önemli rol oynar. Çünkü vergi oranları

çeşitli Euro normlarına göre yapılan sınıflandırmaya da bağlıdır. Araç ruhsatına kayıtlı kod numarası, aracın hangi zararlı madde sınıfına girdiği hakkında bilgi verir. 1 Eylül 2009 tarihinde yürürlüğe giren Euro 5 normunu takiben, 2014 yılında yürürlüğe girmesi beklenen Euro 6 normu daha katı yasal sınırlılıklar öngörmektedir (NGK, 2014).

3. Eco Performans Ödülü

Avrupa Eco Performance Ödülü, şirketlerin çevreye duyarlılığının ekonomik iş modeline göre değerlendirilmesinin ardından hangi düzeyde uygulandığının ölçülmesi sonucunda verilen bir ödül olup bir şirketin ekoloji, ekonomi ve sosyal angajmanının etkili bir şekilde birbirine geçmesini ve karayolu yük taşımacılığını başarıyla gerçekleştirip, devamlılığını ilerletmek için bireysel sorumluluk göstermesini tanımlar. Bu ödül ile nakliye sektöründeki devamlılık iki kategoride (50 TIR a kadar ve 50 TIR'dan itibaren) ödüllendirmektedir. "Eco" kelimesi hem ekonomi (economy) hem de ekoloji (ecology) kelimelerini kapsamakta, ödül nakliye sektöründe devamlılığı destekleyen örnek teşkil edecek şirketlerin hizmetlerini değerlendirmektedir (Eco Performance Award, 2014).

II. LOJİSTİKTE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK UYGULAMALARININ ARAŞTIRILMASI

A. Metodoloji

Çalışmanın uygulama kısmında Sürdürülebilirlik kavramı, lojistik sektörde faaliyet gösteren firmalar bağlamında araştırılmıştır. Çok sayıda lojistik firmasının internet siteleri, haber ve duyuru sayfaları taranmış; bunlar arasından ancak 29 adet firmanın sürdürülebilirlikle ilgili faaliyetler yürüttükleri ve faaliyetlerini ilgili platformlarda paylaştıkları görülmüştür. Çalışma, sektörde bulunan 29 ulusal ve uluslararası lojistik firmasına ilişkin verilere dayanmaktadır. Firmaların, faaliyet yılı,

toplam çalışan sayısı ve araç sayısı gibi bilgilerinin yanı sıra, Borsa İstanbul'da (BİST) hisse senetlerinin işlem görüp görmediği de araştırılmıştır. Araştırmada içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. Firmaların, sürdürülebilirlik çalışmalarına yönelik olarak öncelikle kendi mevcut internet siteleri taranmış; ardından firmaların bu çabalarına ilişkin tüm haber ve yazılar incelenmiştir.

Firmaların sürdürülebilirlik çabaları değerlendirilirken, Murphy ve Poist'in (2000), sürdürülebilirlik stratejilerinden faydalanılmıştır. Bunlar:

1. Geri dönüşüm malzemelerinin kullanımı
2. Tüketimin azaltılması
3. Devlet düzenlemelerinin teşviki
4. Çevre konusunda duyarlı personeli işe alma
5. Firma personelinin eğitimi
6. Çevresel etkinlik için lojistik sistem bileşenlerinin yeniden tasarlanması
7. Çevresel çabaların ve başarıların halka duyurulması

B. Bulgular

Yapılan araştırmada 29 adet firmanın incelenmesi sonucunda elde edilen veriler aşağıda özetlenmiştir. Öncelikle incelenen firmaların profiline yönelik bulgulara yer verilecek olup ardından sürdürülebilirlik kapsamındaki faaliyetlerinin değerlendirilmesine çalışılacaktır. Firmaların faaliyet yılı, personel sayısı ve araç sayısı değerlendirildiğinde aşağıdaki tabloya ulaşılmıştır:

Çizelge 1: Firmaların Faaliyet Yılı, Personel ve Araç Sayısı

Faaliyet Yılı	Yüzde (%)	Hisse Senetleri BİST'te İşlem Görüyor mu?	Yüzde (%)
0-10	10	Evet	14
11-20	28	Hayır	86
21-30	24	BİST'te işlem gören firmaların %11'i holdinglere	

31- 40	21	bağlı şirketler olarak değerlendirilmektedir.	
41 ve üzeri	17		
Personel Sayısı	Yüzde (%)	Araç Sayısı	Yüzde (%)
0-500	41	0-500	45
501-1000	31	501-1000	3
1001-1500	3	1001-1500	31
1501-2000	0	1501-2000	3
2001 ve üzeri	25	2001 ve üzeri	17

Verilere göre, sürdürülebilirlik çabaları içerisinde bulunan lojistik firmalarının çoğu 10 yıldan fazla tecrübeye sahiptir. Araç sayıları ve çalışan sayılarına bakıldığında, etkin olarak kargo taşımacılığı yapan firmalarda çalışan sayılarının araç sayılarından en az 2 kat fazla olduğu; filo kiralama faaliyetinde bulunan firmalar değerlendirildiğinde ise tersinin geçerli olduğu gözlemlenmiştir. BİST’te hisse senetleri işlem görme durumları da incelenmiştir. Bu endeksin, firmaların kamuya açıklama standartlarını yükseltmesini, sürdürülebilirlik risklerinin yönetilmesini ve yatırımcıların şirketlere güven duymasını sağlayarak tasarrufların Borsa’ya yönelmesine yardımcı olması beklenmektedir.

Firmaların lojistik hizmetleri incelenerek; karayolu, denizyolu, demiryolu, havayolu taşımacılığı, intermodal taşımacılık, depoculuk, danışmanlık ve diğer hizmetlerine ilişkin elde edilen bilgiler Çizelge 2’de yer almaktadır. Diğer hizmetler içerisinde, gümrükleme, proje yönetimi, liman hizmetleri, filo araç kiralama gibi ek hizmetler değerlendirilmiştir. Firmaların %16’sı sadece yurtiçi lojistik hizmeti sağlarken, %86’sı, yurtiçi ve yurtdışı hizmet vermektedirler.

Çizelge 2: Lojistik Hizmetlerin Dağılımı

Lojistik Hizmetler	Yüzde
Karayolu Taşımacılığı	93
Demiryolu Taşımacılığı	48
Denizyolu Taşımacılığı	38

Havayolu Taşımacılığı	55
İntermodal Taşımacılık	45
Depoculuk	79
Danışmanlık	41
Diğer	59

Firmaların lojistik sürdürülebilirlik çabalarına ilişkin çevre politikaları incelenmiştir. Araçlarda kullanılan yakıtların yanmasıyla ortaya çıkan emisyon, doğaya ve insan sağlığına zarar vermektedir. Emisyon ve karbondioksit değerleri, firmaların çevresel sürdürülebilirlik çabalarında önceliklidir. Firmaların % 62'si emisyonu azaltıcı politikalar izlemektedir.

Çevresel sürdürülebilirlik açısından, küresel pazarda kabul edilen ISO 14001 kalite belgesine, firmaların %76'sı sahiptir. Aynı zamanda bir firma, ISO 14064 Sera gazı hesaplaması ve denetimi belgesine sahiptir. Avrupa birliği standartlarına göre, araçların neden olduğu emisyon miktarını azaltmak için, Euro 5/6 araçların kullanılması zorunludur. Firmaların%59'u, Euro5 ve Euro 6 araçlara sahiptir.

Firmaların sürdürülebilirlik çabalarına ilişkin çeşitli kuruluşlardan aldıkları ödüller bulunmaktadır. Çalışmada yer alan firmaların %17 'si çevresel sürdürülebilirlikle ilgili ödüllere sahip olmuştur. Bu ödüller sahiplerine sektörde prestij sağlar ve müşteriler için referans olurken, vatandaşlar için de farkındalık yaratmaktadır. Bunlardan bazıları, "Eco Performans Ödülü", "İnsan için Sürdürülebilir Mükemmellik ödülü", "Altın Vana", "Yeşil Lojistik Ödülleri" gibi ulusal ve uluslararası ödüllerdir.

Sürdürülebilirlik çabaları içerisinde enerji politikaları da önem taşımaktadır. Firmaların %72'si faaliyetler esnasında kullanılan petrol, elektrik, su gibi kaynakların en verimli şekilde kullanılmasına yönelik çeşitli politikalar uygulamaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı dikkat çekici düzeydedir.

Sürdürülebilirlik çabalarında diğer önemli noktalardan biri, işletmelerin atıklarının yarattığı kirlilik ve geri dönüşüm malzemelerin kullanılmasıdır. Firmaların

%76'sı atıklardan kaynaklanan kirlilikle mücadele etmektedir. Kargoculuk sektöründe olan firmalar, kargoların taşındığı poşetlerin doğaya zarar vermeyen, doğada çözülebilen türde olanlarını kullanmaktadır. Yine aynı şekilde, geri dönüşümle elde edilen karton kutuların kullanıldığı dikkat çekmektedir. Birçok işletme, bünyesinde geri dönüşüm alanları yaratmıştır. Kâğıt, pil, cam şişe, metal gibi materyallerin geri kazandırılması için geri dönüşüm kutuları bulundurmaktadır.

Firmalar, çalışanlarını sık sık eğitimlerle sürdürülebilirlik konusunda bilinçlendirmektedir. Firmaların %79'u etkili sürüş teknikleri kursları, optimum depolama ve araç içi yerleşimi konusunda eğitimler gibi faaliyetlerle çalışanlarının duyarlılıklarını arttırmaktadır. Ayrıca bazı firmalar, çevre bilincini eksik bulduğu çalışanları ve tedarikçileri ile yollarını ayırmaktan kaçınmamaktadır.

Bunların dışında firmaların, sosyal sorumluluk projeleri mevcuttur. Özellikle, faaliyetler esnasında ortaya çıkan emisyonun zararlarını en aza indirmek için birçok firma ağaç dikmekte ve ormanlar oluşturmaktadır. Bunun dışında doğal kaynakların etkin ve verimli kullanımı için teknolojik gelişmeleri takip etmek, yenilenebilir enerji kaynakları ile "Yeşil Bina" yapmak firmaların diğer sürdürülebilirlik çabalarından bazılarıdır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Küresel ticaretin hızla artması, lojistik sektörünün gelişmesini sağlarken, öte yandan sektörün faaliyetlerinde büyük oranda, fosil yakıtları kullanması karbondioksit salınımı meydana getirmektedir. Sektörün çevreye verdiği zararların en aza indirilmesi etkili bir sürdürülebilirlik stratejisiyle mümkündür. Bu çalışma ile, Lojistik sektöründe faaliyet gösteren 29 firmanın sürdürülebilirlik çabaları incelenmiştir. Ulaşılan önemli sonuçlar aşağıda özetlenmiştir:

- Çalışmaya katılan firmaların profilleri incelenmiş, büyük bir kısmının ulusal ve uluslararası taşımacılık yaptığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, sahip olmaları

gereken kalite belgelerinin yanında çevre ile ilgili ISO 14001'e sahip firma sayısı çok fazladır. Bunun yanında, sadece bir firma ek olarak ISO 14064 belgesine sahiptir.

- Emisyon ve karbondioksit değerlerini düşürmeye yönelik politikalar izleyen birçok firma mevcuttur. Bu firmalardan bazıları yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının karbondioksit değerlerini ciddi olarak düşüreceğini savunurken, bir firma da elektrikli araçlarla dağıtım yapmaya başladıklarını beyan etmektedir.
- Firmalar çeşitli enerji politikaları ile çevreye duyarlılıklarını ortaya koymaktadır. Firmalardan %10'u diğerlerinden farklı olarak bio-dizel kullanımı, güneş enerjisi ile elektrik üretimi, akaryakıt kullanımını azaltacak sürüş teknikleri eğitimi gibi çeşitli yöntemler denemektedir.
- Geri dönüşüm ve atıklardan kaynaklanan kirlilik göz önüne alındığında, geri dönüştürülmüş kâğıt ve plastik malzemelerin işletmeler tarafından kullanıldığı, atıklardan kaynaklanan kirlilik için çeşitli politikaların uygulandığı gözlemlenmiştir.
- İşletmelerin geneli, çalışanlarından çevresel sürdürülebilirlik anlamında duyarlılık beklemektedir. Çalışanların bilinçlendirilmesi adına faaliyetler yürütülmektedir. Bazı firmalar, işe alma süreçlerinde bu duyarlılığı da bir kıstas olarak ortaya koymaktadır.
- Çevresel duyarlılık gösteren lojistik firmaları emeklerinin karşılığını bazı ödüllerle taçlandırmaktadır. Firmaların %15'i çevresel sürdürülebilirlik alanında ulusal ve uluslararası bir ödüle layık bulunmuştur.

Genel olarak, araştırma kapsamındaki firmaların sürdürülebilirlikle ilgili faaliyetlerinin özellikle çevre boyutuna odaklandığı söylenebilir. Sektörün temel faaliyetleri içinde taşımacılığın öne çıkması ve bu faaliyetin fosil yakıt kullanımı ve emisyon ile doğrudan ilgili olması nedeniyle bu sonuç doğal kabul edilebilir. Taşıma

mesafelerinin ve araç trafiğinin minimizasyonuna yönelik rotalama çalışmaları emisyonu azaltarak çevresel fayda yanında, yakıt tüketiminin azaltılması ile maliyet avantajı da yaratacağından ekonomik sürdürülebilirliğe de katkı sağlayacaktır. Ancak yine de sektörde sürdürülebilirliğin tüm boyutlarıyla uygulanabilmesi için çevresel sürdürülebilirlik yanında ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğe yönelik faaliyetlerin geliştirilmesi gerektiği söylenebilir.

Son bir değerlendirme yapılacak olursa; gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmak için, sektörün sürdürülebilirlikle ilgili faaliyetlerini arttırması beklenmektedir. Firmaların enerji politikalarını geliştirmeleri, karbon salınımını azaltmak için daha çok yenilenebilir enerji kaynaklarını tercih etmeleri sektör ve doğamız için hayatidir. Ayrıca, firmaların farkındalık yaratmak için, yaptıkları çalışmaları daha etkin biçimde duyurmaları ve yaygınlaştırmaları da gerekmektedir. Toplumsal bilinç düzeyinin arttırılması ve çalışanların bu konuda eğitilmesine ağırlık verilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

BORSA İSTANBUL, BİST Sürdürülebilirlik Endeksi,
<http://borsaistanbul.com/endeksler/bist-pay-endeksleri/surdurulebilirlik-endeksi>,
Erişim Tarihi: 17.07.2014.

COMTALKS, <http://comtalks.com/2010/12/20/kurumsal-verimlilik-ve-surdurulebilir-yasam-planinda-2020-vizyonu/>, Erişim Tarihi:17.07.2014

ÇEVİK, Osman ve Bayezid GÜLCAN; (2011), “Lojistik Faaliyetlerin Çevresel Sürdürülebilirliği ve Marco Polo Programı”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, S. 13 (20), ss.35-44.

DEKKER, Rommert; Jacqueline BLOEMHOF ve Ioannis MALLIDIS; (2012), “Operations Research for Green Logistics – An Overview of Aspects,

-
- Issues, Contributions and Challenges”, *European Journal of Operational Research*, Vol. 219, pp. 671-679.
- DEMİRER, Göksel N.; (2011), *Yaşam Döngüsü Analizi*, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim Yayınları, No:1, Ankara, 40 s.
- DEY, Asoke; Paul LAGUARDIA ve Mahesh SRINIVASAN; (2011), “Building Sustainability in Logistics Operations: A Research Agenda”, *Management Research Review*, Vol. 34, No. 11, pp. 1237-1259.
- ECO PERFORMANCE AWARD, <http://www.eco-performance-award.com/index.php?id=3&L=2>, Erişim Tarihi:17.07.2014.
- EPD TÜRKİYE, <http://www.epdturkey.org/#!epd-nedir/cvu3>, Erişim Tarihi:17.07.2014.
- EROL, İsmail ve Aslı ÖZMEN; (2008), “Çevresel Düzeyde Sürdürülebilirlik Performansının Ölçülmesi: Perakende Sektöründe Bir Uygulama”, *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, c. 23, s. 266, ss.70-94.
- EROL, İsmail; Meltem N. VELİOĞLU ve Funda S. ŞERİFOĞLU; (2006), “AB Uyum Yasaları ve Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Tersine Tedarik Zinciri Yönetimi: Türkiye’ye Yönelik Araştırma Fırsatları ve Önerileri”, *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, s. 244, ss. 86-106.
- FINKBEINER, Matthias; Reginald TAN ve Melanie RAIMBAULT; (2011), *Life Cycle Assessment (ISO 14040/44) as Basis for Environmental Declarations and Carbon Footprint of Products*, ISO TC207 WORKSHOP, 27.06.2011, Oslo. <http://www.standard.no/Global/PDF/ISOTC%20207%20m%C3%B8te%202011/2%20Mathias%20Finkbeiner.pdf>, Erişim Tarihi:18.07.2014.
- İMKB; (2011), *Sürdürülebilirlikle İlgili Özet Bilgiler*, İMKB İstatistik Müdürlüğü, Mayıs 2011. http://borsaistanbul.com/datum/surdurulebilirlik/SURDURULEBILIRLIK_OZE_T_BILGILER.pdf, Erişim Tarihi:18.07.2014.

-
- LIEB, Kristin.J. ve Robert C. LIEB; (2010), “Environmental Sustainability in The Third-Party Logistics (3PL) Industry”, International Journal of Physical Distribution & Logistics Management Vol. 40 No. 7, pp. 524-533.
- MC KINNON, Alan; (2010), “Green Logistics: The Carbon Agenda” Electronic Scientific Journal of Logistics Vol. 6, pp.1-9.
- MURPHY, Paul ve Richard F. POIST; (2000), “Green Logistics Strategies: An Analysis of Usage Patterns”, Transportation Journal, Vol. 40, No. 2 (WINTER 2000), pp. 5-16.
- NGK, <http://www.ngk.de/tr/ayrintilariyla-teknoloji/lambda-sensoerleri/egzoz-gazi-ile-ilgili-temel-bilgiler/euro-normlari/>, Erişim Tarihi:18.07.2014
- TC GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI; (2012), Lojistik Performans Endeksi 2012, Ekonomik Analiz ve Değerlendirme Dairesi, Yayın No:138 31.07.2012, Ankara.<http://risk.gtb.gov.tr/data/51e650f3487c8e102c0ee11e/13-Lojistik%20Permormans%20Endeksi%202012.PDF>, Erişim Tarihi:18.07.2014.
- UN; (1987), Our Common Future, Report of the World Commission on Environment and Development, 1987, Oslo. <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>, Erişim Tarihi:18.07.2014.
- YAMAN, Sevinç; (2009), “Trans-Avrupa Ulaşım Şebekelerinin (Ten-T) Gelişimi Kapsamında Türkiye’de Yürütülen Çalışmalar”, Dışişleri Bakanlığı, Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, s. 34, ss.34-48.

BULANIK ÇIKARIM TABANLI BİR MODEL YARDIMIYLA TEDARİKÇİ GÜVENİLİRLİĞİNİN ANALİZİ¹

Behice Meltem Kayhan²

Selçuk Çebi³

ÖZET

Tedarikçiler, tedarik zincirinin önemli bir bileşeni olup üretim sürekliliğinin sağlanması noktasında kilit öneme sahiptir. Literatürde, tedarikçi performansının değerlendirilmesi üzerine farklı modelleri kullanan onlarca çalışma olmasına rağmen tedarikçi güvenilirliği bu çalışmaların bazılarında sadece bir parametre olarak ele alınmıştır. Oysa tedarikçi güvenilirliğini temsil eden birden çok parametre vardır. Bu çalışmanın amacı, tedarikçilerin güvenilirliğini nesnel ve öznel çeşitli parametrelere dayalı analiz etmek ve tedarikçinin güvenilirliğini gösteren sayısal bir değer ortaya koymaktır. Bu amaçla literatürde sıklıkla kullanılan bulanık çıkarım tabanlı bir model kullanılacaktır. Kullanılan model bir uygulamayla örneklendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Bulanık Mantık, Çıkarım Mekanizması, Güvenilirlik, Tedarikçi, Tedarik Zinciri.

ANALYSIS OF THE SUPPLIER RELIABILITY BASED ON FUZZY INFERENCE MODEL

ABSTRACT

Suppliers, one of the most important components of supplier chain, are the key factor to provide sustainability. Although, there are dozens of studies that use different models on supplier performance evaluation in the literature, in some of these studies, supplier's reliability is taken only as a parameter. However, there are multiple parameters representing the reliability of suppliers. The purpose of this study is to analyse the reliability of suppliers based on various objective and subjective parameters and reveal a numeric value indicating the reliability of the supplier. For this purpose, a fuzzy inference-based model which is frequently used in the literature will be used. The model will be illustrated with an application.

Keywords: Fuzzy Logic, Fuzzy Inference Systems, Reliability, Supplier, Supply Chain.

¹ Bu çalışma 15-17 Mayıs 2014 tarihleri arasında gerçekleştirilen 3. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi'nde sunulmuştur.

² Arş. Gör., KTÜ, Mühendislik Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, bmkayhan@ktu.edu.tr

³ Doç. Dr., Mühendislik Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, scebi@ktu.edu.tr

GİRİŞ

İş dünyası küreselleşme, artan müşteri ihtiyaçları, rekabetçi fiyatlandırma, kısalan ürün ömürleri, yenilenen gelişmiş bilgi sistemleri ve çevresel kaygılar gibi nedenlerden dolayı hızlı bir şekilde değişmektedir (Tracey ve Tan, 2001:174). Firmalar bu değişen çevreye uyum sağlamak ve rekabetçi yapılarını korumak için tedarik zinciri yönetimi faaliyetlerine odaklanmışlardır. Tedarik zinciri yönetimi, tedarikçiden son kullanıcıya kadar olan dağıtım kanalındaki toplam akışın yönetilmesidir (Cooper vd.,1997:1) ve kaynak bulma, tedarik, ürün çizelgeleme, siparişin hazırlanması, envanter yönetimi, taşıma, depolama ve müşteri hizmetleri gibi ürün hareketleri ile ilgili tüm aktiviteleri içerir (Quinn ,1997:43). Bir başka tanıma göre tedarik zinciri yönetimi, tedarik zinciri boyunca mal akışını, bilgiyi ve finansı optimize etmek için çeşitli paydaşların işbirliği ve koordinasyonudur (Mentzer vd., 2001:1).

Tedarik zinciri yönetiminde en önemli konulardan birisi tedarikçi seçimidir (Tan vd., 2002:614; Liao ve Rittscher ,2007:502). Çünkü tedarik zinciri yönetiminin performansını doğrudan etkiler, satın alma maliyetini düşürür ve rekabet gücünü artırır (Omurca,2013:690). Diğer bir deyişle, tedarikçinin tedarik zincirinin rekabet edebilirliği üzerinde uzun süreli etkileri vardır ve tedarik zincirinin başarısı uygun tedarikçinin seçilmesine bağlıdır (Aydın,2007:19). Bundan dolayı tedarik zinciri yönetimi ve tedarikçi seçim süreci son yıllarda birçok araştırmacının ilgi odağı olmuştur. Bu ilginin ana sebebi, tedarikçi seçimi etkili bir tedarik zinciri kurmadaki en önemli konulardan birisi olmasıdır (Özçomak,2007:6).

Tedarikçi seçimi sadece maliyeti göz önüne alan değil, çok çeşitli nicel ve nitel faktörleri içeren bir süreçtir (Ho vd., 2010:16). Çağdaş tedarik zinciri yönetiminde tedarikçilerin performansı sadece maliyet ölçütleriyle değil birden fazla ölçütlerle değerlendirilir. Tedarikçi değerlendirme ölçütleri arasında, dağıtım, esneklik, maliyet, teknoloji, hizmet, kalite ve güvenilirlik faktörleri birçok çalışmada ele alınan önemli ölçütlerdir (Seydel, 2006:81; Liu vd., 2000:143; Choey vd., 2002:281;Florez-Lopez,

2007:1169). Burada yer alan güvenilirlik ölçütü diğer ölçütlerden farklıdır ve diğer performans ölçütleri esasından firmanın güvenilirliğini etkilemektedir. Diğer bir ifadeyle güvenilirlik ölçütüyle diğer ölçütler arasında sıkı bir ilişki vardır ve diğer ölçütler firmanın güvenilirlik algısını etkilemektedir. Her firmanın amaçlarından birisi de müşterilerine karşı güvenilir olabilmektir. Güvenilirlik firmanın verdiği sözleri yerine getirebilme yeteneğidir ve istenilen ürünlerin doğru zamanda, istenilen kalitede, istenilen miktarda yerine getirilebilmesi ve müşterinin doğru bilgilendirilmesi gibi ölçütleri içerir (Kumar vd., 1995:54; Biong ve Selnes, 1997:37). Tedarikçi güvenilirliğinin firma içerisinde birçok etkileri vardır. Zayıf güvenilirlik, dağıtım ve kalite problemlerinin oluşmasına, iş akışının yavaşlamasına, maliyetlerin artmasına ve bunların sonucunda da müşteri memnuniyetinin azalmasına neden olur (Levary, 2008:535). Literatürde yer alan diğer çalışmalardan farklı olarak, bu çalışmada, tedarikçi güvenilirliği çeşitli nesnel ve öznel parametrelere dayalı olarak ele alınmış ve bulanık çıkarım tabanlı bir model yardımıyla tedarikçilerin güvenilirliği belirlenmiştir.

I. LİTERATÜR

Ho vd. (2010) yaptıkları çalışmada tedarikçi seçimi ve değerlendirilmesi için çok ölçütlü karar verme yaklaşımları ile ilgili 2000 yılından 2008 yılına kadar olan 78 makaleyi incelemişlerdir. Çalışma sonucunda en çok kullanılan yaklaşımlar veri zarflama analizi, matematiksel programlama, AHP, durum tabanlı çıkarsama, ANP, bulanık küme teorisi, çok kriterli karar verme, genetik algoritma, bütünleşik AHP olurken en çok kullanılan ölçütlerin kalite, teslimat, fiyat/maliyet, üretim kapasitesi, hizmet, yönetim, teknoloji, Ar-Ge, finans ve esneklik olduğu görülmüştür.

Selnes ve Gonhaug (2000) tedarikçi güvenilirliğinin ve yardımseverliğinin müşteri memnuniyetini nasıl etkilediğini incelemiştir. Çalışma kapsamında bir telekomünikasyon şirketinin 150 kurumsal müşterisi ile telefonla görüşülüp anket yapılmış ve 6'lı likert ölçeği kullanılmıştır. Daha önceki çalışmalara dayanılarak güvenilirlik ölçütleri; sözleşmeye göre teslim yeteneği, yeterli ve gerekli bilgilerin

sağlanması, sağlanan bilgiye duyulan güven, dürüstlük ve tedarikçinin genel güvenilirliği olarak belirlenmiştir. Çalışma sonucunda toplanan veriler LISREL 8 programı ile değerlendirilmiştir. Düşük tedarikçi güvenilirliği negatif etkiler yaratırken, yüksek yardımseverliğin pozitif etkiler yarattığı, tedarikçi güvenilirliğinin müşteri memnuniyeti üzerinde doğrudan güçlü bir pozitif etkisi olduğu görülmüştür.

Levary (2008) hazırladığı çalışmada tedarik riskine dayalı olarak tedarikçilerin değerlendirilmesini ele almıştır. Mevcut tedarikçide yaşanan teslimat gecikmelerinden dolayı farklı ülkelerdeki 2 potansiyel tedarikçi AHP metodu ile değerlendirilmiştir. Çalışmada ele alınan ölçütler; tedarikçi güvenilirliği, ülke riski, taşıma şirketlerinin güvenilirliği ve tedarikçinin güvenilirliği olarak belirlenmiştir. Çalışma sonucunda en önemli önceliğin tedarikçi güvenilirliği, daha sonra tedarikçinin tedarikçisinin güvenilirliği, taşıma şirketlerinin güvenilirliği ve en son olarak da ülke riski olduğu tespit edilmiştir.

Pinto vd. (2013) tedarikçi güvenilirliği ile ilgili yeterli veri olmadığında uzman görüşünü de katan bir karar destek modeli geliştirmiştir. Güvenilirlik ölçütü olarak teslimat gecikmeleri ele alınmıştır.

Walton ve Maruchek (1997) elektronik veri değişimi uygulamalarının kullanımı ile tedarikçi güvenilirliği arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla tek tedarikçi ile çalışan ve ürün siparişlerini elektronik veri değişimi sistemi üzerinden veren firmalar ele almıştır. 75 firmaya anket gönderilmiş ve 30 tane kullanılabilir yanıt alınmıştır. Bu çalışmada tedarikçi güvenilirliği zamanında teslim edilen doğru ürünler, kabul edilebilir kalite ve doğru miktar olarak tanımlanmıştır. Çalışmada 4 bağımsız değişken ele alınmıştır. Bunlar; (i) tedarikçinin son 6 ayda yaptığı geç teslim edilen siparişlerin yüzdesi, (ii) kabul edilemeyen kalite, (iii) yanlış ürünler, (iv) yanlış miktar'dır. EDI kullanımı ile güvenilirlik arasındaki ilişkiyi test etmek için çoklu regresyon kullanılmıştır. Çalışma sonucunda tedarikçi güvenilirliği ile alıcı firmanın EDI sistemini tedarik yönetiminde bir araç olarak kullanması, hem tedarikçinin hem alıcının üretim ve kapasite bilgilerini paylaşma isteği, EDI sistemini edinme ve EDI sisteminin diğer

bilgisayar uygulamalarıyla entegre edilme seviyesi arasında güçlü ilişkiler bulunduğu görülmüştür.

Li vd. (2000) hazırladıkları çalışmada fiyat belirleyen ve fiyat alan firmaların kaynak bulma kararlarını incelemişlerdir. Pazar koşullarının, tedarikçilerin toptan fiyatlarının ve güvenilirliklerinin fiyat belirleyen ve fiyat alan firmalar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışma sonucunda firmaların fiyatlandırma yetkisinden bağımsız olarak, tedarikçinin toptan fiyatı düşük olduğunda uygun sipariş miktarının güvenilirlikten etkilenmediği görülmüştür. Gonzalez-Benito ve Dale (2001) çalışmalarında kalite ve güvenilirlik güvence uygulamalarının iç tutarlılığını test etmek amacıyla 152 adet İspanyol oto parça tedarikçisine anket uygulamışlardır. Kalite ve güvenilirlik güvence uygulamaları tedarikçilerin performans kayıtlarının bakımı, kalite ve güvenilirlik konuları göre tedarikçi seçimi, kalite sistem belgelendirme ve tedarikçi geliştirme gibi uygulamaları kapsamaktadır. Çalışma sonucunda kalite uygulamalarının kullanımında daha uzmanlaşmış tedarikçilerin kalite, güvenilirlik, maliyet, esneklik ve tasarım açısından daha iyi performans elde ettiği görülmüştür.

II. GÜVENİLİRLİK FAKTÖRLERİ

Tedarikçi güvenilirliği, tedarikçinin verdiği sözleri yerine getirebilme yeteneği olarak tanımlanır. Literatürden elde edilen güvenilirlik faktörleri tablodaki gibidir.

Tablo 1. Güvenilirliği Etkileyen Parametreler

Faktörler	Açıklama
Zamanlama	Tedarikçinin teslim zamanına sadakati
Miktar	Tedarikçinin istenilen miktardaki ürünü tedarik etme yeteneği
Kalite	Tedarikçinin istenilen kalitedeki ürünü tedarik etme yeteneği
Esneklik	Tedarikçinin müşterinin değişen isteklerine zamanında cevap verebilme yeteneği
Deneyim	Tedarikçinin yıl olarak sektördeki deneyimi
Sürdürülebilirlik	Tedarikçi sağladığı malı sürekli olarak sunabilmesi
Fiyat	Tedarikçi tarafından sunulan fiyatın tutarlılığı

III. YÖNTEM

Çalışmada kullanılan yöntem Zeng vd. (2007) önerdikleri yönteme dayalı olarak oluşturulmuştur. Yöntem 5 aşamadan oluşmaktadır: (i) hazırlık aşaması, (ii) faktör indekslerinin (FI) ölçülme aşaması, (iii) risk olasılığının (RL) ve (iv) risk şiddetinin (RS) belirlenmesi, (v) bulanık çıkarım aşaması ve (vi) elde edilen sonucun gözden geçirilmesi ve gerekirse düzeltilmesi.

A. Hazırlık Aşaması

Bu aşamada farklı alanlarda uzmanlaşmış kişilerden oluşan risk değerlendirme ekibi oluşturulur. Risk değerlendirme ekibi, risk verilerini inceler ve risk ölçütlerini belirler.

Adım 1: Grup üyeleri tarafından risk ölçütleri tartışılır ve belirlenir. Risk olasılığının(RL), risk şiddetinin(RS), faktör indeksinin (FI) ve risk büyüklüğünün (RM) standartları tanımlanır.

Adım 2: Bulanık üyelik fonksiyonu (MFs) belirlenir

Adım 3: Farklı uzmanların son karar üzerinde farklı etkileri olabileceğinden uzmanlara ağırlıklar atanır. C_k , m kişilik gruptaki k. kişinin katkı faktörüdür ve

$$C_k \in [0, 1] \text{ ve } C_1 + C_2 + \dots + C_m = 1 \quad (1)$$

B. Faktör İndekslerinin Ölçümü

FI hiyerarşisindeki risk faktörleri belirlenir ve risk faktörleri için ikili karşılaştırma matrisi oluşturulur. Tercihler bulanık sayılara dönüştürülür bulanık analitik hiyerarşi süreci (BAHS) yöntemi yardımıyla risk faktörlerinin öncelikli ağırlıkları hesaplanır.

C. Risk Olasılığının ve Risk Şiddetinin Ölçümü

Risk olasılığı (RL) ve risk şiddeti(RS) risk değerlendirme ekip üyeleri tarafından ayrı ayrı değerlendirilir ve Eşitlik 2 ve Eşitlik 3 yardımıyla RL ve RS elde edilir.

$$RL^* = RL_1^* \otimes C_1 \oplus RL_2^* \otimes C_2 \oplus \dots \oplus RL_m^* \otimes C_m \quad (2)$$

$$RS^* = RS_1^* \otimes C_1 \oplus RS_2^* \otimes C_2 \oplus \dots \oplus RS_m^* \otimes C_m \quad (3)$$

D. Bulanık Çıkarım Aşaması

Bulanık çıkarım aşamasında, risk ekibi, faktör indeksine (FI), risk olasılığına (RL) ve risk şiddetine (RS) ait bulanık sayılara karşılık gelen üyelik değerlerini hesaplarlar. Üyelik değeri kullanılan dilsel ölçek üzerinde bulanık sayıların örtüşmesiyle belirlenir. Elde edilen üyelik değerleri bulanık çıkarım mekanizmasının girdi değerlerini oluşturur ve kural tabanı yardımıyla risk değerleri hesaplanır. Elde edilen risk değerine ait bulanık sayılar netleştirilerek risk büyüklüğü (RM) elde edilir.

E. Çıktı Düzenleme Aşaması

Çıktı düzenleme aşaması risk koşullarının değiştiği veya risk faktörlerinin uygun bir şekilde ölçülemediği durumlarda gereklidir. Bu durumlarda risk analistleri riskle ilgili daha fazla veri toplamalı, risk değerlendirme sürecini tekrar gözden geçirmeli ve düzenlemelidir.

IV. UYGULAMA

Uygulama sipariş tipi üretim yapan bir firmada yapılmıştır. Çalışmada firmanın tedarik ettiği üç farklı malzeme için tedarikçiler değerlendirilmiştir. Tablo 2 ve Tablo 4'de uzmanların karşılaştırma matrisleri verilmiştir.

Tablo 2. Uzmanların Dilsel Karşılaştırma Matrisleri

Uzman 1							Uzman 2						
C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7
C1	Eq	1/Es	Es	1/Wk	Wk	1/Es	C1	Eq	1/Es	Wk	1/Wk	Wk	1/Es
C2		1/Es	Es	1/Wk	Wk	1/Es	C2		1/Es	Wk	1/Wk	Wk	1/Es
C3			Vs	Wk	Es	Wk	C3			Es	Es	Es	Wk
C4				1/Es	1/Wk	1/Vs	C4				1/Wk	1/Wk	1/Vs
C5					Wk	1/Wk	C5					Es	1/Wk
C6						1/Vs	C6						1/Es
C7							C7						

Uygun dilsel ölçek kullanılarak dilsel ifadeler bulanık sayılara dönüştürülür. Bulanık ikili karşılaştırma için Hsieh ve diğ. (2004) tarafından önerilen ölçek (Tablo 3) kullanılmıştır.

Tablo 3. İkili Karşılaştırma Matrisi İçin Dilsel Ölçek

Dilsel İfade	Sembol	Bulanık Sayı
Eşit Önemli	Eq	(1; 1; 3)
Zayıf Önemli	Wk	(1; 3; 5)
Önemli	Es	(3; 5; 7)
Çok Önemli	Vs	(5; 7; 9)
Oldukça Çok Önemli	Ab	(7; 9; 9)

Tablo 4. Dilsel İfadeler İçin Bulanık Sayılar

Uzman 1							
	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7
C1	(1,1,1)	(1,1,3)	1/(3,5,7)	(3,5,7)	1/(1,3,5)	(1,3,5)	1/(3,5,7)
C2		(1,1,1)	1/(3,5,7)	(3,5,7)	1/(1,3,5)	(1,3,5)	1/(3,5,7)
C3			(1,1,1)	(5,7,9)	(1,3,5)	(3,5,7)	(1,3,5)
C4				(1,1,1)	1/(3,5,7)	1/(1,3,5)	1/(5,7,9)
C5					(1,1,1)	(1,3,5)	1/(1,3,5)
C6						(1,1,1)	1/(5,7,9)
C7							(1,1,1)
Uzman 2							
	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7
C1	(1,1,1)	(1,1,3)	1/(3,5,7)	(1,3,5)	1/(1,3,5)	(1,3,5)	1/(3,5,7)
C2		(1,1,1)	1/(3,5,7)	(1,3,5)	1/(1,3,5)	(1,3,5)	1/(3,5,7)
C3			(1,1,1)	(3,5,7)	(3,5,7)	(3,5,7)	(1,3,5)

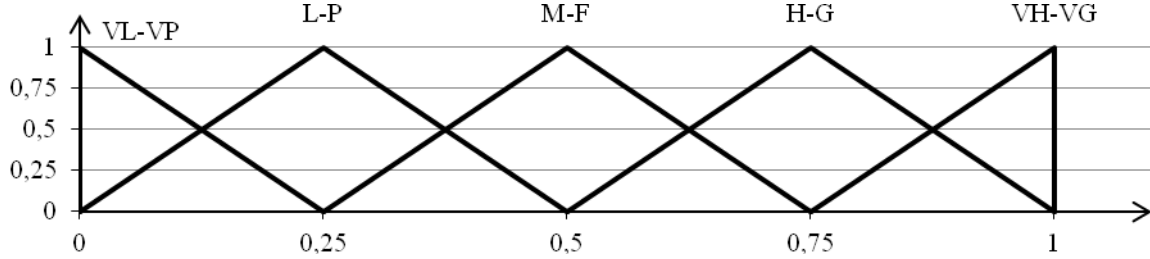
C4	(1,1,1)	1/(1,3,5)	1/(1,3,5)	1/(5,7,9)
C5	(1,1,1)	(3,5,7)	1/(1,3,5)	
C6		(1,1,1)	1/(3,5,7)	
C7			(1,1,1)	

Buckley'in önerdiği BAHS kullanılarak ölçütler için elde edilen ağırlıklar; C1 (0.09), C2 (0.08), C3 (0.34), C4 (0.03), C5 (0.15), C6 (0.05), C7 (0.26) olarak bulunmuştur.

Tablo 5. Tedarikçilerin İlgili Ölçütler Altında Performansı

Tipi	Tedarikçi	Zamanlama	Miktar	Kalite	Esneklik	Deneyim	Sürekliliği	Fiyat	İhtimal	Şiddet
M1	S1	G	VG	VG	VG	VG	VG	VG	L	VH
M2	S2	VG	VG	F	G	F	G	VG	VL	H
M3	S3	G	VG	G	G	VG	G	G	VL	M

Firmanın tedarik ettiği 3 farklı malzeme için ilgili ölçütler altındaki firma performansları ve firmaların tedarik sağlamadaki başarısız olma ihtimali ve ilgili malzemenin tedarik edilememesi sonucu firmanın karşılaşacağı sorunun şiddeti Tablo 5'de verilirken ölçütler için çalışmada kullanılan dilsel ölçek Şekil 1'de verilmiştir.

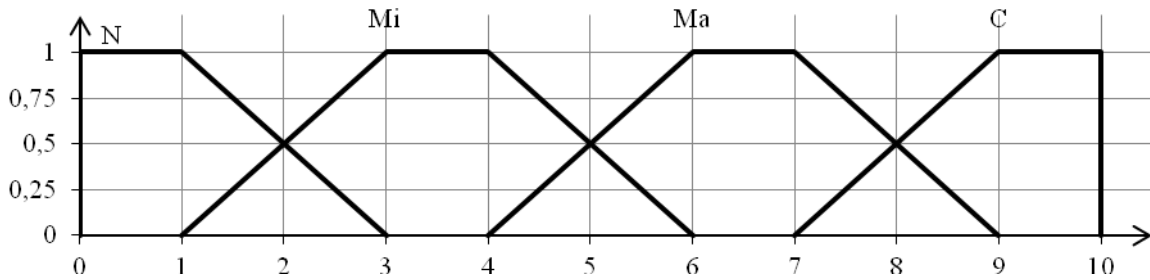
Şekil 1. Kullanılan Dilsel Ölçek [Çok düşük (VL), Düşük (L), Orta (M), Yüksek (H), Çok Yüksek (VH), Çok Kötü (VP), Kötü (P), Fena Değil (F), İyi (G), Çok iyi (VG)]

Hesaplamalar sonucunda elde edilen ağırlıklandırılmış performans, ihtimal ve şiddet değerleri Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Ağırlıklandırılmış Performans Tablosu

Performans	İhtimal	Şiddet
(0.73;0.98;1)	(0;0.25;0.5)	(0.75;1;1)
(0.48;0.73;0.88)	(0;0;0.25)	(0.5;0.75;1)
(0.56;0.81;1)	(0;0;0.25)	(0.25;0.5;0.75)

Tablo 6’da verilen değerler Tablo 7’de verilen kural tabanının girdisi olarak kullanılır. Kural tabanından elde edilen dilsel risk değeri Şekil 2’de verilen dilsel ölçek kullanılarak bulanık sayıya çevrilir ve ardından netleştirme işlemi uygulanarak şirketler için risk büyüklüğü elde edilir. Şirketler için elde edilen risk değerleri şu şekildedir;

Şekil 2. Risk için kullanılan dilsel ölçek (N: İhmal edilebilir risk, Mi: kabul edilebilir risk, Ma: Büyük risk, C: Vahim risk)

Şirket 1 için risk büyüklüğü aşağıdaki gibi hesaplanmıştır;

Performans: {Orta (0,04); İyi (0,55); Çok iyi (0,92)}

İhtimal: {Çok düşük (0,5); Düşük (1); Orta(0,5)}

Şiddet: {Yüksek (0,5); Çok yüksek (1)}

$$RM = \{N (0,5); Mi (0,92); Ma(0,6)\}$$

$$RM' = \frac{0,5 \times 1 + 0,92 \times 4 + 0,6 \times 7}{0,5 + 0,92 + 0,6}$$

$$RM' = 4$$

RM değerine göre Şirket 1'in risk derecesi kabul edilebilir (Mi) çıkmıştır.

Şirket 2 için risk büyüklüğü;

Performans: {Kötü (0,03); Orta (0,54); İyi (0,95); İyi (0,32)}

İhtimal: {Çok düşük (1); Düşük (0,5)}

Şiddet: {Orta (0,5); Yüksek (1); Çok yüksek (0,5)}

$$RM = \{N (0,95); Mi (0,54); Ma(0,50)\}$$

$$RM' = 3,32$$

Tablo 7. Risk İçin Kullanılan Kural Tabanı

Performans	İhtimal	Şiddet				
		VL	L	M	H	VH
VG	VL	N	N	N	N	Mi
	L	N	N	N	Mi	Mi
	M	N	N	Mi	Mi	Mi
	H	Mi	Mi	Mi	Mi	Mi
	VH	Mi	Mi	Mi	Ma	Ma
G	VL	N	N	N	Mi	Mi
	L	N	N	N	Mi	Ma
	M	N	Mi	Mi	Ma	Ma
	H	Mi	Mi	Ma	C	C
	VH	Mi	Mi	Ma	C	C
M	VL	N	N	Mi	Mi	Ma
	L	N	Mi	Mi	Ma	Ma

	M	Mi	Mi	Ma	Ma	Ma
	H	Mi	Ma	Ma	Ma	C
	VH	Mi	Ma	Ma	C	C
P	VL	N	N	Mi	Mi	Mi
	L	N	Mi	Mi	Mi	Ma
	M	Mi	Mi	Mi	Ma	C
	H	Mi	Ma	Ma	MA	C
	VH	Mi	Ma	Ma	C	C
VP	VL	N	N	Mi	Mi	Mi
	L	N	Mi	Mi	Mi	Ma
	M	Mi	Mi	Ma	Ma	C
	H	Mi	Ma	C	C	C
	VH	Mi	Ma	C	C	C

Şirket 2'nin risk derecesi kabul edilebilir (*Mi*) olarak bulunmuştur.

Şirket 3 için risk büyüklüğü;

Performans: {*Orta* (0,38); *İyi* (0,78); *Çok iyi* (0,57)}

İhtimal: {*Çok düşük* (1); *Düşük* (0,5)}

Şiddet: {*Düşük* (0,5), *Orta* (1), *Yüksek* (0,5)}

$$RM = \{N (0,78); Mi (0,5); Ma(0,38)\}$$

$$RM' = 2,32$$

Şirket 3 %33,8 kabul edilebilir (*Mi*) risk taşırken %66,1 ihmal edilebilir (*N*) risk taşır.

SONUÇLAR

Sunulan çalışmada literatürden farklı olarak tedarikçi güvenilirliği 6 farklı ölçütün (*Zamanlama*, *Miktar*, *Kalite*, *Esneklik*, *Deneyim*, *Sürdürülebilirlik*, *Fiyat*) bileşkesi olarak değerlendirilmiş ve kullanılan bulanık çıkarım tekniği yardımıyla tedarikçilerin risk skorları elde edilemeye çalışılmıştır. Çalışmada ayrıca ilgili ölçütlerin öncelik değerleri elde edilmiştir. Buna göre Kalite, Fiyat ve Deneyim güvenilirlik açısından en önemli üç faktör olurken *Esneklik*, *Sürdürülebilirlik* ve *Miktar* en önemsiz ölçütler olarak göze çarpmaktadır.

Gelecek çalışmada ölçütler arasındaki etkileşimin de dikkate alındığı bir model yardımıyla tedarikçi güvenirliliği belirlenebilir.

KAYNAKÇA

- AYDIN, S. Z. ,(2007) “Tedarik Zinciri Yönetiminde Stratejik İttifak Olarak Üçüncü Parti Lojistik” ,Fakülte Kitabevi, Isparta Sf:69
- BİONG, H ve SELNES, F.,(2008), “The Strategic Role of the Salesperson in Established Buyer-Seller Relationships”., Journal of Business-to-Business Marketing, 3, pp 37-41
- CHOY,K.L., LEE W.B ve LO, V.,(2002), “Development of a case based intelligent customer-supplier relationship management system”, Expert Systems with Applications ,23(3), pp 281–297
- COOPER, M. C., DOUGLAS, M. L., JANUS ,D. P., (1997), “Supply Chain Management: More Than a New Name for Logistics,”, The International Journal of Logistics Management, 8 (1), pp. 1-14
- FLOREZ-LOPEZ,R.,(2007), “Strategic supplier selection in the added-value perspective: A CI approach”, Information Sciences, 177, pp 1169-1179
- GONZALEZ-BENİTO,J., DALE,B., (2001), “Supplier quality and reliability assurance practices in the Spanish auto components industry: a study of implementation issues”, European Journal of Purchasing & Supply Management, 7, pp 187-196
- HO,W., Xu, X., DEY,P.K.,(2010), “Multi-criteria decision making approaches for supplier evaluation and selection: A literature review”,European Journal of Operational Research,202, pp 16-24
- HSİEH, T., Y., LU, S., T. ve TZENG, G., T., 2004. Fuzzy MCDM Approach For Planning and Design Tenders Selection in Public Office Buildings, International Journal of Project Management, 22, 573–584.

-
- KUMAR, N., SCHEER, L. K., STEENKAMP, J. E.M.,(1995), “The Effects of Supplier Fairness on Vulnerable Resellers”, *Journal of Marketing Research* , 32, pp 54–65
- LEVARY, R.R.,(2008), “Using the analytic hierarchy process to rank foreign suppliers based on supply risks”, *Computers & Industrial Engineering*, 55, pp 535-542
- LIAO,Z., RİTTSCHER,J.,(2007), “Integration of supplier selection, procurement lot sizing and carrier selection under dynamic demand conditions”, *Int. Journal of Production Economics*, 107,pp 502–510
- LİU,J., DİNG, F.,LALL,V.,(2000), “Using data envelopment analysis to compare suppliers for supplier selection and performance improvement”, *Supply Chain Management: An International Journal*, 5(3), pp 143-150
- MENTZER, J. T., DEWİTT, W., KEEBLER, J. S. , MİN, S., NİX, N. W., SMİTH, C. D., ZACHARİA, Z. G. ,(2001), “Defining Supply Chain Management”, *Journal Of Business Logistics* ,22(2),1-25
- OMURCA,S.İ., (2013), “An intelligent supplier evaluation, selection and development system”, *Applied Soft Computing*,,13, pp 690-697
- ÖZÇOMAK,D. ,(2007), “ Role Of Decision Support Methods For Supplier Selection In Supply Chain Management”, *Marmara Üniversitesi,İstanbul*
- PİNTO, R., METTLER,T.,TAİSCH,M., (2013) , “Managing supplier delivery reliability risk under limited information: Foundations for a human-in-the-loop DSS”, *Decision Support Systems*,54, pp 1076–1084
- SELNES,F., GONHAUG,K.,(2000), “Effects of Supplier Reliability and Benevolence in Business Marketing”, *Journal of Business Research*, 49, pp 259-271
- SEYDEL,J.,(2006), “Data envelopment analysis for decision support”, *Industrial Management & Data Systems*, 106(1), pp. 81-95
- TAN,K.C., LYMAN,S.B.,WİSNER,J.D.,(2002), “Supply chain management:a strategic perspective”,*International Journal of Operations & Production Management*,22(6),pp 614-631

-
- TRACEY, M. ,TAN,C.L., (2001), “Empirical analysis of supplier selection and involvement, customer satisfaction, and firm performance”, *Supply Chain Management : An International Journal*,6(4), pp 174-188
- WALTON ,S.V., MARUCHECK ,A.S., (1997), *International Journal of Purchasing and Materials Management*, Vol. 33(2), pp 30–35,
- ZENG, J., An, M., SMİTH, N., J., 2007.Application of a Fuzzy Basen Decision Making Methodology to Construction Project Risk Assessment, *International Journal of Project Management*, 25, 589–600.

VİKİNG KARMA TAŞIMACILIK PROJESİ VE SAMSUN İLİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ*

Metin Korkmaz¹

Mehmet Tanyaş²

ÖZET

Küreselleşen dünyada pazarlar arasında yeni bağlantı noktaları kurulması çabaları artarak devam etmektedir. Yakın zamanda hayata geçmesi düşünülen Viking Projesi de bu çabalardan biri durumundadır. Baltık Denizini Türkiye'ye bağlamayı hedefleyen Viking Projesi ile ülkeler arası işbirliği fırsatlarının, taşımacılık faaliyetlerinin ve ülkeler arasındaki bilgi ve fikir paylaşımının geliştirilmesi hedeflenmektedir. Uluslararası lojistik koridorlarının kurulması karma taşımacılığın öneminin de her geçen gün artmasını sağlamaktadır. Bu çalışmada karma taşımacılık projelerinden biri olan Viking Projesinin lojistik sektörüne olan katkıları ve Samsun ili ve çevresine olan etkileri konusunda sektör uzmanları ile yapılan derinlemesine görüşme sonuçları yayınlanacaktır.

Anahtar Sözcükler: Karma Taşımacılık, Viking Projesi, Taşımacılık Yönetimi

VİKİNG INTERMODAL TRANSPORTATION PROJECT AND EFFECTS ON SAMSUN PROVINCE

ABSTRACT

In the Globalized World, efforts to establish new ports between markets are continuously increasing. Viking Project which is expected to go live in the near future is one of these efforts. Opportunities for cooperation, transport operations and exchange of information and ideas between countries are aimed to be improved by Viking Project which aims to connect Baltic Sea to Turkey. Establishment of international logistic corridor provides to increase the importance of intermodal transportation day by day. In this study; contribution of Viking Project to logistics industry, to Samsun and its province is presented by in-depth interviews with industry experts.

Keywords: Intermodal Transportation, Viking Project, Transportation Management

* Bu çalışma, 15-17 Mayıs 2014 tarihleri arasında düzenlenen III. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresinde sunulmuştur.

¹ Arş.Gör, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İİBF, Uluslararası Ticaret ve Lojistik, metin.korkmaz@omu.edu.tr

² Prof. Dr, Maltepe Üniversitesi, İİBF, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi, mehmettanyas@maltepe.edu.tr

GİRİŞ

Geçmişten günümüze kurulmuş büyük medeniyetler incelendiğinde, önemli ticaret yollarının bu medeniyetler üzerinde büyük etki ettiklerini görmekteyiz. Ticaret yolları her zaman için üzerinden geçtikleri şehirlere zenginlik katmış, sosyal ve kültürel hayatına fazlası ile olumlu katkı sunmuşlardır. İpek yolu, baharat yolu, kral yolu gibi önemli ticaret yollarının ülkelerin gelişimine yaptıkları katkılar ortadadır. Bu ticaret yollarında sadece o günün koşullarında ticari değeri olan ürünler taşınmamış, aynı zamanda önemli buluşların, yeni dinlerin ve felsefelerin taşınmasına da aracılık etmiştir. Bilginin, kültürün ve yeni teknolojilerin taşınması bu ticaret yolları üzerindeki şehirlerin gelişmesine olanak sağladığı gibi, önemli ticaret merkezleri haline gelerek zenginleşmesini de sağlamıştır. Anadolu coğrafyası her döneminde bu önemli ticaret yollarının kesişme noktasında yer almış, doğu ile batı arasında ki köprü olma konumunu devam ettire gelmiştir.

Günümüz Dünyasında Türkiye sahip olduğu stratejik konum ile önemli ticaret yollarının yine merkezinde gözükmektedir. Uluslararası lojistik koridorları planlanırken ülkemiz, Avrupa ile Kafkasya, Rusya ile Ortadoğu arasındaki koridorlarda doğal ortak durumundadır. Son dönemlerde oluşturulan bu lojistik taşıma koridorlarından bir tanesi de Viking Projesidir. Viking Projesi, 2002 yılında Litvanya, Belarus ve Ukrayna demiryolları arasında imzalanmış ve hayata geçmiş bir demiryolu taşımacılık projesi durumundayken, Gürcistan, Ermenistan, Suriye, Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye gibi ülkelerin katılımını planlaması ile bir uluslararası karma taşımacılık projesine dönüşmüştür (Luică, 2013).

Bu çalışmanın amacı Viking karma taşımacılık projesinin hayata geçmesi durumunda bu projenin Samsun ili üzerinde ne tür etkileri olacağını ortaya koymaktır. Veriler Samsun ili lojistik sektöründe faaliyet gösteren firma yetkilileri ve konunun

uzmanları ile yüz yüze mülakat yöntemi ile yapılan görüşmelerden elde edilmiştir. İkinci bölümde taşıma modları ve karma taşımacılık sistemi hakkında bilgi verilmiştir. Sonrasında uluslararası taşıma koridorlarından bazıları hakkında kısaca bahsedilmiş ve Viking Projesinin detayları ifade edilmiştir. Sonuç olarak Samsun ilinin lojistik potansiyelinden ve Viking projesinin katacağı olumlu/olumsuz etkilerden bahsedilmiştir.

1.TAŞIMACILIK KAVRAMI ve MODLARI

Literatürde taşımacılık ile ilgili yapılan tanımlamalara baktığımızda müşteri ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile yüklerin ihtiyaç duyulan yere ya da merkeze zamanında ulaştırılmasıdır şeklinde bir tanımlama karşımıza çıkmaktadır. Tüm yönleri ile ele alındığında taşımacılık, yükün kaynağından kullanılacağı yere kadar olan ulaştırılma süreci ile birlikte yükün taşınması için gerekli yük, araç, sürücü, sigorta, gümrük vb. evrakların hazırlanması ve müşteri teslim noktasına kadar olan çeşitli hizmetleri içeren kapsamlı bir faaliyettir (Bamyacı, 2011: 77).

Taşımacılık faaliyetinde karşımıza üç taraf çıkmaktadır; gönderici, taşıyıcı ve alıcı. Gönderici yükün sahibidir ve taşınacak yükün taşınabilmesi için hazırlayan ve taşınmasını ayarlayan kişi ya da şirkettir. Bazı kaynaklarda gönderici kavramı taşıtan olarak ele alınmıştır. Burada gönderici bir şahıs olabileceği gibi bir şirket ya da kurumu da ifade edebilir. Taşıyıcı ise yükü teslim alıp ulaştırılacak noktaya taşıyan kişi ya da şirketleri ifade etmektedir. Farklı bir bakış açısı ile taşıyıcı yükü taşıyan, gönderici ise onun müşterisidir. Alıcı, bu yükü teslim alandır. Gönderici ve alıcı, aynı şirket ya da kurum olabileceği gibi farklı iki şirket ya da kurum da olabilmektedir. Uluslararası ticaret açısından değerlendirildiğinde gönderici (ihracatçı) ve alıcı (ithalatçı) olmanın yasal uygulamaları birbirinden tamamen farklıdır (Long, 2012: 17).

Taşımacılık faaliyetini 5 temel moda ayırabiliriz. Bunlar;

1. Karayolu Taşımacılığı
2. Demiryolu Taşımacılığı
3. Denizyolu Taşımacılığı
4. Havayolu Taşımacılığı
5. Karma Taşımacılık

Takip eden bölümde 5 taşımacılık modunun Türkiye’de nasıl olduğu hakkında çok kısaca bilgi verilmiştir.

A.Türkiye’de Karayolu Taşımacılığı

Karayolu taşımacılığı ülkemizde en yaygın olarak kullanılan taşımacılık şeklidir. Ulusal ve uluslararası olan her sevkiyatta karayolu taşımacılığı muhakkak tercih edilme durumundadır. Bunun sebebi karayolu taşımacılığının zemine, topografyaya, taşınacak yük miktarına ve zamana göre en esnek, kolay, hızlı ve aktarmasız taşıma olanağı sunmasıdır. 2012 yılı verilerine göre Türkiye’de karayolu ile yapılan yük taşımacılığı yıllık 219 milyar ton-km, yolcu taşımacılığı 259 milyar yolcu-km ve toplam karayolu kullanımı 94 milyar taşıt-km olarak gerçekteşmiştir (ubak.gov.tr, karayolu raporu, 2013: 18).

Türkiye uluslararası ticaret koridorlarında, AGR (Uluslararası Ana Trafik Arterleri Oluşturulması Deklarasyonu) Uluslararası Yol Ağının Güneydoğu Avrupa uzantısında yer almaktadır. AGR maddelerine göre Avrupa’dan Türkiye’ye iki uluslararası karayolu taşımacılık hattı girmektedir. Bunlar: Bulgaristan sınırından (Kapıkule) giren ve İran sınırından (Gürbulak) çıkan, toplam uzunluğu 1803 km olan E-80 ile Yunanistan sınırından (İpsala) giren ve Irak sınırından (Habur) çıkan, toplam uzunluğu 1926 km olan E-90 numaralı hatlardır. Bu iki ana güzergâh Anadolu

üzerinden Türkiye'nin Batı sınırındaki Avrupa uluslararası karayolu taşımacılık ağı ile Güney ve Doğu sınırındaki Ortadoğu ve Asya uluslararası karayolu taşımacılık ağlarını birbirine bağlamaktadır. Bu hatlar ile birlikte Türkiye sınırları içerisinde E kodu ile tanımlanmış ve toplam uzunlukları 9361 km. olan karayolu taşımacılığı güzergâhı bulunmaktadır (KGM, 2011).

Türkiye'nin Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Güzergâhları aşağıda bulunan detay harita üzerinde gösterilmiştir.

Şekil 1: Türkiye Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Güzergâhları (KGM, 2011)

B. Türkiye’de Demiryolu Taşımacılığı

Demiryolları uzun mesafeler için ağır yüklerin taşınmasında, dökme ve hacimli yüklerin taşınmasında tercih edilebilecek güvenli ve çevreye duyarlı bir taşıma modudur. Demiryolu taşımacılığının 10 ton üzeri ağırlık ve 450 km. uzaklık üzerinde karayolu taşımacılığına tercih edilebileceğini ifade edebiliriz (Long, 2012: 134). Demiryolu taşımacılığı son dönemlerde hızları artan trenler, yeni vagon tipleri ve diğer taşıma modlarına entegre edilebilir özellikleri sayesinde hızla taşıma modları arasında tercih edilir noktaya gelmiştir (Tanyaş, Arıkan, 2013: 61).

Ülkemizde 2003 yılında 15,9 milyon ton olan demiryolu yük taşımacılığı 2012 yılında 25,7 milyon tona yükselerek, yük taşıma miktarında %62 oranında yükseliş gerçekleşmiştir (ubak.gov.tr, demiryolu raporu, 2013: 107). Yük taşımalarının artmasında uluslararası taşımaların artmasının da etkileri olmuştur. Türkiye – Avrupa, Türkiye – Orta Doğu ve Türkiye – Orta Asya ülkeleri arasında artan ticarete bağlı olarak gelişen karşılıklı yük treni seferleri bu artışta etkilidir. Avrupa – Asya arasındaki ticaret koridorları arasında yer alan Güney Trans Asya Demiryolu hattına katkı sağlayacak olan Pakistan – İran – Türkiye Demiryolu Hattı anlaşması ile Pakistan, Hindistan ve Çin ile Avrupa arasında ki demiryolu hattı tamamlanmış bulunmaktadır (ubak.gov.tr, demiryolu raporu, 2013: 143-144).

şekil 2: Türkiye Demiryolu Güzergâhları (ubak.gov.tr, demiryolu raporu, 2013: 113)

C. Türkiye’de Denizyolu Taşımacılığı

Ağırlık ve hacim açısından tek seferde en fazla yükün taşınabildiği taşımacılık modudur. Taşıma modları arasında ekonomik olarak en uygun olan taşıma modudur. Büyük gemiler ile daha fazla ölçek ekonomisi sağlamak mümkün olmasına rağmen çok büyük gemilerin bazı kanal ve boğazlardan geçmesi problem teşkil etmektedir (Bamyacı, 2011: 104). Dünyanın 4/3 nün sular ile kaplı olduğunu düşünürsek, denizyolu taşımacılığının uluslararası taşımacılıkta ne derece önemli olduğunu belirtmiş oluruz. Bu konuda ölkemizde 3 tarafı denizlerle çevrili olmasından dolayı avantajlı bir konumda bulunmaktadır.

Türkiye’de kabotaj hattında elleçlenen yük miktarı 2003 yılında 29.204 ton gerçekleşmiş, 2012 yılında ise bu rakam %61 artış ile 46.919 tona yükselmiştir.

Konteynır taşımacılığında 2003 yılında işlem gören toplam konteynır miktarı 2milyon 493bin adet olmuştur. 2012 yılına gelindiğinde ise %189 artış ile bu rakam 7milyon 192bin adet konteynır olarak gerçekleşmiştir (ubak.gov.tr, denizcilik raporu, 2013: 261-262).

D. Türkiye’de Havayolu Taşımacılığı

Havayolu taşımacılığı son yüzyılda ortaya çıkmış bir taşıma modudur. Günümüzde dünya ticaretinin %34 gibi çok önemli bir kısmı havayolu taşımacılığı ile yapılmaktadır. Hızlı bir şekilde bir yere ulaştırılması gereken yükler, değeri yüksek, hacmi ve yoğunluğu küçük yüklerin taşınmasında tercih sebebi olabilecek bir taşıma modudur. Diğer taşımacılık türlerine oranla uluslararası ticaretin gelişmesi ile birlikte en hızlı büyüyen taşıma modu havayolu taşımacılığıdır (Long, 2012: 167).

Türkiye’de sivil havacılık sektöründe uçak kargo kapasitesi 2003 yılında 302.737 kg. olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında bu rakam 1.682.663 kg. ulaşmış bulunmaktadır (ubak.gov.tr, havacılık raporu, 2013: 206). Türkiye son yıllarda havacılık sektörüne en fazla yatırım yapan ülkelerden biri konumundadır ve mevcut havaalanı sayısını 52’ye yükseltmiştir. Bu altyapı yatırımları ile birlikte uluslararası ticarete havayolu taşımacılığında büyük gelişmeler olmasını öngörebiliriz.

E. Türkiye’de Karma Taşımacılık

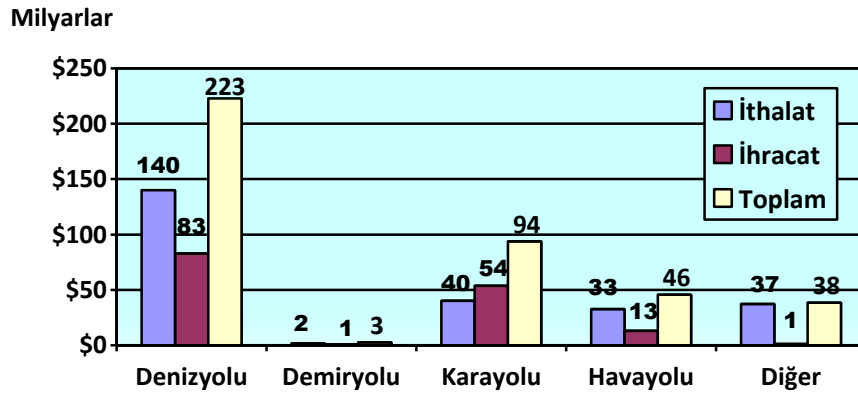
Karma taşımacılık tek başına bir taşıma modu değildir, farklı taşıma modlarının birbiri ile koordinasyonuna yönelik bir taşıma sistemidir. Karma taşımacılık bir taşıma yönetim sistemi olmasına rağmen karayolu, demiryolu, denizyolu ve havayolu taşımacılığı gibi tek modlu taşıma sistemlerinin tamamından daha önemli durumdadır. Karma taşımacılık kendi içinde 3 farklı uygulama biçimine ayrılmaktadır. Bunlar;

- 1- Çok Modlu Taşımacılık:** Birden fazla taşımacılık modunun bir arada kullanıldığı ve modlar arası değişim sırasında taşınan yüklerin doğrudan elleçlendiği karma taşımacılık sistemidir.
- 2- Modlar Arası Taşımacılık:** Birden fazla taşımacılık modunun bir arada kullanıldığı ve modlar arası değişim sırasında taşınan yüklerin değil, yüklerin içinde bulunduğu taşıt ya da kapların elleçlendiği karma taşımacılık sistemidir.
- 3- Kombine Taşımacılıktır:** Yükün ilk ve son taşımacılığının karayolu ile yapıldığı, aradaki uzun yolun diğer taşıma modlarından biri ile gerçekleştirildiği taşımacılık sistemidir. Kombine taşımacılıkta da modlar arası taşıma gibi aynı taşıma kabı ya da taşıtı kullanılmaktadır. Bu sistem yoğun bir koordinasyon gerektirmektedir (Long, 2012: 119-120).

Türkiye’de son yıllarda önemli karma taşımacılık projeleri hayata geçirilmiştir. Bunlar arasında Samsun Limanı ile Rusya’nın Kavkaz Limanı arasında başlatılan Tren-Feri seferleri, Tekirdağ-Muratlı demiryolu hattının tamamlanarak Tekirdağ Akport Limanı ve Asyaport Limanları ile birleştirilmesi, Mersin – İskenderiye arası Ro – Ro seferlerinin başlatılması, Yunanistan’ın Dedeoğaç Limanı ile İzmir Limanı arasında Ro – Ro seferlerinin başlatılması gibi projeleri saymamız mümkündür (UTİKAD, 2011).

Türkiye’de uluslararası ticarete kullanılan taşıma modlarına baktığımızda yıllık 223 milyar \$ ile denizyolunun en çok kullanılan taşıma modu olduğunu görmekteyiz. Karayolu ile yıllık 94 milyar \$, havayolu ile 46 milyar \$’lık ithalat ve ihracat gerçekleştirilmiştir. Türkiye demiryolu ile dış ticarete oldukça kötü durumdadır. 2013 yılı içinde sadece 3 milyar \$’lık ticaret hacmi oluşmuştur. TÜİK’in 2013 yılına ait

verilerine göre Türkiye’de taşıma moduna göre ithalat ve ihracat rakamları grafik 1’de gösterilmiştir.

Grafik 1: Türkiye’de Taşıma Modlarına Göre İthalat-İhracat Rakamları (Milyar \$)
(TÜİK, 2013)

II. TÜRKİYE’NİN TARAF OLDUĞU ULUSLARARASI TAŞIMA KORİDORLARI

Uluslararası taşıma koridorları ülkelerin ekonomik kalkınmaları açısından büyük önem arz etmektedir. Uluslararası ticaretin gelişmesi ile birlikte bu koridorların sayısı artmış ve her geçen gün yenileri ilave olmaktadır. Bu bölümde Türkiye’nin taraf olduğu bazı uluslararası taşıma koridorlarından kısaca bahsedilmiş ve Viking Projesi hakkında detay bilgiler sunulmuştur.

A. TRACECA Projesi

Avrupa – Kafkasya – Asya arasındaki ticaret koridorunu sağlamak üzere oluşturulmuş bir projedir. SSCB'nin dağılması ile özgürlüklerine kavuşan Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin daha geniş pazarlara ulaşabilmesi amacı ile ilk kez 1990 yılında SSCB Dışışleri Bakanı Eduard Shevardnadze tarafından ifade edilmiştir ve proje AB'nin dikkatini çekmiştir. 1993 yılında Brüksel'de bir araya gelen Azerbaycan, Ermenistan, Kazakistan, Gürcistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan, Romanya, Bulgaristan, Rusya, İran, Türkiye, Çin, Pakistan ve AB ülkelerinin temsilcileri imzaladıkları Brüksel Deklarasyonu ile projeyi Avrupa-Asya arasında doğal bir köprü olarak kabul etmişler ve TRACECA AB tarafından fon sağlanan bir projeye dönüşmüştür. 1998 yılında 12 ülkenin devlet ve hükümet başkanının Azerbaycan'da imzaladıkları anlaşma ile hayata geçmiştir (Çetin, 2013: 41-42).

Türkiye bu koridor kapsamında Karadeniz ve Kafkasya'dan gelen yükleri kuzey güney hattına indirebilmek için Samsun ve Mersin arasında bir demiryolu hattını TRACECA programına sunmuştur. Böylece demiryolu-denizyolu birleşiminin sağlandığı kombine taşımacılık hattı oluşturulması planlanmaktadır (STSO, 2010: 61).

B.Pan – Avrupa Ulaştırma Koridoru

Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında ulaşımı kolaylaştırmak ve daha ileri düzeyde işbirliği gerçekleştirmek amacı ile ortaya konmuş bir projedir. 1991 yılında Avrupa Parlamentosu ve Komisyonun ortaklaşa düzenlediği Pan – Avrupa ulaştırma konferansında sektörel bazda çalışma grupları oluşturulmuştur. 1997 yılında Helsinki'de düzenlenen 3.Pan-Avrupa Ulaştırma Konferansında ulaştırma koridoru sayısının 10 tane olmasına karar verilmiştir. Bu koridorlardan Türkiye'nin taraf olduğu 4.koridordur. 4.koridorun yol güzergâhı Berlin – Nuremberg – Prag – Budapeşte – Köstence – Selanik – İstanbul'dur. Türkiye, 4.Koridorun İstanbul'da sona ermeyip, Türkiye

topraklarında doğu ve güneydoğu yönünde uzatılmasına ilişkin çalışmalarını sürdürmektedir (kgm.gov.tr, 2013).

C.TEM Projesi

Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu'nun katkısıyla 1977 yılında geliştirilmiş Trans Avrupa Kuzey-Güney Otoyolu (TEM) projesidir. Avrupa'nın en eski ulaştırma koridoru projelerinden biridir. Avusturya, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Ermenistan, Gürcistan, Hırvatistan, İtalya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Türkiye projeye dâhil olan ülkelerdir. Projenin toplam uzunluğu 2011 yılı itibariyle 24.931 km.dir. TEM Projesinin Türkiye sınırları içindeki bölümü 6.962 km.dir ve toplam uzunluğun yaklaşık %28'ini oluşturmaktadır (kgm.gov.tr).

şekil 3: Türkiye TEM Yol Ağı (kgm.gov.tr, 2011)

D.TAR Projesi

Asya ve Avrupa arasındaki ülkelerde taşımacılık maliyetlerini aşağıya çekebilmek için oluşturulmuş demiryolu taşımacılığı koridorudur. Trans Asya Demiryolları Güney koridorunda yer alan Türkiye bu projeye 1996 yılında taraf olmuştur. Türkiye'nin de içinde yer aldığı bu koridorun kod numarası TAR-S1'dir. TAR-S1 kodlu demiryolu hattı Çin'in Kunming şehrinden başlayıp Kapıkule'ye kadar devam etmekte olup, toplam uzunluğu 11.700 km.dir. Kapıkule ile bağlantılı olarak Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Avusturya üzerinden Batı Avrupa'ya ulaşım sağlanmaktadır. Güzergâh üzerinde ray kalınlıkları değiştiği için tam 5 noktada transfer merkezleri oluşturulmuştur (STSO, 2010: 66).

E.Viking Projesi

2002 yılında Litvanya, Belarus ve Ukrayna demiryolları, kargo liman işletmeleri, Klaipėda, Ilyitchovsk ve Odessa limanları arasında imzalanmış demiryolu ve denizyolu taşımacılığını içeren bir karma taşımacılık projesidir. Proje ile hedeflenen amaç Baltık Denizine kıyısı olan Litvanya'nın Klaipėda limanını demiryolu hattı ile Ukrayna'nın Karadeniz'e kıyısı olan Ilyitchovsk ve Odessa limanlarına bağlamaktır. Proje dâhilinde faaliyette bulunan demiryolu hattına Viking Treni ismi verilmiştir. Viking Treni ile ilk konteynır taşımacılığı 2003 yılında başlamıştır. Şekil 4'te görebileceğiniz Viking Tren hattının toplam uzunluğu 1734 km.dir ve bu mesafe ortalama olarak 50 saatte kat edilmektedir.

Viking treni ile limanlara 20 ve 40 TEU'luk konteynır taşımacılığı yapıldığı gibi aynı zamanda soğutmalı konteynırların, demiryolu vagonlarının, römorkların, kamyonların ve yarı römorkların taşınması da yapılmaktadır. Grafik 2'de 2003 yılından 2013 yılına kadar Viking Treni ile yapılmış toplam konteynır taşımacılığı miktarları

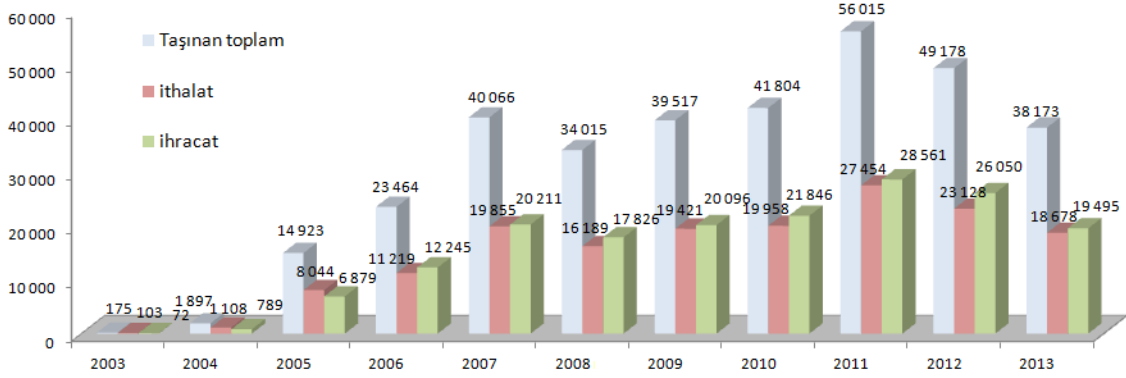
verilmiştir. Şekilden de göreceğiniz üzere 2007 yılından sonra yıllık ortalama yaklaşık olarak 42.500 adet konteynır taşınmıştır. 2011 yılında tavan yapmış ve toplamda 56.015 adet konteynır taşınmıştır. Viking Projesi dâhilinde ki Viking Treni Litvanya Demiryolları (LG), Ukrayna Ulusallaştırılmış Taşımacılık Şti (LISKI) ve Belirtertrans (Belarus Ulusal taşımacılık Şti) tarafından işletilmektedir (www.portofklaipeda.lt, 2014).

Şekil 4: Viking Treni geçiş güzergâhı (Butnorius, 2010)

2012 yılı içerisinde taşımacılık ve lojistik sektörünün çatı kuruluşu UTİKAD, Litvanya Taşıma İşleri Organizatörleri Derneği LINEKA ile işbirliği anlaşması imzalamış ve Viking Projesinin bir tarafı durumuna gelmiştir. Viking Projesi

çerçevesinde, UTİKAD ve LINEKA dışında Türkiye Devlet Demiryolu, Haydarpaşa Limanı ile Litvanya Demiryolları, Klaipeda Limanı arasında, JSC Litvanya Demiryolları ile Yeğenler Lojistik (Türkiye) arasında, JSC Litvanya Demiryolları, JSC Plaske (Ukrayna) ile Arkas Ukrayna Ltd.(Türkiye) arasında, EWTCA (Litvanya) ile ICITAP (USA) arasında, LAM-Lyonel A. Makzume Vapur Acentalığı A.Ş. (Türkiye) ile JSC Litvanya Demiryolları arasında, JSC Litvanya Demiryolları ile MÜSİAD arasında çeşitli işbirliği anlaşmaları imzalanmış bulunmaktadır (www.utikad.org.tr, 2014).

Grafik 2: Viking Treni ile taşınan konteynır sayısı (www.portofklaipeda.lt, 2014)

Son dönemlerde Viking Projesi ile ilgilenen ülkeler arasında Türkiye dışında, Moldova, Bulgaristan, Romanya, Gürcistan, Ermenistan, Yunanistan, Suriye ve İsveç gibi ülkelerde eklenmiştir. Türkiye Doğu ile Batı arasında geçmişten günümüze birçok ticaret koridorunda köprü görevi görmüştür. Viking Projesinin hayata geçmesi ile Türkiye bu kez Kuzey ile Güney arasında köprü görevi üstlenecektir. Viking Projesi ilerleyen yıllar ile birlikte İskandinav ülkelerini Baltık Denizi üzerinden Litvanya, Belarus ve Ukrayna demiryolu hattı boyunca Karadenize, Karadeniz üzerinden Samsun

limanına ve Anadolu üzerinden Orta Doğu ve TRACECA koridoru ile bağlantılı olarak Kafkasya ve Orta Asya'ya bağlamayı planlayan önemli bir konumundadır.

SONUÇ

Ülkemizde son yıllarda taşıma sistemlerinin daha etkin kullanılması, ekonomik ve güvenli bir ulaşım olanağı sağlanması amacı ile 19 farklı noktada lojistik merkez oluşturulmasına karar verilmiştir. Şekil 6'da göreceğiniz üzere bu merkezlerden 5 tanesi faaliyete geçmiş, 7 tanesi yapım aşamasında ve 7 tanesi proje aşamasındadır. Lojistik merkezlerin tamamı işletmeye açıldığında yaklaşık olarak 40 milyar \$ katkı sunması, 26 milyon ton taşıma üretmesi ve 8 milyon m² konteynır stok ve elleçleme sahası kazandırması beklenmektedir (ubak.gov.tr, demiryolu raporu, 2013: 145).

Şekil 5: Türkiye’de planlanan lojistik merkezleri (TCDD, 2013)

Bu çalışma kapsamında elde edilen verilerin bir kısmı sektör uzmanları ile derinlemesine görüşme yöntemi ile elde edilmiştir. Aynı zamanda istatistiksel verilerde bu çalışmanın diğer bir kısmını oluşturmaktadır. Sektör hakkında veri toplamak için Samsun Ticaret ve Sanayi Odası, Samsunport Liman İşletmesi ve Samsun'da faaliyette bulunan ithalat ve ihracat firmalarının yetkilileri ile yüz yüze mülakatlar yapılmıştır. Aynı zamanda Viking Projesi konusunda uzman, lojistik sektör danışmanları ile yapılan yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Samsun ili faaliyete geçen lojistik merkezi, limanı, havaalanı, demiryolu bağlantısı ve uluslararası karayolu güzergâhlarının üzerinde bulunması sebebi ile tam olarak bir lojistik şehir olduğunu göstermiştir. Samsun ilinde 5 taşımacılık modunun tamamı ile ilgili olarak bağlantılar mevcuttur. Samsun Ticaret ve Sanayi Odası Aralık 2013 verilerine göre 2013 Ocak-Aralık döneminde, 2012 yılına göre kurulan Anonim şirket sayısı %41.6 artmış, kurulan Limited şirket sayısı %40.4 oranında artmıştır. 2012 yılında 422 milyon 749 bin \$ ihracat yapan Samsun firmaları 2013 yılında 439 milyon 222 bin \$ ihracat gerçekleştirerek %3.90 oranında artış sağlamıştır. Aynı dönemde Türkiye ihracat tutarı %0.39 oranında azalmıştır. 2013 yılında 2012 yılına göre ihracatçı firma sayısı Samsun'da %7.83 oranında artarak, Türkiye ortalaması olan %6.53 oranının üzerine çıkmıştır. Samsun firmaları 2012 yılında 1 milyar 6 milyon 611 bin \$ ithalat yapmış, bu rakam 2013 yılında %15.17 oranında azalarak 853 milyon 952 bin \$ olarak gerçekleşmiştir. 2013 Ocak-Aralık döneminde 2012 yılına göre ithalatçı firma sayısı Samsun'da %8.00 oranında artarken, Türkiye'de %3.09 oranında artmıştır (STSO, 2013).

Samsun'un başlıca ihracat kalemlerine baktığımızda demir ve çelik, freze ürünleri (nişasta, un), tıbbi ve cerrahi aletler, yaş meyve ve sebze, mobilya, plastik ürünler, kalıplama, çeşitli makine, vana ve pompalar, otomotiv yedek parçaları,

şekerleme ve türk lokumu gibi ürünler karşımıza çıkmaktadır. İthalat kalemleri ise otomotiv, makine ve teçhizat, kimyasal ürünler, kömür, fosfat, dizel, LPG, bakır özü, amonyum sülfattır.

Samsun ili ve çevresinden ihracat yapılan ülkeleri ele aldığımızda Rusya, Gürcistan, Fransa, Bulgaristan, Ukrayna, Belçika, Polonya, İsrail, Romanya, Cezayir, Yunanistan, Norveç ve İtalya olduklarını görmekteyiz. İthalat yapılan ülkeler tarafında ise Fransa, Almanya, İtalya, Rusya, Ukrayna, Hollanda, Romanya ve Çin karşımıza çıkmaktadır. Samsun ili ve çevresindeki işletmelerin ithalat ve ihracat yaptıkları ülkeleri değerlendirdiğimizde Viking Projesinin taşıma maliyetlerini düşürme konusunda iyi bir alternatif olabileceğini öngörebiliriz. Türkiye'nin ihracatının büyük çoğunluğunun Almanya'ya olduğunu düşünürsek Viking Projesi Türk şirketleri için hem daha ucuz hem daha hızlı hem de daha güvenli olacaktır. Normalde karayoluyla Almanya'ya ulaşmak isteyen bir Türk sevkiyatının çeşitli AB ülkelerinden vize almak gibi bir güçlükle karşılaştıklarını görüyoruz. Samsun limanından çıkış yaparak Karadeniz üzerinden Ukrayna, Belarus ve Litvanya hattı ile AB topraklarına daha az bürokratik engelle girilebileceğini düşünebiliriz.

Türkiye Viking Projesi hattı üzerinde bulunan ülkelerden Litvanya ile 403 milyon \$, Ukrayna ile 2 milyar 191 milyon \$, Belarus ile 303 milyon \$'lık ihracat hacmine sahiptir. Viking Projesi hattı ile ulaşabileceğimiz İskandinav ülkelerinden Danimarka ile 1 milyar 6 milyon \$, Norveç ile 618 milyon \$, İsveç ile 1 milyar 148 milyon \$ ve Finlandiya ile 298 milyon \$'lık bir ihracat hacmi bulunmaktadır. Bu ülkeler ile olan toplam ihracat hacmi yaklaşık olarak 6 milyar \$ düzeyinde gerçekleşmektedir. İthalat rakamlarını ele aldığımızda Litvanya ile 178 milyon \$, Ukrayna ile 4 milyar 515 milyon \$, Belarus ile 187 milyon \$ ithalat gerçekleştirilmektedir. İskandinav ülkelerinden ise Danimarka ile 818 milyon \$, Norveç ile 984 milyon \$, İsveç ile 2

milyar 46 milyon \$ ve Finlandiya ile 1 milyar 245 milyon \$'lık ithalat gerçekleştirildiğini görüyoruz. Bu rakam toplam olarak yaklaşık 10 milyar \$ düzeyindedir (TÜİK, 2013). Bu veriler doğrultusunda Viking Projesi hattı üzerinde bulunan ölkeler ve İskandinav ölkeleri ile aramızda yaklaşık olarak 16 milyar \$'lık dış ticaret hacmi söz konusudur. Projenin hayata geçmesi ile bu rakamın çok daha yukarılara çıkması muhtemeldir. Samsun bu projede kilit konumda bulunmaktadır. Doğu Avrupa ve İskandinavya ile Orta Doğu ve Asya'yı birleştirebilecek bir konumda bulunan Samsun bu hat üzerinde bulunan ölkeler arası dış ticarete transit yük taşıma potansiyeline de sahiptir. Tüm bu değerlendirmeler neticesinde Viking Projesi Samsun ilini tam bir lojistik merkezine dönüştürebilecektir.

Mevcut durumda Karadeniz ticaretinin %20'lik kısmı Samsun limanından gerçekleşmektedir. Viking Projesinin bu rakamı çok daha yukarılara çekeceğini tahmin edebiliriz. Samsun sahip olduğu lojistik imkânlar ile rahatlıkla Orta Doğu ve Kafkasya yüklerini Viking Projesi hattı üzerinden AB ölkelerine taşıyabilecek potansiyededir. TRACECA projesi ile entegre edilirse Avrupa – Asya ticaret koridorunda yeni bir koridorun oluşması sağlanabilecektir. Samsun'dan demiryolu bağlantısı ile Mersin limanına gitmekte mümkün olduğu için, bu güzergâh ile Viking Trenini Akdeniz'e indirmekte mümkün olabilecektir.

Orta Asya - Doğu Karadeniz - Kafkaslar, Orta Doğu - Akdeniz - Afrika ve Batı Karadeniz - Balkanlar - Avrupa üçgeninin doğal ve stratejik anlamda merkezinde bulunan Samsun, 5 taşıma modunun tamamını kullanma avantajıyla bölgede bir lojistik üs konumuna gelmiştir. Viking Projesi gibi uluslararası ticaret koridorlarının varlığı ile bu konumunu pekiştirmesi muhtemeldir.

KAYNAKÇA

- BAMYACI M. (2011). “Lojistikte Temel Kavramlar – Lojistiğe Giriş” – Çağ Üniversitesi Yayınları Birinci Baskı
- BUTNORIUS M. (2010), “Presentation of Project Viking and developement of public logistic centers in Lithuania”, PPT sunum
- ÇETİN M. (2013). “Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru (TRACECA) Projesi’nde Türkiye’nin Demiryolu Stratejileri Neler Olmalıdır? ” Atılım Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- JSC – Lithuanian Railways “Pilot intermodal project –shuttle train “Viking” increases vitality”, PPT sunum
- LONG D. (2012). Çeviri TANYAŞ M. ve DÜZGÜN M. “International Logistics – Global Supply Chain Management (Uluslar arası Lojistik – Küresel Tedarik Zinciri Yönetimi)” Nobel Yayınevi 2.Basımdan Çeviri
- LUICA P. , Railway Pro – The Railway Business Magazine internet sitesi, Viking Train and Cargo 10. Two projects with significant potential in attracting freight to railways – Nisan 2013, <http://www.railwaypro.com/wp/?p=12221>, 10.02.2014
- STSO (2010), TR83 Bölgesi Lojistik Master Planı, Samsun
- STSO (2013), Samsun Ticaret ve Sanayi Odası Ekonomik Bülten Aralık 2013
- TANYAŞ M., ARIKAN F., (2013). “Bursa İli Lojistik Merkez Ön Fizibilite Raporu”, BEBKA, Bursa
- Utikad Türkiye 2010 Lojistik Sektör Raporu, 2011
- URL 1, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı internet sitesi, Proje ve Faaliyetler Karayolu Sektör Raporu – 2013,

-
- http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/UBAK/tr/dokuman_ust_menu/projeler_faalietler/20130319_101809_204_1_64.pdf, 12.02.2014
- URL 2, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı internet sitesi, Proje ve Faaliyetler Denizcilik Sektör Raporu – 2013, http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/UBAK/tr/dokuman_ust_menu/projeler_faalietler/20130319_101618_204_1_64.pdf, 12.02.2014
- URL 3, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı internet sitesi, Proje ve Faaliyetler Demiryolu Sektör Raporu – 2013, http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/UBAK/tr/dokuman_ust_menu/projeler_faalietler/20130319_101534_204_1_64.pdf, 12.02.2014
- URL 4, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı internet sitesi, Proje ve Faaliyetler Havacılık Sektör Raporu – 2013, http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/UBAK/tr/dokuman_ust_menu/projeler_faalietler/20130319_101736_204_1_64.pdf, 12.02.2014
- URL 5, Karayolları Genel Müdürlüğü internet sitesi, Uluslararası Karayolu Güzergâhları, <http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Kurumsal/UluslararasıProjeler/EYollar.aspx>, 12.02.2014
- URL 6, Karayolları Genel Müdürlüğü internet sitesi, Uluslararası Projeler <http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Projeler/UluslararasıProjeler/PanAvrupa.aspx>, 16.02.2014
- URL 7, Port of Klaipeda internet sitesi, <http://www.portofklaipeda.lt/container-train-viking>, 28.01.2014
- URL 8, Uluslararası Taşımacılık ve Lojistik Hizmetleri Üretenleri Derneği internet sitesi, <http://www.utikad.org.tr/>, 29.01.2014

TR90 BÖLGESİ LOJİSTİK MERKEZİ YERSEÇİMİ İÇİN HEDEF PROGRAMLAMA TEKNİĞİ UYGULAMASI¹

Coşkun Hamzaçebi²

Gül İmamoğlu³

ÖZET

Sürekli artan rekabet koşulları, firmaların maliyetlerini düşürmelerini ve özellikle lojistik faaliyetlerini iyileştirmelerini gerekli kılmaktadır. Ülke yöneticileri ise uluslararası ihracat payını arttırmak amacıyla firmalara uygun lojistik imkânları sunmak ve şehir içlerindeki yük nakliyesinden kaynaklanan trafik sıkışıklığının önüne geçebilmek için lojistik merkezleri kurmak istemektedir. Ülkemizde de kalkınma planları çerçevesinde farklı bölgelerde lojistik merkezler kurulması hedeflenmiştir. Bu kapsamda TR 90 bölgesinde de (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon) bir lojistik merkezi kurulması planlanmaktadır. Bu çalışmada, TR90 bölgesinde kurulması planlanan lojistik merkezin bu illerden hangisine kurulmasının uygun olacağı hedef programlama tekniği ile elde edilmiştir. Çalışmada ele alınan hedefler, illerin dış ticaret miktarları, çok modlu taşımacılık olanakları, işsizlik oranları, bölgedeki diğer illeri kapsama durumları ve diğer lojistik merkezlere uzaklıklarıdır. Uygulama sonucunda, lojistik merkezin kurulması için en uygun ilin Trabzon olduğu ve Rize ilinin ikinci sırayı aldığı belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Hedef programlama, Lojistik merkezi, Yer seçimi problemi

¹ Bu çalışma, 15-17 Mayıs 2014 tarihleri arasında düzenlenen III. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresinde sunulmuştur.

² Doç. Dr. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, hamzacebi@ktu.edu.tr

³ Arş. Gör. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, gulimamoglu@ktu.edu.tr

A GOAL PROGRAMMING TECHNIQUE APPLICATION FOR LOGISTICS CENTRE LOCATION PROBLEM OF TR90 REGION

ABSTRACT

Constantly growing competition conditions require companies reduce the costs and in particular improve the logistics activities. The governments are willing to establish logistics centres to increase the share of international export opportunities by providing appropriate logistics facilities for companies and to avoid traffic jams in the inner cities resulting from freight transport. Also in our country, it is aimed to set up logistics centres in the framework of the development plan. In this context, a logistics centre is planned to establish also in TR90 region (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize and Trabzon). In this study, goal programming technique was used to identify which of these cities would be appropriate to set up the planned logistic centre in TR90 region. The objectives in this study have been identified as, the amount of foreign trade of the cities, multi-modal transport opportunities; unemployment rates, to coverage other cities in the region, and distances to other logistics centres. According to these objectives, setting up the logistic centre in the city of Trabzon has been concluded suitable. As a result of the application, it is determined that the most suitable province for the establishment of a logistics center is Trabzon and the province Rize takes second place.

Keywords: Goal programming, Logistics centre, Location selection problem.

GİRİŞ

Artan rekabet koşulları firmaları maliyetlerini düşürmeye zorlamaktadır. Bu amaçla üreticiler kaliteden ödün vermeden maliyetleri düşürmek için verimli lojistik faaliyetler gerçekleştirmeye çalışırlar. Lojistik kelime anlamı olarak “kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere her türlü ürünün, hizmetin ve bilgi akışının çıkış noktasından varış noktasına kadar taşınmasının etkili ve verimli bir biçimde planlanması ve uygulanması” olarak tanımlanmıştır(www.tdk.gov.tr, 2014). Üretici firmalar üretim faaliyetlerinin yanı sıra lojistik faaliyetleri tek bir koldan yürüterek yeterli seviyede uzmanlaşmayı gerçekleştiremeyeceği ve ölçek ekonomisinden faydalanamayacağı için üretim süreci dışındaki bu faaliyetleri dış kaynak kullanarak yürütmeyi tercih etmişlerdir. Bu tercih, alanında uzmanlaşmış lojistik firmalarının doğma sebebidir.

Lojistik ile ilgili hizmet sağlayıcıların, hizmet alıcıların, gümrük hizmeti gibi ilgili kamu kuruluşlarının ortak bir alanda buluşması, kümelenme etkisi ile lojistik faaliyetlerini kolaylaştırmakta ve gereksiz harcamaları (taşıma) azaltmaktadır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2013). Lojistik merkezleri, çok modlu ulaşım imkanlarına sahip güvenli çevrede, endüstri, lojistik, dağıtım firmaları, gümrük vb. kamu kuruluşlarını içeren, lojistik faaliyetlerin tümünün yürütülebildiği ve her kullanıcıya gerekli imkanların sunulduğu bir alandır(Kayıkci, 2013: 6297). Bu lojistik merkezleri genellikle şehir alanına uzakta kurulup şehir merkezindeki yük taşımacılığında doğan trafiği azaltmaya katkıda bulunur.

Lojistik merkezleri ilk olarak endüstrinin gelişmesiyle ABD’de ortaya çıkmıştır. Avrupa’da ise lojistik merkezlerin ortaya çıkması 1960’lı yıllarda olmuştur. Avrupa kıtasında ilk örnekler Fransa’da ortaya çıkmış, bunu İtalya ve Almanya takip etmiştir(Aydın ve Ögüt, 2008: 1471). Ülkemiz de tarihi ipek yolu üzerinde olan ve Avrupa ile Asya kıtaları arasındaki taşımacılığın merkezinde bulunmasından dolayı lojistik faaliyetler açısından önemli bir konuma sahiptir. Bu coğrafi avantajı hayata

geçirebilmek amacıyla ülkemizde de Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve TCDD'nin ortak çalışmasıyla lojistik merkezler kurulmaktadır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2013). 2011 yılı yatırım programı ile birlikte İstanbul(Halkalı/Yeşilbayır), İzmit, Samsun, Eskişehir, Kayseri, Balıkesir, Mersin, Uşak, Erzurum, Konya, Denizli, Bilecik, Kahramanmaraş, Mardin Kars, Sivas olmak üzere toplam 18 adet lojistik merkezi için kuruluş çalışmaları başlatılmıştır (www.tcdd.gov.tr, 2014). 2013 yılı itibariyle İstanbul Halkalı, Samsun ve Uşak'ta bulunan merkezler bitirilerek işletmeye açılmış, Balıkesir, Denizli, Eskişehir, Erzurum, İzmit, Kayseri, Mardin ve Mersin'deki merkezlerin ise inşaatı başlamıştır (www.tcdd.gov.tr, 2014). Bu yatırımlar kapsamında TR90 Bölgesine de (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon) bir lojistik merkezi kurulması planlanmaktadır. Bu çalışmanın amacı da TR90 bölgesine kurulacak olan lojistik merkezi için uygun yer seçiminin yapılmasıdır.

Literatürde lojistik merkezi yer seçimi ile ilgili çokça çalışma olup bunların çoğu Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri kullanılarak yapılmış, az sayıda çalışmada da optimizasyon modeli geliştirilmiştir. Yang ve diğerleri (Yang vd.,2006: 303), lojistik merkezi yer seçimi için bulanık çerçevede rastlantısal kısıtlı programlama modeli geliştirmiş, genetik algoritma, tabu arama algoritması ve bulanık benzetim algoritmalarından faydalanarak lojistik merkez için en iyi taşıma planını oluşturmuşlardır. Li ve diğerleri(Li vd., 2011: 208) aksiyomsal bulanık kümeleme metodu ve TOPSIS yöntemlerinden oluşan melez bir teknik ile lojistik merkezi yer seçimi için mevcut olanaklardan en iyisini seçmek üzere bir çalışma yapmışlardır. Markovic vve diğerleri (Markovic vd.,2013:341) lojistik merkezi yer seçimi için PROMETHEE'nin bir modifikasyonu olan MODIPROM tekniği ile 5 alternatif lokasyonu sıralamışlardır. Kayikci (Kayikci, 2010: 6297) Bulanık Analitik Hiyerarşi Prosesini ve Yapay Sinir Ağları metotlarını kullanarak lojistik merkezi yer seçimi için

iki karar modeli geliştirmiştir. Georgijevic ve diğerleri (Georgijevic vd., 2012: 218) belirli bir bölgenin talebini karşılamak üzere açılması planlanan yeni tesis için doğrusal programlama modeli oluşturmuş ve Sırbistan için bu modelin ön gördüğü sayıda ve konumda lojistik merkezleri kurulmasını önermişlerdir . Kampf ve diğerleri(Kampf vd., 2011: 425) kamusal lojistik merkezi yer seçimi için önemli olan parametreleri belirlemiş, Çek Cumhuriyeti'ndeki mevcut lojistik merkezlerini incelemiş ve uygun yer seçimi için ağırlıklı toplam yaklaşımını kullanan bir yardımcı yazılım geliştirmişlerdir.

I. TR90 BÖLGESİ

Bölgesel istatistikler tutulmak üzere ülkemiz bölgeleri Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun olarak TÜİK tarafından 3 düzeyde sınıflandırılmıştır. TR90 bölgesi 2. düzey bir sınıf olarak ekonomik, sosyal ve kültürel yönden benzerlik gösteren komşu illerden oluşmaktadır. TR90 bölgesi Artvin , Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsamaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi 35.000 kilometrekarelik yüz ölçümüne sahiptir ve bu da Türkiye'nin yüz ölçümünün %4,5 'lik oranına denk gelir(TÜİK,2010).TR90 bölgesi Karadeniz sahilinde olduğu için Kuzey Anadolu Dağları ile iç kesimlerden ayrılmış bulunmaktadır. Bölge haritası Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: TR90 Bölgesi ve Karayolu Ağı Haritası

Kaynak: www.kgm.gov.tr, 2014

Şekil 1’de görüldüğü gibi Gümüşhane ve Artvin illeri dışındaki TR90 bölgesindeki iller Karadeniz sahil şeridindedir. Bu illerin birbirine olan en kısa uzaklıkları Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1: TR90 Bölgesindeki İllerin Birbirlerine Olan Uzaklıkları

	Artvin	Giresun	Gümüşhane	Ordu	Rize	Trabzon	En büyük
Artvin	-	368	341	415	161	239	415
Giresun	368	-	163	47	209	132	368
Gümüşhane	341	163	-	210	183	107	341
Ordu	415	47	210	-	257	179	415
Rize	161	209	183	257	-	80	257
Trabzon	239	132	107	179	80	-	239

Kaynak: www.kgm.gov.tr,2014

2010 yılı verilerine göre Türkiye' nin gayri safi katma değerinin %2,6 sı, tarım sektörünün %3,7'si, sanayi sektörünün %2,2'si ve hizmet sektörünün %2,6'sı bu bölgeden elde edilmektedir (<http://www.tuik.gov.tr>,2014). Bölge sanayisi ağırlıklı olarak fındık, çay ve süt ürünlerinden oluşmakta ve tarıma dayalı şekilde yürütülmektedir. Türkiye'nin çay üretiminin tamamı ve fındık üretiminin yaklaşık yarısı TR90 bölgesinde yapılmaktadır. Artvin ve Rize illerinde çay, Giresun'da fındık, Gümüşhane'de pestil ve köme, Ordu'da fındık, bal ve süt ürünleri, Trabzon'da ise fındık, çay ve süt ürünleri öne çıkmaktadır. Ayrıca bölgede hafif silah sanayi, maden işletmeleri, döküm ve metal işlemeciliği, tarıma dayalı sanayi kadar olmasa da yer almaktadır.

Bölgenin toplam dış ticareti 2010 yılı için 3.252.117.475 TL olarak beyan edilmiş olup bunların iller bazında dağılımı Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: TR90 Bölgesindeki İllerin İthalat ve İhracat Miktarları

İl	İhracat(TL)	İthalat(TL)	Toplam(TL)
Artvin	92.121.324	94.048.145	186.169.469
Giresun	213.953.307	12.623.153	226.576.460
Gümüşhane	504.388	887.121	1.391.509
Ordu	524.785.758	113.947.245	638.733.003
Rize	526.944.025	20.328.106	547.272.131
Trabzon	1.517.332.488	134.642.415	1.651.974.903
Toplam	2.875.641.290	376.476.185	3.252.117.475

Kaynak: www.tuik.gov.tr, 2014

TR90 bölgesinin en çok dış ticaret yaptığı ülke sıralamalarına erişilememekle birlikte ülke genelinden sapmadığı düşünülerek Türkiye'nin en sık ticaret yaptığı

ülkeler incelenecek olursa 2010 yılı verilerine göre bu ülkeler sırasıyla Almanya, Rusya Federasyonu, Çin, İran ve ABD olmuştur. Bu sırayı izleyen ülkeler ise genellikle Avrupa ülkeleridir. En çok ticaret yapılan ülke grubunun da hem ithalatta hem de ihracatta Avrupa Birliği ülkeleri olduğu(72.391/52.934 milyon Dolar) olduğu ve bunu Asya ülkelerinin izlediği(57.513/31.876milyon Dolar) olduğu gözükmektedir (www.tuik.gov.tr, 2014).

TR90 bölgesinde işsiz ve işsizlik oranı Türkiye genelinden ve hatta 26 düzey iki bölgesinin hepsinden daha iyi durumda olduğu gözükmektedir(www.tuik gov.tr, 2014). TR90 bölgesinde ise iller bazında en yüksek işsizlik oranına sahip il %10,5 ile Rize iken en fazla işsiz sayısı 24.000 kişi ile Trabzon ilindedir. TR90 bölgesindeki işsizlik oranı ve istihdam durumu iller bazında Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3:TR 90 Bölgesindeki İllerin İşsizlik Oranları

İl	İşgücü (000)	İstihdam (000)	İşsiz (000)	İşgücünde olmayan nüfus (000)	İşgücüne katılım oranı (%)	İstihdam oranı (%)	İşsizlik oranı (%)
Artvin	78	73	5	56	58,3	54,7	6,0
Giresun	166	153	14	169	49,6	45,4	8,3
Gümüşhane	45	41	4	55	45,0	41,2	8,5
Ordu	299	282	16	252	54,2	51,3	5,4
Rize	120	108	13	132	47,6	42,6	10,5
Trabzon	305	281	24	288	51,4	47,4	7,8
Toplam	1 013	938	75	952	306	283	47

Kaynak: www.tuik.gov.tr, 2014

TR90 bölgesine ait iller bazında dış ticaret miktarları, ulaşım modları, Tablo 4'de gösterilmiştir. Tablo 4'den de görülebileceği gibi bölgede ki demir yolu yokluğu lojistik açısından önemli bir eksikliklerdir.

Tablo 4:TR 90 Bölgesindeki İllerin Dış Ticaret Miktarları ve Ulaşım Modları

YIL2010 İl	Havaalanı	Liman	yolu	Kara yolu
Artvin	-	-	-	1
Giresun	-	-	-	1
Gümüşhane	-	-	-	1
Ordu	-	-	-	1
Rize	-	1	-	1
Trabzon	1	1	-	1

Lojistik merkez kurulmasını etkileyecek bir diğer etken de farklı bölgelerde kurulması planlanan lojistik merkezlerine olan uzaklıktır. Bu lojistik merkezler arası yük akışı olacağından uzaklıkların az olması istenir. Yakın çevrede kurulması kararlaştırılan lojistik merkezler, Samsun, Sivas, Erzurum ve Kars illerinde faaliyet gösterecektir. Samsun'un büyük bir limanı olması ve deniz yolu ulaşımının etkin kullanılması sebebiyle, Samsun'da kurulacak lojistik merkez ile TR90 bölgesi lojistik merkezi arasında karayolu ile fazla bir yük taşınması olmayacağı varsayılmış ve Samsun ili değerlendirmelerde dikkate alınmamıştır. Tablo 5 TR90 bölgesinin çevresinde kurulması planlanan lojistik merkezlerin bölgedeki illere olan uzaklıklarını göstermektedir.

**Tablo 5:TR 90 Bölgesindeki İllerin Çevre İllerdeki Lojistik Merkezlere Olan
Uzaklıkları**

	Erzurum	Kars	Sivas
Artvin	202	208	652
Giresun	362	570	295
Gümüşhane	199	407	342
Ordu	408	617	325
Rize	259	361	494
Trabzon	306	439	417

Kaynak: www.kgm.gov.tr,2014

III. UYGULAMA

TR90 bölgesine kurulacak olan lojistik merkezi için uygun yer seçiminin ele alındığı bu çalışmada yer seçimi problemlerinde kullanılan yöntemlerden hedef programlama tekniği kullanılmıştır. Aşağıda sırası ile genel hedef programlama modeli ve probleme özgü model verilmiştir.

A. Genel Hedef Programlama Modeli

Bir problemin çözümünde birden çok amacı, eşzamanlı gerçekleştirme ihtiyacı Çok Amaçlı Optimizasyon tekniklerini doğurmuştur. Bu tekniklerden olan hedef programlama 1955 yılında Charnes, Cooper ve Ferguson tarafından geliştirilmiştir(Charnes vd., 1955). Doğrusal optimizasyonun bir uzantısı olarak görülebilecek bu teknikte amaç, hedef değerlerden sapmaları enazlamaktır.Aşağıda genel bir hedef programlama modeli sunulmuştur.

$$\text{En küçük } Z = P_1 w_1 (d_1^+, d_1^-) + P_2 w_2 (d_2^+, d_2^-) + \dots + P_k w_k (d_k^+, d_k^-)$$
$$f_j(x) + d_j^- - d_j^+ = G_j \quad j = 1, 2, \dots, k$$

$$\begin{aligned} g_i(x) &\leq b_i & i = 1, 2, \dots, m \\ d_j^+, d_j^- &\geq 0 & t = 1, 2, \dots, k \end{aligned}$$

Modelde $w_i(d_i^+, d_i^-)$ fonksiyonları başarı fonksiyonlarını, $g_i(x) \leq b_i$ mutlak kısıtları ve $f_j(x) + d_j^- - d_j^+ = G_j$ hedef kısıtlarını ifade etmektedirler (Alp, 2008:73).

B. Lojistik Merkez Yer Seçimi için Hedef Programlama Modeli

TR90 bölgesinde kurulması planlanan lojistik merkezi yer seçimi için faydalanılan hedef programlama modelinin amaçları 5 başlıkta toplanmış olup şu şekildedir

- Amaç 1: Lojistik merkezi ile dış ticaret miktarı fazla olan iller arasındaki uzaklığı enazlamak.
- Amaç 2: Lojistik merkezinin TR 90 bölgesindeki illerden en uzak olanı ile arasındaki mesafeyi enazlamak.
- Amaç 3: Lojistik merkezi ile işsizlik oranı yüksek olan iller arasındaki mesafeyi enazlamak.
- Amaç 4: Lojistik merkezi ile en yakın havaalanı arasındaki mesafeyi enazlamak
- Amaç 5: TR 90 bölgesinde kurulması planlanan lojistik merkezi ile çevredeki lojistik merkezleri arasındaki toplam uzaklığı enazlamak.

TR 90 bölgesinde kurulması planlanan lojistik merkezi için geliştirilen hedef programlama modeli ve ilgili notasyonlar aşağıdaki gibidir.

Notasyonlar

$i, j =$ TR 90 bölgesindeki iller

$$x_i = \begin{cases} 1 & \text{lojistik merkezi } i \text{ iline kurulursa} \\ 0 & \text{diğer durumlarda} \end{cases}$$

d_{ij} = i iline kurulan lojistik merkezi ile j ili arasındaki uzaklık

t_j = j ilinin dış ticaret miktarı(dolar)

b_j =j ilinin işsizlik oranı

u_i =Lojistik merkezinin kurulduğu i ilinin çevredeki diğer lojistik merkezlere olan toplam mesafesi

m_i = Lojistik merkezinin kurulduğu i ilinin TR90 bölgesindeki diğer illerden en uzak olanına mesafesi

P_k =k. amacın öncelik katsayısı

S_k^+ =k. kısıtın hedeflenen değerden pozitif yönde sapma miktarı

S_k^- = k. kısıtın hedeflenen değerden negatif yönde sapma miktarı

Model

$$\text{En küçük } Z = \sum_{k=1}^5 P_k S_k^+ \quad (\text{eşitlik 1})$$

$$\sum_{j=1}^6 t_j \sum_{i=1}^6 d_{ij} x_i + S_1^- - S_1^+ = 0 \quad (\text{eşitlik 2})$$

$$\sum_{i=1}^6 m_i x_i + S_2^- - S_2^+ = 0 \quad (\text{eşitlik 3})$$

$$\sum_{j=1}^6 b_j \sum_{i=1}^6 d_{ij} x_i + S_3^- - S_3^+ = 0 \quad (\text{eşitlik 4})$$

$$\sum_{i=1}^6 d_{i6} x_i + S_4^- - S_4^+ = 0 \quad (\text{eşitlik 5})$$

$$\sum_{i=1}^6 u_i x_i + S_5^- - S_5^+ = 0 \quad (\text{eşitlik 6})$$

$$\sum_{i=1}^6 x_i = 1 \quad (\text{eşitlik 7})$$

$$x_i \in \{0,1\} \quad i = 1,2,3,4,5,6$$

$$S_k^+, S_k^- \geq 0 \quad k = 1,2,3,4,5$$

Modelde kullanılan öncelik katsayıları lojistik işiyle ilgilenen kişilerden ve akademik çevreden elde edilen uzman görüşlerinin önem sırası yöntemi ile değerlendirilmesinden elde edilmiştir. Eşitlik 1 amaç fonksiyonunu ifade eder ve hedeflerden sapma değerlerinin karşılık gelen ağırlıkları ile çarpımını en azlamaya

çalışır. Eşitlik 2 dış ticaret hedefini temsil ederken lojistik merkezinin kurulacağı ilin diğer illere olan uzaklıkları ile bu illerin dış ticaret miktarlarının çarpımlarının toplamını 0'a eşitleyerek en azlamaya çalışır. Eşitlik 3 illeri kapsama hedefini gösterir ve lojistik merkezinin kurulacağı ilin bölgede kendisine en uzak olan il ile mesafesini en azlamaya çalışır. Eşitlik 4 işsizlik oranı hedefini temsil eder ve lojistik merkezinin kurulacağı ilin diğer illere olan uzaklıkları ile bu illerin işsizlik oranlarının çarpımlarının toplamını 0'a eşitleyerek merkezin işsizlik oranı yüksek olan illere yakın olmasını sağlar. Eşitlik 5 kurulması planlanan lojistik merkezin bölgede tek havaalanı bulunan ile (Trabzon) yakın olmasını sağlar. Eşitlik 6 kurulması planlanan lojistik merkezin etkileşim içerisinde olması beklenen diğer lojistik merkezlere olan mesafelerinin toplamını en azlamayı sağlar. Eşitlik 7 ise bölgeye ancak 1 adet lojistik merkezi kurulabileceğini belirtir.

IV. BULGULAR VE TARTIŞMA

Model bu şekilde GAMS 23.8 paket programında modellenip çözüldüğünde elde edilen sonuçlar, bulgular ve tartışma başlığı altında gösterilmiştir Modelin çözümü ile elde edilen sonuçlar Tablo 6'da özetlenmektedir.

Tablo 6: GAMS Çözümünün Elde Ettiği Optimal Sonuçta Amaç Fonksiyonunun Aldığı Değer, X Değişkenlerinin Aldığı Değerler ve Gölge Fiyatları

Değişken Xi	Alt Sınır	Derece	Üst Sınır	Gölge Fiyat
1	-	-	+ Sonsuz	1,782E+14
2	-	-	+ Sonsuz	5,903E+13
3	-	-	+ Sonsuz	8,289E+13
4	-	-	+ Sonsuz	8,678E+13

5	-	-	+ Sonsuz	4,199E+13
6	-	1	+ Sonsuz	-
Amaç Fonksiyonu		69.175.929.040,988500		

Tablo 6'dan görüldüğü üzere modelin çalıştırılması sonucu X6 değişkeni (Trabzon) 1 değeri almıştır. Bu da amaçlarımız doğrultusunda kurulması planlanan lojistik merkezinin Trabzon ilinde kurulması gerektiğini göstermektedir. GAMS çözümünde gölge fiyat başlığı altında gösterilen değerler ilgili değişkenin seçilmesinin modelin çözümünde yapacağı değişikliktir. X değişkenlerinin gölge fiyatlarına bakacak olursak lojistik merkezin Trabzon ili dışındaki bir ile kurulması gerekirse bu ilin marjinal değeri en düşük olan Rize (X5) ili olması gerektiği gözükmektedir. Bu ili sırasıyla Giresun, Gümüşhane, Ordu ve Artvin illeri izlemektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

TR90 bölgesinde kurulması planlanan lojistik merkezi yer seçimi için birden çok hedef olduğu düşünülmüştür. Bu hedefler lojistik merkezinin dış ticaret miktarı yüksek olan illere yakın olması, lojistik merkezinin TR 90 bölgesindeki bütün illere hizmet verebilmesi için merkezin bölge içinde en uzak olduğu il ile olan mesafesinin en azlanması, istihdam ortamı yaratması için lojistik merkezin işsizlik oranı fazla olan illere yakın olması, taşıma ücretlerini azaltmak için lojistik merkezinin bölgedeki tek havaalanına yakın olması ve yine taşıma maliyetlerini azaltmak için bölge etrafında aralarında taşımacılığın çok olması beklenen lojistik merkezlere yakın olması şeklinde belirlenmiştir. Bu hedeflere eşzamanlı olarak ulaşmak için hedef programlama modeli ile uygun il belirlenmeye çalışılmış olup bu ilin TR90 bölgesinin merkez konumundaki Trabzon ili olduğu gösterilmiştir. Ayrıca Trabzon ilinden sonra gelen öncelik sırasının da Rize, Giresun, Gümüşhane, Ordu ve Artvin şeklinde olması gerektiğinden bahsedilmiştir.

Bu çalışmadan yola çıkarak ileride bölgede yapımı süren havaalanlarının açılması, yeni ulaşım hatlarının yapılması ve yeni ortaya çıkabilecek hedefler doğrultusunda yeni modeller geliştirilebilir. Çalışmanın devamı, Türkiye’de kurulması planlanan(kurulmakta olan) bütün lojistik merkezler için en iyi yer seçimlerinin belirlenmesi şeklinde sürdürülebilir. Ayrıca uygun ilin belirlendiği TR90 bölgesi lojistik merkezi için il içerisinde uygun alanın belirlenmesi de bir diğer çalışma konusu olabilmektedir.

KAYNAKÇA

- ALP, Selçuk;(2008) “Doğrusal Hedef Programlama Yönteminin Otobüsle Kent İçi Toplu Taşıma Sisteminde Kullanılması”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 13, ss. 73.
- AYDIN, G. Teslime ve K. Selçuk ÖĞÜT;(2008) “Avrupa ve Türkiye’de Lojistik Köyleri”, 2. Uluslararası Demiryolu Sempozyumu, İstanbul, 2. Cilt ss. 1471-1481.
- CHARNES, Abraham; William Wager COOPER ve Robert FERGUSON; (1955), “Optimal Estimation of Executive compensation bye linear programming” Manage Sicience, 1 (2), ss. 138-151.
- GEORGIJEVIC, Milosav; Sanja BOJIC ve Dejan BRCANOV; (2012), “The Location of Public Logistic Centers: An Expanded Capacity-Limited Fixed Cost Location- Allocation Modelling Approach”, Transportation Planning and Technology, 36 (2), ss. 218-229.
- GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI; (2013), “Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Lojistik Sektörüne Yönelik Uygulamaları”, <http://tasfiye.gtb.gov.tr/data/> Erişim Tarihi:10.01.2014.

KAMPF, Rudolf; Petr PRUSA ve Christopher SAVAGE; (2011), “Systematic Location of the Public Logistic Centres in Czech Republic”, *Transport*, 26 (4), ss. 425-432.

KARAYOLLARI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ,
<http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionImages/KGMImages/Haritalar/b10.jpg>,
Erişim Tarihi: 01.02.2014.

KARAYOLLARI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ,
<http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Uzakliklar/illerArasiMesafe.aspx>,
Erişim Tarihi: 01.12.2013.

KAYIKCI, Yasanur; (2010), “A Conceptual model for intermodal freight logistics centre location decisions”, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, ss. 6297-6311.

LI, Ye; Xiaodong LIU ve Yan CHEN; (2011), “Selection of Logistics Center Location Using Axiomatic Fuzzy Set and TOPSIS Methodology in Logistics Management”, *Expert Systems with Applications*, 38, ss. 7901-7908.

MARKOVIĆ, Goran; Milomir GASIĆ; Milan KOLAREVIĆ; Mile SAVKOVIĆ ve Zoran MARINKOVIĆ; (2013), “Application of the MODIPROM method to the final solution of logistics centre location”, *Transport*, 28 (4), ss.341- 351.

TÜRK DİL KURUMU; Güncel Türkçe Sözlük
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.52b83a2d6f4947.43740799, Erişim Tarihi: 19.01.2014.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLET DEMİRYOLLARI, Lojistik Merkezler
<http://www.tcdd.gov.tr/Upload/Files/ContentFiles/2010/yurticibilgi/lojistikkoz.pdf>, Erişim Tarihi: 27.10.2013.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU; (2010), “Bölgesel Göstergeler TR90 2010”,
http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=0&KITAP_ID=183, Erişim Tarihi: 07.11.2013.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU; Temel İstatistikler, Dış Ticaret, Dinamik sorgulama,

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, Erişim Tarihi: 03.11.2013.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU; Temel Göstergeler, İstihdam İşsizlik ve Ücret.

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, Erişim Tarihi: 03.11.2013.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU; Veritabanları,

<http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?ulusalhesaplardb2=&report>, Erişim Tarihi: 10.11.2013.

YANG, Lixing; Xiaoyu JI; Ziyu GAO ve Keping LI;(2006), “Logistics Distribution Centers Location Problem and Algorithm Under Fuzzy Environment”, Journal of Computational and Applied Mathematics, 208, ss. 303-315.

**PTT İŞLETMELERİNİN ETKİNLİK DÜZEYLERİNDEKİ DEĞİŞİMİN
İNCELENMESİ: 2006-2010 DÖNEMİ İÇİN MALMQUIST-TFV ENDEKSİ
UYGULAMASI***

İlker Murat Ar¹

Gökhan Ağaç²

İskender Peker³

Birdoğan Baki⁴

ÖZET

Bu çalışmada bir kamu kuruluşu olan Posta ve Telgraf Teşkilatı (PTT) Genel Müdürlüğü'ne bağlı işletmelerin 2006-2010 dönemi için 76 ildeki etkinlik düzeyleri analiz edilmiştir. İlgili dönem için her bir ildeki Toplam Faktör Verimliliği (TFV) ile TFV bileşenlerindeki değişim, Malmquist-TFV Endeksi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, ilgili dönemde toplam verimlilikte %46,6 oranında bir artış olduğunu ve bu artışın büyük oranda teknolojik değişimdeki artıştan kaynaklandığını ortaya koymuştur.

Anahtar Sözcükler: Etkinlik, Posta İşletmeleri, Veri Zarflama Analizi, Malmquist-TFV Endeksi.

**EXAMINATION OF CHANGE IN EFFICIENCY LEVELS OF PTT INSTITUTIONS:
APPLICATION OF MALMQUIST-TFP INDEX FOR THE PERIOD 2006-2010**

ABSTRACT

In this study, efficiency level of affiliated enterprises to the General Directorate of Post and Telegraph Organization (PTT), a public institution, in 76 cities is analyzed for the period 2006-2010. Total Factor Productivity (TFP) and change in the composition of TFP in each city were examined using the Malmquist-TFP index method for a given period. The obtained results correspond that an increase of 46.6% in total productivity is revealed in the related period and this increase is largely due to the increase in technological change.

Keywords: Efficiency, Post Institutions, Data Envelopmnet Analysis, Malmquist-TFP Index.

¹Doç.Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, ilkerar@ktu.edu.tr

²Arş.Gör., Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Sağlık Yönetimi Bölümü, gokhanagac@gumushane.edu.tr

³Yrd.Doç.Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, iskenderpeker@gumushane.edu.tr

⁴Prof.Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, bbaki@ktu.edu.tr

*Bu çalışma 3. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi'nde (15-17 Mayıs 2014, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon) sunulmuştur.

GİRİŞ

Tarihte önemli bir dönüm noktası olan yazının icadıyla üzerinde yazı bulunan haberleşme araçları bir aracı ile gönderilmeye başlanmış ve sonra da düzenli bir posta sistemine geçiş gerçekleşmiştir (Aygün, 2008: 3). Tarihin ilk dönemlerinde, devlet yöneticilerinin kararlarının ulaştırılması için kullanılan posta sisteminin, ilerleyen dönemlerde halkın kullanımına açılarak gelişmesi sağlanmış ve böylece resmi, sivil ve askeri alanlardaki önemi nedeniyle posta hizmetleri geçmişten günümüze ilgi çeken konulardan biri olmuştur (Düzenli ve Kavuran, 2004: 192). 1980'lerden itibaren özel kargo şirketlerinin koli ve küçük paketler taşımaya başlaması ile beraber teknolojik gelişmeler neticesinde talep edilen yeni hizmetler posta hizmetleri sektörünün büyümesine ve hizmetlerin farklılaşmasına neden olmuş ve bu değişimlerin neticesinde ise Posta ve Telgraf Teşkilatı (PTT) faaliyet gösterdiği klasik posta hizmetlerinin yanı sıra acele posta hizmeti, koli ve paket taşımacılığı ile birçok bankacılık hizmetini sunmaya başlamıştır (URL, 2013). Gönderi hacmi ve teslimat zamanına göre değişen hizmetlerin verilmeye başlanması, teknolojik gelişmeler neticesinde talep edilen yeni hizmetler, iletişim sektöründe yaşanan gelişmeler ve ikame hizmetlerin artması posta hizmetleri sektörünün büyümesine ve hizmetlerin farklılaşmasına neden olmuştur (Aygün, 2008: 3). Bu bağlamda, PTT işletmeleri sunmuş oldukları hizmetleri; posta, lojistik ve PTTBank olmak üzere üç alanda devam ettirmektedirler (www.ptt.gov.tr).

Ülkelerin ekonomileri açısından çok önemli bir konumda olan posta hizmetleri; iletişim, ulaşım ve reklam sektörleri ile birlikte hızlı bir değişim ve gelişim sürecinde bulunmaktadır. Evrensel Posta Birliği (Universal Postal Union-UPU) tarafından yılında yapılan bir çalışmada (UPU, 2006); 2005 yılında, dünya genelinde posta hizmetleri sektöründe yaklaşık 270 milyar dolar ciro elde edildiği ve söz konusu cironun % 60'ının mektup postasından, geri kalan kısmının ise koli, ekspres posta ve finansal hizmetlerden elde edildiği belirtilmektedir. Beş milyondan fazla kişinin posta sektöründe çalıştığını belirten aynı çalışmada, dünya genelinde 437 milyar gönderi iletildiği ve bu miktarın %

98,7'sinin ülke içi ve % 1,3'ünün ise uluslararası gönderilerden oluştuğu ifade edilmiştir. Uluslararası Posta Kurumu (International Post Corporation-IPC) verilerine göre ise dünya gayri safi hasılasının yaklaşık % 1'i posta sektöründen elde edilmekte ve toplam işgücünün de % 1'i posta sektöründe istihdam edilmektedir (Aygün, 2008: 8).

Günümüzde yaşanan hızlı gelişime ayak uydurabilmek ve strateji tanımlamalarını yapabilmek adına performans ölçümü ve değerlendirilmesi tüm organizasyonlar açısından önem taşımaktadır (Depren, 2008: 11). Bu açıdan bakıldığında; posta, PTTBank ve lojistik alanlarında kaliteli ve etkin bir hizmet sunmayı kendine vizyon olarak belirlemiş olan PTT işletmelerinin faaliyetlerinin ne ölçüde etkin yürütüldüğünün tespiti önem taşımaktadır. Ayrıca PTT işletmelerinin faaliyetlerini etkin bir şekilde sürdürmelerinin önemi POSTWATCH (2002), Emek (2003), UPU (2004), Geradin ve Sidak (2005), POSTEUROP (2005) ve Kenny (2006) tarafından yapılan çalışmalarda da vurgulanmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı; bir kamu kuruluşu olan PTT'ye bağlı işletmelerin 2006-2010 dönemi için 76 ildeki etkinlik düzeylerinin belirlenmesi olarak ifade edilebilir. Bunun için etkinlik ölçümünde literatürde sıkça kullanılan Malmquist-TFV Endeksi yöntemi kullanılmıştır. Böylece ilgili dönemde PTT işletmelerinin toplam faktör verimliliklerinde meydana gelen değişim ve bu değişimin sebepleri değerlendirilmiştir.

Beş bölümden oluşan çalışmanın takip eden aşamasında Malmquist-TFV Endeksi yönteminin kullanıldığı çalışmalara ilişkin literatür araştırmasına değinilmiştir. Ardından Veri Zarflama Analizi (VZA) ve Malmquist-TFV Endeksi yöntemlerine ilişkin teorik bilgiler sunulmuştur. Dördüncü bölümde, yapılan uygulamaya ilişkin bilgilerle birlikte elde edilen bulgular ortaya konulmuş ve son bölümde bu bulgular ışığında oluşturulan sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

I. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Literatürde Malmquist-TFV Endeksi yöntemi kullanılarak etkinlik ölçümünün gerçekleştirildiği çok sayıda çalışma göze çarpmaktadır. Bu çalışmalara ilişkin bazı bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Malmquist- TFV Endeksi Yöntemine İlişkin Çalışmalar

Çalışma	Uygulama Alanı	Ülke/Bölge	Dönem
Lozano-Vivas ve Humphrey (2002)	Bankacılık	İspanya	1986-1991
Mahlberg and Url (2003)	Sigorta şirketleri	Avusturya	1992-1999
Basti (2006)	Bankacılık	Türkiye	2000-2001
Perçin ve Ustasüleyman (2007)	Tekstil ve gıda sektörü	Türkiye	2000-2002
Cummins and Xie (2008)	Sigorta şirketleri	Amerika	1994-2003
Erdem ve Erdem (2008)	Bankacılık	Türkiye	1998-2004
Karabulut vd. (2008)	Ekonomik performans	Türkiye, AB	2001-2005
Baki ve Ar (2009)	Çaykur fabrikaları	Türkiye	2003-2008
Kula vd. (2009)	Çimento şirketleri	Türkiye	2011-2007
Langabeer and Ozcan (2009)	Hastane	Amerika	2002-2006
Cheon vd. (2010)	Liman	Asya/Okyanusya/Amerika	1991-2004
Matthews ve Zhang (2010)	Bankacılık	Çin	1997-2007
Portela ve Thanassoulis (2010)	Bankacılık	Portekiz	2001-2002
Tosun ve Aktan (2010)	Hastane	Türkiye	2003-2008
Yu and Wen (2010)	Çevresel sürdürülebilirlik	Çin	2006-2007
Zhou vd. (2010)	Karbon emisyonu	Asya-Amerika-Avrupa	1997-2004
Assaf ve Barros (2011)	Oteller	Körfez Yarımadası	2006-2008
Assaf vd. (2011)	Bankalar	Japonya	2000-2006
Chang vd. (2011)	İmalat Sanayi	Kuzey Amerika	2003-2005
Deng vd. (2011)	Bankalar	Malezya	2001-2008
Diler (2011)	Bankacılık	Türkiye	2003-2010
Hisali ve Yawe (2011)	Telekomünikasyon	Uganda	2001-2006
Lin (2011)	Hastane	Çin	2004-2008
Lorcu (2011)	Otomotiv sektörü	Türkiye	2003-2007
Simon vd. (2011)	Üniversite kütüphaneleri	İspanya	2003-2007
Sun (2011)	İmalat sanayi	Tayvan	2000-2006
Sülkü (2011)	Hastane	Türkiye	2001-2006
Şimşek (2011)	Çevresel enerji	Türkiye	1995-2008

Uzgören ve Şahin (2011)	Bankacılık	Türkiye	1997-2007
Ar (2012)	Havaalanı	Türkiye	2007-2011
Babalos vd. (2012)	Sermaye fonları	Yunanistan	2003-2009
Benli (2012)	Konaklama işletmeleri	Türkiye	2007-2010
Chou vd. (2012)	Bilişim teknolojileri	OECD Ülkeleri	2000-2009
Çetintaş (2012)	Bankacılık	Türkiye	2005-2010
Dalkılıç (2012)	Sigorta şirketleri	Türkiye	2008-2010
Gitto ve Mancuso (2012)	Havaalanları	İtalya	2000-2006
Perçin ve Çakır (2012)	Şeker fabrikaları	Türkiye	2002-2009
Pires ve Fernandes (2012)	Havayolları	Amerika	2001-2002
Qazi and Yulin (2012)	İleri teknoloji endüstrisi	Çin	2000-2010
Tanase ve Tidor (2012)	Makine sanayi	Romanya	2001-2010
Abate vd. (2013)	Demiryolu şirketleri	Avrupa	2000-2007
Asche vd. (2013)	Su ürünleri endüstrisi	Norveç	1996-2008
Barros ve Couto (2013)	Havaalanları	Avrupa Ülkeleri	2000-2011
Egilmez and McAvoy (2013)	Karayolu güvenliği	Amerika	2002-2008
Lee ve Kim (2013)	Bankacılık	Kore	2003-2010
Zou vd. (2013)	Bölgesel enerji etkinliği	Çin	1998-2009

Tablo 1'e bakıldığında Malmquist-TFV Endeksi Yöntemi kullanılarak birçok alanda etkinlik çalışması yapıldığı ifade edilebilir. Bununla birlikte yapılan literatür incelemesi (Tablo 1) sonucunda, rekabetin giderek arttığı günümüzde lojistik, bankacılık ve haberleşme alanlarında önemli bir konumda olan PTT işletmelerine yönelik bir etkinlik çalışması yapılmamış olduğu görülmektedir. Bu çalışma ile literatürdeki bu eksikliğin giderilmesi amaçlanmıştır.

II. YÖNTEM

A. Veri Zarflama Analizi

Veri Zarflama Analizi (VZA), homojen oldukları varsayılan karar verme birimlerinin (KVB) görelî etkinliklerini toplam ağırlıklı çıktılarının toplam ağırlıklı

girdilere oranı olarak hesaplayan ve bunlar içerisinde en iyi gözlemi etkinlik sınırı kabul ettikten sonra diğer KVB'lerin bu etkin sınıra göre değerlendirilmesini yapan parametrik olmayan bir yöntemdir (Özgür, 2008: 248).

VZA, ilk defa Charnes vd. (1978) tarafından kullanılmış ve bir çok işletme ve sanayi dallarında uygulanmıştır (Liu vd., 2010:177; Greasley, 2005:727). Doğrusal programlama tabanlı bu teknik, “ölçeğe göre sabit getiri” varsayımı altında üretim etkinliğini ölçer ve kısaca CCR model olarak tanımlanır (Appa ve Yue, 1999: 60). Daha sonraları CCR modeli Banker vd. (1984) tarafından “ölçeğe göre değişken getiri” varsayımı altında BCC modeli olarak geliştirilmiştir (Bozdağ ve Atan, 2009: 166; Appa ve Yue, 1999: 61).

B. Malmquist-TFV Endeksi

Malmquist-TFV Endeksi yöntemi, KVB'lerin zaman içindeki etkinlik değişimlerini ölçmeye imkan sağlayan VZA tabanlı bir yaklaşımdır (Liu ve Wang, 2008: 367). Uzaklık fonksiyonlarının oranından oluşan Malmquist-TFV Endeksi, Toplam Faktör Verimliliği (TFV)'ndeki değişimleri teknik etkinlik ve teknolojik değişim olmak üzere iki değişkene ayırarak ele almaktadır. Buna göre; Toplam Faktör Verimliliğindeki Değişim (TFVD), karar verme birimlerinin etkinlik sınırına olan uzaklıklarını ölçen Teknik Etkinlikteki Değişim (TED) ve iki zaman arasındaki teknolojik gelişimi gösteren Teknolojik Değişim (TD) olmak üzere iki değişkenden oluşmaktadır (Estache vd., 2003:8-9; Baki ve Ar; 2009:84). TED ise yönetsel uygulamalardaki gelişimi gösteren Ölçek Etkinliğindeki Değişim (ÖED) ile optimal ölçeğe doğru gelişimi gösteren Saf Etkinlik Değişimi (SED)'nden meydana gelmektedir (Işık ve Hassan, 2003; 293).

$$TED = \frac{d_{t+1}(y_{t+1}, x_{t+1})}{d_t(y_t, x_t)} \quad (1)$$

$$TD = \sqrt{\frac{d_t(y_{t+1}, x_{t+1})}{d_{t+1}(y_{t+1}, x_{t+1})} \times \frac{d_t(y_t, x_t)}{d_{t+1}(y_t, x_t)}} \quad (2)$$

$$STED = \frac{d_{t+1}(y_{t+1}, x_{t+1})VRS}{d_t(y_t, x_t)VRS} \quad (3)$$

$$ÖED = \frac{d_{t+1}(y_{t+1}, x_{t+1})CRS}{d_{t+1}(y_{t+1}, x_{t+1})VRS} \times \frac{d_t(y_t, x_t)VRS}{d_t(y_t, x_t)CRS} \quad (4)$$

Malmquist-TFV Endeksi, TED (1) ve TD (2) değerlerinin çarpılması suretiyle hesaplanmaktadır (Färe, 1994: 71). TED ise STED (3) ve ÖED (4) değerlerinin çarpılmasından elde edilmektedir. Bu formüllerde; x_t ve x_{t+1} sırasıyla t ve $t+1$ dönemdeki girdi vektörlerini temsil ederken, y_t ve y_{t+1} de yine sırasıyla ilgili dönemlerdeki çıktı vektörlerini göstermektedir. $d_t(y_t, x_t)$ ve $d_{t+1}(y_{t+1}, x_{t+1})$ ise sırasıyla t ve $t+1$ dönemlerindeki uzaklık fonksiyonlarını temsil etmektedir. Ayrıca CRS (constant returns to scale) ölçeğe göre sabit getiri ve VRS (variable returns to scale) de ölçeğe göre değişken getiri varsayımlarını yansıtmaktadır.

Yukarıdaki formüller yardımıyla hesaplanan değerlerin 1'e eşit olması, ilgili dönemde bir önceki döneme göre herhangi bir değişimin olmadığını; 1'den küçük olması, bir önceki döneme göre azalma yaşandığını; 1'den büyük olması ise bir önceki döneme göre artışın olduğunu göstermektedir.

III. UYGULAMA

Bir kamu kurumu olan PTT işletmelerinin 76 ildeki etkinlik düzeylerinin 2006-2010 yılları arasında toplam faktör verimliliklerindeki değişimin analiz edileceği bu uygulama kapsamında gerçekleştirilecek adımlar aşağıda sırasıyla açıklanmıştır.

A. Karar Verme Birimlerinin Seçilmesi

Bu çalışmada Türkiye'deki PTT işletmelerinin 2006-2010 dönemi için 81 ildeki göreceli etkinlik düzeylerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Ancak bu analizin anlamlı sonuçlar verebilmesi için tüm KVB'lerin ilgili dönem içerisinde aktif olarak faaliyet göstermesi ya da ilgili dönemdeki girdi-çıkıtı değerlerine ulaşılabilmesi, KVB seçiminde önemli bir koşuldur. Buna göre ilgili dönemde girdi-çıkıtı verilerine ulaşamayan Adıyaman, Düzce, Karabük, Kilis ve Yalova illeri analize dahil edilmemiş ve sonuçta 76 il, KVB olarak seçilmiştir.

KVB seçiminde dikkat edilecek diğer bir nokta ise girdi-çıkıtı sayısı ile KVB sayısı arasındaki ilişkidir. VZA ile yapılacak analizlerde KVB sayısının, girdi-çıkıtı sayısı toplamının en az iki katı olması istenmektedir (Boussofiance ve diğerleri, 1991: 7-8). Bu kurala göre, analize dahil edilen KVB sayısının yeterli olduğu olduğu söylenebilir.

B. Girdi-Çıkıtı Setinin Belirlenmesi ve Verilerin Toplanması

Girdi-çıkıtı setinin belirlenmesinde ulaşılabilir verilerin olması ve KVB'lerin etkinliğine doğrudan etki edebilecek değişkenlerin seçilmesi dikkat edilmesi gereken bir husustur (Ar, 2012: 151). Bu çalışmada bu hususlar dikkate alınarak alanında uzman üç öğretim üyesi ve PTT Genel Müdürlüğü'nden iki uzman ile görüşüldükten sonra dört girdi ve üç çıkıtı değişkeni belirlenmiştir. Bu değişkenlere ilişkin bilgiler Tablo 2'de ortaya konmuştur.

Tablo 2: Analizde Kullanılan Girdi ve Çıkıtılar

Tür	Açıklama	Birim
Girdi		
Taşıt sayısı	Her bir ilin posta hizmetlerinde kullandığı toplam taşıt sayısı	Adet
İşletme sayısı	Her bir ille bağlı toplam işletme sayısı	Adet
Personel sayısı	Her bir ilde posta hizmetlerinde çalışan sözleşmeli ve kadrolu toplam personel sayısı	Kişi
Cihaz sayısı	Her bir ilin posta hizmetlerinde kullandığı cihaz sayısı	Adet
Çıkıtı		
Mektup sayısı	Dağıtılan mektup postası gönderileri sayısı	Adet
APS sayısı	Dağıtılan acele posta ve alo-post gönderileri sayısı	Adet
Koli sayısı	Dağıtılan posta kolileri sayısı	Adet

C. Modelin Belirlenmesi

VZA modelinin seçimi aşamasında bir kamu kuruluşu olan PTT’de girdilerin azaltılması amacının uygulanabilirliğinin zor olduğu (Aslan, 2007: 387) düşünülerek çıktılarının artırılması amacı esas alınmıştır. Buna dayalı olarak çalışmada Malmquist-TFV Endeksi yöntemi uygulaması, çıktı yönelimli ölçüğe göre değişken getiri modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları, Coelli (1996) tarafından geliştirilen DEAP 2.1 bilgisayar paket programı kullanılarak elde edilmiştir.

D. Analiz Sonuçları

Bu aşamada Malmquist-TFV Endeksi yöntemi kullanılarak PTT işletmelerinin 76 ildeki etkinlik düzeyleri 2006-2010 yıllarını kapsayan beş yıllık dönem için analiz edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular; illere göre (Tablo 3) ve yıllar bazında (Tablo 4) olmak üzere iki açıdan ortaya konmuştur.

İller bazında değerlendirme yapıldığında; 2006-2010 dönemi için PTT işletmelerinin 76 ildeki TFVD değerinin 75 ilde 1’den büyük olduğu sadece bir ilde (Kocaeli) bu değer 1’den düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, ilgili dönemde PTT işletmelerinin hemen hemen bütün iller için TFVD değerlerinde artış olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: İllere Göre Analiz Sonuçları

İl	Etkinlik Değerleri				
	TED	TD	SED	ÖED	TFVD
Adana	1.263	1.212	1.250	1.010	1.531
Adıyaman	1.340	1.431	1.246	1.075	1.917
Afyon	1.054	1.505	1.052	1.002	1.586
Ağrı	0.950	1.471	0.883	1.077	1.398
Aksaray	1.227	1.419	1.132	1.083	1.740
Amasya	1.130	1.366	1.106	1.022	1.544
Ankara	1.047	1.698	1.046	1.001	1.777
Antalya	1.122	1.333	1.119	1.003	1.496
Artvin	1.072	1.491	1.046	1.025	1.599
Aydın	1.084	1.539	1.083	1.001	1.668
Balıkesir	1.292	1.443	1.287	1.004	1.865
Bartın	1.071	1.454	1.040	1.030	1.557

Batman	1.063	1.389	1.057	1.005	1.476
Bayburt	1.168	1.447	1.000	1.168	1.689
Bilecik	1.201	1.456	1.077	1.115	1.748
Bingöl	1.183	1.502	1.272	0.930	1.777
Bitlis	1.157	1.382	0.933	1.240	1.598
Bolu	1.031	1.463	1.055	0.977	1.508
Burdur	1.129	1.460	1.102	1.024	1.648
Bursa	1.280	1.329	1.279	1.001	1.701
Çanakkale	1.160	1.432	1.153	1.006	1.661
Çankırı	1.091	1.346	1.066	1.023	1.469
Çorum	1.005	1.534	0.992	1.013	1.542
Denizli	1.252	1.437	1.225	1.022	1.800
Diyarbakır	1.051	1.430	1.050	1.001	1.502
Edirne	1.018	1.415	1.012	1.006	1.440
Elazığ	1.079	1.406	1.061	1.017	1.517
Erzincan	1.208	1.444	1.227	0.985	1.744
Erzurum	1.034	1.398	1.034	1.001	1.446
Eskişehir	1.158	1.295	1.159	0.999	1.500
Gaziantep	0.980	1.407	0.980	1.000	1.378
Giresun	1.004	1.409	1.051	0.955	1.414
Gümüşhane	0.918	1.365	1.000	0.918	1.254
Hakkâri	0.891	1.641	1.000	0.891	1.462
Hatay	0.940	1.362	0.947	0.992	1.280
İğdir	0.836	1.382	1.000	0.836	1.156
Isparta	0.893	1.383	0.905	0.987	1.235
İstanbul	1.000	1.279	1.000	1.000	1.279
İzmir	1.292	1.347	1.297	0.996	1.741
Kahramanmaraş	1.051	1.429	1.036	1.015	1.503
Karaman	1.247	1.589	1.186	1.051	1.981
Kars	0.946	1.298	1.035	0.913	1.227
Kastamonu	1.013	1.533	1.004	1.008	1.552
Kayseri	1.024	1.381	1.019	1.005	1.415
Kırkkale	1.297	1.318	1.262	1.028	1.710
Kırklareli	0.955	1.298	0.984	0.971	1.240
Kırşehir	0.877	1.353	0.856	1.024	1.186
Kocaeli	0.933	1.022	0.931	1.002	0.953
Konya	0.902	1.534	0.895	1.007	1.383
Kütahya	0.931	1.393	0.929	1.003	1.298
Malatya	0.936	1.334	0.947	0.988	1.248
Manisa	0.885	1.485	0.896	0.988	1.314
Mardin	0.935	1.350	0.930	1.006	1.263
Mersin	0.723	1.695	0.720	1.003	1.225
Muğla	0.906	1.238	0.916	0.990	1.122
Muş	0.928	1.423	1.082	0.857	1.320
Nevşehir	1.134	1.386	1.136	0.999	1.573
Niğde	0.915	1.469	0.905	1.011	1.345
Ordu	0.948	1.409	0.951	0.997	1.335
Osmaniye	1.013	1.345	1.011	1.002	1.363
Rize	0.839	1.439	0.740	1.135	1.207
Sakarya	1.221	1.227	1.213	1.007	1.498
Samsun	1.100	1.575	1.098	1.002	1.731
Siirt	1.140	1.583	1.100	1.037	1.806
Sinop	1.083	1.343	0.968	1.119	1.454
Sivas	1.134	1.390	1.135	0.998	1.575
Şanlıurfa	0.950	1.261	0.837	1.134	1.197
Şırnak	0.952	1.574	1.000	0.952	1.497
Tekirdağ	1.280	1.304	1.266	1.010	1.668
Tokat	1.089	1.382	1.084	1.004	1.505
Trabzon	1.045	1.386	1.039	1.006	1.449
Tunceli	0.922	1.466	0.899	1.026	1.351

Uşak	1.158	1.377	1.123	1.031	1.594
Van	0.981	1.297	0.988	0.994	1.273
Yozgat	0.815	1.635	0.810	1.006	1.333
Zonguldak	0.909	1.346	0.899	1.012	1.224
Ortalama	1.041	1.408	1.032	1.009	1.466
<1	28	0	25	22	1
=1	1	0	6	2	0
>1	47	76	45	52	75

İlgili dönemde PTT işletmelerinin her bir ildeki TFVD değeri bakıldığında ise en büyük artışı %98,1 ile Karaman ili gösterirken bunu sırasıyla Adıyaman (%91,7) ve Balıkesir (%86,5) illeri izlemektedir. En az gelişim gösteren iller ise yine sırasıyla %12,2 ile Muğla, %15,6 ile Iğdır ve %18,6 ile Kırşehir'dir. Bunlara karşın, ilgili dönemde TFVD değerinde azalmanın yaşandığı tek il Kocaeli (%4,7) olmuştur. Bu düşüşün temel nedenin ise SED değerindeki %6,9'luk azalma olduğu görülmektedir.

2006-2010 yılları arasındaki TED değerlerine bakıldığında; 47 ilde artış olduğu 28 ilde düşüş yaşandığı ve 1 ilde ise herhangi bir değişim olmadığı görülmüştür. TED değerinde en büyük artışı %34 ile Adıyaman gösterirken %37,7'lik değerle en çok düşüşü Mersin ili yaşamıştır.

İlgili dönemde PTT işletmelerinin 76 ildeki TD değerleri incelendiğinde illerin tamamında artış olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, bütün illerin teknolojik gelişmeye uyum sağladığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte teknolojik değişim açısından en fazla artış gösteren üç il sırasıyla; Ankara (%69,8), Mersin (%69,5) ve Hakkâri (%64,1) olmuştur.

Tablo 4: Yıllara Göre Analiz Sonuçları

Yıl	Etkinlik Değerleri				
	TED	TD	SED	ÖED	TFVD
2007	0.903	1.207	0.885	1.020	1.089
2008	1.232	0.804	1.244	0.990	0.990
2009	0.660	3.004	0.725	0.910	1.982
2010	1.602	1.350	1.421	1.127	2.163
Ortalama	1.041	1.408	1.032	1.009	1.466

2006-2010 dönemi için yıllık etkinlik değişimlerine bakıldığında (Tablo 4) ise TFVD değerinde 2008 yılı hariç diğer yıllarda bir önceki yıla göre artış yaşandığı

görülmektedir. 2008 yılı TFVD değerindeki azalmanın sebebine bakıldığında ise TED değerindeki %23,2'lik bir artışa rağmen TD değerindeki %19,6 oranındaki azalmanın etkili olduğu gözlemlenmiştir.

İlgili dönemdeki TED değerindeki değişimlere yıllar bazında bakıldığında ise 2008 ile 2010 yıllarının bir önceki yıllara göre artış görülmesine karşın 2007 ile 2009 yıllarında düşüş yaşanmış ve düşüşlerin sırasıyla SED değerlerindeki %11,5 ve %27,5 oranındaki azalmadan kaynaklandığı görülmüştür.

İlgili dönem için teknik etkinliğini geliştirmek zorunda olan illerin bunu hangi teknik etkinlik bileşimine ya da bileşimlerine yoğunlaşarak yapabileceklerine bakıldığında teknik etkinliğini geliştirmek zorunda olan illerden Ağrı, Gaziantep, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Kütahya, Mardin, Mersin, Niğde, Rize, Şanlıurfa, Tunceli, Yozgat ve Zonguldak bunu sadece yönetsel etkinliklerini geliştirerek yapabileceği söylenebilir. Buna karşın Gümüşhane, Hakkâri, Iğdır, Kars, Muş ve Şırnak teknik etkinliklerini sadece ölçeklerine odaklanarak (kapasitelerini artırarak/azaltarak) arttırabilirler. Son olarak; Hatay, Isparta, Kırklareli, Malatya, Manisa, Muğla, Ordu ve Van illeri teknik etkinliklerini, hem yönetsel hem de ölçek etkinliklerini geliştirerek geliştirebilirler.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Gelişmekte olan ülkelerde kamu kurumlarına ve altyapıya ciddi yatırımlar yapılmaktadır. Ancak harcama karşısında kaynak kısıtlılığı önceden olduğu gibi günümüzde de dikkat edilmesi gereken konulardan olmuştur. Bu yüzden taşımacılık ve haberleşmenin kolayca sağlanabilmesi için kurulan ve bu amaçla çok büyük miktarlarda yatırımlar yapılan PTT işletmelerinin etkin çalışması konusuna yoğunlaşılması son derece önemlidir.

Bu çalışma ile Türkiye'deki PTT işletmelerinin 2006-2010 dönemindeki 76 ildeki etkinlik düzeylerinde meydana gelen değişim ve bu değişimin kaynakları

Malmquist-TFV endeksi yöntemi kullanarak belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre PTT işletmelerin mevcut kaynaklarını ne kadar etkin kullandığı ve yıllara göre bu etkinliklerin değişimi ortaya konulmuştur.

Yapılan çalışma sonucunda analiz edilen PTT işletmelerinin 76 ildeki toplam faktör verimliliği değişiminde bir il (Kocaeli) dışında genel olarak artış olduğu gözlemlenmiştir. Toplam 75 ildeki TFVD değerindeki bu artışın büyük oranla teknolojik gelişmeye sağlanan uyum ile gerçekleştiği görülmüştür. Buna karşın, TFVD artışına olan aynı katkıyı teknik etkinlik için söylemek zordur. Özellikle teknolojik gelişmenin TFVD değerine olan katkısının yönetsel etkinlikte olan düşüşle zayıfladığı söylenebilir. Bu noktada yönetsel etkinlikte düşüş yaşayan illerde bunun nedeni araştırılıp gerekli önlemler alınarak işletmeler daha etkin hale getirilebilir.

Çalışma sonuçlarının yıllık olarak değişimi incelendiğinde ise TFVD değerlerinde 2008 yılı hariç diğer yıllarda bir önceki yıla göre artış yaşandığı görülmektedir. Bu artış ve düşüşlerin teknolojik gelişimlere uyum sağlanıp sağlanamadığı ile doğru orantılı olduğu gözlemlenmiştir.

PTT işletmeleri gibi kamuya bağlı işletmelerde etkinlik düzeylerindeki değişimi incelemek için yapılan çalışmalar da benzer sonuçlar göstermektedir. Şahin (2009)'in, 2004 ve 2008 yılları arasında Sağlık Bakanlığı'na devredilen 46 SSK Genel hastanesinin teknik etkinliği ve toplam faktör verimliliğini analiz ettiği çalışmasında teknolojik değişimin oranı genel olarak %13,12 iken teknik etkinlikteki değişim sadece %0,12'de kalmıştır. Bu durum, TFVD değerindeki artışı büyük oranda teknolojik değişimdeki artışların oluşturduğu yani teknolojik ilerlemenin daha baskın olduğu sonucunu doğurmaktadır. Baki ve Ar (2009) da bir kamu kuruluşu olan ÇAYKUR'a bağlı 44 çay fabrikasının 2003-2008 yılları arasındaki etkinlik düzeylerini belirlemek için yaptıkları çalışmada fabrikaların TFVD değerinde artış olduğunu ve bu artışın arkasındaki iki temel bileşen olan teknolojik etkinliğin artarken teknik etkinlikte azalma olduğunu ortaya koymuştur. Ancak teknolojik etkinlikte artış çok fazla olduğundan

teknik etkinlikteki meydana gelen azalmayı telafi ederek TFV değişiminde artışa neden olmuştur. Diğer taraftan, Ar (2012) ise 2007-2011 yılları arasında Devlet Hava Meydanları İşletmesi tarafından işletilen 31 havalimanının toplam faktör verimliliklerindeki değişimi analiz etmiştir. Buna göre, ilgili dönemde toplam faktör verimliliğinin ortalama olarak %11,8'lik bir artış gösterdiği ve bu artışın büyük oranda teknolojik gelişimden kaynaklandığı görülmüştür. Bu çalışmalara göre kamu kuruluşlarının teknolojik gelişmelere uyum sağlayarak verimliliklerini artırdıkları ancak bunu hem yönetsel hem de ölçek bazında aynı oranda gerçekleştiremedikleri söylenebilir.

Verilerin il bazında alınması çalışmanın kısıtı olarak gösterilebilir. Buna göre il bazında TFVD değerinde yaşanan artışların/düşüşlerin ilgili dönemde o ildeki bütün PTT işletmelerinde olduğu anlamına gelmeyebilir. Gelecek çalışmalarda illere bağlı işletmelerin etkinliğinin kendi aralarında karşılaştırılması yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Abate, M, Lijesen, M., Pels, E., ve Roelevelt, A. (2013). "The Impact of Reliability on the Productivity of Railroad Companies", *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 51, 41-49.
- Appa, G., ve Yue, M. (1999). "On Setting Scale Efficient Targets in DEA", *The Journal of the Operational Research Society*, 50(1), 60-69.
- Ar, İ. M. (2012). "Türkiye'deki Havalimanlarının Etkinliklerindeki Değişimin İncelenmesi: 2007-2011 Dönemi İçin Malmquist-TFV Endeksi Uygulaması", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(3-4), 143-160.
- Asche, F., Guttormsen, A. G., ve Nielsen, R. (2013). "Future Challenges for the Maturing Norwegian Salmon Aquaculture Industry: An Analysis of Total Factor Productivity Change from 1996 to 2008", *Aquaculture*, 43-50.

-
- Aslan, Ş. (2007). “Performans Yönetiminde Kıyaslama Yöntemi Olarak Veri Zarflama Analizinin Kullanımı: Türkiye Şeker Fabrikaları Örneği”, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 21(1), 383-396.
- Assaf, A. G., ve Barros, C. (2011). “Performance Analysis of the Gulf Hotel Industry: A Malmquist Index with Bias Correction”, International Journal of Hospitality Management, 30, 819-826.
- Assaf, A. G., Barros, C. P., ve Matousek, R. (2011). “Productivity and Efficiency Analysis of Shinkin Banks: Evidence from Bootstrap and Bayesian Approaches”, Journal of Banking and Finance, 35, 331-342.
- Aygün, E. (2008). “Posta Hizmetlerinde Serbestleşme Süreci ve Rekabet Hukuku Uygulamaları”, Rekabet Kurumu, Uzmanlık Tezleri Serisi No: 95, Ankara.
- Babalos, V., Caporale, G. M., ve Philippas, N. (2012). “Efficiency Evaluation of Greek Equity Funds”, Research in International Business and Finance, 26, 317-333.
- Baki, B., ve Ar, İ.M. (2009). “ÇAYKUR’a Bağlı Fabrikaların Etkinlik Analizi: Malmquist-TFV Endeksi Uygulaması”, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, 24(284), 77-108.
- Barros, C. P., ve Couto, E. (2013). “Productivity Analysis of European Airlines, 2000-2011”, Journal of Air Transport Management, 31, 11-13.
- Basti, E. (2006). “The Effects Of The 2000-2001 Financial Crisis to the Total Factor Productivity and Efficiency of Turkish Non-Bank Financial Sector”, Journal of Academic Studies, 7(28), 1-23.
- Benli, Y. K. (2012). “Veri Zarflama Analizi (VZA) ve Malmquist Toplam Faktör Verimliliği (TFV): Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama”, Ege Akademik Bakış, 12(3), 369-382.
- Boussofiance, A., Dyson, R., ve Rhodes, E. (1991). “Applied Data Envelopment Analysis”, European Journal of Operational Research, 2(1), 1-15.

-
- Bozdağ, E. G., ve Atan, M. (2009). “Avrupa Ülkelerine Göç Eden Türk İşçilerinin İktisadi Etkinliğe Katkısı”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(1), 159-180.
- Chang, D. S., Kuo, L. R., ve Chen, Y. (2011). “Industrial Changes in Corporate Sustainability Performance- An Empirical Overview Using Data Envelopment Analysis”, Journal of Cleaner Production, 30, 1-9.
- Cheon, S., Dowall, D. E., ve Song, D. W. (2010). “Evaluating Impacts of Institutional Reforms on Port Efficiency Changes: Ownership, Corporate Structure and Total Factor Productivity Changes of World Container Ports”, Transportation Research Part E, 46, 546-561.
- Chou, Y. C., Shao, B. B. M., ve Lin, W.T. (2012). “Performance Evaluation Of Production of Its Capital Goods Across OECD Countries: A Stochastic Frontier Approach To Malmquist Index”, Decision Support Systems , 54(1), 173-184.
- Cummins, J. D., ve Xie X. (2008). “Mergers and Acquisitions in the US Property-liability Insurance Industry: Productivity and Efficiency Effects”, Journal of Banking & Finance, 32(1), 30-55.
- Çetintaş, H. (2012). “Türkiye’de 2005-2010 Döneminde Mevduat Bankalarının Etkinliği ve Toplam Faktör Verimliliğindeki Değişme”, Bankacılar, 23(81), 21-34.
- Dalkılıç, N. (2012). “Türkiye’de Hayat Dışı Sigortacılık Sektöründe Etkinlik Analizi”, Muhasebe ve Finans Dergisi, 55, 71-90.
- Deng, Q., Wong, W. P., Wooi, H. C., ve Xiong, C. M. (2011). “An Engineering Method to Measure the Bank Productivity Effect in Malaysia During 2001-2008”, Systems Engineering Procedia, 2, 1-11.
- Depren, Ö. (2008). “Veri Zarflama Analizi ve Bir Uygulama”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Diler, M. (2011). “Efficiency, Productivity and Risk Analysis in Turkish Banks: A Bootstrap DEA Approach”, Bankacılık ve Finansal Piyasalar, 5(2), 71-133.

-
- Düzenli, Ş., ve Kavuran, T. (2004). “Görsel İletişim Aracı Olan Pul’un Tarihi Gelişimi ve Grafik Ürün Olarak Önemi”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 28(2), 187–204.
- Egilmez, G., ve McAvoy, D. (2013), “Benchmarking Road Safety of U.S States: A DEA-Based Malmquist Productivity Index Approach”, Accident Analysis and Prevention, 53, 55-64.
- Emek, U. (2003). “Posta Hizmetlerinin Serbestleştirilmesi, Özelleştirme, Rekabet ve Regülasyon”, Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No: 2672, ekutup.dpt.gov.tr/kit/emeku/postahiz.pdf., Erişim Tarihi:25.07.2013.
- Erdem, C., ve Erdem, M. S. (2008). “Turkish Banking Efficiency and its Relation to Stock Performance”, Applied Economics Letters, 15(3), 207-211.
- Estache, A., Fé, B. T., ve Trujillo L. (2003). “ Sources Of Efficiency Gains In Port Reform: A DEA Decomposition of A Malmquist Tfp Index For Mexico”, Utilities Policy, 12(4), 221-230.
- Işık, İ., ve Hassan, M.K. (2003). “Financial Disruption and Bank Productivity: The 1994 Experience of Turkish Banks”, The Quarterly Review of Economics and Finance, 43(2), 291-320.
- Färe, R. G. (1994). “Productivity Growth, Technical Progress, and Efficiency Change in Industrialized Countries”, American Economic Review , 84(1), 66-83.
- Geradin, D., ve Sidak, J. G. (2005). “The Future of Postal Monopoly: American and European Perspectives After the Presidential Commission and Flamingo Industries”, World Competition, 28(2), 161-191.
- Gitto, S., ve Mancuso, P. (2012). “Bootstrapping the Malmquist Indexes for Italian Airports”, International Journal of Production Economics, 135, 403-411.
- Greasley, A. (2005). “Using DEA and Simulation in Guiding Operating Units to Improved Performance”, The Journal of the Operational Research Society, 56(6), 727-731.

-
- Hisali, E., ve Yawe, B. (2011). "Total Factor Productivity Growth in Uganda's Telecommunications Industry", *Telecommunication Policy*, 35, 12-19.
- Karabulut, K., Ersungur, Ş. M., ve Polat, Ö. (2008). "Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'nin Ekonomik Performanslarının Karşılaştırılması: Veri Zarflama Analizi", 22(1), 1-11.
- Kenny, C. (2006). "Questioning the Monopoly-Supported Postal USO in Developing Countries", Crew M. A. ve Kleidorfer P. R. (eds.), *Progress toward Liberalization of the Postal and Delivery Sector*, Springer. <http://charleskenny.blogs.com/weblog/files/Kenny.pdf>, Erişim tarihi: 25.07.2013.
- Kula, V., Kandemir, T., ve Özdemir, L. (2009). "VZA Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Ölçüsü: İMKB'ye Koteli Çimento Şirketleri Üzerine Bir Araştırma", *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(17), 187-202.
- Langabeer II., J. R., ve Ozcan, Y. A. (2009). "The Economics of Cancer Care: Longitudinal Changes in Provider Efficiency", *Health Care Management Science*, 12(2), 192-200.
- Lee, J. Y., ve Kim, D. (2013). "Bank Performance and Its Determinants in Korea", *Japan and the World Economy*, 27, 83-94.
- Li, G. (2011). "Output Efficiency Evaluation of University Human Resource Based on DEA", *Procedia Engineering*, 15(1), 4707-4711.
- Lin, E. Y. Y., Chen, P. Y., ve Chen, C. C. (2013). "Measuring Green Productivity of Country: A Generalized Metafrontier Malmquist Productivity Index Approach", *Energy*, 55, 340-353.
- Liu, W. B., Meng, W., Li, X.X., ve Zhang, D.Q. (2010). "DEA Models with Undesirable Inputs and Outputs", *Annals of Operations Research*, 173(1), 177-194.

-
- Lorcu, F. (2010). “Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Endeksi: Türk Otomotiv Sanayi Uygulaması”, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 39(2), 276-289.
- Lozano-Vivas, A., ve Humphrey, D. B. (2002). “Bias in Malmquist Index And Cost Function Productivity Measurement in Banking”, International Journal Of Production Economics, 76(2), 177-188.
- Mahlberg B., ve Url T. (2003). “The Effects of the Single Market on the Austrian Insurance Industry”, Empirical Economics, 28, 813–838.
- Matthews, K., ve Zhang, N. X. (2010). “Bank Productivity in China 1997-2007: Measurement and Convergence”, China Economic Review, 21, 617-628.
- Özgür, E. (2008). “Kamu Bankalarının Finansal Etkinliği”, Sosyal Bilimler Dergisi, 10(3), 249-260.
- Perçin, S., ve Ustasüleyman, T. (2007). “Tekstil ve Gıda Sektöründe Etkinlik Ölçümü: VZA-Malmquist TFP Endeksi Uygulaması”, İktisat İşletme ve Finans, 250(22), 154-171.
- Perçin S., ve Çakır S. (2012). “Kamu Şeker Fabrikalarında etkinlik ölçümü: VZA-Malmquist TFV uygulaması”, Anadolu Üniveritesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(4), 49-64.
- Pires, H. M., ve Fernandes, E. (2012). “Malmquist Financial Efficiency Analysis for Airlines”, Transportation Research Part E, 48, 1049-1055.
- Portela, M.C.A.S, ve Thanassoulis, E. (2010). “Malmquist-Type Indices in the Presence of Negative Data: An Application to Bank Branches”, Journal of Banking and Finance, 34, 1472-1483.
- POSTEUROP (2005), “The Report of 23 March 2005 Form the Commission to the Council and the European Parliament on the Application of the Postal Directive”, Opinion Paper of Posteurop, www.posteurop.org/NeoDownload docId=75442, Erişim tarihi: 25.07.2013.

-
- POSTWATCH(2002),“Competition in the Postal Services: A Postwatch Briefhttp://www.postwatch.co.uk/images/stories/pdfs/policydocs/12.4.02TiscCompetitiondocument.pdf, Erişim tarihi: 25.07.2013.
- Qazi, A. Q., ve Yulin, Z. (2012). “Productivity Measurement of Hi-Tech Industry of China Malmquist Productivity Index-DEA Approach”, *Procedia Economics and Finance* 1, 330-336.
- Simon, J., Simon, C., ve Arias, A. (2011). “Changes in Productivity of Spanish University Libraries”, *Omega*, 39, 578-588.
- Sun, C. C. (2011). “Evaluating and Benchmarking Productive Performances of Six Industries in Taiwan Hsin Chu Industrial Science Park”, *Expert Systems with Applications*, 38, 2195-2205.
- Sülkü, S. N. (2011). “Performansa Dayalı Ek Ödeme Sisteminin Kamu Hastanelerinin Verimliliği Üzerine Etkileri”, *Maliye Dergisi*, (160), 242-268.
- Şahin, İ. (2009). “Sağlık Bakanlığı’na Devredilen SSK hastanelerinin Teknik Etkinliği ve Toplam Faktör Verimliliği Analizi”, *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 24(283), 9-40.
- Şimşek, N. (2011). “Türkiye’nin Çevresel Enerji Etkinliği ve Toplam Faktör Verimliliği: Karşılaştırmalı Bir Analiz” *Ege Akademik Bakış*, 11(3), 379-396.
- Tanase, I., ve Tidor, A. (2012). “Efficiency Progress and Productivity Change in Romania Machinery Industry 2001-2010”, *Procedia Economics and Finance*, 3, 1055-1062.
- Tosun, Ö., ve Aktan, H. E. (2010). “SSK Hastanelerinin Sağlık Bakanlığı’na Devrinin Hastane Verimlilikleri Üzerindeki Etkileri”, *TİSK Akademi*, 5(10), 112-129.
- UPU (2004). Universal Postal Union, “Postal Regulation Principles and Orientation, Berne.www.upu.int/reform_postal_development/en/postal_regulation_principles_and_orientation_en.pdf, Erişim tarihi: 25.07.2013.

-
- UPU (2006). United Postal Union, “Development of Postal Services in 2005”, Berne.
www.upu.int/reform_postal_development/en/postal_regulation_principles_and_orientation_en.pdf, Erişim tarihi: 25.07.2013.
- URL (2013). http://ik.ptt.gov.tr/sub/main/under_construction/arsiv_text.php, Erişim tarihi: 22.05.2013
- Uzgören, E., ve Şahin, G. (2011). “Türk Bankacılık Sektöründeki Mevduat Bankalarının Yeniden Yapılandırma Uygulamaları Sonrası Finansal Etkinlik Ve Verimlilik Değişimleri”, TİSK Akademi , 6(12), 184-219.
- Yu, Y., ve Wen, Z. (2010). “Evaluating China’s Urban Environmental Sustainability with Data Envelopment Analysis”, Ecological Economics, 69,1748-1755.
- Zhou, P., Ang, B. W., ve Han, J. Y. (2010). “Total Factor Carbon Emission Performance: A Malmquist Index Analysis”, Energy Economics, 32, 194-201.
- Zou, G., Chen, L., Liu, W., Hong, X., Zhang, G., ve Zhang, Z. (2013). “Measurement and Evaluation of Chinese Regional Energy Efficiency Based on Provincial Panel Data”, Mathematical and Computer Modelling, 58, 1000-1009.

SİVİL TOPLUM, SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ve SİVİL TOPLUM KURAMCILARI

Selçuk Akıncı¹

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, sivil toplum, sivil toplum kuruluşları ve sivil toplum kuramcılarının bu kavramlara bakışını, geçmişten günümüze bu kavramların gösterdikleri gelişmeleri incelemektir. Siyasal sistemlerde ve toplumsal yapılarda meydana gelen gelişmelerle birlikte sivil toplum kuruluşları, gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde, demokratik siyasal yaşam için “onlarsız olunmaz” gibi bir önemi kazanmışlardır. Şüphesiz bunda sivil toplum kuramcılarının rolleri yadsınamaz.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları, Sivil Toplum Kuramcıları

CIVIL SOCIETY, NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS, CIVIL SOCIETY THEORIST

ABSTRACT

The purpose of this study, civil society, non-governmental organizations and civil society theorists view on this concept, from past to present these concepts is to examine their progress. In the political system and social structure with the developments in civil society organizations, both national and international levels, for the democratic political life "not be without them" have gained importance as. Undoubtedly, the role of civil society theorists undeniable.

Keywords: Civil Society, Non-Governmental Organizations, Civil Society Theorist

¹ Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, selcukakinci@yahoo.com

GİRİŞ

Sivil toplum kuruluşları, gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde, demokratik siyasal yaşam için “onlarsız olunmaz” gibi bir önemi kazanmışlardır. Ayrıca sivil toplum kuruluşları aracılığıyla demokratik katılımın sağlandığına ilişkin görüşün, sivil toplum kuruluşlarının önemini artırdığı açıktır.

Ülkemiz gibi demokratik geleneğin sorunlu olduğu ülkelerde; demokrasinin gelişmesi, devlet uygulamalarının denetlenmesi ve siyasal katılımın gelişmesi için büyük anlam yüklenen sivil toplum kuruluşlarının, bu anlamı yitirmemeleri için oldukça dikkatli ve duyarlı davranmaları kaçınılmaz bir gerekliliktir. Topluma karşı sorumlu olan sivil toplum kuruluşlarının tüm süreçlerde olabildiğince şeffaf olma, katılıma açık tutumlarını, demokratik işleyici önceleyici yaklaşımlarını ve fon kaynakları peşinde koşan değil, “devlet” uygulamalarını denetleyen pozisyonlarını muhafaza etmeleri var olmalarının gereğidir. Çalışmamızda, tüm bu ifadelere, belli başlı sivil toplum kuramcıları eşliğinde/katkılarıyla ışık tutulmaya/yön verilmeye çalışılacaktır.

I. SİVİL TOPLUM

A. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sivil toplum, on sekizinci yüzyılda Batı Avrupa’da toplum halinde yaşamının nasıl mümkün olduğunu anlamaya yönelik analitik bir araç olarak ortaya çıkan bir kavramdır. Bununla beraber, kavram, çeşitli aşamalardan geçerek bugünkü anlamına ulaşmıştır (Kalaycıoğlu ve Sarıbay: 2002: 448). Demokrasinin gerekli bir unsuru olarak sivil toplum fikri, 20. yüzyıldaki faşist ve komünist diktatörlükler tecrübelerinin sonucu olarak daha fazla vurgu kazanmıştır (Beetham ve Boyle. 1998: 119). Sivil toplum kavramı değişik biçimlerde algılanmış ve farklı şekillerde tanımları yapılmıştır (Korkmaz, 2001: 60).

Terim olarak “sivil toplum” günümüzde, toplumun siyasi otoritenin baskısından kurtulmasını ifade eder. Dolayısıyla, toplumda görülen demokratik yapıyı, devletin

kurumlarının dışında, toplumun kendi kendini yönlendirmesi anlamını taşır (Bolay: 1997: 7-8).

Sözlükte şu üç tanım karşımıza çıkmaktadır (Demir ve Acar, 1997: 202):

“Devlet denetimi ve baskısının ulaşamadığı veya belirleyici olmadığı toplumsal etkinliklerdir.”

“Bireylerin devletten ya da kamu gücünden izin almadan, kovuşturmayaya uğrama korkusu taşımadan rahatlıkla ilişki geliştirebildikleri, sosyo-kültürel etkinliklerde bulunabildikleri toplumdur.”

“Devletin doğrudan denetimi altında tuttuğu alanların dışında kalan ve ekonomik ilişkilerin baskısından da görece bağımsız olarak, gönüllü veya rızaya dayalı ilişkilerle oluşturulan kurum veya etkinliklerdir.”

Sivil toplum, devlet-toplum ilişkilerinin karşılıklı bağımlılık bakış açısından görülmesiyle ilgili analitik bir kavramdır. Bu analitik yaklaşım, devlet açısından bakıldığında, devletin toplumdaki ayrı olduğunu ima eder ve onun özerkliğinin niteliğini, derecesini ve sonuçlarını inceler. Toplum açısından bakıldığında ise, kendine özgü gelişme dinamiği veya ilkesi, yerleşik karar alma ve ihtilaf çözme yöntemleri anlamında kurulmuş yapıları bulunan, devletten bağımsız bir toplumsal alanın var olma imkânını araştırır. Mamafih, devletten bağımsız kurumların varlığı sivil toplum için önemli olmakla beraber, kimi yazarlara göre sivil toplum, devleti dengeleyebilecek şekilde hareket edebilen çoğul kurumların varlığından ibaret de değildir. Ayrıca yüksek düzeyde bir kamusal ruhun, “sivil ruh” un varlığı da gereklidir (Erdoğan, 1998: 224).

Sivil toplum, somut şahsa dayanır ve ona kişilik kazandırır. Sivil toplum alanı; siyasi gücün ve yönetimin otoritesi dışındaki, ekonomik, sosyal, kültürel, ilim ve teknolojik alanı nitelemek için kullanılır. Sivil toplum alanının kendi ilke ve kuralları vardır ve bu kural ve ilkelere göre işler. Sivil toplumun siyasi güç ve yönetimin güdümünde ve kontrolünde olmaması, sivil toplum örgütlerinin hukukun dışına çıkabilecekleri anlamına gelmez. Şüphesiz sivil toplum kuruluşları da, bireyler gibi

faaliyetlerini yürürlükteki hukuk kurallarına uygun olarak yerine getirmek zorundadırlar. Sivil toplum, siyasi güç ve yönetimin vesayet denetimi dışında, ancak hukuk kuralları çerçevesinde hareket etme özerkliği vardır. Diğer bir ifadeyle, siyasi güç ve yönetimin müdahalesi dışında birey ve grupların kendi alanlarını yasalar çerçevesinde düzenlemelerini ihtiva eder (Tağma, 2001: 61).

Sivil toplum, gönüllü, kendi kendini oluşturan, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde örgütlü sosyal yapılanmadır. Bu yapı, yasal düzen veya ortak kurallar dizisi gibi özgürlüklerin ve özerkliklerin güvencesi olan kurumsallaşmış bir temele oturur. Bu, hem devlet iktidarının sınırlayıcı, hem de o iktidarı hukuka dayandığı sürece meşrulaştırıcı bir gücü bağrında taşır. Dolayısıyla sivil toplum devletten özerk olmayı içerir fakat ondan yabancılaşmayı zorunlu kılmaz (Sarıbay, 2000: 101).

Sivil toplum kavramı açıklanırken üzerinde durulması gereken bir nokta ise kavramın karşıtının ne olduğudur. Sivil toplum kavramının karşıtı çoğu kez zannedildiği gibi “askeri toplum” değildir. Mardin’e göre, terimin vurgusu “şehir adabı olduğuna göre, karşıtı da “gayri medeni” olabilir. “Sivil toplum” daki “sivil” in kökü, şehir hayatının beraberinde getirdiği hakları ve yükümlülükleri ifade eder (Mardin, 1999: 9). Ayrıca sivil toplum alanı, siyasal alandan da farklıdır. Siyasal alanda bireyler, tüm özelliklerinden soyutlanıp eşitlenmiş ve üniformize edilmiş bir kimliğe bürünürken, sivil toplum alanına tüm özellikleriyle birlikte girmektedir. Bu yönüyle sivil toplum alanı çeşitliliğin ve çok renkliliğin alanıdır (Uğur, 2000: 173).

“Sivil toplum”, Batı’dan aldığımız siyasetle ilgili kavramlar arasında, ülkemizde en çok yanlış yaratanlardan biridir. “Sivil” kelimesi bizde en çok bilinen “askeri olmayan” anlamının yanında, demokrasi terminolojisinde “medeni” karşılığında kullanılır (Sivil Toplum ve Siyasi Partiler, 2003). Sivil toplum, toplumun sivil niteliğini vurgulayan sosyolojik bir kavramdır. Kavram, hem toplumun sivilliğini hem de sivil olmayan unsurları ayıklayarak sunmaktadır. Bu haliyle sivil toplum bir karşıtılığı da

ifade etmektedir. Bu karşıtlık, Fransızca bir sözcük olan “civil=sivil”in bizahiti anlam gücünde çıkar. Medeni, uygar, nazik, kibar biçiminde daha çok seçkinliği ve zarafeti yüklenen bu sözcük, bu anlamın karşıtlarını da dışarıda bırakmaktadır. Uygar, nazik ve kibar olmayanın sivil olmadığı da bu şekilde zımnen anlaşılmaktadır. Kavram içinde düşünüldüğünde sivil sözcüğü “askeri olmayan, asker sınıfından olmayan, üniforma giymemiş olan kimse”yi ifade eder. Karşıtlıkla kazanılan bu anlam gerçekte, sosyolojinin toplum sınıflamasındaki pratik ele alınış biçimiyle ilgilidir (Doğan, 2000: 20).

Sivil toplumun iki temel özelliği vardır (Çam, 2000: 330):

a-Sivil toplum global bir toplumdur, yani farklılaşmış ama aralarında bağlantılı çok sayıda gruptan oluşan bir bütündür. Yurttaş olmak, çeşitli gruplar (aile, meslek, parti vs.) aracılığıyla sivil topluma mensup olmak anlamına gelir. Yurttaş somut bir insan değil, soyut bir birey, kitle içinde erimiş bir unsurdur. Yurttaş, grubu aracılığıyla çalışması ve üretici faaliyetiyle sivil toplumun yaşamına katılır.

b-Sivil toplum örgütlü bir toplumdur, yani sadece farklılaşmış bir bütün olmakla kalmaz; aynı zamanda belli bir yapısı olan, düzenli, kurallı, kısaca örgütlü bir toplumdur.

Sivil toplumun bir diğer özelliği de tarihsel olması, yani sürekli değişmesidir. Kendini yenileyemeyen, yeni durumlara yeni çözümler üretemeyen yapılanmalar kendilerini her ne kadar sivil toplum örgütü olarak niteleseler de bu anlam ve işleve sahip değildirler. Sivil toplum örgütleri, ilkelerinden hiçbir şart altında taviz vermeyen, sorumluluk bilincinden dolayı örgütlenmesini “örgütlü sorumluluk”a asla dönüştürmeyen yapılardır. Aynı zamanda, uzlaşmanın da mücadelenin de ilkelerinden kaynaklı olarak sürdürüldüğü politikalar güden örgütlenmelerdir.

Sonuç olarak sivil toplumla ilgili olarak şunları söyleyebiliriz. Sivil toplum kavramı, devletin ve devlet otoritesinin dışındaki ekonomik ve toplumsal alanı nitelemek için kullanılan, otorite alanı dışında, kendi ilke ve kurallarına göre işleyen ve

kendi kendini düzenleyen özerk alanları ifade etmek için kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle, devletin müdahalesi dışında birey ve grupların kendi alanlarını düzenlemelerini ihtiva etmektedir. En geniş anlamıyla da, toplumun devlet kurumları dışında kendi kendini yönlendirmesini içermekte ve demokratik bir anlam taşımaktadır (Yılmaz, 2001: 328).

B. SİVİL TOPLUMUN ÖNEMİ

Sivil toplum devletten özerk, kendine ait bir alana sahip olmakla birlikte devletten ayrılması da mümkün değildir. Devletle sivil toplumu birbirine bağlayan bir anayasa ve hukuk geleneği mevcuttur. Devlet hukuk yardımıyla sivil toplumun sınırlarını çizer ve sivil toplum bu sınırlar içerisinde işlevini sürdürür. Bununla birlikte sivil toplum da bünyesinde devletin faaliyetlerinin ve gücünün kullanılacağı alanı sınırlayan kurumları barındırır. Sivil toplum hem devlet iktidarını sınırlar hem de devlet iktidarı hukuk kurallarına dayalı olduğu müddetçe onun için meşruiyet zeminini sağlar. Sivil toplum devletten ayrıdır, fakat devletin yarattığı yasal düzen tarafından sınırları belirlenir. Sivil toplumun devletle ilişkisi olmakla birlikte devlet iktidarını ele geçirme amacıyla değildir (Başkan, 2000: 283).

Sivil toplum ile siyasi güç ve yönetim arasındaki ayırım, çağdaş bir anlayışın ürünüdür. Sivil toplum kavramı, katılımcı demokrasiyi güçlendirir, kutsal-devlet anlayışını geçersiz kılar, uluslar arası holdinglerin, şirketlerin, çeşitli kuruluşların, ortak yatırımların ve bölgesel yönetimlerin ortaya çıkışını sağlar. Bir medeniyet aşaması olan sivil toplum; lider, yönetici ve bürokratların sultasına karşı toplumu koruyan bir sigorta konumundadır (Tağma, 2001: 61-62).

Sivil toplum ile siyasi güç ve yönetim kavramı arasındaki ayırım, çağdaş bir anlayışın ürünüdür. Sivil toplum kavramı, katılımcı demokrasiyi güçlendirir, kutsal devlet anlayışını geçersiz kılar, uluslararası holdinglerin, şirketlerin, çeşitli kuruluşların,

ortak yatırımların ve bölgesel yönetimlerin ortaya çıkışını sağlar. Bir medeniyet aşaması olan sivil toplum; lider, yönetici ve bürokratların sultasına karşı toplumu koruyan bir sigorta konumundadır (Tağma, 2001: 62).

Sivil toplum demokrasi açısından pek çok katkı sağlamaktadır. İlk olarak devlet iktidarının sınırlanmasını ve iktidarın toplum tarafından kontrol edilmesini kolaylaştırır. Diğer taraftan hükümetin ve hukukun potansiyel kötüye kullanılmasını önler. Kamunun denetimini gerçek hale getirir ve böylece hem siyasi hem de bürokratik yozlaşmayı azaltıcı rol oynar. İkinci olarak, sivil toplum ve örgütlenmelerin güçlülüğü oranında siyasi beceriler artacak ve sivil alan okul rolü oynayarak demokrasiye olumlu katkı sağlayacaktır. Üçüncü olarak, sivil toplum tolerans ılımlılık, uzlaşma ve farklı fikirlere saygı gibi demokratik değerlerin gelişimini sağlayacaktır. Dördüncü olarak, partiler gibi siyasi kurumlar dışında siyasete kanal yaratmakta ve çıkar ifadelendirme, bütünleştirme ve temsil işlevi sağlamaktadır. Böylece siyasete katılma imkânları genişlemekte, kadın ve azınlıklar gibi geleneksel olarak siyaset dışı gruptan yeni oluşan gruplara kadar pek çok siyasete katılma imkânı bulmaktadır (Yılmaz, 2001: 323-326).

Sivil toplumun fonksiyonları özetle; demokrasilerin vazgeçilmez unsurları olan siyasi partilere gerektiğinde katkı ya da destek sağlayarak siyasi gücün ve yönetimin uyguladığı yanlış politikaları etkileyebilir. Siyasi güç ve yönetimin kurum ve kuruluşlarının sivil topluma egemen olmasını önlemeye çalışır. Sivil toplum örgütleri, bir ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel, ilim ve teknolojik alanda başarılı olmasına katkıda bulunur. Demokrasinin yerleşmesi, bireyin negatif, pozitif ve aktif hak ve özgürlüklerinin korunması, sivil toplum alanının genişlemesine ve gelişmesine bağlıdır. Sivil toplum demokrasinin olmazsa olmazlarından. Katılımcı demokrasi, ancak sivil toplumun varlığı ile gerçekleşebilir. Tam olarak işleyen sivil toplum örgütleri, çeşitli konularda halkı bilinçlendirerek, çoğulcu ve katılımcı bir toplum haline getirirler (Tağma, 2001: 65-66).

C. SİVİL TOPLUMUN İŞLEVLERİ

1. Devlet İktidarının Meşrulaştırılması

Sivil toplum, Hegel hariç, çoğu siyaset felsefecisi tarafından devletin düzenleyici ilkelerini, geniş anlamda toplumun ilke ve değerleriyle uyumlulaştıran araçlar olarak anlaşılmaktadır. Sivil toplum, devlet gücünün meşruluğunun kaynağıdır. Egemen olan sivil toplumdur; herhangi bir elit grubun devlet gücünü kullanma hakkı nihai olarak halkın onayına dayanır. Bu kaynak sivil toplumun kurumları tarafından üretilir. Bununla beraber, sivil toplum aynı zamanda muhalefetin de kaynağıdır. Bu muhalefet potansiyeli zaman zaman, özellikle otoriter ve totaliter devletlere karşı, sivil toplum içinde zemin bulan aktif bir eyleme dönüşebilir (Erdoğan, 1998: 224).

2. Despotizme Karşı Güvence

Totaliter sistemlerde etkili sivil kuruluşlar yoktur. Otoriter rejimlerde ise, oldukça güçsüzdürler. Totaliter rejimler, halk ile devlet arasında aracılık yapan grupları ya elimine ederler, ya da bunları kontrol altında tutarak grupların yarışmasını ve üyeleriyle iletişim kurmalarını engellemeye çalışırlar. Bu rejimler organize muhalefete izin vermedikleri gibi, grup etkinliklerini de zayıflatarak vatandaşların yönetimden talepte bulunma imkânlarını azaltır ya da ortadan kaldırırlar (Atar, 1997: 98-105).

Başta Montesquieu ve de Tocqueville olmak üzere 18. ve 19. yüzyılda bazı liberal filozoflar merkezi iktidarın siyasi gücü kötüye kullanma ihtimaline dikkat çekmiş ve buna karşı güvence arayışı içinde olmuşlardır. Bu arayış içinde sivil toplum, modern siyasi yapının tepesinde yoğunlaşan gücün kötüye kullanılması ihtimaline karşı bir savunma olarak görülmeye başlanmıştır (Erdoğan, 1998: 224).

3. Demokrasiye Geçiş Kolaylaştırıcı Bir Etken

Öte yandan, sivil toplumun varlığı otoriter yönetimden demokrasiye geçişler sırasında da işlevsel hale gelir. Şartlar siyasi partilerin oluşmasına ve rekabetçi seçimlerin yapılmasına izin verdiğinde, muhalif politikacılar kısa zamanda sivil toplumu harekete geçirir ve yeniden siyasi topluma girerler. Siyasi liberalleşmeyi takiben sivil toplumun kurumları devlet-dışı, partizan olmayan (sivil) siyasi hayatı yeniden organize etmeye başlarlar. Bu açıdan düşünüldüğünde, sivil toplum geleneğinin bulunmadığı veya zayıf olduğu ülkelerde demokrasiye geçişin veya siyasal demokrasinin kurumsal mekanizmaları bir biçimde kurulmuş olsa bile bunların idame ettirilmesinin son derece zor olduğu söylenebilir (Erdoğan, 1998: 226).

4. Uygarlığı Barbarlıktan Ayıran Ölçüt

Sivil toplum terimi kimi yazarlarca adeta bir uygarlık ölçütü olarak kullanılmaktadır. Bazı yazarların gözünde sivil toplum, rasyonellik ve bireycilikle zorunlu bir ilişki içinde olduğu düşünülen uygarlığı, böyle olmayan kolektivist barbarlıktan ayıran bir ölçüdür. Bu nedenle, sosyal ve iktisadi düzenin din, kabile, etnisite veya cemaat bağlarıyla sürdürüldüğü toplumlarda bu şekilde tanımlanan sivil toplumun “uygarlık” kavramı içinde yeri yoktur (Erdoğan, 1998: 227).

Yukarıdaki açıklamalara dayanılarak sivil toplumun işlevlerini maddeler halinde kısaca şöyle belirtebiliriz (Ergil, 2001: 49-53):

- a) Yurttaş ve toplulukların beklenti, gereksinim ve taleplerini duyururlar; bu doğrultuda kamuoyu oluştururlar ve bunların resmi çevrelerce dikkate alınmasını sağlarlar.
- b) Toplumdaki çoğunluğun veya çeşitliliğin örgütlülüğe dönüştürülmesini ve temsil edilmesini sağlayarak çoğulcu siyasetin temelini oluştururlar.
- c) Devletin baskıcılığı yanında, pazar ekonomisinin sosyal yarardan uzak uygulamalarına karşı bireyi ve sosyal çevresini korurlar. Diğer yandan

devletin aldığı kararları daha makul ve inandırıcı boyutlara indirerek kabul edilebilir kılarlar.

- d) Demokrasiye geçişi kolaylaştırır ve demokrasi kültürünü yayarlar.
- e) Kriz dönemlerinde sosyal destek, toplumsal uyumsuzluk durumlarında arabuluculuk işlevi görürler. Krizin derecesini hafifletmek ve acil hizmet sağlama yanında, uyumsuzlukların şiddet dışı yollarla çözümünü gerçekleştirirler.

D. SİVİL TOPLUMUN ÖZELLİKLERİ

Sivil toplumun; farklılaşma, gönüllülük, teşkilatlanma, özerklik ve baskı mekanizması olmak üzere birbirinden ayrılmayan beş özelliği vardır (Tağma, 2001: 62-63).

a) Farklılaşma: Siyasi güç ve yönetimin dışında, insanın temel hak ve özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesi ya da coğrafi, ekonomik, sosyal, kültürel, ilim ve teknolojik güç ve unsurlarının herhangi birinde farklılaşan, ancak aralarında sağlam ve ortak bağlar bulunan bireylerden oluşur.

b) Gönüllülük: Bireylerin farklılaşan alanlara kendi arzu ve istekleri ile hiçbir zorlama olmaksızın kendi rızalarıyla gönüllü olarak bir araya gelmeleri veya diledikleri zaman ayrılmalarıdır. Bireyin rızası olmadan, maddi ya da manevi baskı ve zorlamalar ile bir araya gelen bireyler sivil toplumu değil, yarı-resmi toplumu oluştururlar.

c) Teşkilatlanma: Kendi rızaları ile aynı farklılıkları paylaşan ve bir araya gelen bireylerin faaliyette bulunabilmesi için yasal yönden teşkilatlanmaları zorunludur. Teşkilatlanma sayesinde; sivil toplumun amaçlarını gerçekleştirecek hedefleri politikalar ve kadrolar belirlenir. Dernek, platform, hareket, vakıf vb. biçimlerde teşkilatlanmış sivil toplum örgütlerinin bu hukuki düzenlemeleri, devletin bu örgütlerin iç ilişkilerine müdahalesi ya da bunları yönlendirmesi biçimine dönüştürülemez.

d) Özerklik: Sivil toplumun kendi kendini yönetme hakkıdır. Burada bahsedilen siyasi özerklik değil, yönetim özerkliği olup, sivil toplumun kendi hizmetlerini bizzat kendisinin düzenleyebilmesidir. Yönetim özerkliği sivil toplumun kendi karar organlarını serbestçe seçebilmesi, görevleri ile ilgili karar alabilmesi, bu kararları özgürce uygulayabilmesidir.

e) Baskı Mekanizması: Sivil toplum örgütleri, hukuk kuralları çerçevesinde şiddetten uzak bir şekilde demokratik baskı aracı olarak kendi amaçları doğrultusunda kamu denetimini sürdürürler.

II. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

İngilizce “non-governmental organization” olarak ifade edilen ve “hükümet dışı kuruluşlar” anlamına gelen Sivil Toplum Kuruluşları kavramı bizde çok değişik şekillerde ifade edilmektedir. Aynı anlamına gelen, “üçüncü sektör”, “gönüllü kuruluşlar”, “hükümet dışı kuruluşlar”, “kar amacı gütmeyen kuruluşlar” gibi ifadeler kullanılmaktadır (Tosun, 2001: 180).

Sivil toplum örgütleri denince, bir dizi “yeni örgütler”den söz edilmektedir. Bunlar kendini yenileyen oluşumlardan, dinamik ve devingen bir yapılanmadan ve toplumsal ve bireysel yaşama değinen; kimi yerlerde o yaşamın ta kendisi olan normlar, değerler, yasalar ve uygulamalardan oluşmaktadır. Söz konusu örgütlerin nitelik ve işlevsel açıdan “yeni” sıfatına yaraşır olmaları, kısmen bu örgütlenmelerin, ihtiyaçların ve kaynakların bilgisine eriştikçe kendilerini yenilemelerine bağlıdır (Gönel, 1998: 1).

Modern toplumlarda belli amaçları gerçekleştirmek veya belli konularda kamuoyunu aydınlatmak veya yönlendirmek için çalışan ve gönüllülük esasıyla hareket eden kuruluşlara sivil toplum kuruluşları denilmektedir. İngilizce’den Birleşmiş Milletler ana sözleşmesine geçen ve bugün uluslar arası literatürde en yaygın tanımlama-ad olarak kullanılan “Non Governmental Organisation” (NGO)’un Türkçe tam karşılığı “hükümet dışı kuruluşlar” ya da “gayr-ı resmi kuruluşlar”dır.

Devlet dışı örgütler, devletin (en azından doğrudan) etkisinin olmadığı, yani devlet düzenleme ve denetlemesi dışında kalan, benzer amaçları paylaşan kişi ve grupların ortak çıkarları doğrultusunda bir araya geldikleri kuruluşlardır. Hükümetler dışı veya devletler dışı örgütler, genel olarak üç tipe ayrılırlar (Arslan, 2001: 118):

a) Hakiki Devlet Dışı Örgütler: Bu tür örgütler, sadece hükümet dışı üyelerden oluşur. Farklı ülkelerde, aynı düşüncelere sahip insanları bir araya getirir. Dünya kiliseler konseyi gibi.

b) Melez Devlet Dışı Örgütler: Hem devlet, hem de devletler dışı üyelerden oluşan örgütlerdir. Bilimsel birlikler gibi.

c) Devletler Aşırı Örgütler: Devletlerarasındaki ilişkilere bağlı olarak ortaya çıkmakla beraber, devletlerce kontrol edilmeyen örgütlerdir. Interpol gibi.

Siyasi gücün ve yönetimin doğrudan denetimi dışında kalan alan, sivil toplum inisiyatifindedir. Bu alan, aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının faaliyet sahasıdır. Amir iradesiyle sivil toplum oluşturulamayacağı için, siyasi gücün ve yönetimin kurum ve kuruluşları ile ilişkili olan bir teşkilat sivil toplum örgütü olarak algılanmamalıdır. Sivil toplumun özelliklerini oluşturan unsurlardan herhangi birine sahip olmayan kurum ve kuruluşlar da sivil toplum örgütü olarak nitelendirilmemelidir. Ancak, sivil toplum örgütlerini siyasi güç ve yönetimin kurum ve kuruluşlarından ayıran en belirgin fark, sivil toplum örgütlerinin siyasi güce ve yönetime şu ya da bu nedenle bağımlı olmamalarıdır. Sivil toplum kuruluşları tamamen gönüllülük esasına, yani kişinin rızasına dayanır (Karabağ, 2002: 142-143). Yine aynı husustan hareketle yerel yönetimlerin de sivil toplum kuruluşu sayılamayacağı açıktır. Çünkü yerel yönetimler devlet örgütünün içerisinde yer alan, çalışma alanının ve denetiminin devletçe belirlendiği kamu tüzel kişileridir (Tağma, 2001: 63-64).

Sivil toplum örgütleri oluşturulurken, siyasi tercihlerin, ideolojilerin ve meslek taassubunun bir tarafa bırakılması, üyelerin amaca göre faaliyette bulunması son derece önemlidir. Bütün üyelerin örgütün amacını gerçekleştirmeye yönelik hedefler

doğrultusunda görevlendirilmesi ve faaliyetin içine çekilmesi esastır. Üyelerin ilgisiz kalması, sadece toplantılara katılması, konuşması, her şeyin başkan ve yöneticilerden beklenmesi sivil toplum örgütlerinin özü ile bağdaşmaz (Çukurçayır, 2002: 150).

Tekeli, bir kuruluşun sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilebilmesi için gerekli şu dört özelliğe sahip olması gerektiğini vurgulamıştır (Tağma, 2001: 65):

- a) Gönüllülük esası ve yapılan faaliyetin özel alandan fedakârlık yapılmasına dayandırılan bir faaliyet olması.
- b) Nihai amacın, topluma bir şey sunmak, toplumsal iyiye katkıda bulunmak olması. Bu aynı zamanda amaç içinde hiçbir şekilde başkaları üzerinde iktidar oluşturma arayışının bulunmamasını ve faaliyetlerde hiçbir şekilde dayatma bulunmamasını da içerir.
- c) Yatay ilişkilerin ön plana çıkması ve hiyerarşik ilişkilerin yadsınması. Bu özellik sivil toplum kuruluşlarından beklenen demokrasinin güçlendirilmesi işleviyle yakından ilişkilidir.
- d) Açık ve belli konuda uzmanlaşmış olma. Bu, sivil toplum alanının iktidar çatışması alanı haline gelmesini engelleyen ve çeşitlenmeye olanak veren bir özelliktir.

Corsino ise Sivil Toplum Kuruluşları ile ilgili şu özellikleri saymaktadır (Corsino, 1998: 56-57):

- a) Egemen toplumsal gerçekliğe muhalif bir karşılık olarak doğarlar, araştırma ve geliştirme yönünde teknolojik, metodolojik, pedagojik, kurumsal alternatifler sunarak, yoksulluğu doğuran yapıların değişmesine katkıda bulunurlar.
- b) Sivil dernekler, vakıflar v.b. gibi yasal olarak kurulmuş, özerk kurumlardır.
- c) Devlet aygıtına ait olmayan, özgül amaçları olan kendine özgü özel (kamudışı) kurumlardır.

-
- d) Kâr amacı (ya da ticari amaç) gütmeyen, yani kendileri ve üyelerinin kişisel zenginliği için ekonomik kâr elde etmeye çalışmayan kuruluşlardır.
- e) Programlarına katılanlar, uygulanan toplumsal politikaların olumsuz sonuçlarından mağdur kesim ve gruplardır.
- f) Faaliyet alanları çeşitlidir: Hizmet sunma (sağlık, eğitim, konut v.s.), üretici faaliyetlerin harekete geçirilmesi ya da desteklenmesi (tarım, zanaat, uygun teknolojiler, yönetim önerileri, v.s.), tam teşekküllü eğitim, sorunlar ve çözüm imkânları konusunda bilinçlendirme süreci, toplumsal kesimlerin örgütlenmesine ve güçlenmesine destek v.s.
- g) Toplumsal kesimlerle, örgütlenme, katılım, inisiyatif ve özyönetim ölçütleri temelinde çalışmalar sürdürür, kalkınma projeleri, programları ve politikaları aracılığıyla çalışmalarını kanalize ederler.
- h) Alt kesim ve grupların, kendi durumlarına daha iyi hâkim olmaları ve yönetim kapasitelerini arttırmaları için örgütlenme sürecine eşlik etmenin yanı sıra bilgi, teknoloji ve kaynak aktarımının aracıdır.
- i) Temel özellikleri, düşünce üretme kapasiteleri, pratikten yola çıkarak sistem kurmaları ve farklı toplumsal kalkınma aktörleriyle diyalog sürecinde getirdikleri önerilerdir.
- j) Yoksulluğun en görünür tezahürlerini aşabilmek için inisiyatifler geliştirmeye ve bunları desteklemeye, toplumsal adalet, demokrasi ve dayanışma ölçütleri temelinde, nüfusun çoğunluğunu oluşturan kesimlerden yana alternatif yol arayışlarını meşrulaştırmaya katkıda bulunurlar.
- k) Halkların yaşamına, tarihlerine, deneyimlerine, umutlarına ve hatta sezgilerine eşlik etme yetenekleri vardır.

III. SİVİL TOPLUM KURAMCILARI

A. Thomas Hobbes'un Sivil Toplum Düşüncesi

Mutlak otoriteyi bireylerin rızasına dayandıran ilk düşünürdür. Mutlakıyetçi rejimin İngiliz versiyonunu geliştirmiştir. Mutlak ve güçlü bir siyasi erkin ortaya çıkışını, rekabet, yarış ve çatışma halindeki insan doğasının barış içinde yaşama özlemine dayandırmaktadır (Çaha, 2000: 27). O'na göre, civitas veya commonwealth, her bir bireyin kendini koruma arayışından vazgeçerek, herkesin güvenliğini sağlayacak bir kişi veya meclis görevlendirmek üzere karşılıklı ve gönüllü olarak anlaşmalarının eseridir. Ancak bir devletin karşılıklı rıza ile donatılması sayesinde adalet ve hukuk düşünceleri anlam kazanabilir. Toplumun ve devletin kurulması her bir bireyin barış (fiziki güvenlik) arama yetenek ve güvenliğinden doğar. Siyasi yükümlülük bu sözleşmenin yaratılmasına dayanır (Erdoğan, 1998: 217).

Hobbes, devlet ve toplum konusundaki görüşlerini açıklamak için doğa durumu varsayımından yararlanmıştı. Doğa durumunda insanın sahip olduğu özelliklerden biri eşitliktir. Ancak bu eşitlik pek çok sorunun da kaynağını oluşturur. Bu sorunlar nedeniyle de güvenlikten söz edilemediği gibi sürekli bir çekişme söz konusudur (Doğan, 2002: 47). Hobbes'a göre doğal durumda insan insanın kurdudur ve insanlar öncelikle kendi hayatına önem verir, bundan sonra kişisel yarara, ailesinin, akrabalarının ve dostlarının yararına önem verir (Schmidt, 2001: 46). İnsanın doğal hayatta sürekli kavga ve rekabet içerisinde olduğunu, dolayısıyla ölüm korkusu ve güvenlik ihtiyacı nedeniyle, bütün haklarını bir krala ya da meclise devrederek, bir toplumsal sözleşme ile kolektif otoritenin bir kişide toplanmasıyla devletin özünün oluştuğunu belirtir. Dolayısıyla, sivil toplu toplumsal her alanı kuşatmaktadır (Bayhan, 2002: 1-13). Kişisel yarara yönelmenin kamu yararına engel olduğunu savunur (Schmidt, 2001: 46).

Toplumsal sözleşme teorisinde devlet ve sivil toplum özdeşdir. Bu özdeşlik Hobbes'un ifadelerinde açıkça görülmektedir. O'na göre, sivil topluma geçebilmek için "doğa hali"nden ayrılmak zorunludur. Bu zorunluluk "doğa hali"nin koşullarından kaynaklanmaktadır. Doğa insanları eşit şekilde yaratmıştır ve insanlar arasındaki güvensizliğin temel nedeni de bu eşitliktir. Eşit koşullar içerisinde rekabet etmeye çalışan insanlar birbirlerini yok etmeye ya da tahakküm altına almaya çalışacaklardır. Dolayısıyla savaş hali kaçınılmaz olacaktır. Bu durumdan kurtulmanın tek yolu insanları kontrol altında tutacak bir gücün varlığıdır. Bu gücü oluşturmak için insanların tüm güçlerini tek bir insana ya da heyete devretmeleri gerekmektedir. Hobbes'un "Leviathan" olarak adlandırdığı bu güç sayesinde huzursuzluk, ölüm korkusu ortadan kalkacak ve insanlar kültür ve medeniyet yaratabileceklerdir. Başka bir ifadeyle medeni topluma geçilecektir (Biber, 2002: 155-173).

Hobbes'a göre, egemen gücün veya toplumun yönetim ilkelerinin tanımlanması *commonwealth*'in (siyasi camianın) oluşumundan mantıken ve kronolojik olarak önce gelmektedir. *Commonwealth*, bu sürecin –*civitas*'ı yaratma sürecinin- kastedilmiş bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sürecin önemli bir süreci, devlete, kendisini kuranlara ve onun kuruluş amaçlarına karşı –her zaman demokratik bir biçimde olmasa da- sorumlu olma yükümlülüğünü de yüklemesidir. Başka bir sonucu da, toplumun, bireylerin ayrı ayrı güvenlik arayışı içinde oldukları bir durumdan, bu amacı gerçekleştirmek üzere birlikte hareket ettikleri bir duruma dönüşmüş olduğudur (Erdoğan, 1998: 217).

Hobbes'un modelinde vurgu devlet üzerine olup, bireyler, barış (devlet) uğruna sivil toplumdan vazgeçemez ise, toplumsal insan doğa (savaş) durumuna dönme tehlikesiyle karşı karşıyadır (Tosun, 2001: 32). Hobbes, dini kurumlar da dâhil tüm sivil toplum unsurlarını devletin çatısı altında toplamaktadır. Farklı ve atomistik çıkarlar etrafında odaklanan çoğulcu bir toplum profilini tek kişinin şahsında eriterek sivil toplumun, bugünkü farklılık ve çeşitliliğinin bir alanı olarak oluşmasının önünü

tıkamaktadır (Çaha, 2000: 28). İnsanlar arası sürekli rekabet ve savaş durumu insan doğasındaki üç eğilimden kaynaklanır. Bunlar; rekabet, güvensizlik ve onurdur (Doğan, 2002: 48).

Hobbes, dini kurumlar dâhil tüm sivil toplum unsurlarını devletin çatısı altında toplamaktadır. Farklı ve atomistik çıkarlar etrafında odaklanan çoğulcu bir toplum profilini tek kişinin şahsında eriterek sivil toplumun, bugünkü farklılık ve çeşitliliğinin bir alanı olarak oluşmasının önünü tıkamaktadır (Çaha, 2000: 28).

B. John Locke'ta Sivil Toplum Düşüncesi

John Locke ise toplum ve sivil toplum ayrımı konusunda Hobbes'tan daha açıktır. Ona göre, toplum devletin oluşumundan önce gelmektedir. Locke, bu aşamadaki toplumu, içinde insanların “hayatlarının, hürriyetlerinin ve mülklerinin karşılıklı olarak korunması”na dayanan temel yönetim ilkeleri üstünde anlaşmaya vardıkları daha yüksek düzeydeki toplumdaki ayırmaktadır (Erdoğan, 1998, 213).

Bireylere, içinde kaybolup gidecekleri bir siyasi otorite değil, kendi mülkiyetlerini koruyacak nitelikte bir siyasal yapı öngörmektedir. Bireyler, kendi yaşam, özgürlük ve mülkiyetlerini iki aşamalı bir sözleşmeyle oluşan sivil toplumla korumak eğilimindedir. Birinci aşamada bir araya gelerek sivil toplumu oluşturur; ikinci aşamada ise yönetim biçimini oluştururlar. Locke'a göre bireyle devlet arasındaki ilişkiyi belirleyen ana kavram “rıza”dır. Birey ancak kendi rızasıyla politik toplumun üyesi olabilir. Sivil toplum, bireylerin rasyonel tercihlerinin bir uzantısı olarak gelişir. Diğer bir deyişle sivil toplum, bireylerin etik tercihlerinin bir sonucu olarak kamusal alanda politik bir boyut kazanır. Kamusal alanda devlete kadar uzanan politik çizgi, bireylerin tercihlerinin bir uzantısıdır (Çaha, 2000: 43-47).

Locke'a göre, iktidarın meşruluğunun temel koşulu yönetilenlerin bu konuda uzlaşma içinde olmalarıdır. Fakat bu uzlaşma tek başına yeterli değildir. Bireyse hakların tanınması ve bunlara saygı gösterilmesi zorunludur. Ayrıca kişisel çıkarlar ve

toplumsal adaleti sağlayıcı objektif hukuk kurallarına da uymak gerekir. Devletin amacı ve görevi, hukuka uygunluğu sağlamak ve sosyal davranış normlarını doğal haklar aracılığıyla düzenlemektir (Doğan, 2002: 63).

Locke, bireylerin ve sosyal grupların etik donanımlarının onları, resmi kurumlar karşısında keskin bir otonomi ile bağımsızlık isteğine yönelttiğini düşünür. Böylece Locke, sivil toplumun modern toplumdaki tanımına uygun bir argüman geliştirmiştir. Yani kamusal alana tamamen politik bir boyut kazandırırken aynı kamusal alanda bireyler ve gruplara, dolayısıyla örgütlü topluma da yer bırakmış ve devleti mutlak bir hegemonya aygıtı olmaktan çıkarmıştır. Bireysel hak ve özgürlüklerin karşısında siyasal yönetimi gören Locke’u, klasik liberalizmin babası olarak kabul etmek gerekir (Çaha, 2000: 43-47).

C. Hegel’e Göre Sivil Toplum

Sivil toplum konusundaki çağdaş tartışmayı en çok etkilemiş olan düşünür Hegel’dir (Erdoğan, 1998: 220). Alman filozofu Hegel, Batı’nın “sivil toplum” anlayışına katılmış bir düşünürdür. Fakat aynı zamanda görüşe önemli değişiklikler getirmiştir (Mardin, 2002: 14). Ona göre, sivil toplum aile ve devlet arasında yer alan ahlaki hayatın alanıdır. Sivil toplumda iktisadi güçler ve bireysel öz çıkar arayışı önemli bir yer tutmakla beraber, o aynı zamanda mahkemeler, eğitim ve refah amaçlı kuruluşlar gibi sosyal ve sivil kurumları da kapsıyordu. Sivil toplumun kapsadığı sınıflardan biri de bürokrasidir ve o, sivil toplumun partikülazmini devletin evrenselliğine bağlayan “evrensel sınıf” tır. Ancak, sivil toplum, özel çıkarların rekabeti, özellikle de ticaret burjuvasının kazanma hırsı yüzünden kendi içinde çatışmacı ve dolayısıyla istikrarsızdı. Başka bir ifadeyle, Hegel sivil toplumu kendi başına doğal ve insani bir durum olarak görmüyor ve sivilliğini korumasının devletçe düzenlenip gözetilmesine bağlı olduğunu düşünüyordu (Erdoğan, 1998: 220-221).

Toplumsal sözleşmecî düşünürlerce eşanlamlı olarak kullanılan devlet ve sivil toplum kavramlarını Hegel birbirinden ayırmış ve sivil toplumu, aile ve devletin siyasi ilişkileri arasında yer alan ara bir kurum olarak tanımlamıştır. Hegel'e göre bu kurum, özel ve ortak çıkarlar birleştiği zaman aşılacak bir fenomendir. Sivil toplumu ifade etmek için burjuva toplumu kavramını kullanan Hegel, sivil toplumu modern dünyanın bir başarısı olarak kabul eder. Sivil toplum, özel kişilerden, gruplardan, sınıflardan ve çalışmaları uygar hukuk tarafından düzenlenen ancak bu nitelikleriyle de siyasal devletin kendisine doğrudan bağlı olmayan kurumlardan oluşan bir mozaiktir (Biber, 2002: 155-173).

Hegel'de devlet-toplum ilişkisi bir sözleşmeye değil, bireylerin doğal olarak devlet otoritesini kabullenmesi esasına dayanır. Sivil toplum, bağrındaki çelişki, çatışma ve uyumsuzluktan dolayı tarihsel süreç içinde belli, istikrarlı bir rasyonalite çizgisini sürdüremez. Devlet, esasen sivil toplumdaki bireylerin ve tarafların çıkarını korur ve onların güvencesi olarak yerini alır. Sivil toplumdaki özgürlüklerin de sosyal dengeyi bozmadan yaşayabilmesinin kaçınılmaz koşulu; güçlü, donanımlı bir devlettir. Hegel'in bu anlayışına bakıldığında, kısaca, sivil toplumla devlet yan yana bulunduğu sivil toplumun olumsuz bir anlam teşkil ettiği görülür. Devletin kaçınılmazlığını vurgulamak için sivil topluma tamamen olumsuz bir anlam yükler (Çaha, 2000: 31). Sivil toplum kendi kendine yeterli olmadığı için devlet ortaya çıkar; sivil toplumun kendisi için yapamadığını onun adına devlet yapar. Sadece devlet toplumun birliğini temsil edebilir ve vatandaşların özgürlüğünü arttırabilirdi. İronik olarak, bir bakıma toplum toplumu güçlendirmenin bir aracı gibidir (Erdoğan, 1998: 221).

Devlet-sivil toplum ilişkisi Hegel'de hem bir karşıtlık hem de karşılıklı bağımlılık ilişkisidir. Sivil toplum siyasi olarak düzenlenmedikçe sivil özelliğini kaybetmeye mahkûmdur. Ahlaki bir anlam kazanmak için devlete gereksinim duymaktadır. Devlet de temsil ettiği ahlaki amaçları gerçekleştirme sürecinde gerekli olan araçlar için sivil toplumdaki yararlanmaktadır. Ancak bu karşılıklı bağımlılık

ilişkinine rağmen devlet ve sivil toplum ayrı diyalektik düzeylerde bulunmaktadır. Devlet araç değil amaçtır ve gerçek manevi ögeyi temsil etmektedir (Biber, 2002: 155-173).

D. Marx'ın Sivil Toplumu

Marx'a göre sivil toplum, Ortaçağ sonu burjuvazilerinin toplumsal hareketi olup, burjuva sınıfı ile sermayenin doğuşuna yer açmıştır. Sivil toplumu burjuva kapitalist toplumu ile denk tutan Marx, sivil toplum ile siyasal toplumun uzlaştırmasının değil, ortadan kaldırılmasının gereğini vurgular (Tosun, 2001: 42-44).

Sivil toplumu tarihsel gelişmeler sonucu ulaşılmış bir toplumsal aşama olarak görür. Her aşama belirli bir üretim biçiminin karşılığıdır. Sivil toplum kavramı, mülkiyetin, antik çağ ve feodal üretim ilişkilerinin aşılması sonucu doğmuştur. Bu anlamda sivil toplum, on sekizinci yüzyılda burjuva sınıfının oluşturduğu bir maddi üretim ilişkileri organizasyonu biçimidir (Doğan, 2002: 170).

Marx'ın sivil toplum kavramı konusunda yaptığını, kısaca, Hegel'in sivil toplum-devlet ilişkisini tersine çevirmek şeklinde tanımlayabiliriz. Başka bir ifadeyle, Marx'ın teorisinde sivil toplum devlete bağımlı olarak düşünölmekten çıkmış, tersine devletin topluma bağımlı olduğu, onun sivil toplum tarafından belirlendiği varsayılmıştır. Marx'a göre, sivil toplum yapıdır (veya altyapı), devletse üst-yapı. İktisadi ilişkiler alanı olarak sivil toplum siyasi ve hukuki üst-yapıyı oluşturan devletin sosyo-ekonomik temelidir. Sivil toplum esas itibariyle mülkiyet ilişkilerine dayanan burjuva düzeninin kendisidir; o, özel mülkiyet ve piyasa ilişkilerinin oluşturduğu alan, yani ekonomidir. Bu yapı içinde sözleşme ilişkileri de kapitalist girişimcilerden yana işler. Böylece, Marx'a göre, devlet sivil topluma bağımlıdır, dolayısıyla devletin faaliyeti de hâkim sınıfın çıkarları doğrultusunda gerçekleşmektedir (Erdoğan, 1998: 221). Sivil toplumun, toplumsal ve siyasal yaşama damgasını vuran burjuvaziyi

doğurduğunu, bu bakımdan sivil toplumun olumsuz bir toplumsal yaşama kaynaklık yaptığını düşünerek bu kavrama olumsuz bir misyon yüklemiştir (Çaha, 2000: 42).

Marks'ın sivil toplum kavramsallaştırması, kullandığı alt yapı-üst yapı şemasıyla yakından ilişkilidir. Marksist teoride, üretim ilişkileri yani iktisadi yapı alt yapıyı oluşturmaktadır. Bu alt yapı, toplumun hukuki ve siyasi kurumlarından oluşan üst yapıyı belirlemektedir. Yani üretim ilişkilerinin değişimine koşut olarak tüm üst yapı kurumları da değişecektir. Bu bağlamda “siyasi olaylara, hukuki değişimlere ve kültürel değişimlere ilişkinin açıklamaların sivil toplumun yapısındaki gelişmelerde aranması gerekmektedir” (Biber, 2002: 155-173).

E. Gramsci ve Sivil Toplum

Sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan yeni toplumsal yapı içerisinde, aydınlanma döneminin popüler konusu olan sivil toplum tartışmaları gündemden düşmeye başlamış, yeni paradigmalara ve çözümleme biçimlerinin egemen olduğu bir süreç ortaya çıkmıştır. Özellikle sol çevrelerde sivil toplum tartışmaları küllenmeye başlamış, Gramsci'ye kadar üzerinde çok fazla durulmamıştır. Marksist Kuram'ın izleyicilerinden olan Gramsci, sivil toplum tartışmalarına önemli katkılar sağlamıştır (Biber, 2002: 155-173).

Marxist gelenek içinde daha sonra sivil toplum kavramını özel olarak ele alan ve işleyen düşünür Antonio Gramsci'dir (Erdoğan, 1998: 222). Gramsci'ye göre sivil toplum ile siyasal toplum tam olarak birbirinden ayrı değildir. Bu ikisi iç içe geçmiş durumdadır. Çünkü devletin tanımına sivil toplum tanımına dâhil edilebilecek öğeler de girer. Devlet, siyasal toplum ve sivil toplumun toplamıdır (Doğan, 2002: 213). Gramsci'nin analizinde başlıca iki üst yapı vardır: cebri ve hukuki egemenlik araçlarıyla (bürokrasi, polis, yargı teşkilatı, ordu) yöneten devlet veya siyasal toplum ve kültürel hegemonyası sayesinde toplum içinde kendi değerlerini yaygınlaştıran sivil toplum (Erdoğan, 1998: 223).

Marx'ın aksine Gramsci'de sivil toplum, alt yapısal değil, üst yapısal bir alanı oluşturmaktadır. Bu anlamda Gramsci, sivil toplum kavramına ilişkin anlayışını Marx'dan değil, Hegel'den almıştır. Gramsci, sivil toplum tezini oluştururken, Hegel'den esinlenmekte ve sivil toplumu altyapısal değil, üstyapısal momente ait olarak değerlendirmektedir (Biber, 2002: 155-173). Sivil toplum kavramını, bir sosyal grubun toplum üzerindeki hegemonyasının kültürel ayağı (Çaha, 2000: 38-40) olarak kabul ederken, sivil toplumun söz konusu hegemonyanın işleyişini sağlayan özel ilişkiler (kurumlar) bütünü olduğunu savunur (Tosun, 2001: 47).

Hegemonyanın biri politik biri de kültürel olmak üzere iki ayağı bulunmaktadır. Politik ayağını devlet oluştururken kültürel ayağını sivil toplum oluşturmaktadır. Hegel'in aksine devleti, tarihin nihai amacı olan kuşatıcı, soyut bir son değil, aksine bir araç olarak görür. Sivil toplumun politik toplumu kuşatıcı şekilde genişlemesini öngörmektedir. Sivil toplumun yaygınlaşmasında entelektüellere büyük bir önem vermektedir. Marx'ın kapitalist toplumun dönüştürülmesi için öne çıkardığı proletarya sınıfının yerine entelektüel sınıfı yerleştirmektedir (Çaha, 2000: 38-40).

Gramsci'ye göre sivil toplum ekonomiden ayrı olup, devletin, rızanın imaliyle ilgili olan kısmıdır, kültürel politikanın alanıdır. Sivil toplum sadece maddi ilişkileri değil, manevi ve entelektüel hayatın bütününe kapsar. Sivil toplum kurumları kilise, okullar, sendikalar ve hâkim sınıfın toplum üzerindeki hegemonyasına hizmet eden diğer örgütlerdir (Erdoğan, 1998: 223).

Kilise, işveren örgütleri, sendikalar, basın ve benzeri kurumlar ve organizasyonlar gibi hükümet dışı bütün örgütlenmeleri sivil topluma dahil eder. Sivil toplumu oluşturan bu alanın karşısında ise siyasal ve hukuksal kurumlardan yani ordu, polis, adliye ve devlet dairelerinden oluşan siyasal toplum yer alır (Doğan, 2002: 219). Sivil toplum egemen değerler kültürünü temsil eden kurumlar, ideolojiler, pratikler ve öznelerin oluşturduğu bütündür. Bunlar kapitalist toplumun hâkim sınıfın kendi değerlerini topluma nüfuz ettiren araçlarıdır (Erdoğan, 1998: 223).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Siyasal katılımın biçimlerinden biri olan sivil toplum kuruluşları, demokrasilerde, özellikle halkın yönetime doğrudan katılma isteminin artmasıyla toplumsal yaşamda önemli bir güç konumuna gelmişlerdir.

Nitekim, sivil toplum kuruluşu tanımlarından biri de şöyledir: Bir ülkede yurttaşların veya bir grup insanın, ortak ilgi, ortak çıkar, ortak özlemleri için, devlet-hükümet-bürokrasi dışında yani bu unsurlardan bağımsız olarak, bir araya gelerek maddi-manevi güçlerini birleştirdikleri, hedefleri doğrultusunda çaba gösterdikleri katılım biçimlerine sivil toplum kuruluşu diyebiliriz. Bununla birlikte diyebiliriz ki tüm sivil toplum kuruluşlarının ortak özelliği: vatandaşların katılım aracı olmalarıdır.

Sivil toplum kuruluşları denilince akla ilk olarak dernek, vakıf, sendika gibi gönüllü ve ara örgütlenmeler gelir. Sivil toplum kuruluşları yerel/lokal boyutta örgütlenebilecekleri gibi, ulusal ve uluslararası bir örgütsel yapılanmaya da gidebilirler. Sivil toplum kuruluşlarının etkinlik alanları geniş bir yelpazeye yayılır: Eğitim, çevre, kentsel kırsal kalkınma, sağlık, sosyal hizmetler, teknik yardım ve danışmanlık, barışın sağlanması ve insan haklarının korunması gibi Son olarak, toplumdaki bireylerin isteklerini ve arzularını, örgütlü bir baskı gücü şeklinde, devlete/hükümete ileten sivil toplum kuruluşları, hem devletin/hükümetin aldığı kararların ve yaptığı eylemlerinin denetlenmesini hem de sorumluluk ve katılımcılık bilincinin çoğalmasını sağlar.

KAYNAKÇA

- ARSLAN, O.; (2001), Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- ATAR, Y.; (1997) “Demokratik Sistemde Sivil Toplumun Fonksiyonu ve Sivil Toplum-Devlet DUALİZMİ”, Yeni Türkiye Dergisi Sivil Toplum Özel Sayısı, Sayı: 18, Ankara, ss. 98-105.

-
- BAŞKAN, F.; (2000), “Küreselleşme Sivil Toplum ve Fethullah Gülen”, iç. E. Fuat KEYMAN, Ali Yaşar SARIBAY (Ed.) Global-Yerel Eksende Türkiye, Alfa Basım Yayım, İstanbul.
- BAYHAN, V.; (2002) “Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm”, Cumhuriyet Ün. Fen-Edb, Fak. Sosyal Bilimler Dergisi, No:1, Cilt: 26, ss. 1-13.
- BEETHAM, D. and K. BOYLE (1998), Demokrasinin Temelleri, Çev: Vahit Bıçak, Liberte Yayınları, Ankara.
- BİBER, A., (2002) “Sivil Toplum Örgütlerinin İşlerlik Kazanması Açısından Halkla İlişkiler”, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, G.Ü. İletişim Fakültesi Yayını, Ankara, ss. 155-173.
- BOLAY, S. H. (1997), “Sivil Toplum ve Manası”, Yeni Türkiye Dergisi, Sivil Toplum Özel Sayısı, Sayı :18, ss. 7-8.
- CORSINO, D. (1998), Uluslararası İşbirliğinde STÖ’lerin Payı, Sivil Toplum Örgütleri Neoliberalizmin Araçlarını, Halka Dayalı Alternatifler mi?, Çev: Işık Ergüden, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul.
- ÇAHA, Ö. (2000), Aşkın Devletten Sivil Topluma, Gendaş Kültür Yayınları, İstanbul.
- ÇAM, E. (2000), Siyaset Bilimine Giriş, 7. Baskı. Der Yayınları, İstanbul.
- ÇELİK, Hüseyin; “Sivil Toplum ve Siyasi Partiler”, <http://www.huseyincelik.net/koseyazilari>, 19.06.2003.
- ÇUKURÇAYIR, M. A. (2002), Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi, 2.Baskı. Çizgi Kitabevi, Konya.
- DEMİR, Ö. ve M. ACAR (1997), Sosyal Bilimler Sözlüğü, 2. Baskı. Vadi Yayınları, Ankara.
- DOĞAN, İ. (2000), Sivil Toplum, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- DOĞAN, İ. (2002), Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum, Alfa Yayınları, İstanbul.

-
- ERDOĞAN, M. (1998), *Liberal Toplum, Liberal Siyaset*, 2. Baskı. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- ERGİL, D. (2001) *Friedrich Nauman Vakfı ve Liberal Düşünce Topluluğu*, Uluslararası Konferans, (Editör: Vahit Bıçak), Ankara.
- GÖNEL, A. (1998), *Önde Gelen STK'lar*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.
- KALAYCIOĞLU, E. ve A.Y. SARIBAY (2002), *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*, Alfa Yayın, İstanbul.
- KARABAĞ, S. (2002), *Mekânın Siyasallaşması*, Nobel Yayın, Ankara.
- MARDİN, Ş. (1999), *Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler 1*, Ed; Mümtaz'er Türköne, Tuncay Önder, İletişim Yayınları, 7. Baskı, İstanbul.
- MARDİN, Ş. (2002), *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, 9. Baskı. İletişim Yayınları, İstanbul.
- SARIBAY, A. Y. (2000), *Türkiye'de Demokrasi ve Sivil Toplum*, Global-Yerel Eksende Türkiye, Ed; E.Fuat Keyman, Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Basım Yayım, İstanbul.
- SCHMIDT, M. G. (2001), *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, Çev; M.Emin Köktaş, Vadi Yayınları, Ankara.
- TAĞMA, K. (2001), *Yeniden Yapılanma Kuralları*, 2. Baskı. TİMAŞ Yayınları, İstanbul.
- TOSUN, G. E. (2001), *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- UĞUR, A. (2000), *Sivil Toplum Kuruluşları Yaklaşımları*, Sivil Toplum Kuruluşları-Etik Deprem, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.
- YILMAZ, A. (2001), *Çağdaş Siyasi Akımlar*, Vadi Yayınları, Ankara.

İSLAM HUKUK SİSTEMİNİN DİĞER HUKUK SİSTEMLERİ İLE FARKLI VE BENZER YÖNLERİ

Muhammed Maghaminiya¹

ÖZET

Karşılaştırmalı hukuk alanı, hukuk sistemlerinin birbirinden farklı ve benzer niteliklerini ve uygulamalarını inceleyen teknik bir bilim dalıdır. Hukuk sistemlerinin bir çoğu insan ve insan topluluklarının tarihi süreç içinde belirli ana kural ve anlayış çerçevesinde düzenledikleri ve uyulması zorunlu olan kuralların bütünü şeklinde ortaya çıkmıştır. Çoğu hukuk sistemlerin oluşmasında ve uygulama anlayışında semavi din öğretisinin etkisi büyüktür. Ancak bu hukuk sistemlerinin içinde İslam hukuk sisteminin temel ve ana kurallarının yapısı ve mahiyeti itibariyle diğer hukuk sistemlerinden farklılık gösterir. İslam hukukunun ana kuralları tamamen İslam dinine dayanır. Bu anlamda İslam hukuku, gerek ana kaynakları ve yorumu, gerek uygulama yeri ve zamanın sınırları bakımından diğer hukuk sistemlerden ayrılır. İslam hukuk sisteminin ana kuralları, günümüzün Anayasa kurallarına benzetmek mümkünse de bu kurallar, zaman ve yer açısından değişmez bir mahiyet taşımaktadır. Bu doğrultuda insanların ve özellikle müslümanların zaman ve yere göre değişen gereklilikleri ve koşullarında ana kuralların ve dinin diğer esaları çerçevesinde değişen hukuk kuralları şeklinde öngörülmesi belirli disiplinlere göre müctehitlere (hukukçulara) bırakılmıştır. İslam Hukuk sistemi, insanların kendi yaşam tarihi sürecinde oluşturdukları hukuk sistemlerden özellikle iki yönden benzerlik göstermektedir. Birincisi, hukuk kurallarının belirli nitelikli kurum ve kişilerce uygulanması; ikincisi, ana kaynaklarda (Kuran ve sünnet) hakkında belirleyici ve düzenleyici hukuki kurallar olmayan konularda yetkili hukukçuların (müctehitlerin) uzlaşarak hukuk kuralları düzenlemeleridir. Burada İslam hukuk diğer hukuk sistemleriyle teknik ve şekil itibariyle aynı biçimde ise de, nitelikleri açısından farklılık gösterir. Günümüzde bu denli karşılaştırmalı hukuk alanlarının önemi gereği, bu makalede İslam hukuk ile diğer beşeri hukuk sistemleri arasındaki ana farklılık ve benzerlik konusu incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Hukuk Sistemleri, İslam Hukuku, Kuran, Sünnet

¹ Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, m.magami@gumushane.edu.tr

ISLAMIC LAW AND OTHER LEGAL SYSTEMS IN TERMS OF SIMILARITY AND DIFFERENTIATION

ABSTRACT

Comparison between laws systems is tool of intermediate among canons and law systems for related rights with understanding Positive and negative sides of both the comparative and comparative's subject. Rules of Islamic law with other worship and moral principles take full formal system, so not has separated its formal and essence parts with another. Other law system's rules are almost founded by human mentality around his required and social experience of state or society then became part of human life. However, law systems that came by monotheistic religions (except of Islam), because of belonging to particular folk or people so having not completed their religious systems or having particular period of time. Except Islam, any other monotheistic religions not included independent law system to be complete rules system for all people. Aim of this work is going to appear comparison of strong and weakness points between law systems through the Islamic law system.

Keywords: Legal Systems, Islamic Law, The Koran, Sunnah

المقدمة:

نظم القوانين الوضعية ترجع إلي بدء ظهور التجمعات الإنسانية على الأرض و على مدى القرون الماضية و مع تطورات العلاقات و تقدم العلوم الاجتماعية و خاصة متطلبات الحياة البشرية أخذت الأسس الحقوقية شكلها المعاصر والتي منبعها الرئيسي القوانين و الأعراف الاجتماعية. بيد أن ظهور الديانات المتعددة في فترات متدرجة كالمسيحية و الموسوية (اليهودية) و استكمل كل هذه الديانات الدين الإسلامي كدين أخير و شامل، كان له أثر بالغ على السير التكاملي لنظم القوانين و تكون صفة الروحية لهذا التشريعات الإلهية التي جاءت بها هذه الديانات العظمى والتي تعتبر نقطة عطف عظيمة في تحول منهج النظم القانونية. هذا و العامل الآخر الذي له دور هام في تكون أنظمة القوانين الكبرى والتي حافظت على بقاءها مدى طويل من الزمن هي علم المقارنة بين نظم القوانين السائدة. بالرغم أن المقارنة التطبيقية بين نظم القوانين كعلم مستقل أو أسلوب متميز بمعايير و أسس قد عرفت في أواخر القرن 18 الميلادي، إلا أن هذا العلم بطرق مختلفة قد كان معمولاً لاستخلاص قوانين و أعراف قانونية و جدد لوضع قواعد قانونية أخرى أو لأصلاح القوانين الموجودة عند الأمم السالفة.

المقارنة بين نظم القوانين هي أداة الوسيط بين شرائع و الأنظمة القانونية لتأثر بين الأنظمة الحقوقية و فهم الجوانب الايجابية و السلبية لقوانين المقارن و المقارن به. المقارنة بين الأنظمة و القوانين ليس مجرد اتخاذ أسلوب ما لكشف الفروق و التشابه بين المعطيات الظاهرية لكل نظام قانوني فحسب، بل هي عبارة عن مجموعة الأساليب العلمية التي تشكل بأكملها علم المقارنة و تستمد أعمالها من العلوم الاجتماعية كالتاريخ و اللغة، إلى هدفها المنشود. الجغرافيا، صناعة القانون، الإقتصاد، السياسة و غيرها من العلوم لتصل

المقارنة التطبيقية بين التشريع الإسلامي و الأنظمة القانونية الأخرى ليست بأمر بسيط. لأن قواعد التشريع الإسلامي مع غيرها من القواعد و الأسس التعبدية الأخلاقية تشكل أجزاء متكاملة لا يمكن تجزئتها و تجريدها بمفهومها الشكلي و الماهي عن الدين الإسلامي. إلا أن أنظمة القوانين الأخرى التي هي في الغالب أوجدت بالعقل البشري على مدى متطلباتها الدنيوية و التجارب الاجتماعية لدولة أو مجتمع دون غيرها من الدول أو المجتمعات تكون جزءا من الحياة الاجتماعية و انعكاسا لها. بيد أن النظم القانونية المستنبطة من الأديان السماوية الأخرى (ما عدا الدين الإسلامي) بسبب عدم اكتمال نظمها الدينية و انحصارها لقوم أو شعب و لفترة زمنية محددة، لا تشكل أنظمة القوانين المستقلة و القائمة بذاتها لأيجاد القواعد و الأسس الحقوقية شاملة للمجتمعات البشرية كافة. لهذا المقارنة بين التشريع الإسلامي و أنظمة القانونية الوضعية أو الإلهية غير متكاملة، قد تكون مقارنة غير متكافئة و خالية من المعايير العلمية.

التشريع الإسلامي و مقارنته مع الأنظمة القانونية من حيث التشابه و التمايز

المقدمة:

نظم القوانين الوضعية ترجع إلى بدء ظهور التجمعات الإنسانية على الأرض و على مدى القرون الماضية و مع تطورات العلاقات و تقدم العلوم الاجتماعية و خاصة متطلبات الحياة البشرية أخذت الأسس الحقوقية شكلها المعاصر والتي منبعها الرئيسي القوانين و الأعراف الاجتماعية. بيد أن ظهور الديانات المتعددة في فترات متدرجة كالمسيحية و الموسوية (اليهودية) و استكمل كل هذه الديانات الدين الإسلامي كدين أخير و شامل، كان له أثر بالغ على السير التكاملي لنظم القوانين و تكون صفة الروحية لهذا التشريعات الإلهية التي جاءت بها هذه الديانات العظمى والتي تعتبر نقطة عطف عظيمة في تحول منهج النظم القانونية. هذا و العامل الآخر الذي له دور هام في تكون أنظمة القوانين الكبرى والتي حافظت على بقاءها مدى طويل من الزمن هي علم المقارنة بين نظم القوانين السائدة. بالرغم أن المقارنة التطبيقية بين نظم القوانين كعلم مستقل أو أسلوب متميز بمعايير و أسس قد عرفت في أواخر القرن 18 الميلادي، إلا أن هذا العلم بطرق مختلفة قد كان معمولاً لاستخلاص قوانين و أعراف قانونية و جدد لوضع قواعد قانونية أخرى أو لأصلاح القوانين الموجودة عند الأمم السالفة.

المقارنة بين نظم القوانين هي أداة الوسيط بين شرائع و الأنظمة القانونية لتأثر بين الأنظمة الحقوقية و فهم الجوانب الإيجابية و السلبية لقوانين المقارن و المقارن به. المقارنة بين الأنظمة و القوانين ليس مجرد اتخاذ أسلوب ما لكشف الفروق و التشابه بين المعطيات الظاهرية لكل نظام قانوني فحسب، بل هي عبارة عن مجموعة الأساليب العلمية التي تشكل بأكملها علم المقارنة و تستمد أعمالها من العلوم الاجتماعية كالتاريخ و اللغة، الجغرافيا، صناعة القانون، الإقتصاد، السياسة و غيرها من العلوم لتصل إلى هدفها المنشود.

المقارنة التطبيقية بين التشريع الإسلامي و الأنظمة القانونية الأخرى ليست بأمر بسيط. لأن قواعد التشريع الإسلامي مع غيرها من القواعد و الأسس التعبدية الأخلاقية تشكل أجزاء متكاملة لا يمكن تجزئتها و تجريدتها بمفهومها الشكلي و الماهي عن الدين الإسلامي. إلا أن أنظمة القوانين الأخرى التي هي في الغالب أوجدت بالعقل البشري على مدى متطلباتها الدنيوية و التجارب الاجتماعية لدولة أو مجتمع دون غيرها من الدول أو المجتمعات تكون جزءا من الحياة الاجتماعية و انعكاسا لها. بيد أن النظم القانونية المستنبطة من الأديان السماوية الأخرى (ما عدا الدين الإسلامي) بسبب عدم اكتمال نظمها الدينية و انحصارها لقوم أو شعب و لفترة زمنية محددة، لا تشكل أنظمة القوانين المستقلة و القائمة بذاتها لأيجاد القواعد و الأسس الحقوقية شاملة للمجتمعات البشرية كافة. لهذا المقارنة بين التشريع الإسلامي و أنظمة القانونية الوضعية أو الإلهية غير متكاملة، قد تكون مقارنة غير متكافئة و خالية من المعايير العلمية.

مع ذلك فإن هذه المقارنة لا تهدف إلى تسوية نقاط التشابه أو التفارق الكلية بين التشريع الإسلامي و الأنظمة القانونية الأخرى فحسب بل الهدف :

أولاً: هو التعرف على مدى قدرة هذه الأنظمة على تنظيم الروابط و العلاقات المقومة و على الإشباع الصحيح للمتطلبات المادية و المعنوية للإنسان و المجتمع البشري.

ثانياً: إدراك و استنباط المبادئ و المبادئ التي تتبع منها هذه النظم ثم المقارنة العقلانية بينها للبحث عن النظام القانوني الأمثل لتكون وسيطاً لتمكين العدالة و الإنصاف في المجتمع البشري. إلا أن الأحكام و المؤسسات القانونية التي يحويها النظام الإسلامي ليست بأكملها من الثوابت بل جزء لا بأس بها من المتغيرات التي تركت لشارع المسلم لتعديلها على غرار ما هي أنسب و أصلح للجماعة بشرط عدم المساس بالقواعد الأربعة و المبادئ الأساسية. ففي هذا الجزء من المتغيرات تبدأ نقطة تلاقي التشريع الإسلامي مع أنظمة القوانين الأخرى¹. ألا أن صنع التعديلات في جزء المتغيرات في نظام التشريع الإسلامي أيضاً لم يترك تماماً لمشئنة الشارع بل مقيدة بالمعايير و المباني التي نصت عليها في التشريع الإسلامي .

على خلاف ما يدعى، أن الدين الإسلامي يحتوي على نظام تشريعي متكامل لسد كل المتطلبات الإنسانية دون التحديد المكاني و الزمني². لهذا ليس من العقل أن يقيم التشريع الإسلامي بالشرائط الاجتماعية الخاصة لمجتمع ما في فترة زمنية محددة. لأن التشريع الإسلامي في مكوناته يحتوي على مجموعة من الأسس و المبادئ الشمولية لكل زمن و مكان بالصيغة الدينية البحتة. لا يمكن فهم و استنباط التشريع الإسلامي دون الفهم العميق و الصحيح للدين الإسلامي و فلسفته التكوينية. بالنسبة للأنظمة القانونية الأخرى كالنظام القانون العرفي (*Common Law*) و النظام القانون المدني الأوربي (*European civil Law*) و النظام القانون الاشتراكي، هي أنظمة صنعها الإنسان و المجتمع الإنساني حسب الظروف الاجتماعية، الاقتصادية و السياسية السائدة و هذا مماشاة لتطور الفكر الإنساني. الغرض من هذا البحث هو مقارنة نقاط الضعف و القوة لدي نظم القوانين في ضوء التشريع الإسلامي و الموانع العلمية و العملية لتطبيق التشريع الإسلامي .

1. القاسم، هشام: المدخل الي علم القانون، دمشق 1987 ص 27

2. على منصور، على: مقارنات بين الشريعة الإسلامية و القوانين الوضعية، بيروت 1970، ص 17؛ زيدان، عبدالكريم: المدخل للدراسة الشرعية

الإسلامية، بيروت 1989، ص 48-49

آ- هوية التشريع الإسلامي

الدين الإسلامي هو الدين الأخير و متكامل للأديان السماوية السابقة و الناسخ لها. القرآن الكريم، الكتاب المرسل لخاتم الأنبياء محمد صلي الله عليه و سلم، المصدر الأول للوحي و المكتوب لشريعة الإسلامية. أقوال و أعمال رسول الله محمد صلي الله و سلم في تفصيل و تفسير القرآن الكريم تعتبر المصدر الثاني لها. تقوم تعاليم الإسلام على أساسين: عقيدة و شريعة. العقيدة فهي الجانب النظري الذي يطلب به الإيمان بالله تعالى³. أما الشريعة فهي الجانب العملي التي تتجلى في النظام الذي شرعها الله تعالى و شرع أسسها ليسير عليها الإنسان و تنظم بها نفسه في ارتباطه بربه أولاً و ثم بأخيه

الإنسان ، بالمجتمع، بالكون و بالحياة⁴. التشريع الإسلامي تكون جزءا هاما من الشرع الإسلامي و على هذا أن الشرع يعين الأمور التي على المؤمن أو المسلم العمل بها أو الاجتناب عنها. فمباحث قواعد التشريع الإسلامي أساسا تدور حول التكاليف التي كلفت بها الإنسان أكثر من أن تكون حقوقا تمنح للإنسان الامتيازات و المزايا المادية. لأن الأرض و ما فيها خلقت لأجله. المويدات الحقيقية للتطبيق هذه التكاليف على الغالب ليست لها صفة مادية و تترك عقوبة التارك لهذه التكاليف لتقدير الشارع.

الأسلوب الفكري الحاكم في الدين الإسلامي هو تأسيس المجتمع على الأسس الدينية أى الفطرية و العقلانية و الدولة فيها تعتبر مجرد العامل الخدم للتطبيق التشريع الإسلامي . على هذا النمط على كل من الفقهاء و العلماء المسلمين الي جانب الدعوة إلى أصول الأخلاق الحنيفة وأركان العقيدة الإسلامية، هداية الأمة الإسلامية بالموعظة الحسنة و الاجتهاد إلى أيضا ح المسائل الدينية و الدنيوية على ضوء التشريع الإسلامي . وفي ضوء هذه الأصول سيكون التشريع الإسلامي قابل لتطبيق في كل أنحاء العالم و على كل البشرية⁵.

الإجماع و القياس هما مصدران هاما بعد القرآن الكريم و السنة النبوية اللذان يعطيا للعلماء المؤهلين الفرصة لصنع القواعد الحقوقية و تكملة التشريع الإسلامي على ضوء القرآن الكريم و السنة النبوية تلبية متطلبات و حاجات الإنسان كالجماعة و الفرد⁶. إذا صح التعبير، يمكننا أن نشبه الأصول و المبادئ الواردة في المصادر الرئيسية في

³. سورة الانبياء: 25، سورة النحل: 36.

⁴. شلتوت، محمد: الإسلام عقيدة و شريعة، القاهرة 1966، ص 19-22

⁵. Rene, David: *Les grands Systemes de droit contemporains*, Paris 1978 (transleted to persi: Dr Hosseyin Safayi/ Dr Mohammad Ashury/ Dr Izet-ullah Araki , Tahran 1999, s.444) Ekinci, Ekrem Buğra: *İslam Hukuku ve Önceki Şeriatler*, İstanbul 2003, s.10-11

⁶. على منصور، ص 21؛

التشريع الإسلامي بالقانون الأم، أي الدستور الذي لا بد أن تضع تفاصيلها التكميلية من قبل العلماء المسلمين المؤهلين⁷. كما أن بعض القواعد المقررة في التشريع الإسلامي ثابتة لا تقبل التغيير، هناك أصول تحتاج إلى تفسير أدق و قواعد كثيرة متغيرة قابل للتعديل. لهذا نسبة لا بأس بها من القواعد المتضمنة في التشريع الإسلامي حسب المصالح الحقيقية للجماعة قابلة للتغيير. و لا بد من التذكير بأن القرآن الكريم وضع معايير أساسية للتشريع الإسلامي و لكن ترك تفاصيله التشريعية للعلماء المسلمين. الدين الإسلامي فيما يتعلق بنظامه التشريعي أساسا يحمي خمسة من الأركان والتي هي حفظ الدين، الحياة، العقل، المال و النسب. التشريع الإسلامي في حماية هذه الأركان الخمسة يسلك طريقين هما:

الأولى: نشر و بسط العلم و الدعوة للإيمان بالله و دينه الإسلام و إيقاظ ضمير البشرية عن طريق التعليم و التربية.

الثانية: تبيان الأوامر و النواهي مع أخذ التدابير الأخلاقية للالتزام بهذه الأوامر و النواهي و وضع المؤيدات الجزائية للجرائم الواقعة على الأركان الأساسية المذكورة، كجرم العصيان، التمرد، السرقة، القتل، الزنا (الحدود)، القصاص و التعزيرات).

التشريع الإسلامي يعرف بالمنهاج الشرعي و على هذا المبنى يدعي البعض بأن ما يحكم في هذا النظام هو التشريع الإلهي و ليس التشريع البشري. بيد أنه من وجهة تفسيره و تغيير بعض قواعده القابلة للتغيير حسب مقتضيات الضرورية، التشريع الإسلامي بحاجة إلى تصنيع القوانين التفصيلية و هذا الأمر يحتاج إلى التأمل. هذا يعني أن للبشر أن يضعوا القوانين حسب الأصول الدستورية للدين الإسلامي لتكملة التشريع الإسلامي⁸. أبرز المسائل و القواعد القانونية التي تناولت في القرآن الكريم هي ترتبط مباشرة بالمعاملات و الروابط الإنسانية خصوصا المسلمين، نظام العائلة، بعض مبادي النظام العام و الأخلاق الحسنة، بعض القواعد الجزائية و بعض المبادئ في أصول المحاكمات الجزائية و المدنية. و الي جانب ذلك من الأمور التي اهتم النظام الإسلامي به واتخاذ التدابير المانعة و الجماعة لتسود الأخلاق العالية و العدالة الاجتماعية في المجتمع⁹. التشريع الإسلامي أعطى أهمية خاصة أيضا بالموضوعية و حفظ روح الاستقرار و السلام في الجماعة أكثر مما يتعلق بالمنافع الشخصية للفرد. لذا فالحقوق العامة هي الصفة العامة و الغالبة في التشريع الإسلامي.

⁷. Berki, Şakir: İslam Hukukunun Ana Hatları II, AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:19, Sa.1, 1971, s. 29

⁸. Berki, Şakir: İslam Hukukunun Ana Hatları II, s. 28-29, Ekinci, s. 10-12

⁹. عبدالسلام الترماني: الوسيط في التاريخ القانون و النظم القانونية، منشورات جامعة حلب - كلية الحقوق، 1978، ص 34

التشريع الإسلامي عند ظهور الدين الإسلامي كان مطبقاً في موطنه الأصلي أي في بلاد شبه الجزيرة العربية و كان رسول الله محمد صلي الله عليه وسلم نبراساً حياً لتطبيقه. الجماعة العربية كانت أول من حمل الرسالة الدينية ومنها التشريع الإسلامي. لهذا الحياة الاجتماعية للعرب كان لها تأثير بالغ في تشكل المفاهيم و المؤسسات القانونية في التشريع الإسلامي. بعد وفاة الرسول الله صلي الله عليه وسلم ، الخلفاء الراشدين واجهوا كثير من الوقائع و التحولات على ساحة المجتمع العربي و المجتمعات غير العربية عند الفتوحات الإسلامية التي ألزمتهم باللجوء إلى المصادر التشريعية الفرعية كالإجماع و القياس. بيد أن اتساع الديار الإسلامية بعد الفتوحات العظيمة التي حققها الخلفاء و دخول أفواج من أهل غير العرب للدين الإسلامي زادت الحاجات القواعد القانونية التي لم تكن مطروحة من قبل و زادت أهمية الاجتهاد و تفرعت الاتجاهات المذهبية¹⁰. هذا الاتجاهات التفريعية بمرور الزمن ارتبطت بإرادة الحكام و سياساتهم التحكيمية و التي حددت النمو الطبيعي للتشريع الإسلامي. بتدرج الأيام و تغيير الحكام و أولياء الأمر المعنيين تباعد تطبيق النظام الحقوقي عن تكميل المتطلبات الدنيوية و انحصر الدين بالشكليات و المعنويات الأخلاقية . حتي لفترة طويلة الدين الإسلامي في كثير من البلاد تعايشت بعيداً عن نظمها القانونية و انحصرت مفاهيم التشريع في الأحوال الشخصية و بعض مقررات قانون

العقوبات و القانون المدني فحسب. وكان الجمود الفكري، قلة الاهتمام بالاجتهاد و أصل الشورى و مفاهيم الحقوقية المستجدة عند المسلمين على الغالب أحد العوامل الرئيسية لعدم اكتمال و بسط قوة التشريع في المجتمعات الإسلامية.

الدين الإسلامي دين لكل البشر إلا أنه يخاطب المسلمون خاصة. و صنف التشريع الإسلامي غير المسلمين، إلى درجات و فئات مختلفة. كالحربي، الذمي، أمانى. التشريع الإسلامي مبدئياً لا يقبل مشرعاً غير مسلم و لا تقبل ولاية غير المسلم على المسلم. بهذا التشريع الإسلامي لا يقيد بمكان أو زمن معينين إلا التقيد على صفة الإسلام حصراً . القواعد القانونية للغير المسلمين في هذا النظام منعطف للقواعد التشريعية العامة و التي تحفظ لهم الصلح و التعايش مادام هذا الصلح لم يشكل خطراً على القوة الإسلامية¹¹. لأجل ذلك فالتشريع الإسلامي امتداد لتطبيق قوة الحكم الإسلامي ففي كل بلاد الإسلامية قابل التطبيق أما في البلاد الغير المسلمة لفقد الحكم الإسلامي لا مجال لنظام الإسلامي دوراً في وضع التشريعات العامة للمسلمين هناك.

¹⁰. القاسم، ص 15

¹¹. على منصور، ص 126-129

ب- خصوصيات التشريع الإسلامي بالمقارنة بالأنظمة القوانين المعاصرة

يتميز التشريع الإسلامي بالفروق الجوهرية عن غيرها من أنظمة القوانين الأخرى. العامل الأساسي للوجود هذه الفروق هي الإرادة المكونة¹². في التشريع الإسلامي، الإرادة المكونة لهذا النظام هي في مبادئها الإرادة الإلهية و شرعها سبحانه تعالي لبسط العدالة و الهدى في الجماعة البشرية و تقويم المؤمنين و المسلمين. بالرغم أن إكمال التفاصيل العملية لهذه النظام تركت للمسلمين إلا أن هذه التفاصيل أيضا لا بد أن تكون مطابقة للأصول و المبادئ الشرعية للإسلام. أما في أنظمة القوانين الأخرى، الشارع هو الشخص أو الأشخاص و المعيار في مطابقتها مع العدالة و المصالح الحقيقية للجماعة هو العقل البشري. الفروق الأساسية الأخرى التي تنبع من هذا الاختلاف، يمكن أن نلخصها بترتيب الآتي:

ج- في مصادر التشريع الإسلامي :

مصدر الأساسي للتشريع الإسلامي هي القرآن الكريم و لا بديل لها على الإطلاق. فالقرآن الكريم هو الكتاب الإلهي الذي يحتوي على كل الأمور المتعلقة بالإنسان و تنظيم حياته العقائدية. فيما يتعلق بالنظام القانوني، وردت في القرآن الكريم الأصول و المبادئ الكلية و الجامعة، بعضها مفصلة و ثابتة بالنص و بعضها يحتاج إلى التفصيل و التفسير للتطبيق الأدق. بتعبير آخر فالقرآن الكريم المصدر الأول و الأساسي للتشريع الإسلامي بمثابة القانون الأساسي. السنة النبوية هي المصدر الثاني المكمل للقرآن الكريم. فأقوال و أعمال الرسول الله صلي الله عليه و سلم هي تفسير و تفصيل للقرآن الكريم شكلاً و معناً. فالسنة هي مجموعة من التفسيرات لما يراد من القرآن الكريم و تطبيقاً عملياً لمنهجه القويم. في امتداد هذين المصدرين، يأتي إجماع العلماء المسلمين على المسائل المستجدة و التي ليست لها نص صريح في القرآن

الكريم و لا تستنتج من السنة مباشرة. الإجماع بعد السنة يعتبر المصدر الثالث للتشريع الإسلامي. العمل بالإجماع مقيدة بشروط محددة منها الأمر الذي يتطلب الإجماع لا بد فيها من اعتبار مصالح المسلمين و ضرورة أن تلبى حاجاتهم و لا بد لهذا الإجماع أن ينعقد بين فقهاء المسلمين العلماء بالاتفاق في الأمور التي لانص فيها في القرآن و السنة¹³. لذا فإجماع رجال الحقوق و الذين ليس لهم تفقه لازم لا يعتبر إجماعاً و كذلك إجماع العلماء غير المسلمين أيضا ليس إجماعاً. به. و القياس عند أكثر المذاهب الإسلامية يأخذ كالمصدر الرابع للتشريع الإسلامي. الأمر الجديد الذي لم يورد له حلاً أو قضية صريحة في القرآن الكريم و السنة و لم يورد له إجماعاً من قبل يرجع إلى القياس حسب الأصول الفقهية و يقاس الأمر بأقرانه المتشابهة و يستخرج الحل المناسب له. المصدر الثاني، الثالث و الرابع في الحقيقة مصادر تكميلية و مفسرة للمصدر الأول أي القرآن الكريم. و العمل بالمصادر الثلاثة لا بد أن يكون على ضوء منهج القرآن الكريم و بالنتيجة مصادر التشريع الإسلامي هي مصادر تنبع إرادة الشارع و ليس للإنسان دور متزايد في صنع تكملة قواعد التشريع الإسلامي

¹². القاسم، ص 15

¹³. Ekinici, s.10-11

القانونية دون الإلمام بالفقه و علم أصوله و العلوم الشرعية الأخرى إماما كافيا . ففي المصادر الثلاثة السنة، الإجماع و القياس والتي تقع تفسير و تفصيل المصدر الأساسي على عاتق الإنسان ، فالإنسان مقيد بإرادة الله و كتابه الكريم.

أما بالنسبة لمصادر أنظمة القوانين الأخرى المعاصرة والتي تغلب عليها الصفة الوضعية، الأمر يختلف تماماً. بالنظر إلى الإجمالية لكل أنظمة القانون الوضعي كالقانون العرفي (Common Law)، القانون المدني الأوربي (Eropean Civil Law) و القانون الاشتراكي (Socialist Law) نرى ان مصادر القوانين حسب الدولة أو الدول التي تسود فيها من حيث الشكل تشابه بعضها البعض. هذه المصادر هي كما يلي: القانون، العرف، آراء المحاكم القضائية و آراء العلماء. هذه المصادر على العادة هي من صنع العقل أو التجارب الإنسانية¹⁴. القانون هو مجموعة من القواعد و المقررات التي تشرع من قبل الحاكم أو شوري التشريعية لأجل تنظيم و تنسيق روابط المواطنين و منافعهم. في أكثر الدول المعاصرة القانون يأتي على رأس مصادر التشريعية للنظام القانوني السائد فيها. ففي بعض الدول التي يسود فيها نظام القانون الإسلامي ، ترجمة الأصول و المباني التشريعية الواردة في المصادر الإسلامية، على رأسها القوانين الدستورية و غيرها من القوانين كقانون العقوبات و أصول المحاكمات المدنية من قبل المجالس التشريعية أو شوري من العلماء المجتهدين. في هذا النظام، القواعد التكميلية و التفسيرية للتشريع الإسلامي تتم وضعها أيضا من قبل هذا المجلس أو الشوري أيضا. ففي هذه الدول الأصول و المباني الحقوقية المتضمنة في القرآن الكريم تدون كالقانون الدستوري و علي ضوء ها تصنع القوانين الأخرى بيد مجالس و لجان متخصصة من العلماء و الفقهاء.

بيد أن القوانين في أكثر الدول الإسلامية متأثرة بالمصادر الحقوقية للنظم الحقوقية الأخرى الوضعية و لم تتح مجالاً للمصادر الإسلامية لتشريع قوانينها المطبقة. المصدر الآخر لنظام القانون الوضعي، هو العرف. العرف يعبر عن مراعاة الجماعة لقاعدة من القواعد السلوكية و استمرارها على تكرارها بصفة عامة و موحدة مع الاعتقاد بالزامية هذه القاعدة. ففي العرف تستمد القواعد الحقوقية قوتها من الرأي العام الذي يمثل الإرادة المشتركة في الجماعة. العرف على اختلاف أشكاله مصبوغة بالاعتقادات الدينية أو الثقافية. العرف يعتبر المصدر الثاني في النظام الحقوق المدني الأوربي بينما العرف القضائي في النظام القانوني لبعض الدول و على رأسها بريطانيا يعتبر المصدر الأول. العرف في التشريع الإسلامي له دوراً محدوداً و يعتبر العرف بعد المصادر الأساسية مصداقاً قوياً إذا كان موازياً و موافقاً مع الأصول و المبادئ المصادر الإسلامية¹⁵.

¹⁴ . الترماني، ص 36؛ الفرعون ص 27

¹⁵ . Ekinici, s. 11-12

الإجماع بالشكل السائد في النظام الإسلامي ، لا يعتبر مصدراً أساسياً لأنظمة القوانين الوضعية. بدلاً عن هذا، آراء علماء القانون تعتبر مصدراً فرعياً و غير مباشرة في أنظمة القوانين الوضعية. هذه الآراء ليست إلزامية للشارع القانوني، لكن مصادر تستفاد منها لتكون الأفكار و الحلول الحقوقية لقضايا أو تطبيق القانون. آراء العلماء على خلاف الإجماع لا تشترط أن تكون صادرة عن عالم مسلم أو فقيه مجتهد فحسب. أيضا الإجماع لا بد أن تتوافق آراء كل العلماء المسلمين على الأمر المجمع عليه، بينما في الأنظمة الحقوقية الوضعية فمشرع القوانين أو مطبقها مثيرا بين أخذ أحد الآراء أو الجمع بينها أو عدم الأخذ بأي واحد منها. القياس في أنظمة القوانين الوضعية لا يعتبر مصدراً مستقلاً ومعرفاً. القياس في هذه الأنظمة قد يكون أسلوباً تقديرية للمشرع أو القاضي للوصول لحل قضيه معينة أو لطرح قاعدة ما.

بالنظر إلى المقارنة بين مصادر القانونية لدى التشريع الإسلامي و غيرها من أنظمة القوانين الأخرى تستنتج بأن مصادر القانونية للتشريع الإسلامي مقيدة بمصالح الدينية البحتة تارة و متطلبات الإنسانية مادةً و معنوياً و التي تنبع عن إرادة إلهية. أما في أنظمة القوانين الوضعية، فالتجارب العملية و العقل الإنساني و مصالح الحياة، السياسية، الاقتصادية، الاجتماعية و الثقافية للمجتمع تعين في تحدد ماهية مصادر القوانين إن تكن متأثرة من مؤثرات الدينية.

1- تفسير القواعد و المفاهيم القانونية

في التشريع الإسلامي تفسير القواعد و المفاهيم القانونية، لها مبادئها الخاصة. فالقواعد و الأصول الواردة في المصدر الأول (القرآن الكريم) تفسرها الأحاديث التي وردت عن أقوال و أعمال الرسول محمد صلي الله عليه و سلم. إن لم تستنبط من الأحاديث، علم الفقه و علم الأصول لها دور أساسي للفهم الصحيح لمصادر الشرع الإسلامي و أيضاً علم التفسير يضع منهاجاً علمياً لتفسير القرآن الكريم و لتفسير قواعد التشريع الإسلامية، والمرجع المفسر لها لا بد أن يكون مسلماً مجتهداً يعني فقيه للدين الإسلامي . وفي أنظمة القوانين الوضعية تفسير القواعد و المفاهيم الحقوقية على عاتق المشرع و الذي قد يكون شخصاً كحاكم أو جماعة تمثل في مجلس التشريعي للدولة والتي لا يشترط فيه أو فيهم درجة الاجتهاد أو الإسلام. فتفسير القواعد و المفاهيم في هذه الأنظمة غالباً تأخذ ماهية تجريدية و تبني على إرادة المشرع و المصالح الوقتية للدولة و قد تكون عارية عن الوجهه الدينية.

2-انحصار تطبيق التشريع الإسلامي علي المسلمين

أحد الميزات الأخرى التي تميز نظام التشريع الإسلامي عن أنظمة القوانين الوضعية هي أن تطبيق هذا النظام لا بد أن يكون من قبل الدولة الإسلامية ، يخاطب كل البشر مهما كانت ديانتهم و قوميتهم. لأن العمود الأساسي لتطبيق التشريع الإسلامي هو العقيدة الإسلامية و العاملين فيها هم المسلمون. فهذا النظام يحمي الإنسان في المجتمع الإسلامي و ينظم رابطة الإنسان بالخالق و علاقات المسلمين و غير المسلمين. الرابطة المقصودة بين الإنسان و الخالق هي الايمان و مستلزماته العبودية لرب العالمين. الإنسان مع دخوله في الإسلام و قبول التكليف و الأوامر ارتبط بالخالق. فالكافر أو المتمرّد أو أهل الكتب السماوية الأخرى لهم وضع خاص لا تساوى مع المسلم. على جانب ذلك، أكثر قواعد التشريع الإسلامي تتركز في القواعد المبدئية أو التفصيلية لأجل تنظيم الروابط و التعامل بين المسلمين و كذلك التعامل مع غير المسلمين من التسامح و التعايش لدفع التنافر و التناكر. التشريع الإسلامي موجه للفرد المسلم و الجماعة الإسلامية.

في الشرع الإسلامي المخاطب الأصلي للقواعد و الأصول التشريعية للإسلام هم كل البشر¹⁶ و بالخاصة المسلمين. الدين الإسلامي وضع بعض المبادئ لتعامل مع غير المسلمين و صنف غير المسلمين الي فئات مختلفة الدرجات و بين نوع التعامل مع كل من هذه الفئات. فغير المسلمين لا بد لهم التعامل بقواعد التشريع الإسلامي و الخضوع لإرادة الشارع فيها. لأن هذا أقرب للعدل لكل البشر منهم المسلمين و غير المسلمين.

3-عدم تفيد تطبيق التشريع الإسلامي للمكان و الزمان المعينين

كل أنظمة القوانين الوضعية حتى السماوية ما عدا الدين الإسلامية، ظهرت لتنظم العلاقات و المعاملات لمواطني دولة ما أو منسوبي قوم من أقوام معينين¹⁷. فكل من هذه النظم بشكل أو آخر تختص لجغرافية دولة معينة أو لفترة زمنية محددة. فالنظام القانون العرفي (*Common Law*) نشأ في إنكلترا و الذي كان له نمط الحياة الاجتماعية الخاصة و هذا النظام كان لمواطني جغرافية دولة إنكلترا و بعد سيطرة هذا الدولة على زمام القوة في الدول المستعمرة، تأثرت الدول المستعمرة بهذا النظام كلاً أو جزءاً. أيضاً نظام القانون المدني الأوربي تتركب ملفق بين القانون الرومي و القانون الجرمني والذي بدأ يطبق على مواطني دولة الروم و الجرمن و بمضى الزمان شملت كل أوروبا الغربية ما عدا إنكلترا. هذا النظام يعكس الحياة الاجتماعية لهذه الشعوب و متطلباتها الحقوقية آنذاك. اليوم النظم القانونية الداخلية لأكثر الدول و المجتمعات متأثرة بالنظام القانون المدني الأوربي. القواعد المكونة له يتصف بمرونة و سهولة الفهم في مباني و

¹⁶. انظر: الآية رقم 28 من سورة سبأ (...ما ارسلناك إلا كافة للناس بشيرا و نذيرا ولكن أكثر الناس لا يعلمون)

¹⁷. على منصور، ص 17

أصوله الحقوقية و احتواء التفاصيل المكتوبة الواضحة¹⁸. بينما القانون الاشتراكي و الذى يتبع مباني المادية الصرفة و يهدف إلى إيجاد حكومة الكادحين و العمال و زوال تمايز الطبقات الاجتماعية. هذا النظام أساساً يعكس حركة الكادحين ضد الطبقة الرأسمالية و نفي الملكية الخاصة للأفراد. هذا النظام بالرغم من أنه لا يرتبط بجغرافية معينة إلا أنه يعتبر القوام

الأساسى للنظرية الاشتراكية و الذى اتخذتها بعض الدول كالدولة الشيوعية أو الاشتراكية فى روسيا، كوبا، الصين و بعض الدول العربية نموذجاً تطبيقى لمبادئها الفلسفية و العملية فى الحكم. هذا النظام يحتوى على قواعد و أسس اقتصادية متميزة و متغايرة عن نظام الاقتصاد الحر أو المختلط. فى نظام القانون الاشتراكي، القواعد و المفاهيم الحقوقية تعتبر امتداداً لبنيان الإقتصادي الحاكم و تفسر على حسب الإقتصاد الاشتراكي¹⁹. فى الحقيقة فى النظام القانون الاشتراكي، ليس للمتطلبات المدنية و الدينية للفرد أو الجماعة أية دور هام يذكر. الحرية الفردية فى هذا النظام معدوم كلياً و النظام تماماً يخدم الدولة الاشتراكية ممثلاً بالمجالس الشعبية. نظام القانون الاشتراكي مع أنه لا يخص جماعة أو قوم معين إلا أنه تابع للطبقة معينة و نشوء الظروف التاريخية و الاقتصادية الممهدة له. النظام الاشتراكي على خلاف غيره من نظم القوانين الأخرى مجرداً عن الإنتماءات الجنسية و القومية و الدينية، خالياً من المؤثرات الدينية و المدنية. هذا النظام فى أساسه يرفض تماماً المبادئ الدينية.

التشريع الإسلامي على خلاف أنظمة القوانين الأخرى مجرد من المكان أو الزمان²⁰. هذا النظام يحتوى على الأصول و القواعد الحقوقية التى تصف الشخصية الإسلامية و أينما يكون المسلم موجوداً فهذا التشريع أو القانون يجري عليه و عليه الإلتزام و التقيد بهذه الشخصية. هذا القانون بمبادئه و أصوله الجوهرية غير قابلة للتغيير و التعديل و لامحال لتحديد تطبيقه بالدورة الزمنية .

¹⁸. القاسم، ص 14؛

¹⁹. Shirevi, s.54

²⁰. Berki, s. 28-29; Shirevi, s.26

4-تغير القواعد التفصيلية للتشريع الإسلامية

إلى جانب القواعد و الأصول القانونية الثابتة، هناك قواعد تفصيلية و تكميلية منعطفة التطبيق حسب المتطلبات المقتضية و شرائط المكانية و الزمنية المستجدة. أهمية الإجماع ، الاجتهاد، العرف و المعاهدات و التنظيمات الإدارية تبرز مدى تغير القواعد التفصيلية للتشريع الإسلامي²¹. على سبيل المثال قاعدة “لا ضرر و لا اضرار” ، “الضرورات تبيح المحظورات” و “ الاصل البراهة ” من جملة القواعد التشريعية التي مهما تغير الزمان و المكان لا تفقد ماهيتها الأساسية²². ولكن من حيث الشكل و الانطباق فهي قابلة للتغير مثلاً، مفهوم الضرر يمكن يتغير بالمكان أو الزمن و لكن النفي عن الضرر ثابتة لا يتغير.

في تشريع الإسلامي بعض المسائل لم تورد لها ضوابط و قواعد، إذا وردت قد تحتاج الي تفاصيل أدق. لهذا لابد للعالم أو الفقيه المسلم أن يستعين بمصادر الإسلامية و أن يصنع هذه الضوابط و القواعد القانونية و أيضاً يكمل أو يفسر المبادي و الأصول العامه للوصول إلى أدق التفاصيل القانونية تلبية لإرادة الشارع و جلب منافع و مصالح المسلمين و كافة البشر²³. لذا فالقواعد التكميلية و التفسيرية في نظام التشريع الإسلامي لابد أن تكون على ضوء المتغيرات و الشرائط المكانية و الزمنية كي يلبي متطلبات القانونية للإنسان وبالأخص المسلمين.

5- صفة الشخصية الإسلامية لمجري القواعد العامة للتشريع الإسلامي

في النظرة التجريدية للتطبيق أنظمة القوانين الوضعية أساسا لا تشترط أن تكون مجرى أي من هذه النظم أن تكون منسوبة إلى أي من الأديان، الأنساب أو الأجناس من البشر. ما عدا القانون الداخلي للدولة الذي حسب جنسية الدولة غالباً يشترط مجري القانون أن تكون من مواطنيها. ولكن أي دولة كما هي الحال اليوم، يمكنها أن تأخذ بأي من أنظمة القوانين الوضعية و تطبيقها بالصرف النظر عن أتماءها الديني، العرقي، الثقافي أو السياسي. بينما الوضع على خلاف ذلك في تطبيق التشريع الإسلامي ، ففي التشريع الإسلامي تشترط أن تكون المجري أو المطبق هذا الحقوق له صفة الإسلام. في مفهوم الدين الإسلامي ، المجري للتشريع الإسلامي كونه سلطاناً أو رئيساً للجمهور، لا يغير هذا المبدأ الأساسي .

²¹ . على منصور، ص 21

²² . Shiravi. Abdolhossein: Comparative Law, Tehran 2005.p.34

²³ . Ekinci, s.11

د-المؤيدات

في تشريع الإسلامي بشكلها الكلي، المؤيدات تنقسم إلى المؤيدات الدينية البحتة فالعمل بتكاليف الدينية الاعتقادية و العبادية على الغالب ممزوج بالمؤيدات الأخروية و عدم التقيد بالأوامر و النواهي، تعتبر ذنباً و يعاقب عليها سبحانه وتعالى. هذه التكاليف بالأوامر أو النواهي بالعادة تتعلق بالحقوق الإلهية تماماً. أما قسمٌ من المؤيدات تتضمن الحق الإنساني و على نحو ما ذكرت نصاً صريحاً في القرآن الكريم في لزوم الوفاء بالدين و معاقبة المجرم. هذه المؤيدات بالخاصة فيما يتعلق بالقانون العقوبات كالجناية على الشخصية الجسمانية و المعنوية للإنسان أو الجرم الواقع على الأموال أو الجرم الواقع على أمن الدولة. هذه المؤيدات بالأخص تتجلى في الحدود و القصاص. أما بالنسبة للجرائم الذي لم ينص عليه القرآن الكريم صراحة و لم تقرر لها مؤيدات فالقاضي من باب التعزيرات يستطيع ينظم نص هذه الجرائم و يؤيدها بمؤيدات مناسبة. بالنسبة للقانون المدني كإيفاء العقود، أداء الإلتزامات المدنية و الحقوق المترتبة على العلاقات المالية و غير المالية، في العموم تركت تنظيم و أسلوب تطبيق مؤيداتها القانونية للمحاكم. على سبيل المثال قانون التجارة، قانون العمل، التشريعات الإقتصادية و القوانين الإدارية، و الشارع أو القاضي له يد طولي و حرية أوسع لتنظيمها و تدوينها على ضوء منهاج و أهداف الدين الإسلامي .

على العموم، في أنظمة القوانين الوضعية، المؤيدات توضع حسب مصالح الاجتماعية و السياسية في البلاد. المؤيدات الجزائية للجرائم في كل هذه النظم مقررة بالقانون أو العرف. أما المؤيدات القانونية فتحكمها الأصول المحاكمات المدنية التي تنشأ عن المسؤولية العهدية أو التقصيرية للشخص. في نظام الدين الإسلامي المؤيدات و العقوبات موضوعة لحفظ حقوق الأفراد و الجماعة. من وجهة الدينية فتطبيق هذه العقوبات و المؤيدات تعتبر كلفة دينية على نمة كل مسلم و مسلمة و الخضوع لها من قبل كل البشر. فالإيمان بالعقوبة الأخروية هي مؤيدة أخلاقية و اعتقادية لتطبيق التشريع الإسلامي²⁴.

من حيث المؤيدات المصرح بها في نظام التشريع الإسلامي ، الحق يقسم إلى ثلاثة أقسام هي حق الله، حق الله ممزوجة بحق العبد و حق العبد. القواعد التي تنظم رابطة العبد بربه هي غالباً تعتبر من حقوق الله و مؤيدات الاعتقادية و الأخروية كأخذ أموال اليتامي و عدم رعاية حقوق الوالدين . القواعد التي تربط رابطة الشخص بأشخاص الأخرى و مندمجة بحق الله تعتبر من النظام العام للجماعة الإسلامية كالسرقة، القتل أو الزنى. فالتكاليف الناشئة عن العقود و الضمان التقصيري تعتبر من الحقوق المجردة للأشخاص. المؤيدات المنظمة للحقوق للأشخاص في الحالات الثانية و الثالثة هي قابلة للإسقاط بإرادة أصحاب الحقوق. فأما المؤيدات المصرح به للحقوق الإلهية هي غير قابلة للإسقاط. هي تشبه بقواعد و تكاليف النظام العام و الأخلاق الحسنة للجماعة عند أنظمة القوانين الوضعية.

²⁴. Shiravi, S.28

ه- مدي قابلية المقارنة بين التشريع الإسلامي و أنظمة القوانين الأخرى

كما أشرنا في مباحث سابقة أن المقارنة التطبيقية بين التشريع الإسلامي مع أنظمة القوانين الأخرى الوضعية أو المرتبطة لإحدى الأديان السماوية السابقة كالمسيحية أو اليهودية، تنقصها الإرادة التشريعية و القواعد المتناسقة لها للتطبيق. أنظمة القوانين الوضعية هي تمثل تماماً الإرادة الإنسانية تسوغها المصلحة العقلية على حسب توقيت المكان و الزمن، هدفها تنحصر في تنظيم العلاقات المادية البحتة و حفظ المنافع و المصالح للأفراد و الدولة حسب الشروط الزمنية. بالنسبة لتشريعات المرتبطة بالأديان السماوية (ما عدا التشريع الإسلامي) فحتى الآن لم يظهر فيها نظاماً قانونياً متكاملأً أو مكفياً تكون قوامها التطبيقية في الجماعة.

الإرادة الإلهية هي المشرع الوحيد للتشريع الإسلامي و لذلك لا بد أن تأخذ بعين الاعتبار إرادة الشارع في الدرجة الأولى في تفسيره و تطبيقه. هذا لا يمكن تحقيقها إلا أن يتحلى الحاكم أو القاضي (الذي يتولى أمر المسلمين) بالعدل و التقوى في شخصيته و يتجلى بالفقه و الحكمة في علمها. الحاكم أو القاضي المؤهل لتطبيق و تفسير التشريع الإسلامي له تطبيق أحكامه في أحسن وجه ممكن، ففي الدرجة الأولى عليه يقرر أحكامه من أجل تأمين الحياة الأمانة للمجتمع و أفرادها، احترام حرياتهم الأساسية و حفظ كرامتهم الإنسانية . هذا المعيار الجوهرى يعنى مبادئ السلام و الأخلاق العالية في التشريع الإسلامي يجعل هذه المقارنة بين التشريع الإسلامى مع غيرها من أنظمة القوانين غير متعادلة و غير متكافئة أساساً في معاييرها و موازينها.

من حيث البعد الشكلي و القواعد المادية، بعيد عن البنية و الأهداف الدينية و الأصول الحقوقية الثابتة، يمكننا الإشارة إلى نكات المشابهة بين نظام التشريع الإسلامي و غيره من أنظمة القوانين الأخرى والتي نلخصها كما يلي: القواعد القانونية في أنظمة القوانين الوضعية ما دامت غير متعارضة مع الأصول و الأهداف الثابتة للدين الإسلامي يمكن اقتباسها و تطبيقها ضمن التشريع الإسلامي كالمصادر المباحة من الدرجة الثانية. كما نرى اليوم أن القانون الحاكم في أكثر الدول الإسلامية مع أن فيه قوانين أساسيه كقانون العقوبات و الأحوال الشخصية في هذه الدول مقيدة برعاية أصول التشريع الإسلامي إلا أن باقي القوانين كلها مقتبسة و متأثرة بأنظمة القوانين الوضعية. بيد أن بعض الدول الإسلامية كإيران، السودان، السعودية و أندونيسيا على سبيل المثال اتخذوا منهاجاً أصولية و بعضاً مختلفاً في أساليب النظرية أو التطبيقية لتأمين تطابق حقوق بلادهم مع الموازين و الأهداف التشريعية الإسلامي و على هذا أقاموا مؤسسات لحراسة و نظارة تقنين الأحكام التشريعية و تفسيرها العملية.

في أنظمة القوانين الوضعية، الأصول الحاكمة كما هي في اللقوانين الدستورية للبلاد هي مبدئياً تعتبر مصدراً لكل القوانين. لذا الأصول الواردة في قوانين الدستورية في المقارنة مع القوانين الأخرى تتصف بالاستقرار النسبي و غالباً تعتبر من الأصول الثابتة أو صعبة التعديل. فهنا تكمن التشابه في أن الأصول القانونية الثابتة التي على ضوءها توضع القواعد القانونية التفصيلية أيضاً هي بمثابة الأصول الدستورية التي لا يمكن تغييرها و أن كل التفاصيل التشريعية لابد أن تكون مطابقة لها.

الأصل الأهم في التشريع الإسلامي هو أن القوانين لها صفة شخصية و ليس صفة مكانية. يعني بأن القوانين الإسلامية بغض النظر عن مكان وجودها تطبق على القضايا المطروحة أينما كان. الغالب في أنظمة القوانين الوضعية أن كل القوانين لها صفة مكانية أي أن قواعد القانون تطبق على المسائل الواقعة في داخل حدود الدولة و الاستثناء على هذا القاعدة تطبق على بعض الحالات المعينة كالأحوال الشخصية أو الجرائم الواقعة على أمن الدولة التي في هذه الحالات تطبيق القانون بدون التقييد بمكان وجود الشخص أو وقوع القضية المنصوصة في القانون²⁵.

كما أن الأنظمة والقوانين الوضعية لها تاريخها و تجاربها في التطبيق، فالنظام التشريع الإسلامي أيضاً له تاريخه المقترن بتاريخ الدين الإسلامي و تجاربه التطبيقية في جغرافية الواسعة من العالم. التشريع الإسلامي حتى اليوم جزءاً أو كلاً يطبق في دول مختلفة في العالم. لابد من الإشارة إلى أن الأصول الثابتة في أنظمة القوانين الوضعية كانت نتيجة السير التدريجي للعقل و متطلبات البشرية، لكن الأصول الثابتة في النظام التشريع الإسلامي نشأت بظهور الدين الإسلامي .

العدالة و على هذا المنهج رقي البشر بالأخلاق العالية في حياتهم و معاملاتهم هي الهدف الأساسي في نظام التشريع الإسلامي . بينما العدالة الإنسانية فقد تكون الهدف الأساسي في أنظمة القوانين الوضعية و هذا الهدف على مسابرة العقل و العلم في جوانب متعددة قد تتشابه أو تلتقي بالعدالة الإلهية المتضمن في أهداف النظرية و العملية للتشريع الإسلامي .

و- العوامل التي تحد من تطبيق التشريع الإسلامي

التشريع الإسلامي مع أنه نظام ينظم جميع شؤون الحياة الإنسانية و مرن التطبيق في كل مكان و زمن، إلا أنه بالرغم من ذلك، المجتمع الإسلامي بدويلاتها المتعددة في جغرافيا الواسعة من العالم لم تعطى حق قيمتها الفكرية و التطبيقية ولم تؤثر تأثيراً بالغاً على تشريعها القانونية. هذا القصور أو التجديد لا ترجع إلى مكونات و مصادر هذا النظام القانوني، بل ترجع إلى المسلمين بالأخص الدول الإسلامية ممثلة للشعوب الإسلامية. بهذا الصدد يمكننا الإشارة إلى عدد من العوامل الموضوعية التي تحد من تطبيق النظام الإسلامي و دوره الناشط في مجتمع الإسلامي :

- الانشغال الفكري و تجميد روح الإجتهد العلمي للتكوين النظام القانوني المتكامل
- غلبة القواعد العرفية المنعكسة للثقافات القومية للمجتمعات الإسلامية
- عدم الاستفادة من المصدر الإسلامي المرن كالإجماع و الشوري بين كل الفقهاء و الحقوقيين
- عدم ثبوت و نضج الاتجاهات السياسية و الحقوقية اللازمة عند بعض الدول الإسلامية
- ضعف العلاقات بين الدول الإسلامية على ضوء المعاضدة و التعاون
- تأثر البالغ بالأنظمة الحقوقية الوضعية السائدة في الدول غير المسلمة
- ضعف وحدة الآراء بين علماء المسلمين في تنظيم و تدوين المنهاج للتشريع القضاء الإسلامي
- المعلومات الخاطئة و المظلمة عن النظام الحقوق الإسلامي لدى المجتمعات الغير المسلمة
- ضعف الدعوة للدين الإسلامي و عدم الاهتمام بدور الفقهاء و العلماء الحقوقيين في الحياة السياسية
- ضعف المناهج التعليمية للنظام القانون الإسلامي في الدول الإسلامية
- عدم وجود المؤسسات العلمية الدولية المختصة بالتشريع الإسلامي والتي تساهم في تنظيم، تطوير و تعريف القواعد التفصيلية للتشريع الإسلامي
- ضعف التعاون و الانسجام الدولي بين مجتمعات الإسلامية في تكوين نظام التشريع الإسلامي الجامع

٥- الخاتمة

المقارنة الكلية التي أشرت إليها هي مجرد مقارنة توصيفية لبيان المشابهات و الفروق الكلية بين التشريع الإسلامي و أنظمة القوانين الأخرى. المقارنة العلمية أو الكلية لكل أجزاء التشريع الإسلامي مع أنظمة القوانين الوضعية تبقى غير متوازنة. لأن التشريع الإسلامية، نظام مستند على مجموعة الاعتقادات الإلهية، إنما الأنظمة الوضعية مبنية على نظريات العقلية والتي تستوجبها بالأخص الظروف التاريخية، السياسية، الاقتصادية و الثقافية. كما ليست هناك وجه المقارنة المتكافئة بين النظام الاعتقادي و العلمي للإسلام و الأنظمة الأيدولوجية العقلية للبشر، فنظام التشريع الإسلامي لا يمكن مقارنته العلمية و النظرية مع أنظمة القوانين الأخرى إلا لمجرد المقارنة المنهجية و الأهداف الشمولية لكل منها. ولا بد من الإشارة إلى أن هذا القدر من المقارنة أيضا لا يخدم هدفها إلا بالإدراك الشامل و الوافي للدين الإسلامي .

إن المعايير الأساسية في المقارنة التطبيقية التي تجري بين الأنظمة القانونية هي في العادة معايير فنية أو معايير المشابهة في الاعتقادات السائدة أو الحاكمة على هذه الأنظمة . معايير الفنية في صنع و تطبيق التشريع، في نفس الوقت تتأثر بأساليب الناشئة عن الاعتقادات الفلسفية الحاكمة. بالنسبة التشريع الإسلامي ليس هناك نظام تشابهه بالعقيدة و النظرة الشمولية للكون و العلاقات البشرية. بيد أن الدين الإسلامي يرفض الحكم أو الفلسفة غير المتوازنة له.

الدين الإسلامي أساسا يقدم نظاماً متكاملأ لعدالة الاجتماعية و حقوق الإنسانية و يشمل كل جوانب الحياة الروحية و المادية و نظمه القانونية هي وسيلة للحفاظ هذه التكامل و الشمول. إذا نظرنا إلى إعلان حقوق الإنسان و موثيق الدول المتقدمة لحقوق البشر فنرى أن كل مضامين هذه الأصول و المبادئ الواردة في مصادر التشريع الإسلامي . إعلاء أهداف الشرع الإسلامي في المجتمع الدولي و الجامعات الإسلامية هي على عاتق حكام المسلمين. فعلى هذه الحكام أن تأخذ مبادئ و أصول لعدالة الإسلامية في نطاق دستور دولهم و تجريها على أنفسهم قبل غيرهم ليسط التشريع الإسلامي و جعل تأثيرها على الأنظمة القانونية قوياً لكسر سور الجهل و التحجر و الشبهات حول مقولة عجز التشريع الإسلامي لتنظيم الحياة الإنسانية لابد للدول الإسلامية أن تتخذ المبادئ و الأصول للعدالة الإسلامية كدستور لقوانين بلادهم. فأعتقد

و عمل الجازم بمبادئ التشريع الإسلامية من قبل حكام المسلمين هي خطوة أساسية و أولية لاستقرار التشريع الإسلامي في الجماعة.

المصادر:

1. آيات من القرآن الكريم (سورة سبأ، سورة الانبياء، سورة النحل)
2. الترماني، عبدالسلام: الوسيط في التاريخ القانون و النظم القانونية، منشورات جماعة حلب – كلية الحقوق، 1978
3. علي منصور، علي: مقارنات بين الشريعة الإسلامية و القوانين الوضعية، بيروت 1970
4. هشام القاسم: المدخل الي علم القانون، دمشق 1987
5. شلتوت، محمد: الإسلام عقيدة و شريعة، القاهرة 1966
6. زيدان، عبدالكريم: المدخل للدراسة الشريعة الإسلامية، بيروت 1989
7. Berki, Şakir: *İslam Hukukunun Ana Hatları II*, AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:19, Sa.1, 1971
8. Ekinci, Ekrem Buğra: *İslam Hukuku ve Önceki Şeriatler*, İstanbul 2003
9. Shiravi. Abdolhossein: *Comparative Law*, Tehran 2005
10. Rene, David: *Les grands Systemes de droit contemporains*, Paris 1978

LİKİDİTE RİSKİ YÖNETİMİ: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Hasan Ayaydın¹

İbrahim Karaaslan²

ÖZET

Bankaların daha çok kısa vadeli fonları uzun vadeli yatırımları finanse etmek için kullanmaları bankaların aktif ve pasif yapılarının vadelerinin farklılaşmasına yol açmaktadır. Bu durum beraberinde likidite riskini getirmektedir. Yakın zamanda yaşanan küresel finansal kriz, finansal sistemde kilit role sahip olan ve piyasaları birbirine bağlayan bankaların likidite yapısının zayıf olmasının çoğu olumsuz gelişmelerin tetikleyicisi olduğunu göstermektedir. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların likidite riskini belirleyen faktörleri araştırmaktır. Dinamik panel veri (GMM) analizinin kullanıldığı çalışmada, 2003-2011 dönemi için 23 banka analize dâhil edilmiştir. Araştırmanın sonucunda, banka likiditesi (likidite riski) ile karlılık değişkenleri arasında negatif (pozitif) yönlü bir ilişki bulunmuştur. Çalışmada ayrıca küresel finansal krizin, yabancı payının, devlet-özel banka sahipliğinin banka likiditesini (likidite riskini) belirleyen faktörler olduğunun ortaya konması, çalışmanın literatüre katkısı olarak ileri sürülebilir.

Anahtar kelimeler: Likidite Riski, Dinamik Panel Veri, Yabancı Banka, Bankacılık Sektörü

LIQUIDITY RISK MANAGEMENT: EVIDENCE FROM FOR TURKISH BANKING SECTOR

ABSTRACT

The maturities of asset and liability structure of banks differentiate because banks use short-term debt to invest in long-term assets. This creates liquidity risk. Recently, the global crisis has proven that the lack of bank liquidity was the main trigger of all the negative events. The aim of the study is to investigate factors determining liquidity risk in Turkish banking system. This paper applies the Generalized Method of Moments technique for dynamic panels using bank-level data for 23 Turkish commercial banks over the period 2003 to 2011. We find that there is a negative (positive) relationship between bank liquidity (liquidity risk) and profitability indicators. We also find global financial crises, foreign ownership, state-private ownership is determinant factors of bank liquidity (liquidity risk), contributing to existing empirical analyses of the studies.

Keywords: Liquidity Risk, Dynamic Panel Data, Foreign Bank, Banking Sector

* Bu çalışma 8-10 Mayıs 2014 tarihinde, Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi tarafından Kemer/ANTALYA’da düzenlenen 13. ULUSAL İŞLETMECİLİK KONGRESİ BİLDİRİLER KİTABI’nda basılan bildirinin geliştirilmiş şeklidir.

¹ Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İİBF-İşletme Bölümü, hayaydin61@gumushane.edu.tr

² Araş. Gör., Anadolu Üniversitesi, İİBF-İşletme Bölümü, ibrahimkaraaslan@anadolu.edu.tr

GİRİŞ

Finans sektörünün en önemli aracı gerektiğinde reel sektörü finanse eden bankalardır. Modern finansta, bankalar finansal aracılık sürecinde kritik rol oynamaktadırlar (Fungacova ve Poghosyan, 2011). Bankacılık sektörü, finansal sistem içerisinde ödemeler sistemi aracılığı ve sunduğu birçok finansal araçla tasarrufların yatırıma dönüştürülmesinde kaynak (fon) aktarımına aracılık eden bir sektördür. Bankalar, tasarruf sahiplerinden borçlanarak fon sağlarlar ve sağladıkları fonları ihtiyaç sahiplerine kredi olarak satarlar (Yıldırım, 2004:1). Bankalar sadece parasal kontrol için bir kanal olmayıp, ekonominin yeniden yapılanmasında ve uzun dönemli sürdürülebilir makroekonomik istikrarın sağlanmasında, etkili olan kurumlardır. Mali sistem içinde bu denli önemli bir role sahip olan bankacılık sektörünün, iktisadi sistemle etkileşimini açık ve net biçimde ortaya koyabilmesi ve sağlıklı bir yapıda işleyebilmesi gerekmektedir (Parasız, 2000: 125).

Bankalar, kısa vadeli ve küçük tutarlarda fonları toplayarak bu fonları daha büyük tutarlarda ve uzun vadeli yatırımların finansmanında kullanılmaktadır (Diamond ve Dybvig, 1983). Bu durum banka bilançolarında aktif ile pasif arasında vade uyumsuzluğunu beraberinde getirmekte, bu da likidite riskini gündeme getirmektedir (Gatev ve Strahan, 2006; Shin, 2009; Ratnovski, 2013). Bankalar likit borç kaynak olan mevduatları likit olmayan kredilere dönüştürmektedirler (Bonfim ve Kim, 2012). Şöyle ki, likidite riskini ortaya çıkaran temel noktanın mevduat sahiplerinin ne zaman ve ne miktarda mevduat geri çekeceklerini ve kredi talep edenlerin ne zaman ve ne miktarda fona ihtiyaç duyacaklarının bilinmemesidir. Bu nedenle bankalar, gerek kredi faaliyetlerini ve yatırımlarını sürdürebilmek, gerekse mevduat sahiplerinin taleplerini karşılayabilmek için yeterli miktarda kullanabilir likit fona sahip olmak zorundadır (Çelik ve Akarım, 2012). Bankalar bu vade uyumsuzluğunu ortadan kaldırmak için likidite riskine karşı yeterli düzeyde likit varlıkları tutmalıdırlar (Diamond ve Dybvig, 1983, Diamong ve Rajan, 2001; Acharya vd., 2011; Tirole, 2011

ve Vives, 2011). Bankalar likit aktifleri tutmanın marjinal yararını alternatif yatırımların marjinal maliyetine eşitleyecek şekilde likit aktifleri bir sigorta olarak tutmaktadır (Delechat vd., 2012). O halde, likidite riski, bankacılık sektöründe karşılaşılan önemli risklerden biri olup bankanın yükümlülüklerini yerine getirecek düzeyde likiditeye sahip olmaması durumunu ifade ettiği söylenebilir (Bonfim ve Kim, 2012).

Likidite riski son yaşanan kriz de dahil bütün tarihsel bankacılık krizlerinde anahtar bir rol oynamaktadır. Küresel kriz bankalar arası piyasalar çöktüğünden ve dünya çapında merkez bankalarının benzeri görülmemiş düzeyde para piyasalarına müdahale ettiğinden bir likidite krizinin tüm izlerini taşıyordu (Drehmann ve Nikolaou, 2013). Uluslararası şok transfer aracı olarak küresel bankaların rolü yaşanan bu kriz sırasında açık bir şekilde vurgulanmıştır. Bu kriz önce bir bankada başlayıp sonra bütün gelişmekte olan ülkelerde baskın hale geldi ardından küresel bankaların sınır ötesi bilanço ayarlamalarının sonucu olarak dünyanın büyük bir bölümüne yayılmıştır (Acharya ve Schnabl, 2010; Cetorelli ve Goldberg, 2012). Küresel finansal kriz, finansal alanda önemli bir oyuncu olarak faaliyet gösteren bankaların likidite riskinden kendilerini korumak için karlılık hedeflerini revize etmeleri gerekliliğini göstermiştir. 2008 yılında Lehman Brothers olayında olduğu gibi finansal kurumlar ne kadar karlı olursa olsun likiditenin doğru yönetilmemesinden dolayı finansal kurumların bir takım zorluklarla karşılaşmaları olasıdır. Bu yüzden ilgili kurumların karlık-likidite dengesini optimize etmeleri gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Munteanu, 2012).

Birçok alanda olduğu gibi bankacılık alanında da son yıllarda küreselleşmenin etkilerini görmek mümkündür. Bankalar gittikçe artan bir risk içerisinde faaliyet göstermektedir. Yaşanan küreselleşme, finansal liberalleşme, faiz oranlarının serbest bırakılması, sektörün uluslararası piyasalara açılması ve buradan kaynak elde edilmesi ve yabancı para ile işlem yapabilmenin serbest bırakılması, piyasalarda belirsizlik ve değişkenliği artırmıştır. Bu gelişmeler bankacılık sektöründe risk yönetiminin ve hedeflenen karlılık düzeyinin önemini artırmıştır. Bankacılık sektörünün içinde var olan

riskler kontrol edilemediklerinde bankacılık, döviz kuru ve likidite krizi gibi krizlere neden olabilir. Krizler tek bir ülkeyi etkileyebileceği gibi yakın zamanda yaşanan ve etkileri hala devam eden 2008 küresel krizde olduğu gibi yayılma-bulaşma etkileri ile bölge ülkelerini hatta tüm dünyayı olumsuz yönde etkileyebilir. Bu nedenlerden dolayı risklerin bankacılık sektörü üzerindeki önemi artmaktadır.

Küresel finansal krizin ülke ekonomileri ile finans piyasalarında yarattığı olumsuz etkiler, bankacılık sektöründe yapılan finansal düzenlemelerin yetersizliği tartışmalarını gündeme getirmiştir. Bu çerçevede, finansal ve ekonomik şoklara karşılık bankacılık sisteminin dayanıklılığını artırmak için Basel II'nin kriz sürecinde gözlemlenen eksikliklerini gidermek üzere Basel III uzlaşısı hazırlanmıştır (Yüksel, 2011: 30). Son yaşanan küresel kriz ardından hazırlanan Basel III düzenlemeleri sadece bankaların bulundurması gereken sermaye miktarını yükselmekle kalmamakta, bunun yanında yeni düzenlemeler getirmektedir (Gürel ve diğerleri, 2012: 27). Basel III uzlaşısı bankacılık sektöründeki düzenlemeleri, denetimleri ve risk yönetimini güçlendirmek için yeni sermaye, kaldıraç ve likidite standartları önermektedir (Festic vd., 2011). Yeni Basel III uzlaşısı likidite karşılama oranı ve net durağan fonlama oranı aracılığıyla bankalardaki likidite riskini vurgulamayı amaçlamaktadır (Ratnovski, 2013).

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların likidite düzeyini (likidite riskini) belirleyen faktörleri araştırmaktır. Dinamik panel veri (GMM) analizinin kullanıldığı çalışmada, 2003-2011 dönemi için 23 banka analize dâhil edilmiştir. Likit varlıkların toplam aktiflere oranı, likit varlıkların mevduata oranının bağımlı değişkenler olarak kullanıldığı çalışmada, öz sermaye karlılığı, aktif karlılığı, net faiz marjı, banka sermayesi, banka büyüklüğü, ve faiz oranı marjı ise bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Çalışmada ayrıca küresel finansal krizin, yabancı payının, devlet-özel banka sahipliğinin likidite riskini belirleyen faktörler olduğunun ortaya konması, çalışmanın literatüre katkısı olarak ileri sürülebilir. Çalışmanın diğer

katkısının Dinamik panel veri (GMM) metodolojisinin araştırmada kullanılmış olmasına bağlanabilir.

I. TEORİ VE LİTERATÜR

Bankacılık sektöründe likidite riski yönetimine ilişkin ele alınmış çok sayıda araştırmaya ulaşmak mümkündür. Bu çalışmalar daha çok bankaların likidite riskini belirleyen faktörler üzerinde yoğunlaşmıştır. Banka likiditesi literatürü firmaların yatırım kararları teorisi ile başlamaktadır. Likit aktifleri tutmanın maliyeti riski azaltmanın maliyeti ile karşılaştırılır bu teori likidite düzeyinin büyüklüğünün kullandırılan kredilerden daha çok likit aktifleri tutmanın fırsat maliyetini yansıtması gerektiğini vurgulamaktadır (Baltensperger, 1980). Valla ve Saes-Escorbiac (2006) İngiliz bankaları için likit aktifleri tutmanın fırsat maliyetinin ölçüsü olarak faiz marjını kullandıkları çalışmada, faiz marjı ile likidite arasında negatif yönlü bir ilişki tespit ederken, finans teorisiyle uyumlu likidite ile karlılık arasında negatif bir ilişki ortaya koymuşlardır. Daha sonra yapılan çalışmalarda bankaların likidite riskinin banka büyüklüğü, karlılık, sahiplik yapısı gibi bankaya özgü ve GSYH büyümesi, faiz oranı, enflasyon oranı gibi makroekonomik faktörler tarafından belirlendiği ortaya konmuştur. Aspachs vd. (2005) banka likiditesinin kredi büyümesi ve net faiz marjı ile ilişkili olduğunu tespit ederken, büyüklük ve karlılık ile anlamlı bir ilişki tespit etmemiştir. Kashyap ve Stein (1995) ve Kashyap vd. (2002) ABD bankaları için yaptıkları çalışmalarında küçük bankaların sermaye piyasalarına girişte kısıtlamalarla ve zorluklarla karşılaştıkların dolayı likit varlıklara daha fazla ağırlık verdiklerini ve bu sayede daha likit olduklarını tespit etmişlerdir. Benzer şekilde, Dinger (2009) küçük Doğu Avrupa bankalarının daha fazla likit varlık tuttıklarını ve yabancı bankaların daha az likit olduklarını bulmuştur.

Vodava (2011) Çek Cumhuriyeti ticari bankalarının likiditesini belirleyen faktörler üzerine yaptığı çalışmada, kaynak yeterliliği ile likidite arasında anlamlı bir

ilişki tespit etmiştir. Aikaeli (2006) kredi riski, yüksek fonlama oranı, nakit tercihleri ve mevduat sahiplerinin istikrarsızlığının ticari bankalarda likiditenin temel belirleyicileri olduğunu tespit etmişlerdir. Valla ve Saes-Escorbiac (2006) İngiliz bankaları için karlılığın, kredi büyümesinin, ekonomik büyümenin ve para politikası faiz oranının banka likiditesi üzerinde negatif etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Bunda ve Desquilbet (2008) gelişen piyasalar için likidite riski ile banka büyüklüğü, karlılık ve finansal kriz değişkenleri arasında negatif yönlü bir ilişki tespit ederken, sermaye yeterliliği, enflasyon oranı ile pozitif yönlü bir ilişki bulmuştur. Lucchetta (2007) faiz oranının Avrupa Birliği bankalarının riski ve likidite yönetimi üzerindeki etkisini incelediği çalışmada, bankalar arası faiz oranının ve banka büyüklüğünün likiditeyi pozitif etkilediğini, para politikası faiz oranının ise likiditeyi negatif etkilediğini tespit etmiştir. Rauch vd. (2010) Alman bankaları üzerinde yaptığı çalışmada, banka büyüklüğünün, karlılığın ve para politikası faiz oranının likidite ile negatif ilişkisini bulmuştur.

Bir ülkenin sermaye piyasası eğer tam gelişmemiş ise ilgili ülkedeki bankaların ekonomideki durgunluk dönemlerinde likit varlıkları tuttuğundan ve genişleme dönemlerinde ise tersine bu fonları kredilendirme fırsatı için serbest bıraktığından dolayı likidite talebi dengeleyici olmalıdır. Bu durum likiditenin reel GSYH büyümesi ve politika faiz oranı ile negatif yönlü bir ilişkisi olduğunu göstermektedir (Delechat vd., 2012). Aspach vd. (2005) İngiliz bankaları için likiditenin reel GSYH büyümesi ve politika faiz oranı ile negatif ilişkili olduğunu, Dinger (2009) doğu Avrupa bankaları için likiditenin reel GSYH büyümesi ile negatif ilişkili olduğunu bulmuştur. Daha karlı bankaların sermayelerini kolaylıkla artıracabileceklerinden daha az likidite kısıtlaması ile karşı karşıya olduğu, devlet bankalarının tam garantiye sahip olmalarından dolayı ve yabancı bankaların ana ülkedeki bankadan kaynak erişim desteğine sahip olduğundan diğer bankalara göre daha az likidite tuttuklarını iddia etmektedir (Freixas ve Holthausen, 2005). Benzer şekilde, Delechat vd. (2012) Orta Amerika, Panama ve

Dominic Cumhuriyeti üzerine yaptıkları çalışmada ilgili bölgedeki yabancı bankaların daha fazla çeşitlendirilmiş fon kaynaklarına erişim olanakları ve daha az riskli işletme modelleri sayesinde yerel bankalardan daha az likit varlık tutmaya eğilimli olduklarını bulmuşlardır.

Eichengreen ve Gibson (2001) bankaların likit varlıkları azaltmasının likidite riskini artırdığını tespit etmiştir. Kosmidou vd. (2005) çalışmasında likidite oranının yüksekliğinin bankaların likit olduğunun sonucuna ulaşmıştır. Akhtar vd. (2011) çalışmasında Pakistan'da faaliyet gösteren ticaret ve katılım bankalarında likidite riski yönetimini etkileyen faktörleri araştırdığı çalışmasında, varlık karlılığının likidite riski üzerindeki etkisi pozitifken, öz sermaye karlılığının negatif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Shen vd. (2001) çalışmasında likit varlıkların mevduata oranının yüksek olmasının banka varlıklarının büyük bir kısmının likit varlıklardan oluştuğu, bu durumun ise likidite riskini düşüreceği sonucuna ulaşmıştır.

Yapılan çalışmalarda bankaların likidite riskinin bankaya özgü ve makroekonomik faktörler tarafından belirlendiği görülmektedir. Türkiye açısından bankacılık sektöründe likidite riski literatürü incelendiğinde; ulaşabildiğimiz kadarıyla sadece Çelik ve Akarım (2012)'mın yaptıkları çalışma göze çarpmaktadır. Çelik ve Akarım (2012) analiz kapsamına 1998-2008 yılları arasında Borsa İstanbul (BİST)'da işlem gören 9 banka dahil etmiştir. Analiz sonucunda riskli likit varlıklar ve öz sermaye karlılığı değişkenleri likidite riski ile negatif ilişkili iken, dış finansman ve varlık karlılığı değişkenlerinin pozitif ilişkili olduğunu bulmuştur. Bahsedilen çalışmada ulaşılan bu sonucun bankaların likidite riskini yönetmede dikkate almaları gereken kritik faktörleri ortaya koyması açısından önemli olduğu söylenebilir. Ancak ilgili çalışmanın yukarıda bahsedilen çalışmalarda bankaların likidite riskini belirleyen makroekonomik faktörleri dikkate almadığı, yaşanan küresel finansal krizin likidite riski üzerindeki etkisini modele dahil etmediği görülmektedir. Bu yönüyle bizim çalışmamızda bankaya özgü değişkenlere ek olarak, makroekonomik faktörlerin, küresel

finansal krizin, bankalardaki yabancı payının, devlet-özel banka sahipliğinin likidite riskini belirleyen faktörler olduğunun Dinamik panel veri (GMM) metodolojisinin kullanılarak incelenmesi, çalışmamızın literatüre katkısı olarak ileri sürülebilir.

II. METODOLOJİ VE VERİ

A. Veri ve Yöntem

Dinamik panel veri (GMM) metodolojisinin kullanıldığı çalışmada, 2003-2011 dönemi için 23 bankanın yıllık verileri analize dâhil edilmiştir. Çalışmada bankaya özgü değişkenler ve makroekonomik değişkenler kullanılmıştır. Bankaya özgü veriler Türkiye bankalar Birliği (TBB)'nden ve makroekonomik veriler ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nden temin edilmiştir.

Son yıllarda panel veri modelleri finans alanında kullanımına sıkça rastlanmaktadır. Bu çalışmada dinamik panel veri modeli uygulanmıştır. Bir dönemdeki iktisadi ya da finansal davranış büyük ölçüde geçmiş deneyimlerin ve eski davranış biçimlerinin etkisinde olduğundan, iktisadi ya da finansal ilişkiler incelenirken değişkenlerin gecikmeli değerlerinin de açıklayıcı değişken olarak araştırma modeline eklenmesi önem arz etmektedir. İşte bu şekilde bağımlı değişkenlerin gecikmeli değerlerinin de açıklayıcı değişken olarak araştırma modeline eklenmesi durumunda dinamik panel veri modelleri oluşmaktadır. İki aşamalı tahmin yöntemleri arasında en yaygın kullanılan genelleştirilmiş momentler metodudur. Genelleştirilmiş momentler metodunun en fazla kabul görenleri, Arellano ve Bond (1991) iki aşamalı genelleştirilmiş momentler metodu ile Arellano ve Bover (1995)/Blundell ve Bond (1998) iki aşamalı sistem genelleştirilmiş momentler (SGMM) metodudur. Arellano ve Bond (1991) iki aşamalı genelleştirilmiş momentler tahmincisi ilk önce, birinci fark modeli araç değişken matrisi kullanılarak dönüştürülmekte ve sonra dönüştürülmüş bu model genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi (GLS) ile tahmin edilmektedir. Arellano ve Bover (1995)/Blundell ve Bond (1998) iki aşamalı sistem genelleştirilmiş

momentler tahmincisinde ise, Arellano ve Bond (1991)'deki birinci fark dönüşümü yerine dikey (ortogonal) sapmalar yöntemiyle etkin araç değişken tahmin edilmektedir. Böylece, dengesiz panel veya birimleri zamandan büyük olan veri setinde birinci farklar yöntemi yerine olası gelecek değerlerin ortalaması kullanılmak suretiyle veri kaybı minimize edilmektedir. İlave olarak, veri setinde birimler zamandan büyük, değişken varyans ve otokorelasyon var fakat birimler arasında korelasyon yoksa, Arellano ve Bover (1995)/Blundell ve Bond (1998) iki aşamalı sistem geliştirilmiş momentler yöntemi tahmin için daha uygundur. Bu çalışmada Arellano ve Bover (1995)/Blundell ve Bond (1998) iki aşamalı sistem geliştirilmiş momentler yöntemi kullanılmıştır.

B. Araştırmanın Modeli ve Değişkenleri

Çalışmada ekonomik analiz 2 model ile gerçekleştirilmiştir. Birinci modelde likit aktifler/mevduatlar değişkeni, ikinci modelde ise likit aktifler/toplam aktifler değişkeni bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Aspach vd. (2005), Dinger (2009), Delechat vd. (2012), Munteanu (2012) ve Bonfim ve Kim (2012)'nin yaptıkları çalışmalardan esinlenerek araştırmada kullanılan model aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

$$Likidite_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 Likidite_{i,t-1} + \alpha_2 Banka_{it} + \alpha_3 Makro_{it} + \alpha_4 Kriz_{it} + \alpha + \lambda_t + u_{it} \quad (1)$$

Modellerde, i ve t sırasıyla banka ve zaman periyodunu, α_0 sabit terimi ve u_{it} hata terimini temsil etmektedir. $Banka_{it}$ çalışmada kullanılan bankaya özgü değişkenleri, $Makro_{it}$ makroekonomik değişkenleri ve $Kriz_{it}$ 2008-2009 yılları için küresel finansal kriz kukla değişkenlerini temsil etmektedir. Çalışmanın iki alternatif bağımlı değişkenleri: likidite riskini ölçen likit aktifler/mevduatlar ve likit aktifler/toplam aktifler'dir. Bu likidite riski değişkenlerinin artması likidite riskinin azaldığını göstermektedir. Araştırmada kullanılan bağımsız değişkenler ise banka sermayesi (sermaye/toplam aktifler), banka büyüklüğü (toplam aktiflerin doğal logaritması),

karlılık değişkenleri (net faiz marjı, aktif karlılığı ve öz sermaye karlılığı), likit aktifleri tutmanın fırsat maliyetini ölçmek amacıyla faiz oranı marjı (Faiz geliri-faiz gideri) / toplam aktifler), yabancı sahiplik oranı, devlet-özel sahiplik yapısı değişkenleri bankaya özgü değişkenlerdir. GSYH büyümesi ve enflasyon oranı değişkeni ise makroekonomik değişken olarak modele dahil edilmiştir. Çalışmada ayrıca küresel finansal krizin likidite riski üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla Kriz kukla değişkeni kullanılmıştır.

III. Araştırmanın Bulguları

A. Panel Birim Kök Testleri

Panel veri analizine geçilmeden önce değişkenleri yaratan sürecin zaman içerisinde sabit olup olmadığını yani değişkenlerin durağan olup olmadığını incelenmesi gerekir. Aksi takdirde durağan olmayan değişkenler arasında kurulan ekonometrik model eğer en küçük kareler (EKK) yöntemi ile tahmin edilirse, bir şoktan sonra değişkenler arasında gerçekte var olmayan ilişkiler elde edilebilir. Bu durum sahte regresyon adı verilen bir sorudur. Bu sorunla karşılaşmamak için her bir değişkenin durağan olup olmadığını tespiti amacıyla panel birim kök testi yapılır. Durağan olmayan değişkenler analiz harici tutulup, analiz sadece durağan olduğu tespit edilen değişkenlerle gerçekleştirilir.

Tablo 1: Harris Ve Tzavalis (1999) Bağımlı Değişkenlerin Birim Kök Testi

Sonuçları

Bağımlı değişkenler		Z İstatistiği	Karar
Likidite değişkenleri	Likit aktif/toplam mevduat (LİQ1)	-9.8174***	Seviyesinde durağan
	Likit aktif/toplam aktif (LİQ2)	-6,1463***	Seviyesinde durağan

*, ** ve *** sırasıyla istatistiksel olarak 0.10, 0.05, 0.01 seviyesindeki anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 2: Harris ve Tzavalis (1999) Bağımsız Değişkenlerin Birim Kök Testi Sonuçları

Bağımsız değişkenler		Z İstatistiği	Karar
Banka değişkenleri	Banka sermayesi (CAR)	-6.1835 ^{***}	
	Toplam aktiflerin doğal logaritması (SIZE)	-6.1471 ^{***}	Seviyesinde durağan
	Aktif karlılığı (ROA)	-4,1465 ^{***}	Seviyesinde durağan
	Özsermaye karlılığı (ROE)	-7,1571 ^{***}	Seviyesinde durağan
	Net faiz marjı (NIM)	-1,6990 ^{**}	Seviyesinde durağan
	Faiz oranı marjı (MARJ)	-5,7784 ^{***}	Seviyesinde durağan
	Yabancı sahipliği (YABANCI)	-1,5645 ^{**}	Seviyesinde durağan
	Devlet sahipliği (DEVLET)	-1,7858 ^{**}	Seviyesinde durağan
Makroekonomik değişkenler	Enflasyon oranı (INF)	-15,0074 ^{***}	Seviyesinde durağan
	Reel büyüme oranı (RGDP)	-8,4210 ^{***}	Seviyesinde durağan

^{*}, ^{**} ve ^{***} sırasıyla istatistiksel olarak 0.10, 0.05, 0.01 seviyesindeki anlamlılığı göstermektedir.

Çalışmada değişkenlerin durağanlık analizinde; birimler arasında korelasyon bulunmadığı, tüm birimlerin ortak otoregresif değişkene sahip olduğu ve incelenen

dönem sayısının birim sayısından küçük olması nedeniyle Harris ve Tzavalis (1999) birim kök testi kullanılmıştır. Hem bağımlı hem de değişkenlerin tümünün Harris ve Tzavalis birim kök testine göre orijinal seviyesinde birim kök içermedikleri yani durağan olduklarını göstermektedir. Böylece, tamamı orijinal seviyede durağan olan yedi bağımlı değişken ile sekiz bağımsız değişkenlerden modeller kurulacak ve panel veri tahmininde kullanılmıştır.

B. Panel Tahmin Sonuçları

Arellano ve Bover (1995)/Blundell ve Bond (1998) iki aşamalı sistem geliştirilmiş momentler yöntemi kullanılarak ulaşılan model sonuçları Tablo 3’de gösterilmektedir.

Tüm likidite modellerin anlamlılığını sınamak için yapılan Wald test sonuçlarına bakıldığında, tüm modeller genel anlamlıdır. Ayrıca, ikinci mertebe (order) otokorelasyonun varlığını test etmek için Arellano ve Bond’un otokorelasyon testi anlamsızdır. Böylece, modellerin uygunluğu için gereken ikinci mertebeden otokorelasyonun olmadığı anlaşılmaktadır. Ardından, dirençli olmayan modellerden elde edilen araç değişkenlerin geçerliliği için yapılan Sargan testi anlamsızdır. Test sonucunda, araç değişkenler regresyonunda kullanılan araç değişkenlerin geçerli olduğu bulunmuştur.

Tablo 3: Panel Tahmin Sonuçları

BAĞIMLI DEĞİŞKENLER	MODELLER	
	LIQ1	LIQ2
LIQ1(-1)	0,420***	
LIQ2(-1)		0,503***
CAR	0,112***	0,015***
ROA	-0,019***	-0,541***
ROE	-0,016**	-0,019**
NIM	-0,011**	-0,018
SIZE	0,001**	0,001***

MARJ	-0,245 ^{***}	-0,382 ^{***}
YABANCI	-0,062 ^{**}	-0,136 ^{***}
DEVLET	-0,084 ^{***}	-0,074 ^{***}
INF	0,029 ^{**}	0,032
RGDP	-0,023 ^{**}	-0,029 ^{**}
D	-0,0014 [*]	-0,0023 ^{**}
Wald Test	56298,10 ^{***}	128000 ^{***}
Autocorrelation Test (<i>p</i> -value)	1,145 (0,27)	1,429 (0,19)
Sargan Test (<i>p</i> -value)	22,976 (0,95)	18,122 (0,97)

^{*}, ^{**} ve ^{***} sırasıyla istatistiksel olarak 0.10, 0.05, 0.01 seviyesindeki anlamlılığı göstermektedir.

Elde edilen bulgular incelendiğinde, modele dahil edilen değişkenlerin büyük çoğunluğunun istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin çalıştırılması sonucunda banka sermayesi değişkeni ile likidite arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu bulgu, daha sağlam sermayeye sahip bankaların sermaye piyasalarına daha kolay erişebildiğinden daha düşük likidite ile çalışacakları yönünde olan beklentilerle uyushmaktadır. Bu sonuç Delechat vd. (2012)'n bulgularıyla örtüşmektedir.

Bütün karlılık değişkenleri (net faiz marjı, aktif karlılığı ve öz sermaye karlılığı) ile likidite arasında negatif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgular karlı bankaların kolaylıkla sermayelerini yükseltebilecekleri ve bu yüzden daha az likidite ile faaliyet gösterebilecekleri yönündeki beklenti ile uyushuğu söylenebilir. Valla ve Saes-Escorbiac (2006), Rauch vd. (2010), Akhtar vd. (2011) ve Bonfim ve Kim (2012)'in bulgularını destekler niteliktedir.

Banka büyüklüğü değişkeni ile likidite arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuç küçük bankaların sermaye piyasalarına erişim noktasında kısıtlamalarla karşılaştıklarından daha yüksek düzeyde likidite ile faaliyet gösterme zorunluluğundan kaynaklandığı söylenebilir. Kashyap ve Stein (1997) ve

Kashyap, Rajan ve Stein (2002) ABD bankaları için, Dinger (2009), Rauch vd. (2010) Alman bankaları için Bonfim ve Kim (2012) Avrupa ve Kuzey Amerika bankaları için buldukları sonuç ile örtüşmektedir. Likit aktifleri tutmanın fırsat maliyetinin ölçüsü olarak faiz oranı marjını kullandığımız bu çalışmada, faiz oranı marjı ile likidite arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç Valla ve Saes-Escorbiac (2006)'in bulgularıyla örtüşmektedir.

Yabancı banka payı ile likidite arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu bulgu yabancı bankaların ana ülkedeki bankadan kaynak erişim desteğine sahip olduğundan ve daha fazla çeşitlendirilmiş fon kaynaklarına erişim olanaklarından ve daha az riskli işletme modelleri sayesinde yerel bankalardan daha az likit varlık tutmaya eğilimli oldukları yönündeki beklentilerle uyumlu olduğu söylenebilir. Ulaşılan bu sonuç Freixas ve Holthausen (2005), Dinger (2009), Delechat vd. (2012)'n bulgularıyla örtüşmektedir. Devlet sahiplik yapısı kukla değişkeni ile likidite arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuç Freixas ve Holthausen (2005)'in çalışmasını destekler nitelikte ve devlet bankalarının tam devlet garantisine sahip olmalarından dolayı daha az likit varlık tutarak daha fazla likidite riskine girme eğiliminde oldukları yönündeki görüşümüzü desteklemektedir.

Makroekonomik değişkenlerden ekonomik büyüme oranı değişkeni ile likidite arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuç bir ülkenin sermaye piyasası eğer tam gelişmemiş ise ilgili ülkedeki bankaların ekonomideki durgunluk dönemlerinde likit varlıkları tuttuğundan ve genişleme dönemlerinde ise tersine bu fonları kredilendirme fırsatı için serbest bıraktığından dolayı likidite talebi dengeleyici olmalıdır yönündeki beklentilerle uyumlu olduğu söylenebilir. Benzer şekilde, Valla ve Saes-Escorbiac (2006) Aspach ve diğerleri (2005) İngiliz bankaları için, Dinger (2009) doğu Avrupa bankaları için likiditenin reel GSYH büyümesi ile negatif ilişkili olduğunu bulmuştur. Enflasyon oranı değişkeni ile likidite arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Elde edilen bu bulgu yüksek enflasyon oranlarının ekonomik

istikrarsızlığın bir göstergesi olduğu ve bankaların kırılganlıklarını artırdığı yönündeki beklentilerle uyduğu söylenebilir. Bu sonuç Delechat ve diğerleri (2012)'n bulgularıyla örtüşmektedir. Yaşanan küresel finansal krizin banka likiditesi üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla modele dahil edilen Kriz kukla değişkeni ile likidite arasında negatif yönlü bir ilişki ortaya konmuştur. Bu bulgu krizin Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların likiditesini azalttığını, dolayısıyla likidite riskini artırdığı söylenebilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Finans sektörünün en önemli aracı gerektiğinde reel sektörü finanse eden bankalardır. Modern finansta, bankalar finansal aracılık sürecinde kritik rol oynamaktadırlar. Bankalar, kısa vadeli ve küçük tutarlarda fonları toplayarak bu fonları daha büyük tutarlarda ve uzun vadeli yatırımların finansmanında kullanılmaktadır. Bu durum banka bilançolarında aktif ile pasif arasında vade uyumsuzluğunu beraberinde getirmekte, bu da likidite riskini gündeme getirmektedir. Yakın zamanda yaşanan küresel finansal kriz, finansal sistemde kilit role sahip olan ve piyasaları birbirine bağlayan bankaların likidite yapısının zayıf olmasının çoğu olumsuz gelişmelerin tetikleyicisi olduğunu göstermektedir. Bu çalışmanın amacı Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların likidite riskini belirleyen faktörleri araştırmaktır. Dinamik panel veri (GMM) analizinin kullanıldığı çalışmada, 2003-2011 dönemi için 23 banka analize dâhil edilmiştir. Araştırmanın sonucunda, likidite riski ile karlılık değişkenleri arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulardan Türkiye'de faaliyet gösteren küçük bankaların sermaye piyasalarından kaynak sağlama noktasında kısıtlamalarla karşılaştıklarından dolayı daha yüksek düzeyde likidite ile faaliyet gösterme zorunluluğu ile karşı karşıya oldukları söylenebilir. Çalışmada yabancı banka payı ile likidite arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu bulgu yabancı bankaların ana ülkedeki bankadan kaynak erişim desteğine sahip olduğundan ve daha fazla çeşitlendirilmiş fon kaynaklarına erişim olanaklarından ve daha az riskli işletme

modelleri sayesinde yerel bankalardan daha az likit varlık tutmaya eğilimli olduklarına bağlanmıştır. Aynı şekilde, kamu bankaları sahiplik yapısı kukla değişkeni ile likidite arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuç kamu bankalarının tam devlet garantisine sahip olmalarından dolayı daha az likit varlık tutarak daha fazla likidite riskine girme eğiliminde olduklarına bağlanmıştır. Yaşanan küresel finansal krizin banka likiditesi üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla modele dahil edilen Kriz kukla değişkeni ile likidite arasında negatif yönlü bir ilişki ortaya konmuştur. Bu bulgu krizin Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların likiditesini azalttığını, dolayısıyla likidite riskini artırdığı söylenebilir.

Bu çalışmanın bankaya özgü değişkenlere ek olarak, makroekonomik faktörlerin, küresel finansal krizin, bankalardaki yabancı payının, kamu-özel banka sahipliğinin likidite riskini belirleyen faktörler olduğunun Dinamik panel veri (GMM) metodolojisinin kullanılarak incelenmesi, çalışmamızın literatüre katkısı olarak ileri sürülebilir. Likidite risk ölçümüne dönük farklı değişkenler kullanılarak elde edilen bu bulguların tutarlılığı test edilebilir.

KAYNAKÇA

- ACHARYA, V. ve P. Schnabl, (2010), “Do Global Banks Spread Global Imbalances? The Case Of Asset-Backed Commercial Paper During The Financial Crisis Of 2007–09”. IMF Economic Review, 58, ss. 37–73.
- ACHARYA, V., H. SHIN ve T. YORULMAZER (2011), “Crisis Resolution and Bank Liquidity”, Review of Financial Studies, 24(6), ss.2166-2205.
- AIKAELI, J. (2006), “Determinants of Excess Liquidity in Commercial Banks in Tanzania”, Available at: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=971750, 2006 (11.04.2013).

-
- AKHTAR M.F, K. ALI ve S. SADAQAT (2011), “Liquidity Risk Management: A Comparative Study between Conventional and Islamic Banks of Pakistan”, *Interdisciplinary Journal of Research in Business*, 1(1), ss. 35-44.
- ARELLANO, M. ve S. BOND (1991), “Some Tests of Specification for Panel: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations”, *Review of Economic Studies*, 58, ss. 277-297.
- ARELLANO, M. ve O. BOVER (1995), “Another Look At The Instrumental Variable Estimation Of Error-Components Models”, *Journal of Econometrics*, 68, ss. 29-51.
- ASPACHS, O., N. ERLAND ve T. MURIEL (2012), “Liquidity, Banking Regulation and the Macroeconomy,” Mimeo, London: London School of Economics, 2005. Available online. HTTP:<http://www.greta.it/credit/credit2011/PAPERS/Posters/29/2_Bonfim.pdf (11.06.2013).
- BALTENSPERGER, E. (1980), “Alternative Approaches to the Theory of the Banking Firm,” *Journal of Monetary Economics*, 6, 1980, 1–37.
- BLUNDELL, R. ve S. BOND (1998), “Initial conditions and moment restrictions in dynamic panel data Models”, *Journal of Econometrics*, 87, ss. 115-143.
- BONFIM, D. ve M. KIM (2012), “Liquidity Risk In Banking: Is There Herding?”, Banco de Portugal, Working Paper No. 18/2012.
- BUNDA, L., ve J.B. DESQUILBET (2008), “The Bank Liquidity Smile Across Exchange Rate Regimes”, *International Economic Journal*, 22(3), ss. 361-386.
- ÇELİK, S. ve Y. AKARIM (2012), “Likidite Riski Yönetimi: Panel Veri Analizi ile İMKB Bankacılık Sektörü Üzerine Ampirik Bir Uygulama”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), ss. 1-17.

-
- CETORELLI, N. ve L.S. GOLDBERG (2012), “Liquidity Management Of U.S. Global Banks: Internal Capital Markets In The Great Recession”, *Journal of International Economics*, 88, ss. 299–311.
- DELÉCHAT, C., C. HENAO, P. MUTHOORA ve S. VTYURINA (2012), “The Determinants of Banks' Liquidity Buffers in Central America”, *International Monetary Fund, IMF Working Paper, Western Hemisphere Department*.
- DIAMOND, D. W. ve P. H. DYBVIK (1983), “Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity,” *Journal of Political Economy*, 91(3), ss. 401–19.
- DIAMOND, D.W. ve R.G. RAJAN (2001), “Liquidity Risk, Liquidity Creation, and Financial Fragility: A Theory of Banking”. *Journal of Political Economy* 109 (2), ss.287–327.
- DINGER, V (2009), “Do Foreign-owned Banks Affect Banking System Liquidity Risk?” *Journal of Comparative Economics*, 37, ss. 647–57.
- DREHMANN, M. ve K. NIKOLAOU (2013), “Funding Liquidity Risk: Definition And Measurement”, *Journal of Banking & Finance*, 37(7), ss. 2173–2182.
- EICHENGREEN, B. ve H.D. GIBSON (2001), “Greek Banking at the Dawn of the New Millennium,” Paper presented at the Centre for Economic Policy Research. 2001.
- FESTIC, M. A. KAVKLER ve S. REPINA (2011), “The Macroeconomic Sources Of Systemic Risk In The Banking Sectors Of Five New EU Member States”, *Journal of Banking and Finance*, 35(2), ss. 310–322.
- FREIXAS, X. ve L. LEIDERMAN (2005), “Living with Dollarization and the Route to Dedollarization,” *IDB Working Paper 526*, Washington: Inter-American Development Bank, 2005.
- FUNGACOVA, Z. ve T. POGHOSYAN (2011), “Determinants of bank interest margins in Russia: Does bank ownership matter?, *Economic Systems*, 35, ss. 481–495.

-
- GATEV, E. ve P.E. STRAHAN (2006), “Banks’ advantage in hedging liquidity risk: theory and evidence from the commercial paper market”, *Journal of Finance* 61(2), ss. 867–892.
- GÜREL, E., B.B. GÜREL, ESRA ve N. DEMİR (2012), “Basel III Kriterleri”, *BSAD Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi*, 1(3-4), ss. 16-28.
- HARIS, R. D. F. ve E. TZAVALLIS (1999), “Inference For Unit Roots In Dynamic Panels Where The Time Dimension Is Fixed”, *Journal of Economics*, 91, ss. 201-226.
- KASHYAP, A. K., R. RAJAN, R. ve J.C. STEIN (2002), “Banks and Liquidity Providers: An Explanation for the Coexistence of Lending and Deposit-Taking,” *The Journal of Finance*, 57(1), ss. 33–73.
- KASHYAP, A. K., ve J.C. STEIN (1995), “The Impact of Monetary Policy on Bank Balance Sheets,” *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, 42, ss. 151–95.
- KOSMIDOU, K., S. TANNA ve F. PASIOURAS (2005), “Determinants of Profitability of Domestic UK Commercial Banks: Panel Evidence from the Period 1995-2002,” *Money Macro and Finance (MMF) Research Group Conference*. 2005.
- LUCCHETTA, M (2007), “What Do Data Say About Monetary Policy, Bank Liquidity And Bank Risk Taking?” *Economic Notes*, 36(2), ss.189-203.
- MUNTEANU, I (2012), “Bank Liquidity and Its Determinants in Romania”, *Procedia Economics and Finance* 3, ss. 993 – 998.
- PARASIZ, İ. (2000), *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, 7. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- RATNOVSKI, L. (2013), “Liquidity and Transparency in Bank Risk Management”, *Journal of Financial Intermediation*, 22(3), ss. 422–439.
- RAUCH, C., S. STEFFEN, A. HACKETHAL ve M. TYRELL (2010), “Determinants of bank liquidity creation”, Available at:

-
- http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1343595, 2010.
- SHEN, C.-H., C.J. KUO ve H.J. CHEN (2001), “Determinants of Net Interest Margins in Taiwan Banking Industry,” *Journal of Financial Studies*, 9, ss. 47-83.
- SHIN, H.S. (2009), “Reflections On Northern Rock: The Bank Run That Heralded The Global Financial Crisis”, *J. Econ. Perspectives*, 23 (1), ss. 101–120.
- TIROLE, J. (2011), “Illiquidity and All It’s Friends”, *Journal of Economic Literature*, 49(2), ss. 287-325.
- VALLA, N. ve B. SAES-ESCORBIAC (2006), “Bank Liquidity and Financial Stability”, *Banque de France Financial Stability Review*, 9, ss. 89- 104.
- VIVES, X (2011), *Strategic Complementarity, Fragility, and Regulation*, CEPR Discussion Paper No. 8444. 2011.
- VODOVA, P. (2011), “Liquidity of Czech Commercial Banks And Its Determinants”, *International Journal Of Mathematical Models And Methods In Applied Sciences*, 5(6), ss. 1060-1067.
- YILDIRIM, O. (2004), “Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları Ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler, www.econturk.org/turkiyeekonomisi/oguzbanka.doc. 2004.
- YÜKSEL, A. (2011), *Türkiye’de KOBİ’lerin Banka Kredilerine Erişimi*”, Devlet Planlama Teşkilatı, Uzmanlık Tezi. 2011.

EKOLOJİ ODAKLI BİR İŞ YARATMA STRATEJİSİ: YEŞİL İSTİHDAM

M. Hanefi Topal¹

Ufuk Özer²

ÖZET

Dünya bugünlerde bir yandan küresel ekonomik krizin dolaylı etkilerini bertaraf etmeye çalışırken, bir yandan da küresel iklim değişikliği ve karbon ekonomisi tartışmalarına dayalı ekolojik krizin derinleştiği bir süreci yaşamaktadır. İktisat politikalarının çevre ile ilgili hassasiyetler göz önüne alınarak oluşturulmasının iktisadi gelişme ve istihdamı olumsuz etkileyeceği fikri uzunca süre iktisadi literatürde hakîm anlayış olmuştur. Ancak, son dönemde çevresel etkilerin daha hissedilir olması ve küresel iklim değişikliği iddiasının yol açtığı endişeler, çevresel duyarlılıkların içselleştirilmesini ve kamuoyunun konuya bakışını farklılaştırmaktadır. Yüksek seyreden işsizlik oranlarının düşürülmesine bir acil çözüm, uzun vadede ise küresel bir iş yaratma stratejisi olarak yeşil istihdam kavramına ilişkin tartışmalar yoğunlaşmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Yeşil İstihdam, Yeşil İşler, İş Yaratma

AN ECOLOGY-ORIENTED STRATEGY FOR JOB CREATION: GREEN EMPLOYMENT

ABSTRACT

As the world, on the one hand tries to eliminate the indirect negative effects of economic crisis, on the other hand it lives a process in which the ecologic crisis, leaning the controversies of global climate change and carbon economy, has deepened. The idea that economic policies which based on sensitivity about environment have negative effects on economic growth and employment has been the dominant approach in the economic literature for so long. However, since the environmental effects recently have been felt more and there has been a growing concern about global climate change and also environmental sensitivity has been internalized, public opinion changed on the subject. The debates, about green employment concept as a immediate solution to the high unemployment and as a strategy of global job creation in the long run, have been intensified recently.

Key Words: Green Employment, Green Jobs, Job Creation

¹ Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İİBF-Maliye Bölümü, mhtopal@gumushane.edu.tr

² Arş. Gör., Kırklareli Üniversitesi, İİBF-Çalışma Eko. ve End. İlişkileri, ufuk.ozel@kirkklareli.edu.tr

GİRİŞ

Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren dünya coğrafyasının önemli bir bölümünde işsizlik oranlarındaki artış, istihdam oranlarındaki artıştan çok daha yüksek seyretmeye başlamıştır. İşgücüne her yıl katılan büyük kitleler için yeterince iş yaratılamaması, işsizliği farklı gelişmişlik seviyelerine sahip ülkelerin en öncelikli gündemine taşımıştır. Az gelişmiş ülkelerin yanında pek çok gelişmiş ülke de yüksek oranlarda seyreden ve sürekli bir artış gösteren işsizlikle ve vasıfsız işçilerin istihdam olanaklarının azalması sorunuyla karşı karşıya kalmış bulunmaktadır. 1980’li yıllardan itibaren iş arayanların sayısındaki hızlı büyümeye karşılık, modern katma değeri yüksek sektörlerde daha fazla yeni işin yaratılamaması, birçok gelişmiş ülkede işgücünün önemli bir bölümünün işsiz kalmasına ve istihdam koşullarında bozulmaya neden olmaktadır. Yine bu dönemden itibaren ihtiyaca uygun düzeyde işlerin yaratılması küresel çapta sürdürülen ekonomik ve sosyal politikaların da öncelikli amacı haline gelmiştir.

Diğer yandan demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, düşünce, ifade ve girişim özgürlüğü gibi kavramlar günümüzde insanlığın ortak değerleri olarak benimsenmektedir. Bu değerlerle ilgili yakından ilişkisi olan uluslararası ticaret, rekabet, fikri haklar ve sürdürülebilir çevre/ekoloji gibi alanlar için yeni norm ve standartların oluşturulması gayretleri uluslararası düzenleyici kuruluşlar ile bölgesel ve küresel örgütlerin bu bağlamdaki etkinliğini giderek arttırmaktadır. Bu bağlamda karara bağlanan küresel veya bölgesel anlaşmalarla ulus devletler bağlayıcı hükümler altına alınmaktadır.

Öte yandan çevreye yönelik duyarlılıkların kamuoyunda her geçen gün artan biçimde önem kazandığı görülmektedir. Bu duyarlılıklar yalnızca politik tutumları etkilemekle kalmayıp, ekonomik hayatın da ekolojik kıstaslar içinde yeniden düzenlenmesi yönünde baskı grupları oluşturmaktadır. Ekosistemdeki bozulmanın

etkilerinin hissedilir boyutlara gelip küresel bir tehdit olarak kabul görmesi ile yeni verimlilik yaklaşımı “daha insancıl koşullarda, çevreyi kirletmeden, daha kaliteli üretim” taleplerini arttırmaktadır. Ayrıca artık günümüzde, hammadde, sermaye ve işgücü gibi geleneksel maliyet kalemlerinin yanı sıra, doğal kaynaklar ve çevrenin de birer maliyet kalemi olarak değerlendirilmesine yönelik bir eğilim bulunmaktadır. Küresel iklim değişikliği, karbon salınımı, kimyasal ve radyoaktif atıkların kontrolü ve atık yönetimi gibi sorunlu alanlarda alınmaya çalışılan tedbirler karşısında kamuoyunda da siyasal ve ekonomik tepkiler sürekli yükselmektedir. Kyoto Protokolü ve Küresel İkeler Sözleşmesi gibi girişimlerin ise bu tepkilerin resmîyet kazanmış boyutu olduğu söylenebilir.

Mevcut görünüm içinde çevre standartlarının göz ardı edilmesi artık giderek daha da zorlaşmıştır. İş ve üretim ilişkileri de bu etkilerden bağımsız düşünülmemektedir. Günümüz işletmeleri, hissedarlardan gelen verimliliğin artırılması, kârlılığın yükseltilmesi gibi baskılar ile yüzleşmek zorunda kalmaları kadar diğer paydaşlardan (toplum ve hükümetler) gelen çevresel etkilerin azaltılmasına yönelik tedbirlerin alınması yönündeki baskılarla da karşı karşıyadırlar.

Gün geçtikçe gelişen ekolojik standartlar kurumsallaşmakta, üretim ve istihdam ilişkilerinin bu standartlara uygun olarak yeniden düzenlenmesi kaçınılmaz olmaktadır. Tüketime dayalı kapitalist üretim biçiminin sürdürülebilir olmadığı, yenilenebilir kaynakları etkin bir şekilde kullanılarak toplumda gelir ve istihdam artışının sağlanabileceğini savunan görüşler daha popüler hale gelmektedir. Bu bağlamda klasik literatürde yer tutan çevre standartları ile istihdam arasındaki negatif nedensellik ilişkisine karşıt biçimde, ekolojik kaygılar temelinde organize edilen iş yaratma stratejilerinin uzun vadede istihdam artışını sağlama da daha etkin bir tercih olabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada yeni bir iş yaratma stratejisi olarak yeşil istihdam kavramının kuramsal çerçevesi sunulmaktadır. Bu bağlamda, yeşil istihdam kavramı etrafında iş ilişkilerinin nasıl şekillendirildiği, iş yaratma potansiyelinin ne olduğu, dünya ve Türkiye’de uygulamaların durumunun ne olduğu ve mevcut görünümlerin muhtemel sonuçları tartışılmaktadır.

I. İŞ YARATMA STRATEJİLERİ

Yazında iş yaratma kavramı ile istihdam ya da istihdam yaratma kavramı sıklıkla iç içe girmekte ve yazarlar tarafından aynı olguyu ifade etmek için kullanılabilir. Ancak iş yaratma kavramının, istihdam yaratma kavramının ifade ettiği farklı bir olguya işaret ettiğini söylemek mümkündür. İstihdam ya da istihdam yaratma, farklı pek çok faktörden etkilenen, daha önce uygulanmış politikaların nihai sonucunu ifade eder. İstihdam yaratma politikası, ekonomide yeni işler üreten veya buna sebep olarak istihdam artışı sağlayan tüm politika ve eylemleri ifade etmektedir (Gökocak & Gökpinar, 2010: 518). Dolayısıyla içeriği itibariyle iş yaratma kavramını da kapsayan makro bir politikalar bütünü oluşturulmaktadır.

İş yaratma mikro ölçekli bir olgu olup bu kavram; gereken şartlara sahip bir ortam içinde zaten halihazırda bulunan bileşenlerin bir araya getirilmesi sağlanarak yeni bir işin oluşturulması kastedilmektedir. Buna göre iş yaratma denilen süreç aslında, uygun bir ortam oluşturma sürecidir. Bu ortamı oluşturacak üç önemli faktör bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; henüz tatmin edilmemiş ve edilebilmesi mümkün olan ekonomik bir ihtiyacın bulunmasıdır. İkincisi; bu ihtiyacın tatmin edilmesi için gerekli beceriye sahip bireylerdir. Üçüncüsü ise bu ihtiyaçlar ve beceriyi iş ortamının şartları içinde bir araya getirme iradesidir (BNGV, 1999: 4).

Bu bileşenler zaten mevcuttur ancak bir araya gelmeleri için ortamın koşulları uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Öte yandan başarılı ve etkin bir iş yaratma stratejisi, bütün ekonomik, yapısal ve sosyal politikaların birbirlerini karşılıklı destekleyecek şekilde seferber edilmesini de beraberinde şart koşmaktadır.

İstihdam artışının sağlanması yönünde uygulamaya konulan iş yaratma stratejileri, hedefleri ve yöntemi itibarıyla iki şekilde tanımlanabilir. Dar anlamıyla iş yaratma stratejisi; politik müdahalenin doğrudan iş yaratma hedefine yönelik ekonomik gelişme ve işgücü piyasası politikalarıyla sınırlı bir alanı tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu açıdan yeni işler yaratma yoluyla istihdam fırsatlarının artırılmasını amaçlayan bir dizi önlemler şeklinde uygulamada kendini göstermektedir. Geniş içeriğiyle iş yaratma stratejisi, yalnızca doğrudan sonuca yönelik olmayan, aynı zamanda dolaylı olarak da iş yaratılmasına katkıda bulunan ve hep birlikte istihdam artışı doğrultusunda katkısı olan tüm politika ve stratejiler kümesi olarak tanımlanmaktadır (Marleau, 2003: 49). Bu bağlamda ele alındığı iş yaratma stratejisi, ekonomik gelişmeye ve işgücü piyasasının düzenlenmesine yönelik aktif politikalara ilave olarak işgücü piyasasının optimal işleyişe yönlendirilmesini hedef alan kamu politikalarının iktisadi, sosyal ve yapısal alanlara her biçimdeki tahakkümünü de kapsamaktadır

İş yaratma stratejileri iki tür etkiye bağlı olarak istihdamı artırabilmektedir. Doğrudan işgücü piyasasının istihdam olanaklarını arttırmayı hedefleyen talep yönlü stratejiler bunlardan ilkidir. İkincisi ise daha çok işgücünün arz yönüyle ilgilenen ve istihdam edilebilirliği artırarak ilave istihdam sağlamayı amaçlayan politikalar şeklinde kendini göstermektedir.

Ekonominin genişleme dönemlerinde, işgücü piyasalarında geçici iyileşmeler görülse bile; bu iyileşmeler işgücü piyasasındaki yapısal kusurları tamamen tedavi edemez. Özellikle de dezavantajlı toplumsal grupların karşı karşıya olduğu sistemle

ilişkili yapısal engellerin ortadan kalkması için tek başına ekonomik genişleme yeterli değildir. Bu ve benzer sorunların kalıcı biçimde asgariye indirilmesi ancak çok iyi planlanmış, öngörülebilir istihdam politikalarının varlığına ve etkin iş yaratma stratejilerinin izlenmesine bağlıdır.

A. EKOLOJİK POLİTİKALARIN İŞ YARATMA POTANSİYELİ

Hükümetler, harcamak üzere topladıkları vergileri ve vergi benzeri gelirleriyle özel sektörün ürettiği mal ve hizmetler için önemli bir alıcıdırlar. Dolayısıyla hükümetler hem kamu hem de özel sektörde istihdamı belirleme ve etkileyebilme gücüne sahiptir. İş yaratma politikası genel manada yeni işler yaratılmasını aktif olarak destekleyen teşviklerin oluşturulmasıdır. Bu teşvikler, mali içeriğe sahip olmasının dışında yapısal, idari ve hukuki olarak istihdam fırsatlarını artırmaya odaklanmış bir dizi somut önlemleri de ihtiva etmelidir. Ancak bu açıdan duruma yaklaşıldığında yeşil politikalar çerçevesindeki önlemler doğrudan yeni işlerin yaratılmasına hizmet edebilmektedir.

Çevre politikalarının istihdam yaratabilir sonuçları olabileceğini savunan görüşe göre çevresel düzenlemeler, kamu ve özel örgütleri yeni teknolojilerin geliştirilmesine ve uygulanmasına zorlayarak ülke ekonomisinde uygulayıcılar lehine rekabet avantajları yaratmaktadır. Ayrıca, çevre yönetmelikleri hızla büyüyen yeni bir sektör oluşmakta, ilgili yönetmeliklerin hazırlanıp uygulanmasından sorumlu kamusal ve özel organizasyonlar ise yaygınlaştırmaktadır. Tüm bu gelişmelerin yeni işler ortaya çıkararak işsizliğin azaltılmasına olumlu yönde katkılarda bulunacağı söz konusu görüşe mensup kişilerce savunulmaktadır (Dağdemir, 2003: 241).

Genel istihdam açısından bir başka önemli nokta ise yeşil endüstrilerin tamamen yeni mi yoksa eskiden beri varolan kirli endüstrilerle rekabet eden endüstriler mi

olduğudur. Üretim ve tüketimde genel olarak çok az veya hiçbir gelişme ortaya çıkmıyor ise iş ve istihdam yaratıcı yenilikten söz edilemez. Oysa endüstrinin modernleşmesi, sürekli genişleyen ve sürdürülebilir bir iktisadi büyüme ile birlikte devam ediyorsa, modernleşmenin istihdam etkisi olumlu sonuçlar veriyor denilebilir (Ekin, 1993: 15). Öte yandan yeşil endüstriler desteklenirken, onunla rekabet edecek kahverengi sektörlerin dönüşüm sağlama gayreti ve kabiliyetleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin ulaştırma alanında otomotiv üretimi bir daralma ile karşı karşıya kalırken ve istihdam düşüşüne neden olurken toplu taşımada daha büyük bir istihdam artışı sağlanması söz konusu olabilir. Ancak böyle bir durum yeşil endüstrilerin daha çok emek yoğunluklu teknoloji tercih etmesinden kaynaklanmaktadır.

B. YEŞİL İŞLER, YEŞİL YAKALILAR VE İSTİHDAM EDİLEBİLİRLİĞİN SAĞLANMASI

Yeşil işler ve yeşil yakalılar kavramları giderek artan sıklıkla literatürde kullanılmaya başlamıştır. Buna rağmen üzerinde uzlaşmış tek bir tanımdan bahsetmek zordur. Farklı açılardan yaklaşılarak yapılan tanımlar bulunmaktadır. Bir tanıma göre yeşil işler; çevresel kalitenin korunması ve restore edilmesine önemli ölçüde katkı sağlayan imalat, tarım, araştırma geliştirme, yönetim ve hizmet aktiviteleridir (UNEP, 2008: 3). Bu aktiviteleri gerçekleştiren profesyoneller ise yeşil yakalılar olarak nitelendirilmektedir. Bir başka yönü ile yeşil işler, “insan onuru ve işçi haklarına saygılı, uygun maaşlı, çalışma koşulları güvenli, iş garantili ve yükselme fırsatları tanıyan işler” olarak tanımlanmaktadır (UNEP, 2008:4).

Yeşil işler özellikle eko-sistemi ve biyolojik çeşitliliği korumaya ve sürdürmeye yardım eden; yüksek verimli stratejiler yoluyla enerji, hammadde ve su tüketimini azaltan; ekonomiyi de-karbonize eden; atık ve kirlilik üretimini minimize eden ya da tümüyle önleyen işleri içermektedir. Yeşil yakalı meslek grupları arasında; yenilenebilir

enerji danışmanlığı, yenilenebilir çevre mühendisliği, rüzgar enerjisi uzmanlığı, rüzgar enerjisi teknisyenliği, yeşil pazarlama danışmanlığı, karbon satış uzmanlığı, yeşil insan kaynakları yöneticiliği, çevre ve enerji hukuku uzmanlığı, organik tarım mühendisliği, doğal yaşam koçluğu, ekolojik turizm danışmanlığı, ısı yalıtım uzmanlığı, çevre mühendisliği, ekolojik bina tasarımcılığı, şehir planlama mühendisliği, yeşil kozmetik ve organik kozmetik uzmanlığı, atık su uzmanlığı ve içilebilir su uzmanlığı gibi yeni meslekler sayılabilir (Sungur, 2010; 79). Ayrıca, ekolojik sektörlere *doğrudan rakip olan* kahverengi işkolları dışında kalan işletmelerde çevresel negatif dışsallıkları kaynağında önleme, kaynak verimliliği, kirlilik kontrolü, ürün iyileştirme ve verimlilik/kalite artırma (Durmuş, 2008: 51) ile uğraşan çalışanlar da yeşil yakalılar içinde değerlendirilebilir.

İstihdamı artırma gayretinin işgücünün arz yönüyle ilgili en önemli yönü bireylerin istihdam edilebilirliğinin sağlanmasıdır. İstihdam edilebilirliği artırmaya çalışırken öncelikli hedefler iş arayanların etkin şekilde işgücü piyasasıyla bütünleşme potansiyelini iyileştirmek üzere tasarlanmış önlemlere dayanmaktadır. İş yaratma politikaları, işsizlik ve sosyal dışlanma gibi problemlerle, gerek daha iyi eğitim ve mesleki yetiştirme vasıtası ile gerekse de işsizliğin olumsuz etkilerini asgariye indirmeye çalışan reformlar ve aktif olarak iş aramayı teşvik eden ödemeler vasıtasıyla uğraşmaktadırlar (Marleau, 2003: 51). Bu temelde, iş yaratma politikası eğitim ve nitelik kazandırarak istihdam edilebilirliği artırmaya ve iş/işçi bulma programları vasıtasıyla işe yerleştirmeyi amaçlayan bütün aktif işgücü politikalarını içermektedir (Özdemir vd., 2006: 75). Politikalar çerçevesinde istihdam edilebilirliği sağlarken üç önemli fonksiyonun yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu alt fonksiyonlardan ilki, sektörel ihtiyaçlara uygun mesleki yeterliliklerin, sürekli ve yaşam boyu olacak şekilde işgücüne kazandırılmasıdır. İkinci bir işlev; iş piyasasında iş ve iş gören bulmayı zorlaştıran engelleri aşmak üzere; bilgi ağları oluşturma, sonuç eşleştirme, işe yerleştirme ve aracılık faaliyetlerinin etkin şekilde yürütülmesidir. Üçüncü işlev ise;

çeşitli sebeplerle işgücü piyasasından ve istihdamdan dışlanan kesimlerin, fırsat eşitliği sağlanarak istihdam imkânlarına ulaşmalarının yolunun açılmasıdır.

Yeşil işler politikası yeni sektörün ihtiyaçlarına uygun işgücünün oluşturması zorunluluğunu da gerektirmektedir. Dört temel kategoride özetlenecek olursa (Aşıcı ve Şahin, 2013:153-154);

1.Yeni işler: Ekonominin ekolojik dönüşümü ve teknolojik ilerlemenin hızı nedeniyle önem kaybeden eski endüstrilerin yerlerine yeni endüstrilere bırakması, ustalık gerektiren zanaat ve mesleklerde büyük bir işçi talebi doğuracaktır. Yeşil yakalı işlere uygun işçilerin yeterlilikleri için eğitim, öğrenim ve yeniden eğitim programlarıyla desteklenmeleri gerekmektedir.

2.Yer değiştirme: Yaratılacak yeni işlerin pek çoğu geleneksel endüstrilerdeki işlerin yerini alacaktır. Kömür endüstrisinin yerine geçen yenilenebilir enerji endüstrisi, karayolu taşımacılığının yerini alacak demiryolu taşımacılığı, atık toplama ve birikim alanlarının yerini alan geri dönüşüm endüstrisi gibi örnekler sektörler arası yer değiştirmenin sonuçlarıdır.

3.Elenme: Bir yandan da örneğin paketleme sanayinde olduğu gibi, ekolojik politikalar sebebiyle belli sektördeki istihdamın tamamının yeni bir sektöre aktarılamadığı, bazı işlerin gereksiz hale geldiği durumlar söz konusu olacaktır. Bu sektörlerde çalışan ve genellikle vasıfsız ya da yaşlı işçilerin yeni işler bulma fırsatı elde edebilmesi için eğitilmeleri gerekmektedir.

4.Adaptasyon: Son olarak eski sektörlerdeki işler dönüşüm geçirir ya da yeniden tanımlanırken yeni vasıflara dayanacaktır. Mevcut meslek sahipleri bu yeni endüstrilerin beklentilerini karşılayabilmeleri için yeni beceriler kazanmaları şart olacaktır. İş ve endüstrilerdeki bu değişimler iş başında eğitim şeklinde gerçekleşecek sürekli bir adaptasyon ve vasıflandırma planını zorunlu kılmaktadır.

Sektörel bir dönüşüm yaşanırken sektörel dönüşümün kendisi kadar önemli bir diğer konu da uygun işgücü arzının ve istihdam edilebilirliğin sağlanmasıdır. Açıkçası,

Yeni sektörün ihtiyacına uygun niteliklere sahip işgücünün oluşturulması var olan işgücüne yeni nitelikleri ekleyecek özel mesleki eğitim programlarının oluşturulmasını zaruri hale getirmektedir. Bu zorunluluk sektörel dönüşüme izin veren ve en az sosyal kayıpla açığın kapatılmasını sağlayacak mevcut olandan daha kapsamlı eğitim stratejisini gerektirmektedir.

II. YEŞİL İSTİHDAM

Yeşil ekonomi, dünyanın doğal sermayesini geliştiren ve yeniden inşa eden ya da ekolojik nedreti ve çevresel riskleri azaltan ekonomik sektörlerdeki yatırımların kayda değer bir artışı ile karakterize edilmektedir. Yenilenebilir enerji, düşük karbonlu ulaşım, enerji verimli binalar, temiz teknolojiler, gelişmiş atık yönetimi, geliştirilmiş tatlı su temini, sürdürülebilir tarım, ormancılık ve balıkçılık gibi sektörler bunlar arasında sayılabilir. Bu yatırımlar, ulusal politika reformları ile piyasa altyapısının ve uluslararası politikanın geliştirilmesi yoluyla desteklenmekte veya doğrudan yürütülmektedir (UNEP, 2010: 5). Bu açıdan bakıldığında ise yeşil istihdam en basit ifadeyle; yeşil politikaların istihdam sağlama yönünü ve istihdam adına araçsallaştırılmasını ifade etmektedir.

A. DÜNYADA YEŞİL İSTİHDAM

2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin ardından dünya genelinde hükümetler Keynesyen politikalara tekrardan gündemlerine almış ve çeşitli kurtarma planları açıklamışlardır. Bu kurtarma planlarının çoğunda görülmektedir ki yeşil yatırımlar plan içerisinde önemi ve büyükçe bir pay işgal etmektedir. ABD, Çin ile Avrupa Birliği ülkeleri ayırdıkları yeşil fonlarla listenin ön sıralarında yer almaktadır.

On yıllık bir plan çerçevesinde 972 milyar dolarlık yatırım paketinin yaklaşık %12'sini yeşil fonlara ayıran ABD'de, 2011 yılında yeşil işlerde çalıştırdığı 3.4 milyon kişi ile istihdamının %2.6'sını bu alana ayırmıştır. ABD'de yeşil istihdam kamu istihdamının %4.2 sini ve özel sektör istihdamının ise %2.3'ünü oluşturmaktadır. 2010 yılından 2011'e yeşil işlerdeki büyüme diğer tüm sektörlerin ortalamasından 4 kat daha hızlı gerçekleşmiştir (Bureau of Labor Statistic, <http://www.bls.gov/news.release/ggqcew.nr0htm>).

Bu paketler arasında en dikkat çekici olanı ise toplamda 436 milyar doların istihdam yaratma kapasitesi yüksek çevreci yatırımlara ayrıldığı Güney Kore'nin kurtarma paketidir. Paketteki yatırım büyüklüğünün %80,5 gibi çok yüksek oranı yeşil fonlardan oluşmaktadır. Bu plan sayesinde Güney Kore 1 milyona yakın yeni ve kalıcı istihdam yaratmayı hedeflemiştir (HSBC, 2009: 20).

Tablo 1: Çeşitli Ülkelerde Kurtarma Paketleri ve Yeşil Yatırımlar (milyar \$)

Ülke	Fonlar	Dönem	Yeşil Fonlar	Yeşil Fonlar %
Avustralya	26,7	2019-2012	2,5	9,3
Çin	586,1	2009-2010	221,3	37,8
Hindistan	13,7	2009	0	0,0
Japonya	485,9	2009 sonrası	12,4	2,6
Güney Kore	38,1	2009-2012	30,7	80,5
Tayland	3,3	2009	0	0,0
Avrupa Birliği	38,8	2009-2010	22,8	58,7
Almanya	104,8	2009-2010	13,8	13,2
Fransa	33,7	2009-2010	7,1	21,2
İtalya	103,5	2009 sonrası	1,3	1,3
İspanya	14,2	2009	0,8	5,8
İngiltere	30,4	2009-2012	2,1	6,9
Diğer AB ülkeleri	308,7	2009	6,2	2,0

Tablo 1 (devamı)				
Ülke	Fonlar	Dönem	Yeşil Fonlar	Yeşil Fonlar %
Kanada	31,8	2009-2013	2,6	8,3
Şili	4	2009	0	0,0
ABD	972	10 yıl	112,3	11,6
Toplam	2795,7		435,9	15,6

Kaynak: HSBC (2009), A Climate for Recovery, http://www.euractiv.de/files/docs/HSBC_Green_New_Deal.pdf, s.2.

WWF tarafından yapılan “Avrupa İçin Düşük Karbonlu İşler: Mevcut İmkânlar ve Geleceğe Yönelik Beklentiler” adlı çalışmaya göre mevcut politikalarla 2020 yılına dek 1,4 milyon yeni iş alanı yaratılabilecektir. “Gelişmiş Bir Yenilenebilir Enerji Stratejisi” ile bu rakamlar 2020’de 2,5 milyona çıkması beklenmektedir (Aşıcı ve Şahin, 2013:152). Bu işlerin %60-70 kadarı ise yenilenebilir enerji endüstrilerinde (öncelikle biyo-yakıtlar, biyo-kütle ve rüzgâr enerjisi alanlarında) geri kalanı da ekolojik tarım alanında olacaktır. Benzer biçimde Avrupa Yenilenebilir Enerji Konseyi (EREC), 2020 itibariyle yenilenebilir enerjinin AB’nin enerji tüketimindeki payının %20’ye çıkarılmasıyla yenilenebilir iş sayısının 2 milyonun üzerine çıkabileceğini öne sürmüştür (EREC, 2011: 12). Ayrıca 2011 yılında Avrupa Komisyonu tarafından yapılan bir tahminle, yenilenebilir enerji sektöründeki şuan 1,5 milyonun üzerinde bulunan toplam sektör istihdamının 2020 yılında ise 3 milyon kişiyi bulabileceği öngörülmüştür (EC, 2011). Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı’nın verilerine göre 2013’de küresel ölçekte 6,5 milyon kişi yenilenebilir enerji sektöründe istihdam edilmektedir (IRENA, 2013: 4) ve bu istihdam düzeyinin normal seyri içinde 2030 yılında 9,5 milyona; hükümetler tarafından uygulanacak planlara bağlı olarak da 16,7 milyona çıkabileceği tahmin edilmektedir (IRENA, 2014: 36)

Görüldüğü gibi aleyhinde görüşler ve çalışmalar bulunmakla birlikte pek çok kuruluş ve hükümet yeşil politikaların önemine ve istihdam yaratma kabiliyetine güvenmektedir. Kalıcı sonuçları uzun dönemde daha iyi değerlendirilebilecek bu politikaların Türkiye açısından anlamını da değerlendirmek gerekmektedir.

B. TÜRKİYE'DE YEŞİL İSTİHDAM

Türkiye'de yeşil istihdama yönelik kararlı bir iradenin mevcudiyetinden bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Siyasal açıdan doğrudan yeşil istihdama yönelmiş bir strateji bulunmadığı gibi kamu oyunda yeşil istihdam konusunda farkındalık da oluşmuş değildir. Türkiye'de sektöre ilişkin sağlıklı istatistikî verileri elde etmek güçtür ve var olan veriler de yeşil istihdamın kapsamı ve içeriği yönünden yol gösterici olmaktan uzaktır. Ayrıca istihdamın ne kadarının doğrudan çevre ile ilgili olarak gerçekleştiğini yansıtan herhangi bir tanımlayıcı/açıklayıcı veri de bulunmamaktadır. Yalnızca Türkiye'de kamu ve özel sektörde toplam yeşil yakalı istihdamının 50 bin kişi civarında olduğu tahmin edilmektedir (Baykan, 2009: 2).

Tablo 2: Kamu Sektöründe Çevresel İstihdam

Yıllar	Toplam (kişi)	Eğitim Durumu			Nitelik		
		Yükseköğretim ve üstü	Lise ve dengi	Diğer	Teknik	İşçi	İdari
2004	14186	36,7%	30,0%	33,3%	27,0%	47,2%	25,7%
2005	14594	40,0%	30,0%	30,0%	40,0%	30,3%	29,6%
2006	9328	61,0%	22,0%	17,0%	60,6%	22,0%	17,2%
2007	8485	62,0%	22,0%	16,0%	62,0%	22,0%	16,0%
2008	7557	65,0%	22,0%	13,0%	65,3%	22,2%	12,5%
2009	7791	67,0%	20,0%	13,0%	67,5%	20,1%	12,4%
2010	8298	-	-	-	-	-	-
2011	-	-	-	-	-	-	-
2012	6921	-	-	-	-	-	-

Kaynak: TÜİK Kamu Sektöründe Çevresel İstihdam ve Harcamalar veri setinden yararlanılarak hesaplanmıştır. Bazı verilerin ondalık seviyelerinde küçük yuvarlamalar yapılarak rasyonel olmayan sayılar ihmal edilmiştir. (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=10&ust_id=3&tk_id=8469) (Erişim: 22.03.2014)

Türkiye’de kamu sektöründe yeşil istihdamın gelişimine ilişkin veriler netlikten uzaktır ve çelişkilidir. Öte yandan TÜİK tarafından toplanan çevresel istihdam verilerinin de hem yöntem hem de tanımsal olarak “yeşil istihdamı” yansıtabilme noktasında yeterli olup olmadığı tartışmalıdır. Yine de açıklanan veriler değerlendirecek olursa, dünyadaki eğilimin tersine Türkiye’de 2004 yılından 2012’ye kadar kamuda çevresel istihdam sayısı sürekli azalmıştır. 2004 yılında 14186 kişiden oluşan çevresel istihdam 2012 yılına gelindiğinde yayınlanan en son resmi açıklamaya 6921 kişiye düşmüştür.

Çevresel istihdam sayıca giderek azalırken, öte yandan söz konusu istihdamın eğitim durumu açısından daha nitelikli hale geldiği söylenebilir. Olumlu kabul edilebilecek şekilde yükseköğretim ve üzeri tahsili bulunan çalışanların oransal olarak artış gösterdiği gözlemlenirken diğer yandan da istihdam edilen kişilerin teknik açıdan daha nitelikli hale geldikleri görülmektedir. İşçi ve idari personel oranı azalırken teknik uzmanların oranı sürekli ilgili zaman diliminde artmıştır.

Tablo 3: Çevresel İstihdam ve Payları

Yıl	Ülke	Çevresel İstihdam	Çevre / Kamu İstihdamı	Çevre / Toplam İstihdam
1999	Fransa	149000	%2	%0,6
2003	Hollanda	38000	%2	%0,4
1998	İspanya	43000	%1	%0,3
1999	İsveç	13500	%1	%0,3
2005	Türkiye	14594	%0,4	%0,06

Kaynak: Barış Gençer Baykan, Kamuda Yeşil Yakalılar, BETAM Araştırma Notu 10/67, <http://betam.bahcesehir.edu.tr/wp-content/uploads/2010/03/ArastirmaNotu067.pdf>, s.2.

Tablo 3’den de açıkça görüldüğü gibi Türkiye’de kamudaki çevresel istihdam bazı Avrupa ülkelerinin oldukça gerisinde gerçekleşmiştir. Mukayese yapılacak olursa; Fransa’da çevresel istihdamın kamu istihdamı içindeki oranı Türkiye’nin 5 katı, toplam istihdam içindeki oranı ise 10 katıdır. OECD ülkelerinde çevre ile doğrudan ilişkili istihdamın toplam istihdamın yaklaşık %1-1,5’ünü oluşturduğu (Baykan, 2010) da göze alınırsa Türkiye’de çevresel istihdamın ne denli yetersiz durumda bulunduğu kolaylıkla anlaşılabilir.

SONUÇ

Yeşil politikalar sayesinde küresel ekonomiyi karbon sonrası döneme hazırlamak ve iklim değişikliğine bağlı sorunlarını önlemek için pek çok ülke ve uluslararası kuruluş sürekli inisiyatifler geliştirmektedir. Bunun neticesinde sosyal refah devletleri gelirlerini, çevresel kaliteyi arttıracak ve sağlıklı bir yaşamı tesis edecek yenilenebilir enerji, toplu taşıma, organik tarım, yeşil inşaat teknolojisi gibi alanlarda milyonlarca iş yaratılmasını beklemektedir. Yeşil istihdamın kapsamlı bir iş yaratma stratejisi olarak kamuoyunun ve politika yapımcıların dikkatine sunulması artık çok önemli hale gelmiştir.

Ancak, konunun göz ardı edilmemesi gereken önemli bir boyutu da çevre koruma önlemlerinin yalnızca doğa ve insan sağlığını korumak için değil aynı zamanda verimliliği ve kalkınmayı sürdürebilmek için de gerekli olduğu gerçeğidir. Geçmişte yalnızca sosyal ve bilimsel rasyonalite olarak kabul gören çevreyi koruma gerekliliğinin, aynı zamanda ekonomik bir rasyonalitesinin olduğu artık daha yüksek sesle ifade edilmektedir. Artık ”çevre korumanın ekonomik kalkınmayı yavaşlatabileceği/engellebileceği” yönündeki klasik prensip terkedilmeye yüz tutmuştur. Söz konusu yaklaşım yerini aksine, “çevreyi korumamanın ekonomik kalkınmayı yavaşlatabileceği /engellebileceği” görüşüne bırakmıştır.

Kurulu sektörlere zarar vereceği endişesiyle yeşil yatırımları teşvik etmekten, ekolojik olarak sürdürülebilir bir üretim ve istihdam stratejisini uygulamaktan kaçınmak, hem yeşil yatırımların istihdam artırıcı yönünü ihmal etmek hem de çevre ile ilgili topyekûn bir dönüşüm fırsatını ihmal etmek anlamına gelmektedir. Yeşil işler, sürdürülebilir girişimler, yoksulluğun azaltılması ve istihdam merkezli bir ekonomik büyüme üzerinden gelecek vaat etmektedir. Ancak bu gerçekliğin fark edilmesi noktasında dünya ülkeleri önemli yol kat etmişken mevcut veriler yetersiz olmakla beraber hali hazırda Türkiye’de bu gerçekliğe çok yakın olunmadığı görülmektedir. Sürdürülebilir çevre, istikrarlı büyüme, yüksek istihdam ve yeni iş alanları yaratmak suretiyle işsizlik ve diğer sosyal sorunlarla mücadele edilmesi bağlamında Türkiye’de en öncelikli olarak acil bir eylem planının oluşturulması ve yürürlüğe konulması gerekliliği bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- AŞICI, A. Atıl ve Ümit Şahin (2013), Yeşil Ekonomi, İstanbul, Yeni İnsan Yayınları.
- BAYKAN, Barış Gençer (2010), “Kamuda Yeşil Yakalılar”, BETAM Araştırma Notu 10/67, <http://betam.bahcesehir.edu.tr/wp-content/uploads/2010/03/ArastirmaNotu067.pdf>, 24.03.2010,
- BAYKAN, Barış Gençer (2009), “Dünyada ve Türkiye’de Yeşil Yakalılar”, BETAM Araştırma Notu 09/37, <http://betam.bahcesehir.edu.tr/wp-content/uploads/2009/06/ArastirmaNotu037.pdf>, 11.04.2009
- BLS [Bureau of Labor Statistic] (2013), <http://www.bls.gov/news.release/ggqcew.nr0.htm>, 15.05.2013.
- BNGV [Beyaz Nokta Gelişim Vakfı] (1999), “İş Yaratma İçin Politika Dokümanı”, <http://www.beyaznokta.org.tr/cms/images/politika%20dokumanlar%C4%B1%20OIS%20YARATMA.pdf>, 14.07.2011.

- DAĞDEMİR, Özcan (2003), Çevre Sorunlarına Ekonomik Yaklaşımlar ve Optimal Politika Arayışları, Ankara, Gazi Kitabevi.
- DURMUŞ, Özlem (2008), Yeşil Verimlilik, Ankara, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, No:700
- EUROPEAN COMMISSION (2011), Commission Communication on renewable energy, MEMO/11/54, Brussels, 31 January 2011, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-54_en.pdf, 14.07.2011.
- EKİN, Nusret (1993), Gelişen Ülkelerde ve Türkiye’de Bir İstihdam Politikası Olarak Küçük Ölçekli İşyerlerinin Teşviki, İstanbul, İTO Yayınları, Yayın no:1993-34.
- EREC [European Renewable Energy Council] (2011), Mapping Renewable Energy Pathways towards 2020, http://www.repap2020.eu/fileadmin/user_upload/Roadmaps/EREC-roadmap-V4_final.pdf, 11.09.2013.
- HSBC (2009), A Climate for Recovery, http://www.euractiv.de/files/docs/HSBC_Green_New_Deal.pdf, 14.07.2011.
- IRENA [International Renewable Energy Agency] (2013), Renewable Energy and Jobs, <http://www.irena.org/rejobs.pdf>, 16.08.2014.
- IRENA (2014), Renewable Energy and Jobs Annual Review 2014, <http://www.irena.org/Publications/rejobs-annual-review-2014.pdf>, 16.08.2014
- KÖKOCAK, Abdulkadir ve Seher Gökpınar (2010), “Yeni Ekonomik Paradigma”, I. Turgut Özal Ekonomi ve Siyaset Kongresi Bildiriler Kitabı, 15-16 Nisan 2010, Malatya, 517-532.
- MARLEAU, Véronique (2003), “İş Yaratma Stratejisi, İstihdam Politikası ve İş Hukukunun Rolü: ABD ve AB İstihdam Stratejilerinin Karşılaştırmalı Analizinden Çıkan Dersler”, İş Yaratma ve İş Hukuku, (Ed.) Marco Biagi, İstanbul, MESS Yayınları, 43-86.
- OZAY, Mehmet (1995), “Employment Creation and Green Development Strategy”, Ecological Economics, Vol:15, pp.11-19.

- ÖZDEMİR, Süleyman; Halis Yunus Ersöz; İbrahim Sarioğlu (2006), İşsizlik Sorununun Çözümünde Kobilerin Desteklenmesi, İstanbul, İTO Yayınları. No:2006-45
- SUNGUR, Zerrin (2010), “Yeşil Yakalı Meslekler”, 12.Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi Bildiriler Kitabı, 7-10 Ekim 2010, Antalya, 77-90.
- TÜİK (2012), “Kamu Sektöründe Çevresel İstihdam ve Harcamalar”, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=10&ust_id=3&tk_id=8469,16.03.2012.
- UNEP (2008), Green Jobs: Towards Decent Work in A Sustainable, Low-carbon World, United Nations Environment Programme, http://www.unep.org/PDF/UNEPGreenjobs_report08.pdf, 07.05.2014.
- UNEP (2010), Green Economy Developing Countries Success Stories, United Nations Environment Programme, http://www.unep.org/pdf/greeneconomy_success_stories.pdf, 02.01.2013.

AUSSENPOLITISCHE VERSTANDIS DES AMERIKANISCHEN NEOKONSERVATISMUS

Metin Aksoy¹

ZUSAMMENFASSUNG

Seit dem Anschlag auf das Worldtrade- Center am 11. September 2001 sprechen Politiker und Journalisten nicht nur in den Vereinigten Staaten von einer neokonservativen Wende in der amerikanischen Politik. Gerade in vielen Länder haben Berichterstatter schnell den Begriff neokonservativ zur Hand, wenn es darum geht, politische Vorgänge in den USA darzustellen. Dabei wird vor allem deutlich, dass sie den Terminus benutzen, um negative Aspekte der Politik zu beschreiben. Ob es um aggressives außenpolitisches Verhalten der Amerikaner oder um den vielzitierten „Cowboy“ Kapitalismus geht, jede amerikanische Haltung wird mit dem Label neokonservativ versehen. Hinzukommt, dass der Begriff in der Innenpolitik instrumentalisiert wird, um politische Gegner abzuwerten. Diese Beispiele zeigen, dass diejenigen, die den Begriff Neokonservatismus benutzen, scheinbar keine genauen Vorstellungen über den Inhalt dieser politischen Richtung haben. Die durchweg negativen Konnotation steht darüber hinaus einer objektiven Analyse des amerikanischen Neokonservatismus im Wege. Aus diesem Grund befasst sich die folgende Arbeit mit den politischen Inhalten des Neokonservatismus in den Vereinigten Staaten.

Schlüsselwörter: USA, Neu konservativ, Außenpolitik, Juden, ex- Liberale

AMERİKAN YENİ MUHAFAZAKARLARININ DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞLARI VE AMAÇLARI ÖZET

Amerika Birleşik Devletlerinin dışpolitikasının belirlenmesinde etkili olan Yeni Muhafazakarların dışpolitika anlayışları, yalnızca ABD'nin içinde merak konusu olmayıp diğer bir çok ülkede ilgiyle izlenmektedir. Özellikle 11 Eylül saldırısından sonra yeni bir dönemin mimarı olarak görülen Yeni Muhafazakarlar saldırgan amerikan dışpolitikası paralelinde ve onunla ilişkilendirilerek tahlil edilmeye çalışılmıştır. ABD'nin dışpolitikasını tanımlamak için kullanılan „Kovboy Kapitalizmi“, „Salırgan Dışpolitika“ vb. Olumsuz kavramlar bir biçimde Yeni Muhafazakarların anlayışlarıyla bütünleştirilmeye çalışılarak onlara mal edilmiştir. Yeni Muhafazakarlara atfedilen kimi kavramlar iç politikada da siyasi malzeme olarak kullanılmış ve bu sayede rakipler zayıflatılmak istenmiştir.. Bu gibi kavramların kullanılması aslında Yeni Muhafazakarların dışpolitika anlayışlarıyla çoğu zaman örtüşmemektedir. Öne sürülen olumsuz çağrışımlar ve eleştiriler yeni muhafazakarların politik anlayışlarının içeriğini yansıtmamaktadır. Bundan dolayı bu çalışmada Yeni Muhafazakarların dış politika anlayışlarının içeriği objektif olarak tartışılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Yeni Muhafazakarlar, Dış politika, Yahudiler, Eski Liberaller

¹ Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü, metinaksoy@hotmail.de

FOREIGN POLICY UNDERSTANDINGS AND OBJECTIVES OF AMERICAN NEO-CONSERVATIVES

ABSTRACT

The foreign policy of neo-conservatives, who are influential in determination of foreign policy of the USA, is not only a matter of wonder in the USA but has also been monitored by many countries with great interest. Especially, the neo-conservatives, who are accepted as the architects of the new era after the 11 September attack, have frequently been tried to be analysed regarding to the aggressive foreign policy undertaken. The concepts such as “Cowboy Capitalism”, “Aggressive Foreign Policy” used to describe the foreign policy of the USA have been endeavoured to be unified with the understandings of Neo-Conservatives in a way; and have been attributed to them. By using some concepts attributed to Neo-Conservatives, the rivals have been tried to be weakened; and they have become the in home policy. In not coincide with the foreign policy approaches of Neo-Cons. The aforementioned connations and critics do not present the comprehensive content of Neo-Cons foreign policy. Therefore, in this study, the content understandings is tried to be discussed objectively.

Key words: The USA, Neo-Conservatives, Foreign Policy, Jewry, Ex-Liberal

EINLEITUNG

Da sich der Neokonservatismus in den letzten Jahren vornehmlich in der Außenpolitik der USA bemerkbar gemacht hat, wird sich die Arbeit hauptsächlich auf diesen Themenbereich konzentrieren und innenpolitische Felder nur am Rand erwähnen. Bei einer Analyse des Neokonservatismus ist es unabdingbar, sich mit den Schriften einzelner Vertreter auseinander zu setzen, da es verschiedene Ausprägungen innerhalb der Bewegung gibt. Aus diesem Grund wurden für die vorliegende Arbeit ein Beispiele neokonservativer Texte ausgesucht, die am besten die außenpolitischen Inhalte der Bewegung verdeutlichen. Es handelt es sich dabei abgedruckte Version einer Rede mit dem Namen „Democratic Realism - an American Foreign Policy for a Unipolar World“ von Charles Krauthammer aus dem Jahre 2004. Bevor sich die Arbeit diese Schrift zuwendet, werden zuvor noch der Begriff „Neokonservatismus“ definiert und eine Entwicklungsgeschichte der Bewegung aufgezeigt. Obwohl in den letzten Jahren gerade neokonservative Denkfabriken in den Blickpunkt der Öffentlichkeit gerückt sind, sieht die Arbeit davon ab, speziell auf das Agenda-Setting durch diese Institutionen einzugehen, weil dies nicht der Fragestellung dienlich ist.

I- Die Entstehung des amerikanischen Neokonservatismus:

Der Neokonservatismus entstand in den 1960er Jahren, einer Zeit, in welcher die Vereinigten Staaten durch gesellschaftliche und politische Umbrüche gekennzeichnet waren. Traditionelle Werte und Normen der amerikanischen Gesellschaft wurden in Frage gestellt und durch einen Umwandlungsprozess, ausgehend von Bürgerrechts-, Frauen- und Antikriegsbewegung, liberalisiert. Dieser Wandel stieß bei einigen liberalen Intellektuellen und Publizisten auf Ablehnung. Aus ihnen entwickelte sich der amerikanische Neokonservatismus. Seit dieser Zeit bildeten die Neokonservativen eine heterogene Gruppe Intellektueller, deren erklärtes Ziel es war, die amerikanische Gesellschaft und die Ideen des „wahren“ Liberalismus gegen eine Übernahme durch die

Neue Linke zu verteidigen (Bader, 2005). Die Kritik an der counter culture , sowie eine prinzipielle Unterstützung des Vietnamkrieges waren kennzeichnend für die Anfangsphase der neokonservativen Bewegung. Das Auseinandergehen der amerikanischen Linken war vor allem in der strikten antikommunistischen Haltung der späteren Neocons begründet. Die Erfahrungen mit dem Stalinismus seit Beginn des Kalten Krieges veranlassten sie, sich von den Idealvorstellungen des Kommunismus und Sozialismus abzuwenden (Homolar-Riechmann, 2003). Darüber hinaus konnten sie den Vorwurf der Neuen Linken, dass die Vereinigten Staaten ein repressives und militaristisches Land seien, nicht teilen. Die Kritik am Vietnam-Krieg verurteilten die Neocons als unpatriotisches und unamerikanisches Verhalten(Ashford, 1983). Besonders prägend für sie waren die Erfahrungen mit den sich radikalierenden Studenten, welche in zunehmendem Maße die bestehende Ordnung und die traditionellen Werte der amerikanischen Gesellschaft in Frage stellten. Intellektuelle, wie Irving Kristol oder Daniel Bell, sahen die Unabhängigkeit der Universität als freie Forschungsstätte bedroht, da sie durch linksradikale Propaganda unterlaufen werde. Dieser Prozess war für die späteren Neocons besonders tragisch, da sie „die Universitäten als ihr traditionelles powerhouse bzw. als Modellfall für eine gute Gesellschaft, die von bestehenden Autoritäts- und Senioritätsstrukturen, Ehrwürdigkeit und bürgerlichen Freiheiten gekennzeichnet war“, ansahen (Bemme, 2000.S.8).

II- Die Definitionen des amerikanischen Neokonservatismus:

In der Einleitung wurde bereits angedeutet, dass der Begriff „Neokonservatismus“ hierzulande geradezu inflationär gebraucht wird und er dadurch gewissermaßen sinnentleert ist (Schissler, 1983. S.2). In den Vereinigten Staaten wird der Begriff nicht so unpräzise benutzt. Nichtsdestotrotz bringt der Versuch, die neokonservative Ideologie zu definieren einige Schwierigkeiten mit sich. Wie andere politische Richtungen, beispielsweise der Liberalismus, ist auch der Neokonservatismus

durch Heterogenität gekennzeichnet. Folglich gibt es mehrere Möglichkeiten, den Begriff zu erklären. Hinzu kommt, dass der Begriff in Deutschland von dem eigenen kulturhistorisch bedingten Konservatismus- Verständnis geprägt und die hiesige Auffassung des amerikanischen Neokonservatismus durch die Debatte über ihn bestimmt ist (Rieger, 1989. S.5). Mitte der 1970er Jahre kam die autonom gebrauchte Bezeichnung „neokonservativ“ in Deutschland auf. Diese wiederum bezog sich aber in erster Linie auf den amerikanischen New Conservatism, einer Modernisierung des traditionellen Konservatismus in den 1950er Jahren (Rieger, 1989. S.5). Bemme bemerkt ganz zutreffend, dass aus deutscher Sicht sich die Vielschichtigkeit der Verwendung des Begriffs „neokonservativ“ beim Vergleich verschiedener politischer Akteure und Erscheinungen in zwei unterschiedlichen Ländern und politischen Kulturen als Problem darstellt (Bemme, 2000. S.2) Einige Autoren sehen davon ab, zwischen den unterschiedlichen Formen des neuen Konservatismus zu unterscheiden, weil sie teilweise innenpolitisch denkungsgleich sind und ihre jeweiligen Vertreter oftmals eng zusammenarbeiten (Schissler, 1983. S.2). Des Weiteren kam es in der Regierung Reagan zu einer starken Symbiose der unterschiedlichen Richtungen. Eine Differenzierung dieser Strömungen ist meiner Meinung nach aber wichtig, da ihnen unterschiedliche Denktraditionen zu Grunde liegen (Jansen, 2005. S.39). Wenn im Folgenden von Neokonservativen oder der amerikanischen Variante Neocons gesprochen wird, bezieht sich das ausschließlich auf die intellektuelle Gruppe, die sich in den 1960er und 70er Jahren formierte und deren heutigen Nachfahren.

A-Erste Definition: Neokonservative als „Ex-Liberale“:

Der Begriff „neokonservativ“ entstand in den 60er Jahren als politisches Schlagwort und wurde das erste Mal von Michael Harrington in seinem Aufsatz „*The Welfare State and its Neoconservative Critics*“ verwendet, in welchem er den gemäßigten Flügel der linken Bewegung in den USA als „neokonservativ“ bezeichnete

(Kristol, 1983. S. ix). Harrington benutzte den Begriff, um seine ablehnende Haltung gegenüber denjenigen auszudrücken, welche ihr politisches Lager wegen konservativer Politikziele verließen (Bemme 2000. S.4). Fischer sagt diesbezüglich: „*Wie viele andere Termini zur Beschreibung der politischen Landschaft – etwa Whig oder Tory – war auch neoconservative anfangs ein Schmähausdruck und wurde denjenigen hinterhergerufen, die scheinbar das Lager der liberals verlassen hatten und zu den Konservativen übergelaufen waren (Fischer,2006.S.11)*“ In der Entstehungsphase des Neokonservatismus betonten die Mitglieder stets ihre Zugehörigkeit zum liberalen Lager und lehnten die Bezeichnung *neoconservative* für sich ab. Wie bereits erwähnt, sahen sie sich als Garanten für liberale freiheitliche Werte und warfen hingegen der Neuen Linken vor, die alten Ideale verraten zu haben, indem sie den Kommunismus tolerieren würden (Fischer, 2006.S.12). Irving Kristol gehörte zu den ersten, der das Label neokonservativ für sich annahm, woraufhin ihm mit der Zeit viele folgten. Daniel Patrick Moynihan, ehemals demokratischer Senator, drückte den Sinneswandel mit folgenden Worten aus: „*[The neoconservatives were like] good Catholics, who were excommunicated and who said, finally, OK, we’re Protestants (Podhoretz.1996.S.20)*“ Die Definition des Neokonservatismus als einpolitische Richtung, die sich ausehemaligen liberalen Intellektuellen zusammengesetzt hat, reicht allerdings nicht aus. Es gibt zahlreiche jüngere Neocons, die nie der linken Bewegung angehört haben, die sich aber trotzdem dem Neokonservatismus zugehörig fühlen. Um das gesamte Phänomen Neokonservatismus zu erfassen, braucht man weitere Erklärungen.

B-Zweite Definition: Die religiöse und ethnische Herkunft der Neokonservativen:

Die zweite Definitionsmöglichkeit bezieht sich ebenfalls auf die Akteure des Neokonservatismus. Nachdem die politische Lagerbeschreibung der Neocons thematisiert worden ist, steht nun die religiöse, ethnische und damit auch soziale

Herkunft der Mitglieder im Mittelpunkt. Es herrscht eine weit verbreitete Meinung, dass die meisten Neocons jüdischer Herkunft seien. Viele der Neokonservativen stammen in der Tat aus jüdischen Familien, die etwa um 1900 aus Osteuropa nach Amerika eingereist sind. Dort lebten sie hauptsächlich in den armen Einwanderervierteln New Yorks (Homolar-Riechmann, 2003. S.37). Der Publizist Gal Beckermann schrieb jüngst in der jüdischen Wochenzeitung *Forward* zu diesem Thema: „*If there is an intellectual movement in America to whose invention Jews can lay sole claim, neoconservatism is it (Beckman. 2006).*“ Die Behauptung einiger Publizisten, dass der Neokonservatismus ein rein jüdischer Konservatismus sei, ist jedoch übertrieben. Allerdings wurde die politische Strömung maßgeblich von so genannten „*New York Jewish Intellectuals*“ wie Irving Kristol, Nathan Glazer, Daniel Bell oder Norman Podhoretz geprägt (Fischer 2006. S.13). Ihr Werdegang unterscheidet sich grundsätzlich von den Biographien der Altkonservativen, welche meistens aus wohlhabenden Verhältnissen des weißen protestantischen Bürgertums, den so genannten White Anglo-Saxon Protestants, kommen. Aus diesem Grund ist auch verständlich, wenn der Publizist Dan Himmelfarb folgendes dazu sagte: „*Paleoconservatism is the conservative of the Christians, neoconservatism the conservatism of Jews (Himmelfarb, 1988.S.14)*“ Die jüdische Herkunft vieler Neokonservativer hatte maßgeblichen Einfluss auf ihre politischen Ansichten. Im Gegensatz zu den traditionellen Konservativen respektierten sie sowohl die Bürgerrechtsbewegung, als auch Martin Luther King. Als Einwandererkinder aus ärmlichen Verhältnissen waren sie darüber hinaus Anhänger der Sozialpolitik des New Deal und standen dem Wohlfahrtsstaat keineswegs so negativ gegenüber wie die Altkonservativen (Fischer, 2006. S.14). Allerdings lag in der Tatsache, dass die Neokonservativen durch das jüdische Milieu geprägt worden waren, auch ein Grund für das Auseinandergehen der Liberalen. Fischer beschreibt dies folgendermaßen: „*Überdies war die Geringschätzung, die die Linke amerikanischen Idealen und dem Patriotismus entgegengebracht hat, für jene kaum nachvollziehbar, deren Eltern aus*

dem Zarenreich oder später aus der Sowjetunion in das „verheißene Land“ Amerika geflohen waren (Fischer, 2004. S.16)“ Der jüdische Hintergrund vieler Neokonservativer ist sicherlich auch ein Grund dafür, dass innerhalb der Bewegung ein großes Interesse an Israel besteht. Die Neokonservativen sehen in diesem Land den stärksten Alliierten der Vereinigten Staaten. Da Israel die einzige Demokratie im Nahen und Mittleren Osten nach westlichem Vorbild ist, fordern sie eine unbedingte Unterstützung des Landes (Homolar- Richmann, 2003. S.38) Wie wichtig die Verbindung zwischen beiden Staaten für viele Neokonservative ist, wird deutlich, wenn beispielsweise Politiker wie William Bennett von einem gemeinsamen Schicksal der USA und Israel sprechen (Homolar- Richmann, 2003. S.38). Die Bedeutung des Zusammenhangs zwischen der neokonservativen Bewegung und der jüdischen Kultur darf allerdings nicht übertrieben dargestellt werden, weil es auch viele Christen im Neokonservatismus gibt. Diese sind aber größtenteils katholischer Konfession und nicht protestantisch (Lind, 2004. S.43) Zu ihnen gehören Politiker wie Daniel Patrick Moynihan, William Bennett oder Jeane Kirkpatrick. An dieser Stelle sei angemerkt, dass die von den Medien hergestellte Verbindung zwischen der Frömmigkeit George W. Bushs und der Neokonservativen so nicht übereinstimmt. Neokonservative gehen zwar strategische Allianzen mit evangelikalen Gruppen ein, haben aber sonst nichts mit der christlich Rechten gemein, was oft fälschlicherweise behauptet wird (Fischer, 2006. S.15).

C-Dritte Definition: Neokonservative und ihre politischen Ansichten:

Die beiden bisherigen Erklärungsversuche des Neokonservatismus orientierten sich hauptsächlich an biographischen Elementen. Um eine in sich schlüssige Definition zu bekommen, wird im Folgenden nun der Neokonservatismus als politische Richtung dargestellt, die inhaltlich originäre Standpunkte entwickelt hat. Aus diesem Grund werden auch Vergleiche zu anderen politischen Richtungen in den Vereinigten Staaten

unternommen, da so die Ansichten der Neokonservativen besser herausgearbeitet werden können. Dabei ist es allerdings außerordentlich schwierig, die Neokonservativen auf einer Stelle des politischen Spektrums festzulegen (Fischer, 2006. S.16). Aufgrund ihrer Vergangenheit sind die Neokonservativen meistens links vom traditionellen Konservatismus eingereiht worden. Wenn man die bereits erwähnten Punkte aus den vorherigen Kapiteln betrachtet, stimmt diese Einordnung zumindest für innenpolitische Felder. Allerdings bemerkte Podhoretz schon Mitte der 90er Jahre, dass sich der Neokonservatismus und der Altkonservatismus diesbezüglich kaum noch unterscheiden würden, da sich die meisten Neocons vom Wohlfahrtsstaat verabschiedet hätten (Podhoretz, 1996. S.23). In gesellschafts- und kulturspezifischen Themen bewegen sich die Neokonservativen weiterhin links von dem traditionellen Konservatismus. Fischer schreibt dazu folgendes: *„Zunächst kann der methodische Ansatz vieler Neocons – einige von ihnen sind Soziologen – als stärker sozialwissenschaftlich orientiert werden als der traditionalistische. Doch auch in den konkreten Positionen sind sie liberaler (Fischer, 1996.S.17)“*. Auch wenn die neokonservative Bewegung zwar die *counter culture* der 1960er und 70er Jahre ablehnte, haben ihre Vertreter ein weithin positives Bild von der Moderne. Irving Kristol beschreibt den Neokonservatismus folgendermaßen: *„Neoconservatism is the first variant of American conservatism in the past century that is in the „American grain“. It is hopeful, not lugubrious; forward looking, not nostalgic; and its general tone is cheerful, not grim or dyspeptic (Irwing, 2003.S.1).“*

Dieser kulturelle Optimismus zeigt sich besonders in dem unerschütterlichen Glauben der Neokonservativen an die Werte und Ideale der Vereinigten Staaten, was sie eindeutig sowohl von Liberalen und als auch von Altkonservativen unterscheidet (Fischer, 2006. S.17). In außenpolitischen Belangen sind die Neokonservativen eindeutig rechts des traditionellen Konservatismus anzuordnen. Als so genannte Falken traten sie bereits in den 1970er Jahren im Kampf gegen die Sowjetunion auf. Für sie

verkörperte die Sowjetunion ein vergleichbar totalitäres Regime wie seiner Zeit das Dritte Reich unter Hitler (Homolar- Richmann, 2003. S.35). Während die Mitglieder des Altkonservatismus sich in zunehmendem Maße mit dem Status quo abfanden und die Sowjetunion als stabilisierende Größe akzeptierten, forderten die Neokonservativen ein aggressives Vorgehen gegen den Kommunismus. Ihre Strategie umfasste neben dem Ausbau der militärischen Stärke der USA, vor allem die Unterstützung oppositioneller Gruppen im Ostblock (Fischer, 2006. S.17). Hieraus wird auch ersichtlich, warum Ronald Reagan zur Ikone für die Neocons wurde. Reagan, der die Sowjetunion als „evil empire“ bezeichnet hat, erhöhte massiv die Militärausgaben und wollte aktiv einen Zusammenbruch des sowjetischen Regimes herbeiführen. Mit dieser politischen Linie entsprach er genau den Vorstellungen der Neokonservativen (Fischer, 2006. S.19). Durch den Zerfall der Sowjetunion fühlte sich der Neokonservatismus in seiner politischen Strategie bestätigt. Darüber hinaus sahen sie in dem Sieg ein teleologisches Prinzip, das darin bestünde, dass die Weltgeschichte auf den Triumph der liberalen westlichen Demokratie über andere Regierungsformen hinauslaufe (Fukuyama, 1989. S.318). Für die Neokonservativen waren dabei vor allem die Annahme einer Universalität der westlichen Werte von Bedeutung. Daraus folgerten sie, dass freiheitliche Grundrechte und Demokratie, dort wo sie noch nicht verwirklicht worden seien, notfalls mit militärischer Gewalt durchgesetzt werden müsse (Fischer, 2006. S.17). Maßnahmen dieser Art dürfen aber nach Meinung von Neokonservativen nicht multilateral durchgeführt werden. Neocons zeigen eine ausgeprägte Abneigung gegenüber internationalen Institutionen und wollen den Kampf für die Demokratie lieber den Vereinigten Staaten überlassen. In multilateralen Organisationen wären politische Vorgehen gegenüber totalitären Regimen nicht gesichert, weil diese oft selber ein Mitspracherecht hätten und diese verhindern können, lautet das Hauptargument der Neokonservativen (Homolar- Richmann, 2003. S.36). Mit der Forderung nach globaler Demokratieförderung durch militärische Mittel, unterscheiden sich die

Neokonservativen deutlich von traditionellen Konservativen. Diese neigen oftmals zu isolationistischen Zügen in ihren außenpolitischen Vorstellungen und sehen in neokonservativen Bestrebungen die Gefahr einer Überdehnung der amerikanischen Fähigkeiten. Aus diesem Grund wird auch ersichtlich, warum es in der Republikanischen Partei oft zu Konflikten mit den Neokonservativen kommt. Die Republikaner haben in ihrer Partei eine lange Tradition des Isolationismus. Folglich stehen die Neocons mit ihrer idealistisch anmutenden Politik oft alleine da (Deckert, 2004.) Wie kaum eine andere politische Richtung der Vereinigten Staaten kennzeichnet sich der Neokonservatismus durch seine sprachlichen Äußerungen. Fischer beschreibt dies folgendermaßen: *„Es ist häufig bemerkt worden, dass diese politische Strömung großes Zutrauen in die Kraft der politischen Ideen (und eng damit verbunden in die Bedeutung von Sprache) hat Fischer, 2006. S.23“* Laut Fischer komme dies dadurch zustande, weil Neokonservative den Gang der Geschichte von Ideen bestimmt sehen. Darum sei es ihnen wichtig, die Menschen von ihren eigenen Prinzipien zu überzeugen, da zwar von einer weltgeschichtlichen Veränderung in Richtung Freiheit ausgegangen werde, diese aber nicht ohne die aktive Verbreitung bestimmter Ideen vollzogen werden könne (Fischer, 2006. S.23). Neokonservative versuchen ihre Ansichten begrifflich so auszudrücken, dass es beim Leser zu einer Veränderung seiner politischen Vorstellungen kommt (Fischer, 2006. S.17). Exempel dafür gibt es zahlreiche. So sprach sich beispielsweise Norman Podhoretz nach den Anschlägen des 11. Septembers dafür aus, den Feind künftig als *„islamofaschistisch“* zu bezeichnen. Die Idee, welche dahintersteckt, sieht folgendermaßen aus: Laut Podhoretz stehe dem Westen ein Monster gegenüber, das zwei Köpfe habe. Der eine sei von islamistischer Natur und werde durch die Taliban und Al Kaida versinnbildlicht, der andere sei säkularfaschistisch und werde von Saddam Hussein symbolisiert (Podhoretz, 2005.S.56). Die Zusammenhänge, die Podhoretz mit dem Ausdruck Islamofaschismus und dem Bild eines zweiköpfigen Monsters herstellen möchte, liegen auf der Hand: Indem er auf den

Faschismus verweist, erinnert er damit an die totalitären Ideologien Europas und den Zweiten Weltkrieg im 20. Jahrhundert. Somit beschreibt er die Größenordnung des Kampfes, den die USA gegen den Terrorismus führen. Die Metapher wiederum soll zeigen, dass sowohl das terroristische Netzwerk Al Kaida als auch der ehemalige Diktator des Iraks Teile einer Bedrohung seien. Demzufolge sei die Beseitigung Saddam Husseins auch ein Aspekt der Strategie, welche die USA im Kampf gegen den globalen Terrorismus verfolgen würde (Fischer, 2006. S.124). Die Worte von Norman Podhoretz verdeutlichen, wie im Neokonservatismus mit dem Element der Sprache umgegangen wird. Nicht umsonst wird in der Forschungsliteratur oft betont, dass die Neocons mehr durch ihre programmatischen Beiträge, als durch ihre politischen Maßnahmen in Erscheinung treten.

III-Der philosophische Hintergrund des Neokonservatismus:

Die Neokonservativen werden häufig mit dem deutsch-jüdischen Philosophen Leo Strauss in Verbindung gebracht. Leo Strauss (1899 - 1973) lehrte seit Ende der 1930er Jahre in den Vereinigten Staaten und wurde zu einem der bekanntesten immigrierten Geisteswissenschaftler (Homolar-Riechmann, 2003. S.36). Viele der heutigen Neokonservativen zählten zumindest für eine kurze Zeit zu seinen Schülern. Strauss forderte in seiner Lehre die Rückbesinnung auf die klassischen Philosophen wie Platon oder Aristoteles. Er trat dafür ein, ihre Werke nach „*original intent*“ zu begreifen, sprich, sie im Sinne der Philosophen und nicht mit Hinblick auf die Geschichte zu lesen (Siebo, 2005. S.36). Wichtiger Bestandteil seiner Auffassung war dabei die so genannte These der „Versteckten Bedeutung“. Demnach die philosophischen Texte verborgene Bedeutungen über die Wahrheit der Gesellschaft beinhalteten, welche allerdings nur von einer kleinen elitären Gruppe verstanden werden könne. Dahinter steht die Annahme einer natürlichen Hierarchie der Menschen, eingeteilt in verstehende Eliten und breiter Masse, der man diese Wahrheit aber

vorenthalten müsse, da sie nicht mit ihr umgehen könne (Homolar-Riechmann, 2003, S.36). Strauss wurde darüber hinaus durch seine Annahme, dass eine Gesellschaft Lügen über die politische Realität benötige, um ihre Ordnung aufrecht erhalten zu können, bekannt. Homolar-Riechmann meint dazu, dass gerade dieses elitäre Denken von Strauss für Neokonservative von Bedeutung sei, weil es eine auf Grundsätzen basierende Rationalisierung für zweckmäßige Politik und notwendige Lügen biete, die denen erzählt werde, die von der Wahrheit demoralisiert werden würden (Homolar-Riechmann, 2003, S.36). Ein weiteres Element in Strauss' Philosophie war die Abneigung gegenüber liberaler Demokratie. Die Geschehnisse der Weimarer Republik vor Augen, machte er den Liberalismus mit seiner Duldsamkeit gegenüber dem Nationalsozialismus für den Holocaust verantwortlich. Für Strauss bedeutete der Relativismus des Liberalismus die Voraussetzung zur Ausbildung von Totalitarismus. Neokonservative teilen diese Kritik von Strauss am Liberalismus und warnen, obwohl sie sich immer für die Verbreitung der Demokratie einsetzen, vor einer „demokratischen Krankheit“, um mit den Worten Samuel P. Huntingtons zu sprechen (Ashford, 1983, S.42). Diese mache sich vor allem durch ein Wiederaufleben von Populismus bemerkbar, einer permanenten Angst, dass Macht und Autorität, zur Verhinderung des Volkswillens, missbraucht werde (Ashford, 1983, S.42). Es gibt zweifelsohne Parallelen zwischen der Philosophie Leo Strauss' und den Denkansätzen der Neokonservativen. Allerdings darf man das Ganze nicht überbewerten. Robert Kagan beispielsweise, dem man eine große Nähe zu dem Philosophen nachsagt, verneint dies aufs Entschiedenste: „I just want to make clear that I am not a Straussian. [...] since I have never understood a word the political philosopher wrote (Kagan, 2006).“ Paul Wolfowitz, der zwar während seiner Studienzeit zwei Seminare bei Leo Strauss besucht hat, sieht sich selber auch nicht als Straussianer an. Vielmehr betont er immer wieder den großen Einfluss, den sein Doktorvater Albert Wohlstetter auf ihn hatte (Kubbing, 2004). Wenn man Schriften der Neokonservativen analysiert, stößt man immer wieder auf Passagen,

die an die Philosophie Thomas Hobbes angelehnt sind. Der neokonservative Publizist Robert Kagan stellt in seinem viel diskutierten Werk „Macht und Ohnmacht“ diesbezüglich fest: *„Dagegen [im Vergleich zu Europa] bleiben die Vereinigten Staaten der Geschichte verhaftet und üben Macht in einer anarchischen Hobbesschen Welt aus, in der auf internationalen Regelungen und Völkerrecht kein Verlass ist und in der wahre Sicherheit sowie die Verteidigung und Förderung einer freiheitlichen Ordnung nach wie vor von Besitz und Einsatz militärischer Macht abhängen (Kagan, 2003.S.7)“* Verfolgt man die Thesen weiter, so gehöre der *„bellum omnium contra omnes“* nicht der Vergangenheit an und nur die präsenste Militärmacht der USA könne eine gewisse Sicherheit im internationalen System erzeugen (Kagan, 2003.S.7). Neokonservative haben allgemein ein negatives Menschenbild und folgen dem Konzept der „Ersünde“, demnach Menschen von Natur aus zu Bösem fähig seien und ihre Handlungen durch Eigeninteressen bestimmt werden (Ashford, 1983. S.39). Allerdings attestieren sie den Menschen eine gewisse Lernfähigkeit, so dass es zweifelsohne zu Verbesserungen kommen könnte.

IV-Die außenpolitischen Inhalte von Neokonservativen als Fallbeispiel

Der Neokonservatismus spielt in der amerikanischen Außenpolitik eine wichtige Rolle und entstand in den 1960er Jahren, einer Zeit, in welcher die Vereinigten Staaten durch gesellschaftliche und politische Umbrüche gekennzeichnet waren. Traditionelle Werte und Normen der amerikanischen Gesellschaft wurden in Frage gestellt und durch einen Umwandlungsprozess, ausgehend von Bürgerrechts-, Frauen- und Antikriegsbewegung, liberalisiert. Dieser Wandel stieß bei einigen liberalen Intellektuellen und Publizisten auf Ablehnung. Aus ihnen entwickelte sich der amerikanische Neokonservatismus.

Als Fallbeispiel wird der Publizist und Kolumnist Charles Krauthammer herangezogen. Krauthammer studierte unter anderem Wirtschaftswissenschaften in

Oxford und Medizin in Harvard. Ende der 1970er Jahre war er Redenschreiber für den damaligen Vizepräsidenten Walter Mondale in der Carter-Administration. Nachdem Ronald Reagan den Präsidentschaftswahlkampf 1980 für sich entschieden hatte, wechselte Krauthammer zu der Republikanischen Partei. Charles Krauthammer ist vor allem für seine Kolumnen, die in zahlreichen Tageszeitungen wie beispielsweise der Washington Post erscheinen, bekannt. Momentan ist er Mitglied der Denkfabrik Projekt for a New American Century. Grosses Aufsehen erlangte seine vor dem American Enterprise Institute im Jahr 2004 gehaltene Rede „Democratic realism - an American Foreign Policy for a Unipolar World“, in welcher er die Unabdingbarkeit der globalen Führung durch die Vereinigten Staaten beschrieb. Die Auswahl dieser Autoren ist mit einer bestimmten Absicht getroffen worden. Wenn es um den Punkt militärischer Interventionen zum Zweck der Verbreitung von Demokratie geht, kann man die Neocons in zwei Varianten neokonservativen Denkens einteilen. Zum einen eben jene Neokonservativen, wie William Kristol und Robert Kagan, die als so genannte „democratic globalists“ bezeichnet werden und die ein universalistisches Programm mit stark ausgeprägten idealistischen Zügen verfolgen. Zum anderen Neokonservative, wie Charles Krauthammer, die als so genannte „democratic realists“ bezeichnet werden und deren außenpolitischen Forderungen bezüglich militärischen Interventionen an geopolitisch-strategischen Bedingungen gemessen werden.

Charles Krauthammer: “Democratic realism-an American Foreign Policy for a Unipolar World“

Die Rede „Democratic realism - an American Foreign Policy for a Unipolar World“, welche Charles Krauthammer im Jahr 2004 gehalten hat, erlangte großes Aufsehen, weil sie der Auslöser eines publizistischen Streits zwischen ihm und seinem neokonservativen Weggefährten Francis Fukuyama gewesen war. Sie stand ganz im Zeichen einer positiven Bewertung der amerikanischen Außenpolitik nach dem 11.

September 2001. Viele Aspekte der amerikanischen Außenpolitik, die Kristol und Kagan in ihrem Aufsatz noch moniert hatten, wurden mit der Präsidentschaft George W. Bushs nach dem Anschlag auf das World Trade Center im Sinne neokonservativen Denkens geändert. So konzentriert sich Krauthammer in seiner Rede auf die unterschiedlichen außenpolitischen Schulen in den Vereinigten Staaten und ihre Bedeutung für das Land. Dabei kommt er zu dem Schluss, dass eine Mischung zwischen Realismus und der neokonservativen außenpolitischen Strategie, welche er „democratic globalism“ nennt, die bestmögliche Form der amerikanischen Außenpolitik sei. Um dieses außenpolitische Konzept zu beschreiben, führt er den Begriff des „democratic realism“ ein, dessen Maxime laut Krauthammer folgendermaßen aussieht: „We will support democracy everywhere, but we will commit blood and treasure only in places where there is a strategic necessity – meaning, places central to the larger war against the existential enemy, the enemy that poses a global mortal threat to freedom.“

Charles Krauthammer beschreibt zu Anfang der Rede das gegenwärtige internationale System, welches seit dem Untergang der Sowjetunion nur noch die Vereinigten Staaten als Supermacht zu verzeichnen habe. Diese neue Entwicklung führe zu einer gewissen Verunsicherung, weil man nicht wisse, wie damit umzugehen sei. Hinzu komme, dass sich die Vereinigten Staaten mit keiner vorherigen Großmacht in der Geschichte vergleichen lasse, da die USA keine imperiale Macht seien, die nach neuem Territorium strebe. Vielmehr sieht Krauthammer in Amerika eine „kommerzielle Republik“, die wegen ihrer Beschaffenheit einzigartig in der Geschichte sei: „We are a commercial republic. We don't take food; we trade for it. Which makes us something unique in history, an anomaly, a hybrid: a commercial republic with overwhelming global power.“ Aufgrund der einzigartigen Machtstellung der USA entwirft Krauthammer ein ähnliches Bild der außenpolitischen Strategie wie Kristol und Kagan zuvor. Genauso wie sie lehnt er isolationistisches Handeln der Vereinigten Staaten ab,

weil dieses im Widerspruch zu den globalen militärischen und strategischen Verpflichtungen Amerikas stehe. Auch dem liberalen Internationalismus erteilt er eine Absage, da er aufgrund seiner multilateralen Vereinbarungen die Macht der Vereinigten Staaten einschränke. Darüber hinaus vertritt Krauthammer ebenfalls die Meinung, dass die USA die einzige Garantie für eine Stabilität des internationalen Systems seien. Das dem Neokonservatismus so typische Denken, eingeteilt in „Gut und Böse“, kommt auch in diesem Zusammenhang zu Tage. Nicht nur, dass Krauthammer einzig den USA alleine die Fähigkeit zur Stabilisierung der internationalen Ordnung zuspricht, er sieht die Vereinigten Staaten als „land mine that protects civilization from barbarism“ an. Daraus zieht Krauthammer die Schlussfolgerung, dass die Vereinigten Staaten bei Bedarf außenpolitisch sowohl unilateral, als auch präemptiv vorgehen können. Er geht in seiner Rede damit direkt auf die zahlreiche Kritik an der so genannten Erstschlagsdoktrin der Bush-Administration, ein, die mit der Nationalen Sicherheitsstrategie aus dem Jahr 2002 eingeführt wurde. Seiner Meinung nach sei in Zeiten von Selbstmordattentätern und so genannten Schurkenstaaten, welche im potentiellen Besitz von Massenvernichtungswaffen seien, die herkömmliche Form der Abschreckung nicht mehr wirksam. Vielmehr stelle die Erstschlagsdoktrin eine neue Art der Abschreckung dar: „Whether or not Iraq had large stockpiles of WMDs, the very fact that the United states overthrew a hostile regime that repeatedly refused to come clean on its weapons has precisely this deterrent effect.“ Folgt man der Argumentationslinie Krauthammers, so sieht er im Sturz Saddam Husseins einen Zuwachs an Sicherheit. Schurkenstaaten würden eher vom Handel mit Massenvernichtungswaffen Abstand nehmen, da der Preis, den sie bezahlen müssten, zu hoch wäre. Krauthammer sieht in der außenpolitischen Strategie der Bush-Administration die best mögliche Form für die Vereinigten Staaten. Für ihn ist es wichtig, dass die USA nicht nur von realistischen Motiven in ihrer Außenpolitik geleitet werden. Seiner Meinung nach dürfe das nationale Interesse nicht nur mit Macht

gleichgesetzt werden, sondern müsse sich mit höheren Werten identifizieren. Ganz dem Zitat George W. Bush folgend: „The United States and Great Britain share a mission in the world beyond the balance of power or the simple pursuit of interest. We seek the advance of freedom and the peace that freedom brings.” Krauthammer bezeichnet diese Politik in seiner Rede mit dem Begriff des „democratic globalism“, dessen Ziel es sei, nach Freiheit und nicht nach Macht zu streben. Bis zu diesem Punkt stimmt Krauthammer in seiner Argumentationslinie mit Kristol und Kagan überein. Im Gegensatz zu ihnen sieht er allerdings auch eine Gefahr in dieser Politik, die in ihrer Universalität begründet liege. Laut Krauthammer könne es nämlich nicht das Ziel amerikanischer Politik sein, die Demokratie in alle Ecken der Welt zu bringen. Er macht ein Interventions der USA von einer bestimmten Voraussetzung abhängig. Seiner Meinung nach müssen die USA dort eingreifen, wo es nützlich sei. Was er damit meint, wird an den Beispielen deutlich, die er dafür anführt. In der Vergangenheit seien Japan und Deutschland Länder gewesen, in denen ein militärisches Eingreifen der USA von Nöten gewesen war. Beide Länder seien aufgrund ihrer faschistischen Ideologie der Grund für die größte globale Herausforderung der Freiheit gewesen und wurden dann mit Hilfe von „nation building“ in Bollwerke gegen die nächste große Bedrohung der Freiheit, dem sowjetischen Kommunismus, transformiert. In der gegenwärtigen Situation sieht Krauthammer die größte globale Gefahr für die Freiheit in dem arabisch-islamischen Totalitarismus und folgt dabei mit der Wahl dieser Bezeichnung ganz der Argumentationslinie Norman Podhoretz. Für Krauthammer besteht die Gefahr nicht in Terroristen wie Osama bin Laden, sondern er weist auf verschiedene Faktoren in der arabischen Welt hin, die zu einem Klima des Anti-Amerikanismus führen: „It’s not Osama bin Laden; it is the cauldron of political oppression, religious intolerance, and social ruin in the Arab- Islamic world – oppression transmuted and deflected by regimes with no legitimacy into virulent, murderous anti-Americanism. Weiter bezeichnet er diesen Zustand als Krieg und das Mittel, um dagegen vorzugehen, könne laut

Krauthammer nicht nur sein, Terroristen zu jagen. Seine Lösung sieht folgendermaßen aus: „But you win by taking territory – and leaving something behind.“ Nicht umsonst erinnert diese Strategie an das Vorgehen im Irak und die Annahme, an den von dort ausgehenden Demokratisierungseffekt der arabischen Welt. Krauthammers Rede löste, wie eingangs erwähnt, eine Kontroverse zwischen ihm und dem Politologen Francis Fukuyama aus. Obwohl dieser ebenfalls als Mitglied der neokonservativen Bewegung gilt, wurde Fukuyama zu einem der größten Kritiker Krauthammers. In seinem Aufsatz „The neoconservative Moment“ verurteilte er die durch Krauthammer repräsentierte Richtung der neokonservativen Bewegung, welche seiner Meinung nach nicht zuletzt Ausdruck in der Irak-Politik der Bush- Administration fände. Fukuyama wirft Krauthammer vor, in seiner Rede nicht ein Wort über die negativen Folgen des Irakkrieges verloren zu haben: „There is not the slightest nod towards the new empirical facts that have emerged in the last year or so: the failure to find weapons of mass destruction in Iraq, the virulent and steadily mounting anti-Americanism throughout the Middle East, the growing insurgency in Iraq, the fact that no strong democratic leadership had emerged there, the enormous financial and growing human cost of the war, the failure to leverage the war to make progress on the Israeli-Palestinian front, and the fact that America's fellow democratic allies had by and large failed to fall in line and legitimate American actions ex post.“

Darüber hinaus hält er Krauthammers Definition vom nationalen Interesse der Vereinigten Staaten so begrenzt, dass er sich dadurch kaum noch von der realistischen Auffassung unterscheidet. Im Gegensatz neigt Krauthammer allerdings dazu, die Reichweite und Bedeutung der amerikanischen Macht zu überschätzen. Fukuyama schlägt in seinem Aufsatz hingegen eine alternative neokonservative Politik vor, welche die amerikanische Macht zur Durchsetzung von Interessen und Werten aber umsichtiger gebrauchen sollte. In diesem Zusammenhang spricht sich Fukuyama für die Konsultation alliierter Verbündeter, sowie die Bildung von Koalitionen aus: „On the other hand, we

need likeminded allies to accomplish both the realist and idealist portions of our agenda and should spend much more time and energy cultivating them Des Weiteren fordert er, dass sich die USA weiterhin für die Verbreitung der Demokratie einsetzen sollen. Als Voraussetzung dessen müssen die beispielsweise Vereinigten Staaten allerdings ihre Fähigkeiten zur Durchsetzung dieses Zieles besser einschätzen. Abschließend ist noch zu sagen, dass sich im Verlaufe der Geschehnisse nach dem Irak- Krieg die kritischen Stimmen innerhalb der neokonservativen Bewegung häuften. Neben Fukuyama, forderte auch Jeane Kirkpatrick eine Abkehr von neokonservativen Strategien, wie sie Krauthammer vertritt. Vielmehr solle ihrer Meinung nach die Außenpolitik entmilitarisiert und die Zusammenarbeit mit multilateralen Institutionen gefördert werden. Fukuyama geht mit seiner späteren Kritik noch weiter. Im Februar 2004 veröffentlichte er in der „New York Times“ einen Artikel mit dem Titel: „Nach dem Neokonservatismus“, in welchem er nahezu einen Abgesang auf den Neokonservatismus verfasste und die Bush-Administration aufs Schärfste verurteilte. Eine seiner Kritikpunkte lautete, dass die amerikanische Regierung dem Irrglauben verhaftet gewesen sei, dass sich menschliche Gesellschaften automatisch in Demokratien verwandeln würden, wenn man den Diktator absetze. Dies habe dazu geführt, dass sich die Regierung nicht ausreichend auf die Zeit nach der Invasion vorbereitet habe. Außerdem kritisierte Fukuyama das Konzept des „wohlwollenden Hegemons“, welcher sich über internationale Institutionen hinwegsetze. Seiner Meinung nach sei die Staatengemeinschaft nicht dazu bereit, den Vereinigten Staaten eine Sonderrolle einzuräumen, nur weil Amerika der Meinung sei, den Menschen Demokratie und Freiheit bringen zu wollen.

FAZIT

Der Neokonservatismus hat im Laufe seines Bestehens mal mehr, mal weniger Einfluss auf die Politik der Vereinigten Staaten gehabt. Zweifelsohne gehörten die

Präsidentschaft Ronald Reagans und die Phase nach dem 11. September unter George W. Bush zu den Zeiten, in welchen die Neokonservativen ihr politisches Gewicht am besten in die Waagschale legen konnten. Irving Kristol beschreibt diese Tatsache mit den Worten, dass der Neokonservatismus zu den ideologischen Strömungen gehöre, die immer nur zeitweise von sich reden machen würden (Kristol, 2003. S.1.) Wie sich die Bedeutung des Neokonservatismus, speziell für die Außenpolitik der Vereinigten Staaten, künftig gestalten wird, hängt meiner Meinung nach im Wesentlichen von zwei Faktoren ab: zum einen von einer (sehr unwahrscheinlichen) Verbesserung der desolaten Situation im Irak, sowie von der zukünftigen Haltung der Bush-Administration in wichtigen außenpolitischen Fragen. Die meisten Neokonservativen sind große Befürworter des Irakkriegs gewesen und unterstützten die Bush-Administration in ihren außenpolitischen Schritten nach dem 11. September. Darüber hinaus sind zentrale neokonservative Elemente Teil der nationalen Sicherheitsstrategie der USA aus dem Jahre 2002 geworden. Gerade diese Punkte haben sich aber bis jetzt in der Außenpolitik der Vereinigten Staaten als nicht erfolgreich erwiesen. Der erhoffte Demokratisierungseffekt des Nahen und Mittleren Ostens durch den Sturz Saddam Husseins blieb aus. Es kam, ganz im Gegenteil, zu bürgerkriegsähnlichen Zuständen in dem Land. Der wachsende Unmut in der Bevölkerung in den USA über den anhaltenden Einsatz der amerikanischen Truppen und den damit verbundenen Kosten zeigt Wirkung. Immer öfter werden Stimmen vom Truppenabzug aus dem Irak laut. Francis Fukuyama meinte unlängst in einem Interview mit Spiegel Online diesbezüglich: *„Umfragen weisen auf, dass das Demokratieprojekt nicht viel Sympathie bekommt, vor allen Dingen nicht von den republikanischen Wählern. Wenn Bush den Leuten im Land vor dem Krieg erzählt hätte, wie viele Milliarden Dollar wir ausgeben würden und wie viele tausend Tote wir zuliebe der Demokratie opfern würden – im Weißen Haus hätte man ihn ausgelacht.“* (Hawley,2006)“ Hinzu kommt, dass die Kritik an Verteidigungsminister Donald Rumsfeld, bezüglich seiner zahlreichen falschen

Entscheidungen im Irakkrieg, nicht verstummen will. Die jüngsten Kritiken kommen aus den Kreisen ehemaliger amerikanischer Befehlshaber im Irak. Sie werfen Rumsfeld vor, zahlreiche strategische Fehler gemacht zu haben. Unter anderem verurteilten sie ihn, wider besseren Wissens zu wenig Soldaten in den Irak geschickt zu haben. Fairer Weise muss man einigen neokonservativen Befürwortern des Irakkrieges, wie William Kristol beispielsweise, zugestehen, dass sie sich nicht für einen baldigen Truppenabzug aus dem Irak, sondern für eine Aufstockung der Kontingente ausgesprochen haben, um die Sicherheitslage im Irak zu verbessern. Auch forderten sie schon relativ früh eine Absetzung des Verteidigungsministers Donald Rumsfeld. Daraus zeigt sich, dass man die Neocons nicht für alle Fehler, die während des Irak- Krieges gemacht worden sind, verantwortlich machen kann. Vielmehr bekommt man den Eindruck, dass diese nicht so viel Einfluss auf die amerikanische Außenpolitik haben, wie oftmals behauptet wird, sondern dass amerikanische Nationalisten um Donald Rumsfeld und Dick Cheney sich die Ideen des Neokonservatismus zu eigen gemacht haben, um sie für ihre eigenen Zwecke zu nutzen. In einem Artikel der Süddeutschen Zeitung wurde dies wie folgt beschrieben: „Präsident Bush hat sich rhetorisch dem Glauben an die Segnungen der Demokratisierung, dem Kernstück der Neocon-Strategie verschrieben, aber die Regierung hat diese Strategie niemals völlig in die Tat umgesetzt (Müller, 2005. S.12)“ Operative Beispiele dafür, dass die Bush-Administration eine Linie verfolgt, die sich von neokonservativen Ansichten unterscheidet, sind nicht zuletzt die Internationalisierung der militärischen Aufgaben in Afghanistan oder die weitere Kooperation der Vereinigten Staaten mit Saudi-Arabien, etwas, das die Neocons strikt ablehnen. Auch zeigt die gegenwärtige Politik der Vereinigten Staaten bezüglich des Irans und Nordkoreas Anzeichen multilateralen Vorgehens, was für eine Kursänderung in Sachen internationalen Engagements spricht. Allerdings gibt es auch Anzeichen, dass neokonservative Elemente sich in der Außenpolitik der Bush- Administration durchgesetzt haben: Im März 2005 wurde ein Gesetz, der sogenannte ADVANCE

Democracy Act, in beiden Häusern des Kongresses eingereicht, welches die amerikanische Außenpolitik institutionell verstärkt auf die Unterstützung demokratischer Transformation festlegt(Rudolf, 2005. S.30). Dieses soll unter anderem mit Hilfe der Einrichtung eines Office of Democratic Movements and Transition im State Department geschehen. Wie sich der Neokonservatismus in Zukunft entwickelt, hängt sicherlich auch davon ab, ob sich die Differenzen der einzelnen Mitglieder untereinander legen und sich die außenpolitischen Hardliner innerhalb der Bewegung einer moderateren Sichtweise bezüglich der Aufgaben der Vereinigten Staaten innerhalb der internationalen Gemeinschaft aneignen. Darüber hinaus ist es meiner Meinung nach wichtig, dass sich der neokonservative Stil der letzten Jahre, politische Zusammenhänge zu verallgemeinern, ändern muss. In den 1960er Jahren sind die Neokonservativen auch wegen ihrer sozial- und politikwissenschaftlichen Analysen bekannt geworden. Angesichts der begrifflichen Auswahl zur Beschreibung des internationalen Terrorismus, wie sie beispielsweise von Podhoretz mit dem Wort „islamo-faschistisch“ vorgenommen worden ist, tragen meiner Meinung nach nicht zu einer wissenschaftlichen Debatte über die Lage des Nahen und Mittleren Ostens bei.

LITERATURVERZEICHNIS

- Ashford, Nigel: *Das Versagen des Staates. Der amerikanische Neokonservatismus*. In: Fetscher, Iring (Hrsg.): *Neokonservative und „Neue Rechte“*. *Der Angriff gegen Sozialstaat und liberale Demokratie in den Vereinigten Staaten, Westeuropa und der Bundesrepublik*. München 1983. S.35-65.
- Bader, Tobias: *Neokonservatismus, Think Tanks und New Imperialism*. Witten 2005. S.11
- Bemme, Sven- Oliver: *Ideologisierte amerikanische Innenpolitik an der Schwelle zum 21. Jahrhundert*. O.O. 2000. S.8.

-
- Deckert, Nadja: *Imperiale Ernüchterung*. In: SWP-Zeitschriftenschau. Januar 2004. S.18.
- Fischer, Pascal: *Der amerikanische Neokonservatismus*. KAS Auslandsinformationen 4/06. Im Internet: http://www.kas.de/wf/doc/kas_8426-544-1-30.pdf?060512124951. (Stand:02.07.12).
- Fukuyama, Francis: *The Neoconservative Moment*. In: The National Interest. Sommer 2004. S. 57-68
- Gal Beckerman, „*The Neoconservative Persuasion: Examining the Jewish Roots of an Intellectual Movement*“,in Forward, 06.01.2006.
- Himmelfarb, Dan: *Conservative Splits*. In: Commentary. Mai 1988. S. 54 58.
- Homolar- Riechmann: Alexandra: *Pax Americana und gewaltsame Demokratisierung. Zu den politischen Vorstellungen neokonservativer Think Tanks*. In: APUZ: B 46/2003.S. 33-40.
- Hawley, Charles: „*Die Neocons zogen die falschen Schlüsse*. In Spiegel Online. 24. März 2006.
- Im Internet: <http://www.spiegel.de/politik/ausland/0,1518,407491,00.html> (Stand:12.07.2012).
- Janssen, Siebo: *Ideologie und Praxis des Neokonservatismus. Zur theoretischen Basis US-amerikanischer Politik*.2005. S,39 Im Internet: http://www.kas.de/wf/doc/kas_5886-544-1-30.pdf (Stand: 02.07.12).
- Kagan, Robert: *Macht und Ohnmacht. Amerika und Europa in einer neuen Weltordnung*. Berlin 2003.
- Kristol, Irving: *Reflections of a Neoconservative*. New York 1983.S. ix.
- Kristol, Irving: *The neoconservative Persuasion*“. In: The weekly standard, 25. August 2003. Im Internet: <http://www.weeklystandard.com/Content/Public/Articles/000/000/003/000tzmlw.asp> (Stand: 09.07.12).

-
- Lind, Michael: „Es gibt keine Neocons“. *Die fingierte Selbstaflösung einer Ideologieschmiede*. In: Blätter für deutsche & internationale Politik. Jahrgang 49 4/2004. S. 427-438.
- Podhoretz, Norman: *Neoconservatism: A Eulogy*. In: Commentary, März 1996. S. 19-27.
- Rudolf, Peter: *George W. Bushs außenpolitische Strategie*. SWP- Studie. Berlin 2005.
Im Internet: http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/studien/2005_S25_rdf_ks.pdf (Stand:01.07.12).
- Rieger, Frank: *Der amerikanische Neokonservatismus. Analyse und Kritik eines postliberalen Politikkonzepts*. Wiesbaden 1989. S.5.
- Schissler, Jakob: *Neokonservatismus in den USA. Eine Herausforderung*. O.O. 1983. S. 2
- Siebo; M. H. Janssen: *Ideologie und Praxis des Neokonservatismus*. Nr. 422 · Januar 2005 S.37-41

ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNDEKİ İŞLETMELERİN LOJİSTİK EĞİLİMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE LOJİSTİK KÖYLERİN GELİŞME OLANAKLARI (UŞAK İLİ ÖRNEĞİ)*

Mahmut TEKİN¹

Mustafa SOBA²

Ercan ÖZEN³

ÖZET

Küresel rekabetle birlikte ürün, hizmet ve insan gibi kaynakların, ihtiyaç duyulan yerde ve istenen zamanda temin edilmesiyle, tedarik zinciriyle ilgili süreçlerin etkin ve verimli bir şekilde yönetilmesini konu alan Lojistik kavramı daha önemli hale gelmiştir. Lojistik kavramının önemini giderek artması organize sanayi bölgelerindeki işletmelerin lojistik eğilimlerini derinden etkilemiştir. Bunun sonucunda ortaya çıkan gelişmeler ulusal veya uluslararası düzeydeki nakliye ve lojistik faaliyetlerinin çeşitli işletmeciler tarafından belli bölgelerde yürütüldüğü lojistik köylerin oluşmasına neden olmuştur. Bu durum, lojistik köylerin gelişme ve büyümelerini sağlamıştır. Uşak, geçmişten günümüze girişimcilerin, girişim ruhlarını taşıyarak sanayi ve hizmet üretim işletmelerini kurduğu bir şehir olmuştur. Uşak'ta mevcut iki Organize Sanayi Bölgesinde 441 işletme faaliyet göstermektedir.

Çalışmada Uşak Organize Sanayi Bölgelerinde faaliyet gösteren işletmelerin lojistik alanında yatırıma yönelme eğilimlerinin tespiti ve Uşak'ta lojistik sektörünün potansiyelini ortaya koyarak lojistik köylerin gelişme olanakları belirlenmiştir. Karayolu ve demiryolu bağlantılarıyla kombine edilmesi düşünülen Uşak Lojistik Köy Merkezi ve Lojistik hakkında 277 işletmeciye anket uygulanıp Lojistik Köy ile ilgili algıları ve beklentileri tespit edilmeye çalışılmıştır. İşletmecileri ve kamuoyunu lojistik köy hakkında bölge ekonomisine getireceği faydaları basın ve medyada biraz daha fazla tartışılmasında yarar olacaktır. Çalışma sonucu; Uşak'ta işletmelerin lojistik köyüne ihtiyaç duyduklarını gösterirken, yeterli bilgilendirme, kontrol kaygısının giderilmesi ve sürecin sağlıklı organize edilmesinin gerekli olduğunu belirtmektedir.

Anahtar Kelimeler: Lojistik, Lojistik Köy, Organize Sanayi Bölgesi

*Bu makale 15-17 Mayıs 2014 tarihlerinde Trabzon'da yapılan III.Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresinde sözlü olarak sunulan tebliğin revize edilmiş halidir.

¹ Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme, mahtekin@selcuk.edu.tr

² Doç.Dr., Uşak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme, mustafa.soba@usak.edu.tr

³ Yrd.Doç.Dr.,Uşak Üniversitesi,Uygulamalı Bilimler Y.O.,Bankacılık ve Finans, ercan.ozen@usak.edu.tr

**EVALUATION OF LOGISTICS TRENDS FOR ENTERPRISES IN
ORGANIZED INDUSTRIAL ZONE AND THE DEVELOPMENT
OPPORTUNITIES OF LOGISTICS VILLAGES (THE CASE OF USAK CITY)**

ABSTRACT

Usak has been a city which set up manufacturing enterprises by moving entrepreneurial spirit from past to present. When Organized Industrial Zone in Turkey are assessed, Usak is one of the few provinces that has two industries zones. By manufacturing agriculture and agriculture-based industries, leather, yarn, blankets and ceramic Usak economy has been improving and Usak Organized Industrial Zone has been gradually increasing their effectiveness. Usak Organized Industrial Zones have 441 enterprises engaged in manufacturing.

Products, services and human resource as such where it is needed and provided at any time; productivity, supply chain related to logistics are one of the concept processes with the emphasis on the need to stop business. The increasing importance of the concept of logistics in the national or international level, shipping, logistics variety of activities carried out by operators in certain areas has led to the formation of the logistics park. In this study, Usak Organized Industrial Zone in the area of logistics enterprises operating in the determination tendency of investment and looking to put out the potential of the logistics industry in Usak that development opportunities for logistic village sectors have been identified by applying questionnaire for 277 enterprises.

The study results in showing that enterprises in Usak need logistics village while it is necessary adequate information, elimination of control concerns and organizing the process.

Keywords: Logistics, Logistics Village, Organized Industrial Zone

GİRİŞ

Günümüzde ekonomik, sosyal, teknolojik, kültürel, politik ve ekolojik gelişmelerin sürekli değişim göstermesiyle birlikte bireyler, toplumlar ve hatta ülkelerde sürekli yaşanan değişim rüzgarları yeni bir dünya düzenini oluşturmuştur. Bu yenedünya düzeninde toplumların yaşamlarını sürdürebilmeleri ekonomik gelişmelerin yakından takip edilmesiyle sağlanmaktadır. Ayrıca ekonomik faaliyetler incelenerek ülkelerin gelişmişliği ya da gelişip gelişme eğiliminde olduğu da böylelikle saptanmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin artmasıyla birlikte pazar faaliyetlerinde artışlar yaşanmıştır. Böylelikle işletme yönetimlerinde tedarik zinciri, lojistik gibi uzmanlaşması gereken iş süreçleri oluşmuştur. Şirketlerin sürekliliğini ve rekabet üstünlüğünü sağlayabilmeleri için tedarik zinciri performanslarını yakından incelemeleri ve üzerinde çalışmalar yapılmasını gerektirmektedir.

Herhangi bir malın ya da hizmetin düşük maliyetlerle sağlanması, hızlı ve hasarsız bir biçimde ayrıca minimum giderlerle taşınması gibi sıralı işlemler ve işlem sürecini taşıyan lojistik etkinliği firmaların rekabet ve maliyet avantajları sağlayarak küreselleşen bir ekonomik ortamda sürdürülebilir olmalarını sağlamaktadır. Ekonomiye katkısı inkâr edilemez olan bu süreçlerin tümü devlet ekonomilerince de desteklenmekte ve imkânların geliştirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalardan biri de çeşitli stratejik noktalara lojistik köylerin kurulması işlemidir. Lojistik köylerin kurulması maliyetleri azaltmakla birlikte taşıma işlerinin güvenli olmasını ve bununla birlikte birçok avantaj sağlamaktadır.

Yapılan çalışmada Uşak Organize Sanayi Bölgelerindeki firma yöneticileriyle görüşülüp, inşası süren Uşak Lojistik Köyü'nün faaliyete geçmesi ile taşımacılık, depolama, konsolidasyon, ayrıştırma, gümrükleme, ithalat-ihracat, transit işlemler, sigorta ve bankacılık, danışmanlık gibi hizmetlerde yaşanacak değişimler hakkında firmaların beklentileri ve lojistik köy hakkındaki düşünceleri araştırılmıştır.

I.LOJİSTİK KÖYLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Doğru yerde, doğru zamanda, doğru miktarda, en yüksek kalitede, en güvenli biçimde ve uygun maliyetlerle bulundurulması olarak tanımlanan lojistik kavramı geçtiğimiz yıllarda tersine lojistik, lojistik köyler, tedarik zinciri ve üçüncü parti lojistik kavramlarının da eklenmesiyle geniş bir alana yayılmıştır (Elgün,2011:206). Lojistik faaliyetlerin artması dünya ticaret hacmindeki büyümeye paralel olarak gelişmiştir. İntermodal taşımacılık, kombine taşımacılık, çok türlü taşımacılık, depo ve stok yönetimi, üçüncü parti lojistik işletmeleri, gümrük ve sigorta yönetimi gibi yeni faaliyetler ve hizmet alanları ulusal ve uluslararası lojistik zincirinin kuruluşu sürecinde gelişen kavramlar olmuştur. Tüm bu süreçlerin ve hizmetlerin mümkün olduğunca yüksek kalitede, hızlı bir şekilde, birbirine entegre edilmiş ve ölçek ekonomisinde minimum maliyetle sağlanması gerekmektedir (Aydın ve Öğüt,2008a:1441). Bu durum lojistik köylerin oluşmasını sağlamıştır.

Amerika’da 1960’lı yıllardan sonra endüstrinin sürekli gelişmesiyle ve Japonya’da trafik sıkışıklığını, çevresel, enerji ve işgücü maliyetlerini azaltmak için önerilen “yük köyü” algısı oluşmuştur (Raçlı, 2010:10). Birkaç yıl içinde Batı Avrupa’ya geçmiş olan uygulamanın ilk örnekleri Fransa Paris’te, İtalya Verona’da ve Almanya’nın çeşitli yerleşim yerlerinde görülmeye başlanmıştır. Bu gelişmeler sonucu Lojistik Köyü kavramı gelişmiş ve karayolu/demiryolu çok türlü taşımacılığını da sağlar hale gelmiştir. Lojistik köyler 1980 ve 90’lı yıllarda dünyada sürekli bir şekilde artmış ve Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve İngiltere’de ilerlemeler kaydedilmiştir. Böylelikle ABD’de doğan kavram Avrupa’da da benimsenmesine imkân sağlamıştır (Taniguchi vd,1999:207).

Lojistik köylerin kurulma sebeplerinden en önemlileri artan ticaret hacminin ve şehir içindeki lojistik hareketliliğinin yarattığı baskıdır. Küresel ticaretin artması satışları arttırır, iş dünyasını canlandırır ve ülke ekonomilerine olumlu bir etki yapmaktadır. Olumlu yanlarının yanında lojistik faaliyetlerinin ağır taşıtların daha fazla

kullanılmasıyla trafik sorununa ve hava kirliliğinin oluşmasıyla bireylerin yaşam kalitesinin bozulması gibi olumsuz yanları da vardır. Olumsuz yönlerin azaltılması için ağır taşıtların şehir içinde kat ettikleri mesafeyi ve ağır taşıt bazlı tıkanıklığın azaltılması gerekmektedir. Bunun içinde lojistik faaliyetlerin şehir merkezlerinde değil mümkün olduğunca yakınlarında olması gerekmektedir (Aydın ve Öğüt,2008b:4).

II. LOJİSTİK KÖYLERİN ÖZELLİKLERİ VE FAYDALARI

Lojistik köylerde intermodal ve multimodal terminallerden bulunmasıyla birden fazla taşıma birimleri bulunur ve en az iki farklı taşıma yöntemi kullanılarak işlemlerin hızlandırılması amaçlanmaktadır. Lojistik köyler ayrıca belli başlı servis hizmetleri sağlamalıdır (postane, kargo, gümrük hizmetleri vb.). Servis hizmetleri lojistik merkezlerin yönetimini kolaylaştıracak işlemler dizisidir. Lojistik köylerin kurulurken dikkat edilmesi gereken en önemli özellikleri ise master plan, tek bir merkezden yönetim, şehirlere yakınlık, kaliteli yerleşim, açık ve kapalı stok alanlarının varlığıdır. Avrupa'daki lojistik köylerin kurulma aşamasındaki ortak özellikleri ise büyüklük, konum, erişebilirlik, yakınlık, tasarım, ofisler ve bilişim alt yapısının bulunmasıdır (Elgün,2011:211-213).

Lojistik köylerin kurulmuş olması, ayrı sektörlerden gelen kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen lojistik faaliyetlerin bir ölçek ekonomisi kapsamında yönetilmesi açısından önemli getirileri bulunur. Bu kuruluşların ulaşım merkezinin etrafında kurulması ve aynı tesis, donanımları kullanması taşıma maliyetlerinin düşmesine, taşımaların güvenilirliğinin sağlanmasına ve sağlıklı gerçekleşmesine neden olmaktadır. Bu özellikler lojistik köyün kullanıcılarına sağladığı önemli yararlarıdır. Lojistik köylerin kurulmasının sağladığı diğer faydalar ise mükemmel hizmet, optimum araç, depo, insan gücü kullanımı, güvenli ortam, tek elden yönetim ve planlama yapılabilmesi, nakliye, sınav ve personel maliyetlerinde düşüş, taşımacılıkta ciro artışı, kaliteli çalışma ortamı ve yaygın destek hizmetleridir (Aydın ve Öğüt,2008a:7).

Sadece lojistik köylerden yararlanan işletmeler tarafından değil, lojistik köylerdeki iş gücü de dikkate alınmalı, onların da ihtiyaçlarını karşılayacak yapılar sağlanmalıdır. Lojistik köylerin kaliteli olduğundan bahsedilebilmesi için aynı zamanda yemek yeme alanlarına, konaklama alanlarına ve dinlenme alanlarına sahip olmalıdır (Aydın ve Öğüt,2008a:8).

III.TÜRKİYE’DE LOJİSTİK KÖY UYGULAMALARI

Lojistik köyler ülkemizde de 2000’li yıllarda dillendirilmeye başlanmış ve 2006 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları (TCDD) tarafından oluşturulmaya başlanmıştır. Özel sektörler tarafından da benimsenmiş olan lojistik köylerin kurulma çalışmaları günümüzde hızlanmıştır (Elgün,2011:210). TCDD tarafından kuruluş yerleri belirlenen ve taşımacılık türlerinin kolay uyum sağlayabileceği noktalarda, organize sanayi bölgelerine yakın ve yük garları çevresinde lojistik köyleri kurulmuş ve diğer şehirlerdeki kurulma çalışmaları devam etmektedir (Ercan vd,2006:1006).

Şekil 1:Türkiye’deki Lojistik Köyler

Kaynak: moment-expo.com

Bu kapsamda TCDD tarafından hedeflenen 13 lojistik köyden birkaçının kuruluşu büyük ölçüde tamamlanmış, bazıları inşa sürecinde, bazıları ise henüz projelendirme veya plânlama aşamasındadır. Bunlar: İstanbul (Halkalı/Yeşilbayır), İzmit (Köseköy), Samsun (Gelemen), Eskişehir (Hasanbey), Kayseri (Boğazköprü), Balıkesir (Gökköy), Mersin (Yenice), Uşak, Erzurum (Palandöken), Konya (Kayacık), Denizli (Kaklık) ve Bilecik (Bozüyük) olmak üzere 13 adet lojistik merkez kurulmaya başlanmıştır. 2011 yılı yatırım programına alınan Kahramanmaraş (Türkoğlu), Mardin, Kars, Sivas ve Habur Lojistik Merkezleri ile birlikte Lojistik Merkez sayısı 18'e ulaşmaktadır (TCDD, 2014). Lojistik köylerin Türkiye'ye yatırım bedeli yaklaşık olarak 3 Milyar Dolardır. Lojistik köylerin faaliyete geçmesi ile yük taşımacılığının 7.6 milyon ton (%56) artması beklenmektedir. Böylelikle şehir trafikleri rahatlayacak ve imar uygulamaları iyileştirilecektir (Karadeniz ve Akpınar,2011:56).

TCDD lojistik köylerin kuruluş yerlerini belirlerken 2 temel unsuru göz önünde bulundurmuştur (tcdd.gov.tr,2014):

- Organize Sanayi Bölgeleri ile bağlantılı olmak,
- Yük taşıma potansiyelinin yoğun olduğu alanlara yapılmak.

TCDD'nin kurmayı planladığı lojistik köylerde aşağıdaki fonksiyonların yer alması ön görülmektedir (Raçlı,2010:43):

- Konteynır yükleme, boşaltma ve stok alanları,
- Gümrüklü sahalar; acenteler, gümrük müşavirlikleri, her türlü gümrük hizmetleri,
- Tehlikeli ve özel eşya yükleme, boşaltma, stok alanlar,
- Dökme ve yük boşaltma alanları,
- Sosyal ve idari tesisler; müşteri ofisleri, personel ofis ve sosyal tesisleri, otopark, tır parkı,
- Yönetim merkezleri,
- Genel hizmet tesisleri; bankalar, restoranlar, oteller, büfeler,
- Bakım onarım ve yıkama tesisleri, akaryakıt istasyonları,

- Depo ve antrepolar, iletişim ve gönderi merkezleri,
- Tren teşkil kabul ve sevk yolları.

IV. UŞAK LOJİSTİK KÖYÜ

Uşak Organize Sanayi Bölgesi karşısındaki 300 dönümlük arazi ile şehir merkezindeki tren istasyonu arasına 18 km'lik ray döşeme çalışmaları ile başlanan lojistik köy çalışmaları, lojistik destek istasyonu kurulmasıyla mevcut gardaki yük birimlerinin bu istasyona aktarılması işlemleriyle devam edecektir (Raçlı,2010:21). Diğer lojistik merkezler ile kombine taşımacılığın artması; karayolu ve demiryollarının uyumu sağlanarak Uşak ilinin ekonomik ve sosyal gelişimine katkıda bulunulması ve ayrıca şehir trafiğinin de rahatlaması sağlanacaktır. Lojistik köyün faaliyete başlaması ile birlikte Uşak'ta 113 bin ton olan yıllık taşıma miktarı ikiye katlanarak 246 bin ton olacaktır. Uşak sanayi sektöründe üretim yapan firmalar seramik, konteynır, battaniye, iplik, mermer ve mermer tozu, plastik hammaddesi, makine ekipmanları, gıda maddeleri taşınması sağlanacaktır. Böylelikle ulaşım ağlarına yakın bir merkez kurulmuş olacak, bölgenin lojistik faaliyetlerinin merkezi haline gelmiş olacaktır (zafer.org.tr,2014).

V. LİTERATÜR TARAMASI

Ulusal ve Uluslararası Taşıma ve Ticarete Lojistik Köylerin Yapılanma Esasları ve Uygun Kuruluş Yeri Seçimi'nde (Elgün,2011) DELPHİ uzmanlık uygulamalarıyla yürütülen "Çok Kriterli Ağırlıklandırma" tekniği ile yeni lojistik merkez adayları test edilmiştir.Yerel, Ulusal ve Uluslar arası Taşıma ve Ticaret Açısından Lojistik Köy Merkezlerinin Seçiminde Bir Model Önerisi (Elgün ve Elitaş,2011) adlı çalışmada, Türkiye'de lojistik köylerin kuruluş yerlerinin belirlenmesi için bir model önerilerek, uygulanmış ve sonuçları tartışılmıştır.Türkiye'de Lojistik Köy Uygulamaları ve Yeni Bir Lojistik Köy Önerisi (Karadeniz ve Akpınar,2011) adlı çalışmada Türkiye'deki

lojistik köy uygulamaları ve projeleri incelenerek, Trabzon'da lojistik köy kurulması için yeni bir öneri geliştirilmiştir.

Lojistik Köylerin İşletmelere Sağladığı Maliyet Avantajları'nda (Bezirci ve Dündar,2011) Ankara Lojistik A.Ş yetkilileri tarafından bire bir görüşmeler yapılarak lojistik köylerde lojistik maliyetleri ile ilgili analizler yapılarak lojistik köylerin etkileri, fırsatları ve sağladığı maliyet avantajlarından bahsedilmiştir

Avrupa ve Türkiye'de Lojistik Köy (Aydın ve Söğüt,2008) adlı çalışmada Avrupa'da ve Türkiye'deki lojistik köylerin tarihsel gelişimi incelenmiş, Avrupa'da mevcut lojistik köylerin tarihsel gelişimi süreci ve verilen destekleyici hizmetler üzerinde durulmuştur.Lojistik Köyler ve Dünyadaki Durumu (Raçlı,2010) adlı mesleki uygulama çalışmasında lojistik köyler genel bağlamda incelenmiş, sürdürülebilir kalkınma ile ilgisi açıklanmış, Dünya'daki ve Türkiye'deki lojistik köyler incelenmiştir.

VI. YÖNTEM VE BULGULAR

Uşak ilinde faaliyet gösteren sanayicilerin Lojistik köyü ile ilgili bilgisini ve lojistik köy'e olan gereksinim düzeyini ölçmek için anket yöntemine başvurulmuştur. Ana kütle Uşak ilinde bulunan iki sanayi bölgesinden oluşmuştur. 2013 verilerine göre organize sanayi bölgesinde toplam 216 işletme, Karma Organize Sanayi Bölgesinde ise 195 olmak üzere 411 işletme faaliyet göstermektedir. Bu işletmelerden kolayda örnekleme yöntemi ile 277 tanesinden sağlıklı veri elde edilebilmiş, 14 anket formu değerlendirme dışı bırakılmıştır. Böylelikle işletmelerin %67,3'lük kısmına ulaşılmış olmaktadır.

İzmir Ticaret Odasının yapmış olduğu çalışmalarından da yararlanılarak toplam 29 sorudan oluşan anket formu oluşturulmuştur. Ankette 22 adet 5'li likert ölçekli soru bulunmaktadır. Ölçeğin güvenilirlik derecesini gösteren Cronbach Alfa katsayısı 0,697 olarak bulunmuştur.Veriler SPSS 18 istatistik paket programında analiz edilmiştir. Verilerin normal dağılım özelliği incelenmiş, normal dağılım gösteren veriler Anova

testine tabi tutulmuştur. Normal dağılıma uymayan 3 adet soru ise Kruskal Wallis ve Man Whitney U testleri aracılığıyla değerlendirilmiştir.

Tablo 1: Demografik Özelliklere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler		Frekans	Yüzde (%)
1-Firma yaşı	0-5	44	16,0
	6-10	54	19,6
	11-15	70	25,5
	16+	107	38,9
	Toplam	275	100,0
2-Personel Sayısı	1-10	52	18,8
	11-50	113	40,8
	51-249	79	28,5
	250+	33	11,9
Toplam	277	100,0	
3-Hasılat	0-1,000,000	112	42,7
	1,000,001-5,000,000	53	20,2
	5,000,001-10,000,000	36	13,7
	10,000,001+	61	23,3
	Toplam	262	100,0
4-Pozisyon	Gn. Müdür-Ortak	132	48,7
	Üretim Sorumlusu	35	12,9
	Pazarlama Sorumlusu	25	9,2
	Muhasebe Finans Sorumlusu	79	29,2
	Toplam	271	100,0
5-Eğitim Durumu	İlköğretim	49	17,9
	Lise	98	35,8
	Üniversite	113	41,2
	Lisansüstü	14	5,1
Toplam	274	100,0	
6-Sektör	Tekstil	128	46,2
	Deri ve deri ürünleri	49	17,7
	Gıda	26	9,4
	Geri dönüşüm	14	5,1
	Makina	12	4,3
	Kimyasal	10	3,6
	Diğer	38	13,7
	Toplam	277	100,0
7-Dağıtım Şekli	İşletmemiz Bünyesinde	64	23,2
	Ulaşım Nakliye Araçlarını Kiralayarak	67	24,3
	Profesyonel Lojistik Firmaları Sayesinde	107	38,8
	İthalatçı-Alıcı Kendisi Teslim Alıyor	38	13,8
	Toplam	276	100,0

Tablo 1’de işletmelerin kuruluş yılına göre en büyük çoğunluğunun 15 yıldan daha eski işletmeler olduğu görülmektedir. İstihdam düzeyine göre 11-50 arasında işçi çalıştıran tekstil işletmelerinin çoğunlukta olduğu ancak, yıllık cirolarının 1 milyon Türk Lirası’ndan daha az olduğu görülmektedir. Uşak organize sanayi bölgelerinde en

çok faaliyet gösteren tekstil sektörünün %46,2 ve deri sektörünün %17,7 oran ile başı çektiği anlaşılmaktadır. İşletmeler kendi bünyesinde ya da ulaşım araçlarını kiralayarak ürünlerini dağıtım şekli olarak kullanma oranı toplam olarak %47,5 olup Profesyonel lojistik firmaları sayesinde ürün dağıtım oranı ise %38,8 olarak gerçekleşmiştir. Çoğunluğun üniversite mezunlarının yönetici olarak çalıştığı işletmelerin %38,8'i profesyonel lojistik firmaları sayesinde ürünlerini dağıttıkları ancak %47,5'inin ise kendi araçları veya kiraladıkları araçlarla bu faaliyeti yaptıkları görülmektedir.

Ankette sorulan 22 adet bağımlı değişken sorular ve kısa halde yazılışları aşağıdaki şekildedir:

- ✓ *Bilgi*: Lojistik konusunda yeterli bilgiye sahibiz.
- ✓ *Hizmet Kalitesi*: Etkili Bir Lojistik hizmeti firmamızın Toplam Hizmet Kalitesini olumlu etkiler.
- ✓ *Destek* : Lojistik sektöründe yapılan desteklerden haberdarız.
- ✓ *Memnuniyet*: İşletme olarak Lojistik hizmetlerinden memnunuz.
- ✓ *Ekonomik Önemli*: Lojistiğin ekonomik olması firmamız için önemlidir.
- ✓ *Zamanlılık*: Lojistikte, hizmetin zamanında yapılması firmamız için önemlidir.
- ✓ *Teslimat*: Ürünlerin sağlam bir şekilde teslimatı yapılması firmamız için önemlidir.
- ✓ *Altyapı*: Lojistik sektöründe liman-demiryolu altyapı eksikliği vardır.
- ✓ *Eğitim Planı*: Lojistik sektöründe eğitim ve planlama eksikliği vardır.
- ✓ *Mevzuat*: Lojistik sektöründe mevzuat ve yasal şartlar noktasında eksiklik vardır.
- ✓ *Büyüme Potansiyeli*: Lojistik sektöründe büyüme potansiyeli bulunmaktadır.
- ✓ *Maliyetler*: Lojistik sektöründe maliyetler yüksektir.
- ✓ *Teşvik Yetersizliği*: Lojistik sektöründe teşvikler yetersizdir.

- ✓ *Uşak Ekonomi 5 Yıl* : Lojistik yatırımları bakımından Uşak ekonomisi 5 yıl öncesine göre daha iyi durumdadır.
- ✓ *Uşak Ekonomi Daha İyi*: Uşak önümüzdeki birkaç yıl içerisinde lojistik sektöründe daha iyi durumda olacaktır.
- ✓ *Detaylı Bilgi Sahipliği*: Lojistik Köy hakkında detaylı bilgiye sahibiz.
- ✓ *Köy Çalışma Bilgisi*: Türkiye'deki Lojistik Köylerin çalışmaları hakkında bilgiye sahibiz.
- ✓ *Banka Kredisi*: Lojistik işlemleri nedeniyle Banka kredisi kullanmak veya başka kaynaklardan borç almak zorunda kalıyoruz.
- ✓ *Ürün Takip*: Uşak'ta Lojistik Köy Kurulursa Ürün Takip kontrolünü kaybetme endişesi yaşarız
- ✓ *Kurulacak Köy Bilgisi*: Uşak'ta Lojistik Köy kurulacağı ve Köyün detayları ile ilgili yeterince bilgimiz vardır.
- ✓ *Olumlu Etki*: Uşak'ta Lojistik Köyün kurulması firmamızı olumlu derecede etkiler.
- ✓ *Ulaşım Maliyetleri Düşer*: Uşak'ta Lojistik Köyün kurulması Ulaşım maliyetlerini düşürür

Tablo 2: Lojistik Ölçeği Katılım Düzeyleri

		F	%			F	%
Bilgi	Hiç katılmıyorum	11	4,0	Hizmet kalitesi	Hiç katılmıyorum	11	4,0
	Katılmıyorum	17	6,1		Katılmıyorum	18	6,5
	Fikrim yok	40	14,4		Fikrim yok	29	10,5
	Katılıyorum	110	39,7		Katılıyorum	97	35,1
	Kesinlikle katılıyorum	99	35,7		Kesinlikle katılıyorum	121	43,8
	Toplam	277	100,0		Toplam	276	100,0
Destek	Hiç katılmıyorum	31	11,2	Memnuniyet	Hiç katılmıyorum	8	2,9
	Katılmıyorum	32	11,6		Katılmıyorum	28	10,2
	Fikrim yok	65	23,6		Fikrim yok	52	18,9
	Katılıyorum	86	31,2		Katılıyorum	120	43,6
	Kesinlikle katılıyorum	62	22,5		Kesinlikle katılıyorum	67	24,4
	Toplam	276	100,0		Toplam	275	100,0
Ekonomik Önemli	Hiç katılmıyorum	2	,7	Zamanlılık	Hiç katılmıyorum	1	,4
	Katılmıyorum	6	2,2		Katılmıyorum	5	1,8
	Fikrim yok	14	5,1		Fikrim yok	9	3,2
	Katılıyorum	53	19,2		Katılıyorum	60	21,7
	Kesinlikle katılıyorum	201	72,8		Kesinlikle katılıyorum	202	72,9
	Toplam	276	100,0		Toplam	277	100,0
Teslimat	Hiç katılmıyorum	2	,7	Altyapı	Hiç katılmıyorum	9	3,3
	Katılmıyorum	3	1,1		Katılmıyorum	23	8,3
	Fikrim yok	8	2,9		Fikrim yok	79	28,6
	Katılıyorum	37	13,4		Katılıyorum	72	26,1
	Kesinlikle katılıyorum	227	81,9		Kesinlikle katılıyorum	93	33,7
	Toplam	277	100,0		Toplam	276	100,0
Eğitim Plan	Hiç katılmıyorum	11	4,0	Mevzuat	Hiç katılmıyorum	12	4,3
	Katılmıyorum	27	9,9		Katılmıyorum	27	9,7
	Fikrim yok	60	21,9		Fikrim yok	115	41,5
	Katılıyorum	88	32,1		Katılıyorum	77	27,8
	Kesinlikle katılıyorum	88	32,1		Kesinlikle katılıyorum	46	16,6
	Toplam	274	100,0		Toplam	277	100,0
Büyüme Potansiyeli	Hiç katılmıyorum	8	2,9	Maliyetler	Hiç katılmıyorum	13	4,7
	Katılmıyorum	8	2,9		Katılmıyorum	19	6,9
	Fikrim yok	53	19,1		Fikrim yok	69	25,2
	Katılıyorum	115	41,5		Katılıyorum	85	31,0
	Kesinlikle katılıyorum	93	33,6		Kesinlikle katılıyorum	88	32,1
	Toplam	277	100,0		Toplam	274	100,0
Teşvik Yetersizliği	Hiç katılmıyorum	18	6,6	Uşak Ekonomi 5 yıl	Hiç katılmıyorum	11	4,0
	Katılmıyorum	22	8,1		Katılmıyorum	20	7,3
	Fikrim yok	86	31,5		Fikrim yok	54	19,6
	Katılıyorum	72	26,4		Katılıyorum	100	36,4
	Kesinlikle katılıyorum	75	27,5		Kesinlikle katılıyorum	90	32,7
	Toplam	273	100,0		Toplam	275	100,0
Uşak Ekonomi Daha İyi	Hiç katılmıyorum	10	3,6	Detaylı Bilgi Sahipliği	Hiç katılmıyorum	74	26,8
	Katılmıyorum	21	7,6		Katılmıyorum	44	15,9
	Fikrim yok	70	25,3		Fikrim yok	94	34,1
	Katılıyorum	104	37,5		Katılıyorum	34	12,3
	Kesinlikle katılıyorum	72	26,0		Kesinlikle katılıyorum	30	10,9
	Toplam	277	100,0		Toplam	276	100,0
Köy Çalışma Bilgisi	Hiç katılmıyorum	77	27,8	Banka Kredisi	Hiç katılmıyorum	11	4,0
	Katılmıyorum	43	15,5		Katılmıyorum	30	10,8
	Fikrim yok	103	37,2		Fikrim yok	92	33,2
	Katılıyorum	31	11,2		Katılıyorum	57	20,6
	Kesinlikle katılıyorum	23	8,3		Kesinlikle katılıyorum	87	31,4
	Toplam	277	100,0		Toplam	277	100,0

Ürün Takip	Hiç katılmıyorum		Kurulacak Köy Bilgisi	Hiç katılmıyorum		
	24	8,7		60	21,7	
Ürün Takip	Katılmıyorum	39	14,1	Katılmıyorum	48	17,3
	Fikrim yok	112	40,4	Fikrim yok	114	41,2
	Katılıyorum	43	15,5	Katılıyorum	35	12,6
	Kesinlikle katılıyorum	59	21,3	Kesinlikle katılıyorum	20	7,2
	Toplam	277	100,0	Toplam	277	100,0
	Olumlu Etki	Hiç katılmıyorum	11	4,0	Hiç katılmıyorum	9
Katılmıyorum		21	7,6	Katılmıyorum	8	2,9
Fikrim yok		109	39,5	Fikrim yok	89	32,2
Katılıyorum		73	26,4	Katılıyorum	94	34,1
Kesinlikle katılıyorum		62	22,5	Kesinlikle katılıyorum	76	27,5
Toplam		276	100,0	Toplam	276	100,0

Tablo 2’deki tanımlayıcı istatistiklere bakınca ankete cevap verenlerin %75,4’ü Lojistik konusunda yeterli bilgiye sahip olduklarını söylemişlerdir, %78,9’u da etkili bir lojistik hizmeti firmamızın Toplam Hizmet Kalitesini olumlu etkileyebileceğine inanmaktalar. İşletmelerin neredeyse yarısı (%46,3) lojistik sektöründe yapılan desteklerden haberdar olmadıkları ortaya çıkmasına rağmen %92’lik kısmı lojistiğin ekonomik olması işletmeler açısından önemli olduğuna dair hemfikirlerdir. İlginç olan durum; işletmelerin sadece %13,1 kadarı kendilerine verilen lojistik hizmetlerinden memnun olmadıklarını söylemekte ama diğer çoğunluğun memnun olmalarına rağmen Organize sanayi bölgelerindeki işletmelerin yıllık hasılatları 1 milyon Liradan az olanların oranı %42’dir. İşletmelerin çok büyük çoğunluğu Ürünlerin teslimatı sağlıklı ve zamanında yapmasının çok önemli olduğunu ve demiryolu altyapısının yeterince olmadığını düşünmektedir. Yine %60’dan fazlası lojistik sektörde bir büyüme potansiyeli olduğuna inanmakta olup %41,5’i ise lojistik sektörde mevzuat ve yasal şartlar noktasında eksiklikler olduğu konusunda “hiçbir fikri olmadığını” söylemektedirler. İşletmelerin üçte biri lojistik sektörde teşviklerin yetersiz olduğu konusunda hiçbir fikri olmamalarını söylemeleri Uşakta Lojistik Köy Merkezinin gerekliliği hakkında ilgili kuruluşlara anlamlı bir mesaj olup Lojistik Köyün kurulması sürecinin bir an önce tamamlanması gerektiği sonucunu çıkarmaktadır. Lojistik köy kurulduğunda ürün takibinde sorun olacağını düşünenlerin düzeyi (%36,8) sorun

olmayacağını düşünenlerden (%22,8) daha fazladır. Bu endişenin de yeterli bilgilendirme ile giderilmesi gereklidir.

Türkiye'deki Lojistik Köylerin çalışmaları hakkında işletmelerin sadece %19,5'inin yeterli bilgiye sahibi oldukları görülmektedir. Uşak'ta Lojistik Köyün kurulmasının firmalarını olumlu derecede etkileyeceği inancına sahip olan işletmelerin oranı %39,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu yüzdendir ki Uşakta Lojistik Köyün kurulması hakkında önemli bir çoğunluğunun yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. İşletmeler mevcut durumda lojistik gereksinimleri nedeniyle banka kredisine başvurmak zorunda kaldıklarını (%52 oranında) ifade etmişlerdir. Lojistik köyü kurulduğunda işletmelerin büyük çoğunluğu (%61,6) maliyetlerinin düşeceğini tahmin etmektedir.

Tablo 3: Lojistik Ölçeği Tanımlayıcı İstatistikleri

	N	Min	Max	Mean	Std. Dev.	Skewness		Kurtosis	
						Statistic	Std.	Statistic	Std.
BİLGİ	277	1.00	5.00	3.9711	1.05255	-1.088	.146	.769	.292
HİZKAL	276	1.00	5.00	4.0833	1.07717	-1.257	.147	.994	.292
DESTEK	276	1.00	5.00	3.4203	1.26670	-.495	.147	-.735	.292
MEMNUNİYET	275	1.00	5.00	3.7636	1.02458	-.743	.147	.055	.293
EKONOMİKÖNEMLİ	276	1.00	5.00	4.6123	.74716	-2.287	.147	5.632	.292
ZAMANLILIK	277	1.00	5.00	4.6498	.66766	-2.328	.146	6.366	.292
TESLİMAT	277	1.00	5.00	4.7473	.63220	-3.205	.146	12.088	.292
ALTYAPI	276	1.00	5.00	3.7862	1.09940	-.543	.147	-.467	.292
EĞİTİMLAN	274	1.00	5.00	3.7847	1.11975	-.686	.147	-.294	.293
MEVZUAT	277	1.00	5.00	3.4260	1.01748	-.224	.146	-.194	.292
BÜYÜMEPOTANSİYELİ	277	1.00	5.00	4.0000	.95173	-1.016	.146	1.128	.292
MALİYETLER	274	1.00	5.00	3.7883	1.11224	-.716	.147	-.105	.293
TESVİKYETERSİZLİĞİ	273	1.00	5.00	3.6007	1.16234	-.508	.147	-.421	.294
USAKEKONOMİSYİL	275	1.00	5.00	3.8655	1.07734	-.858	.147	.188	.293
USAKEKONOMİDAHAİYİ	277	1.00	5.00	3.7473	1.03963	-.667	.146	.026	.292
DETAYLIBİLGİSAHİPLİĞİ	276	1.00	5.00	2.6449	1.29222	.237	.147	-.916	.292
KÖYCALIŞMASİBİLGİSİ	277	1.00	5.00	2.5668	1.23654	.245	.146	-.801	.292
BANKAKREDİSİ	277	1.00	5.00	3.6462	1.14735	-.348	.146	-.749	.292

ÜRÜNTAKİP	277	1.00	5.00	3.2671	1.19515	-.080	.146	-.711	.292
KURULACAKKÖYBİLGİSİ	277	1.00	5.00	2.6643	1.16061	.121	.146	-.629	.292
OLUMLUETKİ	276	1.00	5.00	3.5580	1.04459	-.290	.147	-.298	.292
ULASIMMALİYETİDÜSER	276	1.00	5.00	3.7971	.98468	-.596	.147	.247	.292

Bu izlenimlere göre işletmeler, lojistik köyün kurulması ile kaynak ihtiyacının getirdiği finansman maliyetinden ve diğer bazı lojistik maliyetlerinden tasarruf edeceklerdir. Bu tür finansal tasarruflar, bir işletmenin yaşamını sürdürmesinde oldukça hayati öneme sahip faktörlerdendir. Bu faktörlere; ürünlerin zamanında ve güven içinde teslimi ve lojistik faaliyetlerinin kurumsal bir yapıya getirilmesinin sağlayacağı yararlar eklendiğinde, Uşak ilinde bir lojistik köyünün gerekliliği somut hale gelecektir. Lojistik köyünün kurulması sürecinde, işletmelerin bazı endişelerinin yapılacak işlevsel bir bilgilendirme ile giderilmesi gereklidir.

Tablo 3'te Lojistik ile ilgili düşüncelerin yer aldığı ölçekte bulunan değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri görülmektedir. Tüm değişkenler normal dağılım özelliğine sahip iken, Ekonomik Önemlilik, zamanlılık ve Teslimat değişkenleri normal dağılıma uymamaktadır. Bu nedenle, bu üç değişken Parametrik olmayan Kruskal Wallis ve Mann Whitney U testi ile analiz edilirken, diğer değişkenler tek yönlü anova testine tabi tutulmuştur.

Tablo 4: Varyansların Homojenliği Testi

		Levene Statistic	df1	df2	Sig.
Firma Yaşı	Teşvik yetersizliği	,564	3	267	,639
Personel Sayısı	Bilgi	2,152	3	273	,094
	Eğitim Plan	1,455	3	270	,227
	Mevzuat	1,927	3	273	,126
	Uşak ekonomisi 5yıl	,812	3	271	,488
Hasılat	Bilgi	1,365	3	258	,254
	Eğitim plan	2,494	3	255	,061
	Büyüme potansiyeli	1,901	3	258	,130
	Banka kredisi	,385	3	258	,764
	Olumlu etki	2,039	3	257	,109

Pozisyon	Alt yapı	,596	3	266	,618
	Teşvik yetersizliği	1,161	3	263	,325
	Uşak ekonomi 5yıl	1,718	3	266	,164
	Detaylı bilgi sahipliği	1,081	3	266	,358
Dağıtım şekli	Büyüme potansiyeli	,395	3	272	,756
	Detaylı bilgi sahipliği	1,721	3	271	,163
	Olumlu etki	,585	3	271	,625
Eğitim	Büyüme Potansiyeli	1,472	3	270	,222
	Detaylı Bilgi Sahipliği	,757	3	269	,519
	Köy Çalışma Bilgisi	1,172	3	270	,321
	Kurulacak Köy Bilgisi	,637	3	270	,592
	Olumlu Etki	2,185	3	269	,090
Sektör	Hizmet Kalitesi	1,870	6	269	,086
	Detaylı Bilgi Sahipliği	1,753	6	269	,109
	Köy Çalışma Bilgisi	1,820	6	270	,095
	Kurulacak Köy Bilgisi	1,517	6	270	,173

Tablo 4’te işletme sahiplerinin eğitim düzeyi, personel sayıları, ürünlerin dağıtım biçimi, işletmelerin faaliyet gösterdiği sektör, işletmelerin hasılat düzeyleri gibi bağımsız değişkenler ile işletmecilerin lojistik ve lojistik köylerine ilişkin algılarından oluşan bağımlı değişkenler arasında ortaya çıkan anlamlı farklılık ilişkilerinden homojenlik koşulunu sağlayanlar gösterilmektedir. Tablo 5 ise hangi bağımsız değişkenin, hangi bağımlı değişken üzerinde anlamlı farklılığa yol açtığı gösterilmektedir.

Tablo 5’te 7 adet bağımsız değişken ile lojistik ve lojistik köyle ilgili düşünceleri yansıtan bağımlı değişkenler arasında ortaya çıkan anlamlı ilişki farklılıklarına dair özet bilgiler yer almaktadır. Tabloda bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasında 26 adet anlamlı ilişki gösterilmiştir.

Tablo 5: Lojistik Köyü ile İlgili İşletmelere Ait Algı Düzeylerine İlişkin Anova Testi Sonuçları

		P(sig)	Sonuç
Firma Yaşı	Teşvik yetersizliği	,010	FARK VAR
Personel Sayısı	Bilgi	,002	FARK VAR
	Eğitim Plan	,000	FARK VAR
	Mevzuat	,032	FARK VAR
	Uşak ekonomi 5yıl	,005	FARK VAR

	Bilgi		
Hasılat	Bilgi	,016	FARK VAR
	Eğitim plan	,015	FARK VAR
	Büyüme potansiyeli	,024	FARK VAR
	Banka kredisi	,020	FARK VAR
	Olumlu etki	,001	FARK VAR
Pozisyon	Alt yapı	,003	FARK VAR
	Teşvik yetersizliği	,013	FARK VAR
	Uşak ekonomi 5yıl	,010	FARK VAR
	Detaylı bilgi sahipliği	,012	FARK VAR
Dağıtım şekli	Büyüme potansiyeli	,014	FARK VAR
	Detaylı bilgi sahipliği	,022	FARK VAR
	Olumlu etki	,001	FARK VAR
Eğitim	Büyüme Potansiyeli	,004	FARK VAR
	Detaylı Bilgi Sahipliği	,003	FARK VAR
	Köy Çalışma Bilgisi	,032	FARK VAR
	Kurulacak Köy Bilgisi	,002	FARK VAR
	Olumlu Etki	,032	FARK VAR
Sektör	Hizmet Kalitesi	,005	FARK VAR
	Detaylı Bilgi Sahipliği	,000	FARK VAR
	Köy Çalışma Bilgisi	,001	FARK VAR
	Kurulacak Köy Bilgisi	,004	FARK VAR

Tablo 5'e göre ortaya çıkan ilişkiler aşağıdaki gibi yorumlanabilir:

- İşletmenin yaşı ile bağımlı değişkenler arasındaki tek anlamlı ilişki lojistik sektörde teşvik yetersizliği olduğu düşüncesidir. Buna göre, 10 yaşından küçük olan işletmelerin lojistik sektöründe teşviklerin yetersiz olduğu düşüncesine katılım oranı 10 yaşından büyük işletmelere göre daha yüksektir. Bunun nedeninin eski işletmelerin daha fazla tecrübeye sahip olması gösterilebilir
- Lojistik konusunda yeterli bilgiye sahip olma düşüncesi üzerinde işletmelerin personel sayılarının büyüklüğü etkili olmaktadır. Büyüklük ölçülerinden biri olan Personel sayısı arttıkça işletmelerin bilgi düzeyi artmaktadır. En yüksek orana 250'den fazla personeli bulunan işletmeler sahiptir.
- Personel sayısı 10'dan az olan şirketler Lojistik sektöründe eğitim ve planlama eksikliği var olduğu görüşüne en fazla katılan işletmeler olmuşlardır.
- Personel sayısı 51-249 arası olan şirketler Lojistik sektörde mevzuat ve yasal şartlar noktasında eksiklik var olduğu görüşüne daha fazla katılmaktadırlar. Bu gruptaki

işletmelerin, profesyonel lojistik firmalarıyla en yüksek oranda çalışan işletmeler olduğu görülmektedir.

- Personel sayısı 10'dan az olan şirketler Uşak'ın önümüzdeki birkaç yıl içerisinde lojistik sektöründe daha iyi durumda olacağı görüşüne daha fazla katılmaktadırlar. Personel sayısı arttıkça bu görüşe katılım azalmaktadır. Personel sayısı az olan işletmeler genellikle yeni kurulan işletmelerdir. Yeni işletmelerin gelecekle ilgili olumlu beklentileri eski işletmelere göre daha yüksektir. Büyük ve eski işletmelerin beklentileri zamana bağlı olarak azalmaktadır.
- Hasılatı 10 milyon Liradan fazla olan işletmeler Lojistik konusunda yeterli bilgiye sahip oldukları, lojistik sektöründe bir büyüme potansiyeli olduğu ve Uşak'ta Lojistik Köyün kurulması işletmelerini olumlu derecede etkileyeceği görüşüne daha fazla katılmaktadırlar.
- Hasılatı 1 milyon liradan az olanlar Lojistik sektöründe eğitim ve planlama eksikliği olduğu görüşüne daha fazla katılmaktadırlar. Bu da, cirosu az olan işletmelerin eğitimin önemli olduğunu ortaya koyan önemli bir gösterge olarak görülmektedir.
- Hasılatı 5 ile 10 milyon lira arasında olan işletmeler Lojistik işlemleri nedeniyle Banka kredisi kullanmak veya başka kaynaklardan borç almak zorunda kaldıkları görüşüne daha fazla katılmaktadırlar. Bu işletmeler ürünlerini sağlıklı ve uygun bir biçimde müşterisine ulaştırmak için elindeki nakdini lojistik ücretine vermek yerine üretime kullanmayı tercih ettiğini söylemek mümkün olabilir.
- Pozisyonu üretim sorumlusu olarak ankete cevap veren işletmeler Lojistik sektöründe liman-demiryolu altyapı eksikliği olduğu ve teşviklerin yetersiz olduğu görüşüne daha fazla katılmaktadırlar.
- Pozisyon muhasebe finans sorumlusu olarak cevap veren işletmeler Uşak önümüzdeki birkaç yıl içerisinde lojistik sektöründe daha iyi durumda olacağı görüşüne daha fazla katılmaktadırlar. Finansal konularda uzman olan kişilerin rakamların dillerini daha iyi anlamlandırarak gelecekle ilgili tahminleri daha kolay yapabildikleri düşünülmektedir.
- Pozisyon pazarlama sorumlusu olarak yanıtlayan işletmelerin Lojistik köy hakkında detaylı bilgi sahip olduğu görüşüne daha fazla katılmaktadırlar. Görevleri gereği, daha

çok işletme dışıyla meşgul olan pazarlama sorumluları bilgileri sürekli canlı olarak sahip olabilmektedirler, ancak diğer pozisyonlardaki personelin de bu bilgilere sahip olması için Uşak ekonomisine yön veren kuruluşların kamuoyunu ve işletmeleri periyodik olarak bilgilendirmeleri gerekmektedir.

- Ürün dağıtım şeklini Profesyonel Lojistik Firmalar Sayesinde yapan işletmeler; Lojistik sektöründe büyüme potansiyeli bulunduğunu ve Uşak'ta Lojistik Köyün kurulması işletmelerini olumlu derecede etkileyeceği görüşüne daha fazla katılmaktadırlar. Bu sonuç, profesyonelce lojistik yapan işletmelerin lojistik köy merkezinin Uşakta gerekli olduğunu ve takipçisi olduklarını göstermektedir.
- Ürün Dağıtım şeklini Ulaşım Nakliye Araçlarını Kiralayarak gerçekleştiren işletmeler Lojistik Köy hakkında detaylı bilgi sahipliği görüşüne kararsızdır.
- Eğitim durumu lise olan kişiler Uşakta Lojistik sektöründe büyüme potansiyeli olduğu görüşüne yüksek oranda katılmaktadırlar. Lise mezunu yöneticiler sahip oldukları sektörde büyümenin daha olası bir beklenti olduğunu ve bu yüzden Uşakta Lojistik sektöründe büyümenin kendi işletmeleri için gelecek adına hayati önem taşıdığını düşünmüş olmaları normaldir.
- Eğitim durumu ilköğretim olanlar Lojistik Köy hakkında detaylı bilgi sahipliği görüşüne katılmada, Türkiye'deki lojistik köylerin çalışmaları hakkında bilgiye sahip olma konusunda ve Uşakta Lojistik köy kurulacağı ile ilgili yeterince bilgileri olduğu konusunda çoğunluk olarak kararsızken, eğitim durumu farklı olanlar ise bu görüşe katılmamaktadır.
- Eğitim durumu ilköğretim olanlar Uşak'ta Lojistik Köyün kurulması firmalarını olumlu derecede etkileyeceği görüşüne daha fazla katılmaktadırlar. Yüksek tahsil diploması olmayan yöneticiler sahip oldukları işlerinin devamlılığı veya işlerinin daha iyiye gitmesi için Uşakta bir Lojistik Köy kurulmasını olumlu karşılamışlardır.
- Gıda sektöründe üretim yapan işletmeler etkili bir lojistik hizmeti firmalarının toplam hizmet kalitesini olumlu etkileyeceği görüşüne yüksek bir kararlılıkla katılmaktadırlar.
- Gıda sektöründe üretim yapan işletmeler; Lojistik köy hakkında detaylı bilgiye sahip olma ve Türkiye'de lojistik köylerin çalışmaları hakkında bilgiye sahip olma konusunda

görüşlere daha fazla katılmakta olup bu görüşe en az katılan sektör ise Makine sektörü olmuştur. Makine ile ilgili malzeme üreten işletmeler sürekli olarak lojistik taşıma işlemleriyle uğraşmadıkları için Türkiye’de lojistik köylerin çalışmaları hakkında haberler yada bilgileri takip etmekte ilgisiz kalmışlardır.

- Uşakta kurulacak olan lojistik köy bilgisine sahip olanlar, gıda sektöründe faaliyet gösterenler çoğunlukta bu görüşe katılıp makine sektörü ile ilgilenen işletmeler ise en az katılma sektörler grubunda yer almaktadır.

Likert ölçeğinde yer alan Ekonomik önemlilik, Zamanlılık ve Teslimat soruları normal dağılım sergilemediği için Nonparametrik test olan Kruskal Wallis testine tabi tutulmuştur. Kruskal Wallis testine göre; bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında çok az sayıda anlamlı ilişki elde edilmiştir. Bunlar; Sektör ile Teslimat (P.0,004) ve Pozisyon ile Zamanlılık (P.0,014) değişkenleridir. Kruskal Wallis Testinde anlamlı fark olduğu belirlenen değişkenler için, farklılıkların hangi değerler arasında olduğunu belirlemek için Mann-Whitney U testine başvurulmuştur.

Tablo 6: Kruskal Wallis Test Sonuçları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	Chi-square	df	P (Sig.)
Sektör	Teslimat	19,330	6	0,004
Pozisyon	Zamanlılık	10,690	3	0,014

Tablo 7: Anlamlı Mann-Whitney U Test Sonuçları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	Mann-Whitney U Test Değeri	Z	P (Sig.)
Sektör: Tekstil / Deri ve Ürünleri	Teslimat	2372,500	-3,695	0,000
Sektör: Tekstil / Kimyasallar	Teslimat	469,000	-2,348	0,019
Sektör: Deri ve Ürünleri / Gıda	Teslimat	492,500	-2,045	0,041
Sektör: Deri ve Ürünleri / Geri Dönüşüm	Teslimat	239,500	-2,129	0,033
Pozisyon: Genel Müdür / Pazarlama	Zamanlılık	1284,000	-2,372	0,018
Pozisyon: Pazarlama / Muhasebe Finans	Zamanlılık	679,000	-2,963	0,003

İşletmeler içinde bulunduğu sektörlerle göre, ürünlerin sağlam bir şekilde teslimatı yapılmasının kendileri için önemli olduğu konusunda farklı düşünmektedir. Tanımlayıcı istatistiklerine göre teslimatın sağlam biçimde yapılması konusundaki düşünceye;

- a- Tekstil sektöründeki işletmeler Deri ve deri ürünleri sektöründekilerden,
- b- Tekstil sektörü işletmeleri Kimya sanayi işletmelerinden,
- c- Gıda sektörü işletmeleri Deri ve deri ürünleri sektörü işletmelerinden ve
- d- Geri dönüşüm sektöründeki işletmeler Deri ve deri ürünleri işletmelerinden daha fazla oranda katılmaktadır.

Sektörlere göre ortaya çıkan bu farklılık son derece doğaldır. Örneğin, gıda sektöründe ürünlerin uygun şartlarda bozulmadan zamanında yerine ulaştırılması gereklidir. Aksi halde ürünün satılması mümkün olmayacaktır.

“Lojistikte, hizmetin zamanında yapılması firmamız için önemlidir” yargısı üzerinde yalnızca işletmedeki yöneticilerin pozisyonu farklılık yaratmaktadır. Buna göre, Pazarlama yöneticileri bu düşünceye hem genel müdür/ortak hem de muhasebe ve finans yetkililerinden daha çok oranda katılmaktadır. Bu durum da, pazarlama yöneticilerinin genel pazarlama algılamaları paralelinde ortaya çıkan olağan bir sonuçtur.

SONUÇ

Çalışmada işletmelerin çoğunluğunun 15 yıldan daha eski ve 11-50 arasında istihdam sağlayan tekstil işletmeleri olduğu ancak, yıllık cirolarının 1 milyon Türk Lirasından daha az olduğu görülmektedir. Bu, Uşakta kurulmuş olan organize sanayi bölgelerindeki işletmelerin çoğunluğunun aile işletmeleri olduğu gerçeğiyle profesyonel anlamda kendilerini yeterince geliştiremediklerini ortaya koymaktadır. Halbuki tekstil sektörünün önemli merkezlerinden birisi olan Uşak’ın, gerek işletme vizyonu eksikliği gerekse lojistik maliyetleri dezavantajlılığı kriterlerini göz önüne alarak farklı bir

yönetim anlayışıyla hak ettiği yerini alması zor olmayacaktır. Uşaktaki organize sanayi bölgelerindeki işletmeler profesyonel lojistik firmalarından oluşan bir dağıtım şekliyle ürünlerini dağıtsalar da, gerek yönetim gerekse taşımacılık maliyetlerini kendilerine ekonomik olarak değer katacak bir şekilde revize edebilirler ve sonuç Uşak sanayisi için de yararlı olabilir.

Çalışma sonuçlarına göre, işletmelerin üçte birinin lojistik sektöründe teşviklerin yetersiz olduğu konusunda hiçbir fikri olmadıklarını söylemeleri; Uşakta Lojistik Köy Merkezinin gerekliliğini, Uşaktaki ilgili sanayi ve ticari kuruluşların Lojistik Köyün tamamlanması için hızlı davranmaları gerektiğini ve Uşak sanayisi ve ekonomisi için lojistik köyün önemliliğini göstermektedir.

Türkiye Lojistik Köylerin kurulması konusunda basında da haberler çıkmakta, bilgilendirme çalışmaları sürmektedir. Uşaktaki işletmelerin sadece %19,5'i lojistik köy ile ilgili bilgisi olduğunu açıklamıştır. Kendileri için önemli katkı sağlayacak bir çalışma için bu oranın oldukça düşük olduğu söylenebilir. Ayrıca, işletmelerin sadece %19,8'inin Uşak'ta lojistik köy kurulacağı ve köyün detayları ile ilgili yeterince bilgileri olduğunu söylemeleri, konunun basın-medya ve kamuoyuyla daha fazla tartışılıp gündeme gelmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır.

İşletmeler mevcut durumda lojistik gereksinimleri nedeniyle banka kredisine başvurmak zorunda kaldıklarını ve lojistik işlemlerinin kendileri için önemli bir maliyet unsuru olduğunu belirtmektedir. Bu durumda, Lojistik köyünün kurulmasıyla işletmelerin büyük çoğunluğunun maliyetlerinin düşeceğini tahmin edilmektedir.

Buna göre işletmeler, lojistik köyün kurulması bazı finansman maliyetinden ve diğer bazı lojistik maliyetlerinden tasarruf edeceklerdir. Bu tür tasarruflar, bir işletmenin yaşamını sürdürmesinde büyük öneme sahiptir. Ürünlerin zamanında ve güven içinde teslimi ve lojistik faaliyetlerinin kurumsal bir yapıya getirilmesinin sağlayacağı yararlar

düşünülecek olursa, Uşak ilinde bir lojistik köyünün zaman harcamadan kurulması gerektiği düşünülebilir.

Bu süreçte istenen faydanın elde edilebilmesi için, işletmelerin bazı endişelerinin yapılacak bilgilendirme ile giderilmesi gereklidir. Çalışmada iki organize sanayi bölgesindeki işletmelerin %67,3 gibi büyük bir kısmına ulaşılmıştır. Bu çalışmada yapılan ankette yer alan yedi bağımsız, 22 bağımlı değişken soru sayısı çoğaltılarak Türkiye’de lojistik köy kurulması düşünülen diğer şehirlerde de benzer araştırmalar yapılabilir. Bunun yapılması farklı terlerdeki algı ve ihtiyaç düzeyinin karşılaştırılmasına olanak verecektir. Böylelikle başka bölgelerdeki lojistik köylerle ilgili çizilecek vizyona da destek verilmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

- AYDIN, G.T. ve Öğüt, K.S. (2008a). “Lojistik Köy Nedir?” 2. *Uluslararası Demiryolu Sempozyumu, Demiryolu Fuarı Bildiriler Kitabı*, s.1439-1448.
- AYDIN, G.T. ve Öğüt, K.S. (2008b). “Avrupa ve Türkiye’de Lojistik Köyleri” 2. *Uluslararası Demiryolu Sempozyumu, TCDD, cilt:2*, s.1471-1481.
- BEZİRCİ, Muhammet Dünder ve Oktay, Abdullah. (2011). “Lojistik Köylerin İşletmelere Sağladığı Maliyet Avantajları,” *Trakya University Journal of Social Science, Vol:13, Issue:1*, s.309-325.
- ELGÜN, Mahmut Nevfel. (2011). “Ulusal ve Uluslar arası Taşıma ve Ticarete Lojistik Köylerin Yapılanma Esasları ve Uygun Kuruluş Yeri Seçimi,” *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, cilt:13, sayı:2*, s.205-228.

ELGÜN, Mahmut Nevfel ve Elitaş, Cemal. (2011). “Yerel, Ulusal ve Uluslar arası Taşıma ve Ticaret Açısından Lojistik Köy Merkezlerinin Seçiminde Bir Model Önerisi,” *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı, Cilt:9, sayı:2*, s.630-645.

ERCAN, N., Çelik ve İ., Atılcan, M., (2006). “Yük Köyleri Kavramı ve TCDD’deki Yük Köyü Uygulamaları,” *Uluslar arası Demiryolu Sempozyumu, Ankara*. s.1001-1010.

KARADENİZ, Vedat ve Akpınar, Erdal. (2011). “Türkiye’de Lojistik Köy Uygulamaları ve Yeni Bir Lojistik Köy Önerisi,” *Marmara Coğrafya Dergisi, sayı:23*, s.49-71.

RAÇLI, Selin. (2010). “Lojistik Köyler ve Dünyadaki Durumu,” *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dış Ticaret Programı Mesleki Uygulama Çalışması*, s.1-61.

TANIGUCHI, E., Noritake, M., Yamada, T. ve Izumitani, T., “Optimal Size and Location Planning of Public Logistics Terminals,” *Transportation Research Part E*, s.207–222.

URL: <http://www.tcdd.gov.tr/Upload/Files/ContentFiles/2010/yurticibilgi/lojistikkoy.pdf> (14.01.2014)

URL: <http://www.zafer.org.tr/bolgemiz/tr33-bolgesi/bolgemize-genel-bakis/246-tr33-bolgesi-ulastirma-ve-lojistik.html> (14.01.2014)

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ELEKTRONİK DERGİSİ

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi yılda en az iki kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Dergimizde yayınlanması arzu edilen çalışmaların aşağıda belirtilen yazım kurallarına ve diğer koşullara uygun bir şekilde hazırlanarak dergimiz e-posta adresine (sbedergi@gumushane.edu.tr) gönderilmesi gerekmektedir. Yayınlanmak üzere dergimize gönderilen çalışmaların tüm sorumlulukları yazarlara aittir.

MAKALE YAZIM KURALLARI

1.) Yayınlanmak üzere dergiye gönderilen yazılar daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır.

2.) Dergimizde Türkçe, İngilizce, Almanca, Rusça, Arapça, Farsça ve Fransızca dillerinden herhangi biri ile yazılmış yazılar yayınlanır.

3.) Yazılarda metnin başında Türkçe özet ve altında İngilizce başlık ve özet verilmelidir. Özetler 9 punto ile yazılmış ve 200 kelimeyi aşmayacak şekilde olmalıdır. “ÖZET” başlığı (9 punto) ortalanarak **bold** yazılmalıdır. Metin dili yabancı dilde olan çalışmalarda yabancı dildeki özetin altında Türkçe özet yer almalıdır. Özetin altında, çalışmanın alanını tanımlayabilecek en az üç en fazla beş adet “anahtar kelime” (keywords) bulunmalıdır. Özette denklem, atıf, standart dışı kısaltmalar, vb. yer almamalıdır.

4.) Yazılar, MS Word 97 veya üzeri sürümlerde A4 kağıdı boyutunda, “Times New Roman” yazı stili, 1.5 satır aralığı ve (11) punto ile yazılmalıdır. Paragraflarda ilk satır girintisi 1.25 cm olmalıdır. Paragraf geçişlerinde satır atlanmamalıdır.

5.) Yazıların ana başlığı ortada olacak şekilde, büyük harflerle **bold** ve (11) punto ile yazılmalıdır. Yazarın adı başlığın sağ alt kenarına konulmalı; yazar birden fazla ise, adları alt alta yazılmalıdır. Yazar(lar)ın akademik ünvanı, bağlı olduğu kurumu ve e-posta adresi dipnot şeklinde ilk sayfada yer almalıdır. İlk sayfada ayrıca, dipnot olarak çalışmayı destekleyen kuruluşlar vb. de belirtilebilir.

6.) Yazı, çizim veya grafiklerin yazım alanı içinde olmalarına dikkat edilmelidir. Yazılarda sayfa kenar boşlukları şu şekilde olmalıdır:

Üst ve alt	: 5 cm
Sağ ve sol	: 3 cm
Üstbilgi	: 2 cm
Altbilgi	: 2 cm

7.) Yazılar, şekil ve tablolar dahil 25 sayfayı geçmemelidir.

8.) Yazılardaki resim, şekil ve grafikler "Şekil" adı altında gösterilmeli; şekil ve grafikler bilgisayar ortamında çizilmelidir. Tablo, şekil ve denklemlere sıra numarası verilmeli, başlıklar tabloların üzerine, şekillerin ise altına her sözcüğün ilk harfi büyük olacak şekilde ve ortalanarak **bold** karakterler ile yazılmalıdır. Ayrıca tablo ve şekillere ait kaynaklar, alt tarafta 9 punto ile verilmelidir.

9.) Sayfaların altına (sağa yaslı olarak) sayfa numarası konmalıdır.

10.) Yazılar, Giriş bölümü ile ikinci sayfadan başlamalı ve uygun bölümlere ayrılmalıdır. "GİRİŞ", "SONUÇ VE DEĞERLENDİRME" ve "KAYNAKÇA" başlıklarına numara verilmemeli ve paragraf ile hizalı bir şekilde tamamen büyük harflerle **bold** yazılmalıdır. Başlıklardan önce bir satır boşluk bırakılmalıdır. Yazıda yer alan birinci derece alt başlıklar I,II, III, ... gibi Romen rakamlarıyla sınıflandırılmalı, tamamen büyük koyu harflerle ve paragraf ile hizalı bir şekilde yazılmalıdır. İkinci derece alt başlıklar A,B,C, ... gibi büyük harflerle sınıflandırılmalıdır. Bu başlıklar her sözcüğün ilk harfi büyük olacak şekilde koyu harflerle ve paragraf ile hizalı bir şekilde yazılmalıdır. Üçüncü derece alt başlıklar 1, 2, 3, ...gibi rakamlarla sınıflandırılmalıdır. Bu tür başlıklar her sözcüğün ilk harfi büyük olacak şekilde, koyu ve paragraf ile hizalı yazılmalıdır. Dördüncü derece alt başlıklar ise a, b, c, ... gibi küçük harflerle sınıflandırılmalıdır. Dördüncü derece alt başlıklar küçük harflerle, koyu ve paragraf ile hizalı yazılmalıdır.

11.) Kaynaklara yapılan atıflar, dipnotlar yerine metnin içinde parantez arasında yapılmalıdır. Parantez içinde sırasıyla yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı: sayfa numarası yer almalıdır. (Aaker, 1991: 101). Birden çok kaynak noktalı virgül ile ayrılmalı, 3 veya daha çok yazar isimli bildirimlerde "vd" kısaltması kullanılmalıdır. Eğer, yazarın aynı yıl içinde

yayınlanmış birden fazla eserine atıf yapılıyorsa, yıllar harfler ile farklılaştırılmalıdır. Yapılacak atıf bir internet sitesinden alınmışsa ve atıfın yazarı belli değil ise, parantez içerisindeki ifadeler şu şekilde sıralanmalıdır; internet sitesinin kurumu, erişim yılı. Aşağıda bazı örnekler sunulmuştur:

-(Tek, 2004: 12). : tek yazarlı bir yayına atıf
.....(Birlik, 2002a: 32; 2002b: 112). : aynı yazarın aynı yıldaki iki yayınına atıf
.....(Demircan, 1999:10; 2000: 211). : aynı yazarın ayrı yayınlarına atıf
.....(Aktan ve Vural, 2001: 30). : iki yazarlı yayınlara atıf
.....(Kara vd., 1991: 15) veya (Kara vd. (1991: 15)’e göre : ikiden fazla yazarlı yayınlara atıf
.....(Yılmaz, 2002: 211; Bozkurt, 2005: 14). : aynı konuda birden fazla yayına atıf
.....(Rekabet Kurumu, 2005). : yazarı bilinmeyen ve internet sitesinden ulaşılan yayına atıf
.....(www.die.gov.tr, 2007) : internet adresine atıf
.....(Anonim, 2000: 11) : anonim yayına atıf
.....(Duran, 2005) : yazarı belli internet yayınlı makaleye atıf
.....(Devlet Planlama Teşkilatı, 2005) : kuruma atıf
.....(Odabaşı, 2008) veya Odabaşı (2008)’na göre.: kaynağın tamamına atıf

Yukarıdaki atıf gösterimleri metin dili Türkçe olan makaleler içindir. Yabancı dilde yazılan makalelerdeki atıflarda kullanılan bağlaçlar, metin dili ile uyumlu olmalıdır. Kaynağa yapılan atıf dışında, yapılacak açıklamalar, “Notlar” başlığı altında yazının sonunda ayrı bir sayfada verilmelidir.

12.) Metin içerisinde atıfta bulunulan kaynaklar, eğer varsa notlardan sonra ayrı bir sayfada “**KAYNAKÇA**” başlığı altında alfabetik sıraya göre verilmelidir. Kaynakçada yer alan eserler kitap, makale vb. şekilde sınıflandırılmamalıdır. Kaynakça başlığı paragraf ile hizalı bir şekilde tamamen büyük harflerle **bold** yazılmalıdır. Yazar soyadlarının gösteriminde tamamen büyük harf kullanılmalı ve yazar isimleri açık bir şekilde belirtilmelidir. Her kaynağın ikinci ve diğer satırları 1,25 cm içerden başlamalıdır. Kaynakça biçim kurallarına dair örnekler aşağıda sıralanmıştır:

Kitaplarda:

AAKER, David A.; (1991), **Managing Brand Equity**, The Free Press, New York, 299p.

AKTUĞLU, Işıl Karpat; (2004), **Marka Yönetimi**, Birinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 231s.

ERDEM, Metin; Doğan ŞENYÜZ ve İsmail TATLIOĞLU; (2003), **Kamu Maliyesi**, Üçüncü Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, 352s.

FRIEDMAN, Daniel; Dan DRİEDMAN ve Alessandra CASSAR; (2004), Economics Lab: An Introduction to Experimental Economics, Routledge, United Kingdom, 256s.

KOTLER, Philip; (2000), **Marketing Management**, 9. Edition, Prentice Hall International Editions, USA, 718p.

NUNNALLY, Jum C. ve Ira H. BERNSTEIN; (1994), **Psychometric Theory**, Third Edition, McGraw-Hill, New York. 736p.

ODABAŞI, Yavuz ve Gülfidan BARIŞ; (2007), **Tüketici Davranışı**, Yedinci Baskı, MediaCat Kitapları, İstanbul, 404s.

Ceviri Kitaplarda:

PERRY, Alycia ve David WISNOM III; (2004), **Markanın DNA'sı**, Çev: Zeynep Yılmaz, Birinci Baskı, MediaCat Kitapları, İstanbul, 167s.

Makalelerde:

CENGİZ, Ekrem; Hasan AYYILDIZ ve Fazıl KIRKBİR; (2005), “Yeni Ürün Geliştirme Sürecinin Başarısında Etkili Olan Faktörler”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 24, ss.188-147.

MARION, Nancy P.; (1999), “Some Parallels Between Currency and Banking Crises”, **International Tax and Public Finance**, 6(4), ss.473-490.

CRAIG, C. Samuel ve Susan P. DOUGLAS; (2000), “Building Global Brands in The 21st Century”, **Japan and The World Economy**, 12(3), pp.351-359.

Derlemelerde:

DAHLMAN, Carl J. ve Richard NELSON; (1995), “Social Absorption Capability, National Innovation Systems and Economic Development”, iç. Bon-Ho KOO and Dwight PERKINS (Ed.), **Social Capability and Long Term Economic Growth**, St. Martin Press, New York, ss. 82–122.

METHİBAY, Yaşar; (2003), Avrupa Birliğinde İhale Sistemi ve GATT İhale Kodu”, iç. Binnur ÇELİK ve Fatih SARAÇOĞLU (Ed.), **Maliye Seçme Yazıları**, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’ni Geliştirme Vakfı Yayını, ss. 125-142.

İnternette Alınan Kaynaklarda:

ACEMOĞLU, Daron ve Simon JOHNSON; (2006), **Disease and Development: The Effect of Life Expectancy on Economic Growth**, NBER Working Paper 12269, <http://www.nber.org/papers/w12269>, Erişim Tarihi: 06.06.2006.

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI; (2006), “Kamu Borç Yönetimi Raporu”, [http://www.hazine.gov.tr/duyuru/basin KBYR.Mayis06.pdf](http://www.hazine.gov.tr/duyuru/basin%20KBYR.Mayis06.pdf), Erişim Tarihi: 06.06.2006.

REKABET KURUMU, <http://www.rekabet.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 12.02.2005

TİGREL, Ali; “Timetable: What will Happen and When,” <http://europa.eu.int/euro/html>. Erişim Tarihi: 27.09.1999.

Tezler:

YILDIZ, Salih (2007), Tüketici Tercihlerinde Marka Değerini Belirlemeye Yönelik Bir Model Önerisi: Trabzon Örneği, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

Bildiri:

ER, Bünyamin (1997), "Finansal Bağ Stratejileri, II. Geleneksel Finansal Sorunlar Kongresi, 22-25 Temmuz 2008, İstanbul.

Yukarıdaki gösterimler metin dili Türkçe olan kaynaklar içindir. Yabancı dilde yayınlanacak çalışmalarda bağlaçlar ve kısaltmalar metin dili ile uyumlu olmalıdır. Örneğin, metin dili İngilizce olan bir çalışmada ‘ve’ bağlacı yerine ‘and’, ‘ss.’, kısaltması yerine ‘pp.’ kullanılmalıdır.

Yukarıdaki formatta olmayan çalışmalar içerik açısından KESİNLİKLE değerlendirilmeye alınmayacak ve editör tarafından yazara iade edilecektir.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

1.) Post Modernizm ve İktisattaki Uzanımları Cahide BAYRAKTAR.....	1 - 17
2.) Öğretmen Eğitiminde Kuramsal Bilginin Önemi Yüksel GÜNDÜZ Zehra Sedef KORKMAZ	18 - 33
3.) Sürücü Davranışı ve Sürücü Kişiliği Arasındaki İlişki Analizi İbrahim Halil ÇELİK Ekrem CENGİZ	34 - 68
4.) Tedarik Seçiminde Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin Kullanılması Aşır ÖZBEK.....	69 - 99
5.) Lojistik Sektöründe Sürdürülebilirlik Uygulamaları Zekiye ÇAMLICA Gülşah SEZEN AKAR.....	100-119
6.) Bulanık Çıkarım Tabanlı Bir Model Yaklaşımıyla Tedarikçi Güvenirliğinin Analizi Behice Meltem KAYHAN Selçuk ÇEBİ.....	120-134
7.) Viking Karma Taşımacılık Projesi ve Samsun İli Üzerindeki Etkileri Metin KORKMAZ Mehmet TANYAŞ	135-155
8.) TR90 Bölgesi Lojistik Merkezi Yer Seçimi İçin Hedef Programlama Tekniği Uygulaması Coşkun HAMZAÇEBİ Gül İMAMOĞLU	156 - 170
9.) PTT İşletmelerinin Etkinlik Düzeylerindeki Değişimin İncelenmesi: 2006-2010 Dönemi İçin Malmquist-TFV Endeksi Uygulaması İlker Murat AR Gökhan AĞAÇ İskender PEKER Birdoğan BAKİ	171-191
10.) Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Sivil Toplum Kuramcıları Selçuk AKINCI.....	192-216
11.) İslam Hukuk Sisteminin Diğer Hukuk Sistemleri İle Farklı ve Benzer Yönleri Muhammed MAGHAMINIYA.....	217 - 236
12.) Likidite Riski Yönetimi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma Hasan AYAYDIN İbrahim KARAASLAN.....	237-256
13.) Ekoloji Odaklı Bir İş Yaratma Stratejisi: Yeşil İstihdam M. Hanefi TOPAL Ufuk ÖZER	257-274
14.) Aussenpolitische Verstandis Des Amerikanischen Neokonservatismus Metin AKSOY	275-299
15.) Organize Sanayi Bölgelerindeki İşletmelerin Lojistik Eğilimlerinin Değerlendirilmesi ve Lojistik Köylerin Gelişme Olanakları (Uşak İli Örneği) Mahmut TEKİN Mustafa SOBA Ercan ÖZEN.....	300-324